

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

M. P. BRUUNS
DAGBOG 1856-74

Udgivet af
Jysk Selskab for Historie, Sprog og Litteratur

LANDMÆRKIVET
ODENSE

M. P. BRUUNS DAGBOG

M. P. BRUUNS DAGBOG

1856-74

UNDER REDAKTION
AF

Vagn Dybdahl og Birgit Nüchel Thomsen

Skrifter udgivet af

JYSK SELSKAB FOR HISTORIE, SPROG OG LITTERATUR

8

UNIVERSITETSFORLAGET I AARHUS

1961

Udgivet med støtte af
STATENS ALMINDELIGE VIDENSKABSFOND

PRINTED IN DENMARK BY AARHUUS STIFTSBOGTRYKKERIE

FORORD

M. P. Bruuns dagbog har længe været kendt. Niels Neergaard benyttede den under udarbejdelsen af »Under Junigrundloven«. Den var da i historikeren, professor Edv. Holms eje; han havde fået den af Bruun selv. Edv. Holm skænkede den siden til Aage Friis, der atter – i 1916 – skænkede den til Universitetsbiblioteket, hvor den blev katalogiseret som Add. 261,8^o, og hvorfra den senere overgik til Det kgl. Bibliotek. Her har danske og nordiske historikere siden med mellemrum benyttet den ved behandling af emner fra periodens historie.

Dagbogen er ikke den originale, men et uddrag. Den eller de originale dagbøger er efter alt at dømme gået tabt, muligvis tilintetgjort af M. P. Bruun selv, da han i 1880'erne havde foretaget sit uddrag. Dette uddrag synes at gengive originalens tekst, jfr. de senere indskud i parenteser, således at afvigelserne fra originalerne formentlig stort set kun ligger deri, at den foreliggende tekst er et uddrag og ikke en omskrivning. Det forhold, at uddraget er sket ca. 10–24 år efter affattelsen, har bevirket ikke få inkonsekvenser i stavemåde; sammenblanding med originalens skrivemåde, der ydermere vel heller ikke har været konsekvent, gør sig sikkert stærkt gældende. Da gengivelsen som hovedregel er bogstavret, er sådanne inkonsekvenser (f. eks. vekslende telegraphere og telegrafere eller fælles og fælleds) ikke søgt rettede overalt. Forkortede navne er i enkelte tilfælde udfyldt uden særlig bemærkninger. Til originalens understregninger, der ofte virker ret tilfældige, er der i reglen ikke taget hensyn. Tegnsætningen er overalt normaliseret lempeligt, endvidere er der normaliseret til små begyndelsesbogstaver i substantiver, idet Bruun selv ofte er inkonsekvent på dette punkt, ligesom det ofte har været vanskeligt at afgøre, om han har skrevet stort eller lille begyndelsesbogstav; *aa* er gengivet med *å*. De enkelte dagbogsnotaters datering er overalt normaliseret, ligesom ugedagenes navne er

indsat. I tekstgengivelsen er kritiske parenteser anvendt for udgiverens bemærkninger eller tekstudfyldninger. Et spørgsmålstegn i teksten uden kritisk parentes er M. P. Bruuns eget udtryk for usikkerhed om sagforholdet.

Ved udgavens forberedelse er der på forskellig måde ydet bistand af arkivar, cand. mag. *Finn H. Lauridsen*, museumsinspektør, cand. mag. *Gunner Rasmussen*, fhv. overbibliotekar *Emanuel Sejr* og adjunkt, cand. mag. *K.H. Skott*. For denne bistand vil vi gerne takke hjerteligt. Til *Statens almindelige Videnskabsfond* retter vi en ærbødig tak for tilskud til udgivelsen.

Vagn Dybdahl.

Birgit Nüchel Thomsen.

INDHOLD

FORORD	V
M. P. BRUUNS LIV OG GERNING af <i>Vagn Dybdahl</i>	IX
DAGBOG 1856-74	I
NOTER OG OPLYSNINGER	211
PERSONREGISTER	269

BILLEDPLANCHER

- Ved side XVI: *M. P. Bruun.*
- Ved side XVII: *Jægergården.*
- Ved side XXXII: *Magdalene Bruun.*
Christiansborg o. 1866.
- Ved side XXXIII: *Faksimile af dagbogsside.*

M. P. BRUUNS LIV OG GERNING

En sommerdag i 1875 forelå i Århus byråds møde et andragende fra etatsråd M. P. Bruun til Jærgergården om at give forskellige gader på hans toft sønden for jernbaneindskæringen navne. Byrådet vedtog da:

1. at den ny bro nærmest jernbanestationen benævnes »Banegårdsbroen«,
2. gaden syd derfor til Jærgergårdsvejen, »M. P. Bruuns Gade«,
3. gaden fra Skanderborg chaussé langs med jernbanen »Halls Vej«,
4. gaden, der fra Jærgergårdsvejen går mod nord forbi arbejderfriboligerne, »Istedgade«¹⁾.

Navngivningen af gaden fra broen til Jærgergårdsgade fulgte i mere end en retning principperne for gadenavne. Ved at give den navnet M. P. Bruuns Gade var man i overensstemmelse med den skik at kalde gaden efter den større lodsejer, hvis jord den særlig berørte, idet M. P. Bruun ejede mere end en trediedel af det distrikt af Viby sogn, der i 1874 under navnet Frederiksbjerg var blevet indlemmet i Århus by²⁾. Man opnåede på samme tid at afrunde det gadesystem, der bar navne på de nationalliberale førere, nemlig nord for banen Orla Lehmanns Allé og Kriegers Vej, hvortil nu sluttede sig i syd Halls Vej og M. P. Bruuns Gade³⁾. Fuldt så vel som M. P. Bruun gennem mange år var knyttet til Århus, var han nemlig gennem mere end en menneskealder en fremtrædende skikkelse blandt de nationalliberale.

Mads Pagh Bruun blev født i Fredericia den 5. september 1809. Hans slægt »de Fredericia-Bruun'er« var i det 19. århundrede en vidt

---

Ovenstående skildring af M. P. Bruuns liv og gerning gengiver noget ændret af handlingen »M. P. Bruun – politikeren bag gadenavnet«, der er optaget i »Seksten Århusrids tilegnede Svend Unmack Larsen 23. september 1953«.

¹⁾ Uddrag af Århus byråds forhandlinger for 1875. 1876, s. 83 f.

²⁾ Århus byråds forhandlinger 1872. 1873, tillæg, s. 51.

³⁾ Orla Lehmanns Allé og Kriegers Vej var navngivet således efter forslag af M. P. Bruun. Århus byråds forhandlinger 1874. 1875, s. 43.

forgrenet familie, hvis medlemmer ofte ydede en fremragende indsats, både i handel, industri og landbrug og i kirkeliv og embedsgerning. Faderen Bertel Bruun drev i Fredericia en alsidig virksomhed som købmand, skibsreder, fabrikant (tobak, klæde, chokolade, teglværk) og var tillige rådmand i byen. Moderen Magdalene Barbara Brøchner var præstedatter fra Spentrup ved Randers, og alle vidnesbyrd om hende fortæller, hvordan hun med dygtighed ledede bestyrelsen af den husholdning, en så omfattende virksomhed som Bertel Bruuns dengang nødvendiggjorde. I 1821 udvidede Bertel Bruun sit virkeområde, idet han ved Åle mølle syd for Viborg anlagde klædefabrikken Bruunshåb, der hurtigt nåede op på en betydelig produktion. Bestyrelsen af Bruunshåb var overladt sønnen Johannes Ivar Bruun, der med en anelig faglig indsigt indførte moderne maskiner i den nye fabrik, som han overtog efter faderens død i 1827. Kun få år efter – i 1836 – døde Johannes Ivar, og fabrikken blev nu overtaget af et interessentskab under firmanavnet »Johs. Ivar Bruun, Bruunshåb«, heri var enken og Mads Pagh Bruun deltagere, den sidste var virksomhedens administrative leder.

M. P. Bruun var det yngste af Bertel Bruuns tretten børn. Han var som syttenårig blevet student fra Fredericia, men da han i 1827 var blevet cand. phil., forlod han universitetsvejen til fordel for en videregående uddannelse inden for forretningslivet. To af hans ældre brødre drev efter hinanden en ikke ringe købmandshandel i Assens, og her fik Mads Pagh den første praktiske merkantile uddannelse, hvorefter han tog på rejse i udlandet, hvor han som turist og som arbejdende forretningsmand udviklede sprogkundskaber og indsigt i erhvervslivet. Udenlandsopholdet strakte sig over 7–8 år med den væsentligste tid i Holland og England, i øvrigt kom han så vidt omkring som Frankrig, Spanien og Nordafrika.

I årene fremover drev M. P. Bruun klædefabrikken med vekslende held, dog mest med godt udbytte, og alt tyder på, at han ved pengeanbringelser i andre industrivirksomheder og landejendomme har skabt sig betydelige indtægter. I 1850'ernes første år anlagde han lige syd for Århus Ny Bruunshåb, en klædefabrik, som modtog varen fra Bruunshåb som halvfabrikat og derefter afsluttede forarbejdningen. Som bestyrer af Århusfabrikken virkede brodersønnen Bertel Bruun, der kun havde været seks år, da faderen døde i 1836. Tanken havde hele tiden været, at han, når tiden kom, skulle overtage Bruunshåb,

og i 1856 trak M. P. Bruun sig da tilbage for ham, købte Jægergården ved Århus og levede her resten af sit liv; men allerede før den tid havde han trods den travle gerning placeret sig på en fremtrædende plads i det politiske liv⁴).

Mads Pagh Bruun havde haft de forretningsmæssige læreår i England Frankrig og Holland under regeringssystemer forskellige fra Frederik VI's enevælde. Ved hjemkomsten fandt han sine ældre brødre blandt de mænd, der sluttede sig til den vågnende liberalisme i Danmark. Det var først agent Hans Brøchner Bruun (1793–1863), indehaver af en betydelig købmandshandel i Assens, og det var overretsassessor Peter Daniel Bruun (1796–1864), der i 1839 efter i næsten tyve år at have siddet i overretten i Viborg gik til København for at blive assessor – dommer – i højesteret⁵). Begge disse brødre var i 1830'erne medlemmer af de rådgivende stænderforsamlinger, H. B. Bruun af øernes forsamling i Roskilde, P. D. Bruun af Nørrejyllands i Viborg. Den sidste var den, der kom til at stå M. P. Bruun nærmest; i tiden indtil broderen fik sæde i højesteret var de to daglig sammen, derefter sås de, når stænderforsamlingerne kaldte P. D. Bruun til Viborg, eller når han i ferierne boede på sin gård Asmildkloster. Uden for disse terminer opretholdt de to brødre en livlig brevvæksling, og det er den, der viser os M. P. Bruun som tilhænger af de liberale anskuelser allerede fra 1830'erne.

I december 1839 døde Frederik VI, og efterfølgeren Christian VIII blev mødt med loyalitetserklæringer og adresser, der som oftest mundede ud i ønsket om adgang for borgerne til landets styre. Som så ofte senere orienterer P. D. Bruun i breve fra hovedstaden om den politiske situation, og behovet for underretning om begivenhederne var stort, tidens presse kendte ikke til reportage og interviews omkring det politiske liv⁶). Efterretningerne blev da også på Bruunshåb grebet »med begærlighed både af den almindelige nysgerrighed og af den virkelige interesse«. Allerede den 20. december 1839 har M. P. Bruun

⁴) Om slægten Bruun og Bruunshåb Daniel Bruun: Slægts- og barndomsmin-der fra Viborgegnen. 1925, s. 3, 15, 71–82, 195. Axel Nielsen: Industriens historie. III, 2. 1944, s. 46–53. Aarh. Stiftst. 13. juni 1852.

⁵) H. B. Bruun: Dansk biografisk leksikon IV, 1934, s. 244, arkiv i Erhvervsarkivet. Peter Daniel Bruun: Dansk biografisk leksikon IV, s. 256.

⁶) Bagge og Engelstoft: Danske politiske breve. I. 1945, s. 361 f. og 372 f.

fældet sin dom over Christian VIII's regering. Den lyder i hans merkantile sprog: »gode ord, virkelig god mening og gode handlinger, men alt en detail; – en gros handlen har for stor risiko, fordrer stor kapital o. s. v.«, en bedømmelse der i øvrigt stort set falder på linie med den senere historieforsknings vurdering⁷⁾). Trods Bruuns nøgterne syn på mulighederne, havde han dog sikkert ventet mere af situationen, men i den retning blev han skuffet, og i 1841 hedder det: »Jeg er så ilde tilfreds med sagernes gang, at jeg næsten ikke mere gider tænke over politik«⁸⁾). M. P. Bruun lod sig, som det også viste sig senere, let gribe af mismod, der snart igen vejredes bort, sådan også her. Netop i begyndelsen af 1840'erne går han ind i tidens sogneråd, sogneforstanderskaberne, og i amtsråd, den mere videregående politiske interesse mister han heller ikke⁹⁾). Det kommer bl. a. til udtryk i 1843, da P. D. Bruun har slået på den »neutrale karakter«, man ventede af ham som præsident for stænderforsamlingen, og Mads Pagh derpå svarer: »På præsidentstolen er du upartisk, men ikke neutral, og i al fald er du kun præsident, så længe forsamlingen varer. Jeg ville meget nødig i fædrelandets mest afgørende spørgsmål have dig neutral, thi det har ingen lov at være«¹⁰⁾).

I stændertiden nåede M. P. Bruun ikke frem til nogen fremtrædende politisk stilling. Som suppleant deltog han i stænderforsamlingen i 1846, hvor vi træffer ham som talsmand dels for den almindelige værnepligt, der ville betyde, at soldatertjenesten ikke mere skulle være en byrde for bondestanden alene, dels for en liberal toldlovgivning¹¹⁾). Hans offentlige stilling blev dog udbygget i disse år, hvor han også virksomt deltog i ledelsen af Viborg amts landøkonomiske forening, blandt hvis medstiftere han havde været i 1845¹²⁾). I 1847 indvælges han i de nørrejske stænder, og som for så mange andre blev det følgende år også afgørende for M. P. Bruun: han blev politiker.

7) Danske politiske breve. I, s. 368.

8) Danske politiske breve II, 1948, s. 90 f.

9) Danske politiske breve, II, s. 98, 109 og 189, 283.

10) Danske politiske breve, II, s. 288 f.

11) Rudi Thomsen: Den almindelige værnepligts gennembrud i Danmark. 1949, s. 215 og 291. – A. S. Ørsted: Af mit livs og min tids historie. II, s. 431, 483.

12) Viborg amts landøkonomiske forening 1846–1946. 1946, s. 9 ff.

Bevægelsen i 1848, hvis hastige og store begivenheder »gjorde dage til årtier«, var ikke noget specielt københavnsk. Rundt i provinsen rejste liberalismen sig, og i Jylland var M. P. Bruun blandt de ledende som en bærer af den liberale tradition, der fremfor alt, siger Orla Lehmann, levede usvækket i »den ædle fabrikejer«¹³⁾.

Mandag den 24. januar tidligt om morgenen nåede til Viborg underretningen om, at Christian VIII var død den 20. januar. Alle-rede den 27. januar udsendte fem nørrejske stænderdeputerede – der-iblandt M. P. Bruun – indbydelse til et møde den 29. januar af jyske stænderdeputerede. Man havde meddelelser om, at der i Køben-havn ville blive stillet forfatningspolitiske krav til den nye konge, og man fandt det påkrævet, at jyske politiske kredse også lod sig høre. Mødets resultat var en adresse, der ikke lod nogen tvivl tilbage om »de stemninger, hvoraf vi, hvoraf folket, navnlig i denne provins, er gennemtrængt«; den sluttede med at udtale forventningen om »en på lige menneske- og borgerrettigheder bygget fri og folkelig konstitutionel forfatning«. Politikerne på mødet i Randers den 29. januar kunne ikke vide, at kongen allerede dagen før havde udsendt en kundgørelse, der sigtede på en forandring af forfatningsforholdene. Denne kundgørelses indhold var imidlertid så svævende og i hen-seende til de nationale forholds ordning i hertugdømmerne så util-fredsstillende, at den liberale bevægelse fortsatte med at rejse nye krav om en fri forfatning, og i den københavnske debat gjorde Randers-adressen sin nytte som udtryk for målet. Kundgørelsen fastsatte, at der af stænderforsamlingerne skulle vælges »erfarne mænd« til nær-mere at drøfte de kommende forfatningsforhold, valget for Nørre-jylland skulle finde sted i Viborg den 22. marts. De jyske stænder-deputerede mødtes dagen før for at drøfte den politiske situation, der nu nærmede sig sit kritiske højdepunkt.

I Rendsborg holdt slesvig-holstenerne den 18. marts det møde, der blev indledningen til oprøret. Den slesvig-holstenske deputation fra mødet kom den 22. marts til København med dens uantagelige krav om, at hele Slesvig skulle ind i det tyske forbund. Disse begivenhe-der og kongens pludselige løfte om en fri forfatning kendte man ikke

¹³⁾ Orla Lehmann: Efterladte skrifter. II. 1873, s. 290. Når ikke andet anfø-res, støtter omtalen af M. P. Bruun i 1848 sig på A. Heise: Folkemødet i Viborg den 22. og 23. marts 1848. 1908, siderne 4, 9, 15, 34, 63, 68, 70, 79 f., 83 og 90.

på mødet i Viborg, hvor man valgte de seks »erfarne mænd«, deriblandt brødrene P. D. og M. P. Bruun. Dagen efter valget modtog man i Viborg underretning om begivenhederne i Rendsborg og København, og allerede samme aften indeholdt »Viborg Stiftstidende« et opråb fra de to Bruun'er til sogneforstanderskaberne i Viborg amt om at samles til møde i Viborg den 29. marts, nu gjaldt det ikke alene den politiske frihed, men selve fædrelandets forsvar.

På mødet i Viborg organiserede M. P. Bruun en folkevæbning. Med stor tilslutning vedtog man at oprette en væbning, hvori alle mænd mellem 16 og 60 kunne deltage og blive bevæbnet med gevær eller lanse. Bruun rejste straks efter mødet til København for at anmode om, at der blev sendt officerer til at lede væbningens opbygning og uddannelse. I Århus fik han imidlertid underretning om, at regeringen allerede påtænkte dette skridt. Rejsen blev da afbrudt, men M. P. Bruun har sikkert udnyttet opholdet til samtale med sin gode bekendt, ejeren af Moesgaard, overretsprokurator T. C. Dahl.

M. P. Bruun og T. C. Dahl havde for øjeblikket en fælles interesse i væbningssagen, men dertil kom, at også Dahl var blandt de ledende jyske liberale. Han var født i Århus som søn af ejeren af Århus mølle, kaptajn og landinspektør Johannes Dahl, blev i 1834 juridisk kandidat og grundlagde i 1840 en sagførerforretning i Århus, der snart blev den førende i byen, fra 1838 ejede han tillige Moesgaard gods. Allerede som student havde Dahl sluttet sig til den liberale bevægelse, og som Bruun var han medlem af stænderforsamlingen, ligesom han havde været en af de ledende i jysk politik siden mødet i Randers den 29. januar¹⁴). De to mænd, Dahl og Bruun, trådte på denne tid i regelmæssig korrespondance, og efterhånden udviklede der sig mellem dem et grundfæstet venskab, præget af fortrolighed og oprigtighed; desværre er kun bevaret Bruuns breve til Dahl, men de alene giver os dog mulighed for at følge deres samarbejde, som netop indledes med væbningen.

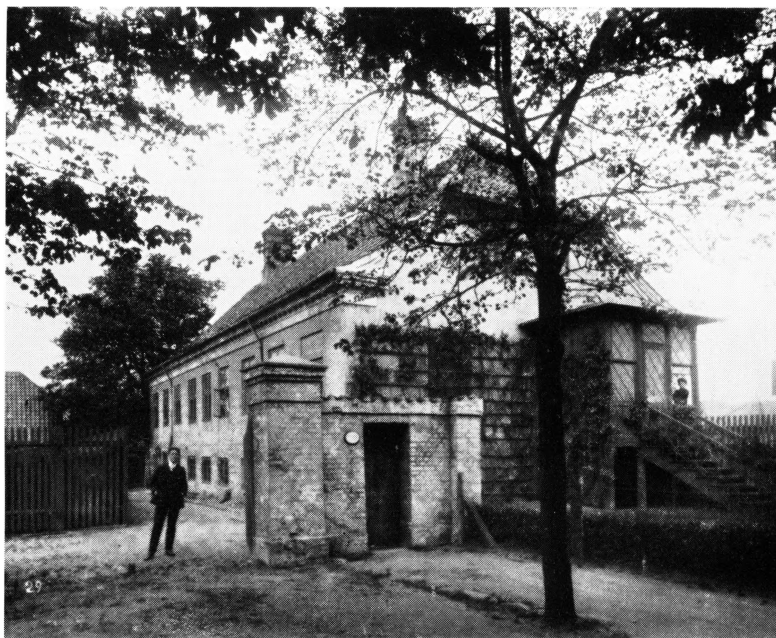
Det første brev er dateret Bruunshåb den 5. april 1848. Bruun takker deri for Dahls meddelelse angående geværerne, hvorefter det hedder: »Hidtil går det godt, og jeg længes kun efter, at vore tropper i det første sammenstød giver friskarerne på hovedet«; som senere i

¹⁴) V. Gay i Dansk biografisk leksikon. V. 1934, s. 494 f. I det følgende er benyttet Bruuns talrige breve gennem årene til Dahl (Erhvervsarkivet).

M. P. Bruun.

Efter maleri af Constantin Hansen 1862, udsnit af maleriet af den grundlovgivende rigsforsamling.
(Kreditforeningen af jyske Landejendomsbesiddere, Viborg).

Jægergården, M. P. Bruuns hjem i Århus.

Øverst: Foto umiddelbart før nedrivningen 1910. (Den gamle By).

Nederst: Gårdinteriør omkring 1880. (Århus Folkebibliotekets lokalhistoriske samling).

1864 var Bruun altid sikker på dansk sejr og ramtes derfor hårdt, når nederlaget kom. De geværer, Dahl havde skrevet om, var 1.000 geværer, som blev bestilt til folkevæbningen, men det er ikke muligt at fastslå, om de blev leveret. Leverandøren var den danskfødte købmand i Hull C. C. Brøchner, der havde en livlig forbindelse med danske handelshuse. Betalingen skulle ske via den jyske storkøbmand i Hamborg, Hendrik Pontoppidan, senere ejer af Constantinsborg, og Bruun sender til Dahl fuldmagt til at hæve 20.000 rigsbankdalere i Nationalbankens filialkontor i Århus¹⁵). I det hele voldte det vanskeligheder at nyttiggøre folkevæbningen, og Bruun er utålmodig, men neddæmpes af broderen, der nu opholder sig i København. »Du er ellers, min gode broder,« hedder det, »i al din forøvrigt prisværdige iver vel hidsig på det«¹⁶). Få dage senere er Bruun fortvivlet over nederlaget ved Slesvig den 23. april, og han slutter et brev til Dahl, »Undskyld, at dette er lidt confust, man kunne græde blod over vore tro troppers hårde skæbne«¹⁷).

Medens krigsbegivenhederne endnu optog sindene, vendte man sig også til de forfatningspolitiske problemer. Allerede i april var valget af de erfarne mænd blevet kasseret, den nye grundlov skulle skabes på en bredere basis, og da prøjserne i slutningen af maj trak sig ud af Jylland og alle ventede våbenstilstand, sammenkaldte man de jyske stænder til møde for sidste gang med det på dagsordenen at vedtage en valglov for den rigsforsamling, der skulle forme den frie forfatning. Bruun var også med her, og da man drøftede, hvor mange af rigsforsamlingens medlemmer der skulle vælges af kongen og hvor mange af folket, taler han energisk for en stærk begrænsning af de kongevalgtes tal. I det hele er han i denne periode mere revolutionær end mange af de andre nationalliberale; i begejstringens rus skriver han også til Dahl, at han bryder sig ikke om, at denne uden på brevet skriver hans titel – fabrikejer – han foretrækker: borger Bruun; påvirkningen fra Frankrig er tydelig: »Jeg er helst citoyen med navnet«¹⁸). Mange af mændene fra 48 glemte deres radikalisme, men Bruun fortsatte at

¹⁵) Breve af 12.4., 27.4. og 11.8. 1848.

¹⁶) Brev af 15.4. 1848 fra P. D. til M. P. Bruun i P. D. Bruuns arkiv, Rigsarkivet.

¹⁷) Brev af 27.4. 1848.

¹⁸) Brev af 17.7. 1848.

nære uvilje mod titler, som hans forhold til kongehuset i det hele forblev køligt.

Der fulgte nu en sommer, hvor krigen ebbede ud, og i august blev våbenstilstanden sluttet. Bruuns interesser er da også samlet om de indenrigspolitiske begivenheder. Som så ofte senere er han tilsyneladende den taktiker blandt de nationalliberale, der forestår opstillingerne i Jylland. Et brev til Dahl fortæller, at han med god grund venter et godt valg, og »til et godt resultat af valgene regner jeg med, at de af os, der holde sammen og i gerningen har vist mest interesse for det system, der nu med rette er det herskende, bliver valgt«. Dahl må ikke nære nogen tvivl, men snarest få bragt sin opstilling i orden; det er ganske vist at vente, at Bruun og Dahl vil komme ind som kongevalgte, hvis de falder ved valget, men det giver ikke samme stærke stilling som at være folkevalgt¹⁹⁾. Al Dahls nervøsitet var dog ugrundet, ved valget den 5. oktober 1848 blev Dahl kåret i Skjoldedevdistriktet, og Bruun valgtes med stort flertal i hjemegnen Viborg amts 3. distrikt.

M. P. Bruuns plads på den grundlovgivende rigsforsamling er vel ikke blandt de store, glimrende skikkelser, men sund, livsnær indstilling prægede hans stillingtagen, og hans virke har givet tjent til at udviske grænsen mellem de nationalliberale og de mere radikale bondevenner. Til dette svarer også, at Constantin Hansen på det store maleri af forsamlingen har givet Bruun en tydelig placering, uden han er blandt forgrundsskikkelserne.

Allerede i forsamlingens første dage viste Bruun sig som en mand, der ikke blot havde sans for praktisk politisk virke, men også forståelse for de vanskeligheder, der kunne være til stede hos flere af medlemmerne, når det gjaldt offentlig fremtræden. Det blev foreslået, at forsamlingen skulle dele sig i fem komiteer til drøftelse af grundlovsudkastets forskellige afsnit, et forslag som Bruun i for os helt aktuelle vendinger forgæves gik imod. Han fremhævede, at man da ville få alt for store udvalg, nemlig på 30 medlemmer, som da ville komme »til at udgøre en hel forsamling, der let går over til politiske former og derved hindrer den frie udveksling af anskuelserne«. Bruuns synspunkter blev imødegået af en af forsamlingens professorer

¹⁹⁾ Breve af 11.7., 17.7., 11.8. og 3.10. 1848.

med den vending, at det må »forudsættes, at medlemmerne i forsamlingen i det hele kunne træde op også i større møder«²⁰). Bruun har sikkert lige så meget tænkt på værdien i det mindre udvalg mere fortlørlige, ligefremme møder, men et gennemsyn af rigsforsamlingens talerliste viser dog, at medlemmer med jævn uddannelse og beskeden samfundsstilling netop gennemgående var tavse i denne forsamling, som i så høj grad repræsenterede intelligens og den solide samfundsposition.

Bruuns hældning mod venstre kom også til udtryk under behandlingen af valgretsbestemmelserne. Han var nok tilhænger af tokammer-systemet, fordi det i givet fald ville være lettere at gå fra to til et kammer, men han ønskede i modsætning til højre og mange af det centrum, han ellers tilhørte, at valgretten skulle være lige og almindelig. Byrder og rettigheder bør være lige mellem de forskellige samfundsklasser. Man kunne måske være uenig med ham i, at udjævningen i samfundet er ønskelig, »men«, hedder det med et betydeligt fremsyn, »man vil næppe kunne nægte, at tendensen dertil er så almindelig og stærk, at den tidligt eller sent vil sejre«²¹). Også i forholdet til kongemagten træder M. P. Bruuns venstrehældning frem, han er således en stærk modstander af, at kongen skal kunne afslutte handelstraktater uden rigsdagens godkendelse²²).

Det videregående reformarbejde, den nye grundlov skulle befordre, blev begyndt allerede før grundlovens stadfæstelse. Først på året 1849 blev nedsat en 11-mands landbokommission, der skulle forberede et lovkompleks til løsning af landbrugets sociale problemer. A. F. Krieger slutter i sin dagbog omtalen af kommissionens medlemmer med ordene »og som tungen på vægtskålen M. P. Bruun«²³). Meget tyder på, at Bruun virkelig løste den stillede opgave: at tilvejebringe samarbejde mellem godsejere og bønder og dermed bringe et resultat ud af kommissionens arbejde; hans stillingtagen er præget af et fordomsfrit syn på problemerne og er tilsyneladende uden principrytteri. Som Dahl er Bruun en mæglende kraft i kommissionen og slutter sig til bondevenernes syn på landbospørgsmålene, ønsker blot en lovgivning, der bringer løsningen over en årrække; den irritation, han kunne føle over

²⁰) Forhandlingerne på rigsdagen 1848-49, sp. 98 ff.

²¹) Forhandlingerne på rigsdagen 1848-49, sp. 1943 f.

²²) Forhandlingerne på rigsdagen 1848-49, sp. 1943 f.

²³) Kriegers dagbøger 1848-1880. I. 1920, s. 92.

de andres taktiske spil, beherskede han²⁴). Resultatet af landbocommissionens arbejde var en række love, der i de følgende år gennemførte reformer som udligning af det skattemæssige forhold mellem privilegeret og upriviligeret hartkorn, hoveriafløsningen og begrænsning af godsejernes jagtret. Bøndernes muligheder for at skaffe kapital til køb af fæstegods blev øget ved loven af 1850 om oprettelse af kredittasser og -foreninger. Bruun tøvede heller ikke med at gå ud i det praktiske arbejde i denne lovs konsekvens.

Allerede før kreditforeningslovens tilblivelse begyndte Bruun sammen med Dahl og andre jyske politikere at arbejde for oprettelsen af en kreditforening i Jylland. Dette arbejde, hvori overretsassessor L. N. Bregendahl var den udfarende kraft, danner i virkeligheden de nærmeste forudsætninger for kreditforeningsloven²⁵). Sammen var Bregendahl og Bruun de bærende under opbygningen af »Kreditforeningen af jyske landejendomsbesiddere«, og Bruun fortsatte i foreningens ledelse helt op til 1883, medens Dahl udtrådte allerede i 1856²⁶). Omsatte Bruun således den første folkevalgte forsamlingspolitik i praktisk reformarbejde, så gik han også ind i det nyskabte parlamentariske liv, hvor hans gerning med en enkelt afbrydelse i mere end tyve år er med til at skabe respekt om det dygtige og velorganiserede arbejde, de første årtiers rigsdage gennemførte, trods de beskedne forudsætninger mange af medlemmerne mødte med. De var udgåede fra skoler uden undervisning i samfundsforhold og fra et samfund, der kun i meget ringe grad havde givet dem den organisatoriske skoling, som vor tids parlamentarikere oftest møder med.

²⁴) Brev til Dahl 13.11.1849, »Landbocommissionens betænkninger over de samme forelagte forslag til landboreformer«. 1850, s. 63, 65, 80 (navnlig), 90 f., 107 ff. Jfr. Niels Neergaard: Under junigrundloven. I. 1892, s. 622 f. og Hans Jensen: Dansk jordpolitik. II, 1945, s. 247 og 250. Senere var Bruun i rigsdagen mere tilbageholdende over for visse af landboreformerne: Holger Hjelholt i »Den danske rigsdag«. I. 1949, s. 154. – Om Bruuns forhold til bondevennerne hedder det i artiklen om ham i Erslews forfatterleksikon, at han var forfatter til nogle artikler mod bondevennerne, som i 1851 under mærket »M. P. Møller, Møller i Topholt« fremkom i Aarhus Stiftstidende, men denne oplysning er ikke rigtig. Berlingske Tidende 1855, nr. 42 (19. febr.).

²⁵) Sigurd Jensen: Kreditforeningen af jyske landejendomsbesiddere 1851–1951. 1951, s. 31 ff.

²⁶) Sigurd Jensen, s. 65 og 110.

M. P. Bruuns første rigsdagsperiode er fra 1849 til 1855. Bruun var fra december 1849 til juni 1853 landstingsmand valgt i 9. kreds (Århus, Randers og en del af Viborg amter) og fra december 1854 til juni 1855 medlem af folketinget, valgt i Søndervinge-kredsen. Forgæves havde Bruun 1849 søgt valg til folketinget i Levring kredsen, hvor han faldt til fordel for den mere konservative gårdejer Christen Jensen, »en flink og forstandig mand«, som Bruun selv kalder ham²⁷⁾.

Bruuns indsats på rigsdagen faldt i hvert fald i den første periode så ubetinget i det saglige arbejde med enkeltproblemer, store principielle spørgsmål tog han ikke op, selv om han nok kunne lide ud fra de enkelte tilfælde at formulere mere generelle synspunkter. I arbejdet blev han i disse år hemmet af helbredsvanskeligheder: gigt, jævnlige influenzatilfælde og »nervøse« lidelser²⁸⁾. De emner, han især vidiede interesse, var de finansielt betonedede, og navnlig deltog han ivrigt i drøftelsen af tjenestemandslønninger.

M. P. Bruuns første større rigsdagshverv er i 1850 at være ordfører for udvalget for lov om toldvæsenets lønninger. Dette gav ham straks anledning til at ytre sig om et så centralt spørgsmål som statens forfremmelsesprincipper. Han vender sig mod den herskende tilbøjelighed til at forfremme ældre mænd til højere og mere besværlige embeder. Bruun indrømmer, at megen billighed taler for dette, men embederne kan ikke være tjent dermed. Ved de nu påtænkte alders-tillæg gøres det »muligt at tage billigt hensyn til vedkommendes alder i embedsstillingen, uden derfor at forflytte ham til et embede, hvortil han ikke længere har kraft, og som meget hellere må besættes med en yngre«²⁹⁾. Det er karakteristisk, at Bruun, selv om han var tilhænger af, at de yngre embedsmænd gik ind i de ledende stillinger, så dog samtidig viste den menneskelige forståelse for de ældre, »forbigåede« embedsmænds følelser; han var aldrig ensidig i sine synspunkter. Om toldvæsenets lønninger i det hele taget fremhævede han betydningen af, at statens embedsmænd lønnes forsvarligt og har en betrygget alderdom at se frem til; meget afhænger af embedsmænd-

²⁷⁾ Brev til Dahl af 5.12. 1849.

²⁸⁾ Albert Olsen: Studier over den danske finanslov 1850-1864. 1930, s. 55 (Bruun må opgive at deltage i landstingets finansudvalgsmøder), endvidere breve til Dahl af 31.3. 1850, 24.8. 1852, 26.8. 1853, 16.11. 1854.

²⁹⁾ Rigsdagstid., landstinget, 1850-51, sp. 1211.

nes nidkærhed³⁰). Man kunne spørge, hvorfor de nationalliberale, der ellers i rigsdagen rådede over så mange embedsmænd, lod Bruun være ordfører i en sag som denne; svaret er sikkert, at han også her har skullet være den samlende mellem de nationalliberale og de ofte embedsfjendske bondevenner. I den næste samling er Bruun ordfører for udvalget for lønningslov for ministeriernes embedsmænd, men kan ikke vinde tilslutning for det synspunkt, sikkert præget af hans erfaringer fra erhvervslivet, at mænd i samme embedsstilling, for eksempel departementschefer, skal lønnes efter den enkeltes kvalifikationer og efter en afvejelse af, om det er mere krævende at være departementschef i det ene ministerium end i det andet³¹). I konsekvens af Bruuns almindelige synspunkter på embedsmændenes forhold var han i det hele taget – modsat bondevennerne – imod en udjævning af det lønningsmæssige forhold mellem de enkelte embedstrin³²).

De andre sager, i hvis behandling Bruun tager del, er også fortrinsvis af økonomisk karakter. Det gælder, når han gør sig til talsmand for, at straffeanstalterne skal levere uldne varer til hæren, eller når han energisk understreger, at man ikke bør forlange, at jernbaner skal kunne forrente anlægsomkostninger³³). Om den indirekte skat ytrer han sig også, idet han om indførselsconsumtionen – afgifter ved varens indførsel fra land til by – bemærker, at den ingeniende er noget ønskeligt i og for sig, da nemlig »en stor og væsentlig del af consumtionsafgiften falder lige så vel på den fattige som på den rige«, meget taler derfor for, at den snarest afskaffes, men forinden må man søge en erstatningsindtægt for statskassen³⁴). Næringsfriheden har i M. P. Bruun en varm tilhænger, og han hilser med glæde forslaget om fri møllernæring – skønt han også selv er mølle-

³⁰) Rigsdagstid., landstinget, 1850–51, sp. 931 ff. og 1155.

³¹) Rigsdagstid., landstinget, 1851–52, sp. 622 ff. – Finansministeren påpegede i øvrigt under debatten (sp. 625 f.) det nødvendige i at skabe betryggende stabile forhold for ministeriernes embedsmænd, det kneb allerede at holde de bedste fra at forlade embedsgerningen.

³²) Rigsdagstid., folketinget, 1854–55, sp. 2116. – I 1860 går Bruun mod J. A. Hansens forslag om, at de sportellønnede, juridiske og gejstlige embedsmænd skulle have fast løn: Holger Hjelholt i »Den danske rigsdag 1848–1948«. I, s. 284.

³³) Rigsdagstid., landstinget, 1851–52, sp. 3071 (straffeanstalter), sp. 2502 ff. (jernbaner).

³⁴) Rigsdagstid., landstinget, 1850–51, sp. 2640 ff.

ejer, og han går skarpt i rette med A. S. Ørsted, da denne om grundlovens næringsfrihedsparagraf siger, at den i den grundlovgivende rigsforsamling blev anset for en paragraf, der meget godt kunne undværes, fordi den intet sagde, men at man alligevel stemte for den, fordi man anså den for at være temmelig uskyldig³⁵).

Var Bruun ikke deltager i store debatter om tidens afgørende spørgsmål, så levede han dog med i dem. I tinget hævdede han tidligt respekten for rigsdagens arbejde. Da nogle medlemmer var betænkelige ved at lade en lov gå tilbage til folketinget, fordi det kostede penge – rigsdagsmændene var lønnet med dagdiæter – er M. P. Bruun imod; det er ham »en mislig sag at ville anvende målestokken af, hvad diskussionen af en enkelt sag koster«³⁶). Han taler også mod lovgivningshasten ved samlingens slutning³⁷). Men ellers kommer Bruuns tilslutning til grundlovens ånd og principper bedst til udtryk gennem brevveksling med hans sidemand fra tinget, Dahl til Moesgaard, og her viser han sig som ivrig modstander af den reaktion mod frihedsidealene fra 1848, der i Danmark som i andre europæiske lande blev den herskende i 1850'erne.

I 1853 stod striden mellem på den ene side en konservativ regering, der fik støtte fra bondevennerne, og på den anden side de nationalliberale. Ordningen af Slesvigs og Holstens fremtid var det, der optog sindene, og det konservative ministerium havde under indtryk af den politiske nødvendighed forladt det, der havde været de nationalliberales program: Slesvigs tilknytning til det øvrige Danmark. Over for udlandet havde man lovet at ordne de fremtidige forhold således, at ingen af monarkiets tre dele: Danmark, Slesvig og Holsten knyttede en anden del tættere til sig end den tredie. De nationalliberale var imod denne politik, og i begyndelsen af 1853 er man også imod regeringens arvefølgeudkast, bl. a. fordi dette ophævede den kvindelige arvefølge og derved gav mulighed for, hvis mandstammen uddøde, at Danmark var prissgivet Tyskland, fordi der ingen retmæssig arving var.

Bruun var energisk med i kampen mod regeringen. Brevene fortæller, hvordan han arbejder ude i kredsene i Jylland for at sikre et

³⁵) Rigsdagstid., landstinget, 1851–52, sp. 2288, 2302 og 2366.

³⁶) Rigsdagstid., landstinget, 1851–52, sp. 3211.

³⁷) Rigsdagstid., landstinget, 1850–51, sp. 3071.

heldigt udfald af de valg, der skal finde sted i februar 1853. Han irriteres af Dahls uvirksomhed under valgkampagnen: »Tillad mig for rent venskabs skyld et alvorligt ord, kære Dahl. Er det ret, nu da kampen føres på liv og død, at De holder Dem passiv?«³⁸). Regeringen og bondevennerne fik vel flertal, men ikke den for arvefølge-lovens vedtagelse nødvendige trefjerdedels majoritet. Da den afgørende afstemning nærmer sig, rejser Bruun trods is og sne og går på fire timer over det islagte Storebælt; han havde da forud været indefrosset i 14 dage på Fyn, hvor han var »nær ved at forgå af utålmodighed«. Til Dahl skriver han, at det ikke kan nytte at vente, til Kallundborg fjord bliver isfri, han må straks begive sig på vej over Fyn³⁹).

Den stadig mere fremherskende konservative politik, der bl. a. gav sig udtryk i, at A. S. Ørsted i april 1853 overtog regeringen, tyngede Bruun, og mismodet greb ham. I samtaler og breve med Dahl drøftede han, om de burde træde ud af rigsdagen. »Jo mere jeg tænker derpå, desto mere levende står ... følelsen af det pinlige i den hele stilling i forbindelse med træthed og stærkt følt lede for et hverv, hvori vi ofre tid, velvære og måske helbred, hidtil uden nytte og vel som oftest med miskendelse i stedet for påskønnelse«. På den anden side finder Bruun dog, at de har en vis forpligtelse til ikke at træde tilbage, men at bære konsekvenserne af de forhold, som de selv har bidraget til at fremkalde. Bruun er klar over, at flertallet vil være tabt i folketinget, men sætter i stedet sin lid til landstinget og beslutter sig trods alt til at deltage i valget, medens Dahl ikke vil stille sig⁴⁰). Som folketingsvalget sidst i maj blev en sejr for regeringen, skuffedes oppositionen også ved landstingsvalget i juni. Bruun selv faldt, og tronfølge-loven blev vedtaget i juli.

Fabriksejeren fra Bruunshåb var nu nået dertil, hvor han havde ønsket sig: efter en hæderlig kamp fritaget for rigsdagsarbejdet. Sommeren tilbragte han – medens koleraen herskede i Danmark – ved et tysk badested, et »meget smukt sted med en yndig natur i den nærmeste omegn; for resten temmelig kedsommeligt, som jo næsten altid opholdet ved et bad er«⁴¹). Efter en sygdom i efteråret 1853 optager

³⁸) Brev af 17.2. 1853.

³⁹) Brev af 30.3. 1853.

⁴⁰) Breve af 2.5. og 9.5. 1853.

⁴¹) Brev af 26.8. 1853.

han atter korrespondancen med Dahl, ivrigt optaget af, hvad der sker på rigsdagen, hvor man nu drøftede ændringen af juni-grundloven. Bruun var så »fortvivlet«, at han nødigt tænkte på politik, som alligevel optog sider i hans breve, ja, forsikrer han, han vil ikke pine Dahl og sig selv med disse betragtninger, »bedst er det at trække sig tilbage i sig selv og søge tilfredsheden hos sin familie og i sin daglige gerning«. Han pointerer, at man befinder sig vel ved et sådant roligt liv og går derefter over til en vurdering af den politiske situation med en kraftig fordømmelse af den »modbydelige« Tscherning, der støtter regeringen, for så at slutte: »Vi skal vel også til at tænke på landstingsvalget?«, hvorefter der følger en drøftelse af kandidatopstillingerne!⁴²⁾.

Året 1854 betød højdepunktet i ministeriets bestræbelser for at skruer udviklingen tilbage. I juli indførte en kongelig kundgørelse en forfatningslov, der faktisk suspenderede folkestyret, når det gjaldt sager, der var fælles for kongeriget og de to hertugdømmer. Da regeringen samtidig uden at søge rigsdagen foretog militære rustninger i anledning af den spændte situation omkring Krimkrigen, følte man i vide kredse, at man stod over for statskuppet. Ved rigsdagens sammentræden i oktober ville mange straks have rigsretsanklage mod ministeriet. Forhandlinger blev dog indledt, men pludselig afbrød regeringen dem, opløste folketinget og udskrev valg til 1. december.

Under disse forhold kunne M. P. Bruun ikke holde sig tilbage. Efter nogen tøven gav han efter for de københavnske nationalliberales pres og lod sig opstille i Søndervinge, hvor han sejrede over Tschernings tilhænger, lærer P. Hansen; Bruuns stemmetal var dobbelt så stort som modkandidatens⁴³⁾. I København påskønnede man Bruuns deltagelse i valget, og den 4. december skrev broderen P. D. Bruun bl. a. til ham: »Jeg har også tilbøjelighed til at sige dig, at jeg og mange med mig skønner på det offer, du har gjort den gode sag ved at stille dig til folketinget. Man er her meget streng, og det er ikke ufortjent, mod Dahl, som har holdt sig tilbage«⁴⁴⁾. Selv spurgte Bruun Dahl, hvordan det skulle gå ham på rigsdagen uden Dahl ved siden; han vil føle sig isoleret og forladt. »Jeg vil kun ønske, at ses-

⁴²⁾ Breve af 13.11. 1853 og 8.2. 1854.

⁴³⁾ Breve af 16.11. 1854 og biografien af P. Hansen i Victor Elberling: Rigsdagens medlemmer gennem 100 år. I. 1949, s. 201 f.

⁴⁴⁾ Brev i P. D. Bruuns privatarkiv, Rigsarkivet.

sionen ikke må blive lang, og derefter tager jeg min demission igen⁴⁵). Bruun blev straks draget ind i det mere krævende rigsdagsarbejde, idet han valgtes til medlem af finansudvalget, og dette er vel forklaringen på hans forholdsvis ringe deltagelse i debatterne⁴⁶). Under behandlingen af efterbevillingen af de penge, som ministeriet Ørsted havde anvendt til rustningerne i sommeren 1854, er han dog med, og er stadig kampivrig, vogtende rigsdagens myndighed til den yderste grænse. Ministeriet Ørsted var styrtet, og medens adskillige af oppositionen nu, hvor resultatet var nået, var mere forsonlig, understregede Bruun, at om penge brugt uden om rigsdagen kunne der ikke handles⁴⁷).

Bruun skulle i de kommende år fortsætte som vogter af rigsdagens værdighed, men først fulgte en tid, hvor han trak sig ud af rigsdagsarbejdet. Ved folketingsvalget i sommeren 1855 lod han sig ikke opstille, han har vel været optaget af afviklingen af Bruunshåb, som brodersønnen skulle overtage i 1856, hvortil kom hustruens vaklende helbred, der i perioder næsten umuliggjorde det for hende at gå, en lidelse, der det følgende år blev søgt hævet på en større udenlandsrejse til syden. Bruun selv var nu en mand midt i fyrrerne, men hustruen, hans niece Magdalene Bruun, med hvem han havde indgået ægteskab i 1840, var kun først i trediverne. Endnu var de for unge til at trække sig tilbage til et otium. Bruun selv – det fortæller brevene til Dahl – tumlede med forskellige planer, men først gjaldt det helbredet. Da det første rigsråd i 1856 skulle vælges efter den nye fællesforfatning af 1855, lader han sig indvælge i denne forsamling, der kun skulle beskæftige sig med de sager, som var fælles for kongeriget og hertugdømmet⁴⁸). Efter at have overladt ledelsen af fabrikken til nevøen tiltræder Bruun hen på sommeren rejsen sammen med hustruen og to niecer.

Efter et ophold ved Franzenbad i Bøhmen gik turen til Italien. I breve hjem til Dahl fortælles om oplevelserne, men, hedder det i november, »med det væsentligste, det der ligger os mest på sinde, kan jeg desværre ikke sige, at der er indtrådt nogen forandring, min hustru kan endnu kun færdes i vogn og gå enkelte ture ved hjælp af krykker og stok«. Opholdet i Italien bragte tilsyneladende ikke nogen bed-

⁴⁵) Brev af 7.12. 1854.

⁴⁶) Albert Olsen, anf. arb., s. 109.

⁴⁷) Rigsdagstid., folketinget, 1854–55, sp. 3019.

⁴⁸) Breve af 27.1. og 21.2. 1856.

ring, og da Bruun hen på foråret vender hjem, tager hustruen atter til Franzbad. Under månederne i udlandet fulgte Bruun med stadig interesse den politiske udvikling i Danmark, og han efterkom i Rom en opfordring til at stille sig til et suppleringsvalg til landstinget (10. kreds, Vejle og Skanderborg amter), hvor han valgtes. Oprindeligt havde han ikke megen lyst; men da han ville være uden beskæftigelse ved hjemkomsten, besluttede han at lade sig »føre af omstændighederne«, dog meddeler han Dahl, at han ikke vil kunne møde i den indeværende samling. Tankerne er imidlertid stadig optaget af, hvor hjemmet skal være, nu Bruunshåb forlades. En overgang drøfter han med Dahl at forsøge at købe Marselisborg gods, en anden gang henvender Bruun sig til godsejer Ingerslev til Marselisborg og spørger, om han kan købe Skandsetoft, men møder afslag; til Dahl hedder det: »De ved, at jeg har megen forkærlighed for Århuseggen, ikke mindst fordi jeg derved har udsigt til at komme i nærheden af Dem; jeg ved også, at denne følelse er gensidig og glæder mig, hvor gang De udtaler det«⁴⁹).

Efter hjemkomsten lykkes det alligevel for Bruun at finde en bolig ved Århus; han køber i maj 1857 Jægergården af major Wichfeldt for 28.000 rigsdaler⁵⁰). Jægergården var opført i 1828, i empirestil med gule mure og sort tag præsenterede den sig som en lille herregård, hvis forholdsvis beskedne jordtilliggende dog ikke stillede store krav til driften⁵¹). I juli måned flyttede familien ind og begyndte at indrette det fremtidige hjem, skønt beliggende på skrænten, hvor nu statsbanernes centralværksted ligger, nær byen, men dog landligt og med det frie udsyn over bugten.

Jægergården blev i de følgende årtier et gæstfrit hus for de mange af byens borgerskab, der her kom enten i fest eller for at drøfte offentlige anliggender. Men lad os nærme os gården sammen med oberst Dalgas' datter Mette Marie, der fra lille barn havde sin gang i huset; hendes moder var M. P. Bruuns søsterdatter⁵²). Hun er fra Fre-

⁴⁹) Breve fra rejsen 8.9., 15.11., 23.11. og 18.12. 1856, 26.1. og 13.4. 1857; jfr. Helga Stemann: F. Meldahl og hans venner. II. 1927, s. 221.

⁵⁰) Brev af 16.5. 1857.

⁵¹) Peter Holm: Om Jægergården og dens omgivelser i »Årbøger for Århus stift« 1911. – Indflytningen i brev af 9.7. 1857.

⁵²) Mette Marie Dalgas' (1857–1952) erindringer i Statsbiblioteket i Århus, håndskrift nr. 63 c.

densgade gået ned i Spanien og fortsætter nu ud ad chausseen, Hads-herredsvej, og når da til den store mur, der omgav Jægergården. Porten her stod sjældent åben, og man gik da op ad Jægergårdsvejen for at gå gennem en sidedør ind på gårdspladsen. De tre længer var ko- og hestestald, lo og lade og mod øst den anselige hovedbygning med høj kælderetage, store vinduer i salsetagen og et mægtigt tag med sorte teglsten over gule vægge. Det hele var en lystgård, hvor markerne strakte sig fra kirkegården ved den nuværende Banegårdsgade over jernbaneslugten lige til Marselisborgs jorder. Sammen med Mette Marie Dalgas går vi op ad den høje stentrappe og ind i forstuen, her er nogle døre, der fører ind til de værelser, som tilhører M. P. Bruuns niecer, men vi går gennem den store dør ind i dagligstuen. Dagligstuen var fuld af dejlige malerier af tidens bedste kunstnere: P. C. Skovgaard, Constantin Hansen og Ernst Meyer; flere af disse billeder hænger nu på Århus museum. Så var der empiremøblerne og det yndige klaver af Marchall, hvorpå tanten, Magdalene Bruun, akkompagnerede børnene til Ingemanns aften- og morgensange; »hun havde jo selv kendt Weyse, ja endog spillet for ham«.

I Jægergårdens store spise-havestue var der tre vinduer mod øst, og mod syd havedør ud til en veranda. I spisestuen var der to store bogskabe, ellers prægedes den af spejle, consoller med kinesiske krukker og store, stive stole med højryddet betræk rundt om et engelsk spisebord af mahogni.

Når der ikke var selskab, gik livet stille hen. Ægteskabet var barnløst, og Magdalene Bruun lå som oftest på chaiselongen, »hendes sind var frisk og deltagende for andre, skønt hendes liv hengled i en vist ikke aldeles nødvendig afsondrethed; nu til dags tillader lægerne ikke en sådan given efter for nervøse fornemmelser«. Bruun, hedder det, »var ret lille, men hans fine og ridderlige væsen omgav ham som et skjold, måske lidt vel reserveret«; også andre har bemærket dette noget tilbageholdende i M. P. Bruuns væsen, der bl. a. gav sig udtryk i, at han ikke brød sig synderligt om at få noget fortalt, når han ikke havde spurgt⁵³). Mette Marie Dalgas var født i 1857, og hendes skildringer af det stille liv i Jægergården træffer nok bedst tiden i 1870'erne; før den tid var Bruun ofte ledsaget af hustruen på de

⁵³) Brev fra 1849 fra Reinholdine Bruun, g. m. P. D. Bruun, trykt i Daniel Bruun: Slægts- og barndoms minder, s. 74.

jævnlig rejser til hovedstaden, hvor han stedse mere blev opslugt af det politiske arbejde.

M. P. Bruuns anden rigsdagsperiode varede fra 1857 til 1874. I 1866 havde han stillet sig både i 1. og 9. kreds, men faldt i begge; men ved nyvalgene fire måneder senere kom han ind for 9. kreds, hvor han tidligere havde været valgt; i 1874 lod han sig ikke genopstille og søgte heller ikke senere ind i rigsdagen. Heller ikke i denne periode er Bruuns gerning karakteriseret ved nogen overvældende deltagelse i debatterne, dels er han tydeligvis stærkt engageret i de nationalliberales partitaktiske arbejde, dels er han fra 1862 til 1869 landstingets formand; formentlig har hans evner heller ikke været for deltagelse i rigsdagsarbejdet som nogen politisk førerskikkelse.

De indlæg, han fremkommer med, viser ham som en i økonomisk politik udoktrinær liberalist og som en politiker med udpræget social forståelse, hvilket ellers ikke kendetegner tidens nationalliberale. Liberalismen kunne vise sig i det små, som når han ville have det overladt til den private at afgøre loftshøjden i boligbyggeriet, eller når han under behandlingen af lovforslaget om anlæg af sporveje nok kunne gå med til, at det selskab, der lagde sporene, skulle have forkørselsret, men andre burde dog også have adgang til at benytte dem!⁵⁴).

Bruuns liberale anskuelser kommer også til udtryk i toldspørgsmålet. Hans liberalisme er imidlertid ikke uden forbehold, for en del betinget af hans nære tilknytning til industrien. Efter i 1858 at have været medlem af det udvalg, der forberedte toldloven af 1863, forsvarede han i 1862 i rigsrådet toldlovforslaget mod de yderliggående liberalisters angreb⁵⁵). Angrebet blev især ført af de to københavnske grosserer C. A. Broberg og Alfred Hage, den sidste Bruuns gode ven og partifælle; men han finder deres strenge dom ubillig. Forslaget er så liberalt, som forholdene i Danmark tillader; man kan ikke uden videre sammenligne med Englands lave toldsats, de falder nemlig på varer, som man der producerer meget billigt. Brobergs og Hages

⁵⁴) Rigsdagstid., landstinget, 1858, sp. 378 og 391 (bygningsloven); 1861, sp. 563 f. (sporvejene).

⁵⁵) Rigsrådstid., 1858, sp. 1019 og samme 1862, sp. 1224–34; jfr. Axel Nielsen: *Industriens historie*. III, I. 1944, s. 339 ff. Om Bruun og toldpolitikken se i øvrigt Kjeld Winding: *Frihandelsproblemet i Danmark 1855–63*. 1959, (personregisteret).

forslag om at begrænse tolden til enkelte artikler, som til gengæld af finansielle grunde skulle belastes med høj told, finder Bruun i teorien tiltalende, ja »så tiltalende, at der næsten hører overvindelse til at udtale sig derimod«. Han finder dog, at bekvemmeligheden ved toldfrihed ikke er tilstrækkeligt til at begrunde denne. Når det tilmed hævdes, at man vil kunne spare på toldopsynet, da er dette forkert, idet højere satser på enkelte artikler uvægerligt vil kræve skærpet opsyn. Over for ultraliberalisternes hovedargument, at deres forslag ville medføre et almindeligt merkantilt opsving, stiller Bruun sig meget tvivlende: »I den henseende har jeg nu den kætterske mening, og jeg er ikke bange for at udtale den, at det er en stor illusion«. Når der henvises til blomstringen i engelsk handel efter frihandelssystemets indførelse, understreger Bruun, at »bevis kan man ikke føre, fordi man ikke bestemt kan påvise forbindelsen mellem årsag og virkning; man kan ikke vide, hvad der er efter, og hvad der er fordi«. Det er værd at mærke sig, at Bruun her over for sine ivrige modstandere roligt når til samme betragtning af den engelske frihandel som en senere økonomisk-historisk videnskab⁵⁶). Det er også rigtigt, siger Bruun videre, at man ikke skal holde på industrier, der ikke er naturlige for landet, men som forholdene nu engang er, vil det dog være betænkeligt at opgive al beskyttelse af industrien. Vi producerer dyrt på visse områder, men en opgivelse af industritold vil uvægerligt medføre arbejdsløshed og dermed belaste samfundet på anden måde.

M. P. Bruun var ikke ensidig industriel i sine synspunkter. Da industridrivende i 1859 protesterer mod konkurrencen fra straffeanstaltens værksteder, går han imod protesten, og da mange ønsker at nedlægge den militære klædefabrik i Usserød for at lade private overtage hærleverancerne, er han ikke blandt disse. Han ønsker ganske vist også, at staten skal opgive fabrikken i Usserød, men kun fordi han finder det bedre, at leverancen overtages af straffeanstalterne. Det kan være betænkeligt for staten at binde for mange penge i et anlæg som den militære klædefabrik⁵⁷).

⁵⁶) Eli F. Heckscher: *Industrialismen*. 1933, s. 158 ff.

⁵⁷) Rigsdagstid., landstinget, 1859–60, sp. 1362 f., Rigsrådstidende 1862, sp. 2317 ff. og 2324 ff., jfr. A. R. Gjerlev og H. C. Rosted: *Den militære klædefabrik 1840–1949*. 1948, s. 54 ff. og Axel Nielsen: *Industriens historie*. III, 2. 1944, s. 73 f.

Bruun ytrede lejlighedsvis også anden interesse for retshåndhævelsen end straffeanstaltens betydning i produktionslivet. I 1861 påpeger han, at ikke alle fanger skal behandles efter samme retningslinier, og senere er det den sigtedes stilling over for dommeren, der optager ham. I det forslag, der førte til loven af 1871 om politisagers behandling uden for København, var optaget en bestemmelse, som gav den i samme person forenede dommer og politimester myndighed til straks at eksekvere dommen, når tiltalte erklærede sig tilfreds med den. Denne bestemmelse gjaldt dog kun, når straffen ikke oversteg simpelt fængsel i 8 dage, tvangsarbejde i 30 dage eller fængsel på vand og brød i 5 dage, var der tale om højere straf, skulle amtmanden enten udfærdige eksekutionsordren eller iværksætte appel. Bruun søgte her forgæves at få forslaget ændret således, at alle domme skulle til amtmanden inden straffens fuldbyrdelse: man måtte erindre, at mange, når de står i retten lige over for dommeren, da let – trykkede af omstændighederne – vil erklære sig tilfreds med dommen og måske bagefter fortryde, men da for sent, fordi afsoningen er begyndt. M. P. Bruuns indstilling er præget af nær kontakt med tidens jævne mand, medens Lehmann virker livsfjern, når han går mod Bruuns forslag, fordi vi må til at opgive formynderskabsånden: efter den politiske udvikling i vort land må også hver statsborger kunne styre sig selv; dog anerkender han det humane sindelag, som også ved denne lejlighed kendetegner Bruun⁵⁸).

Det er dog ikke alt rigsdagsarbejde, heller ikke når det gælder de enkelte spørgsmål, som giver sig udslag i tingets debat. Allerede i Bruuns rigsdagstid lå en stor del af parlamentarikernes arbejde i kommissioner og udvalg og i at modtage henvendelser udefra, og Bruun holdt sig ikke tilbage fra dette arbejde. En krævende opgave var hans deltagelse i bestyrelsen af den midlertidige lånekasse, som skulle imøde-

⁵⁸) Rigsdagstid., landstinget, 1860–61, sp. 2587 f. (straffeanstalter); 1869–70, sp. 1247 f., 1257 f. og 1274 (politisagers behandling). Ved anden lejlighed (Rigsdagstid., landstinget, 1872–73, sp. 441 f.) kneb det for Bruun at holde de sociale synspunkter; man drøftede begrænsning af børns og unge menneskers arbejde til 12 timer, hvilket Bruun går imod, fordi det vil være en gene for arbejdets tilrettelægning, »det var ganske vist ønskeligt, om arbejdstiden i det hele var 12 timer, og hvor der er en stor mængde unge mennesker, der arbejder, kan en sådan bestemmelse have til følge, at arbejdstiden herefter bliver indskrænket således«.

gå virkningerne af handelskrisen i 1857⁵⁹). Om selve arbejdet tier kilderne desværre. Breve til T. C. Dahl er der ikke fra denne tid, idet Dahl nu er departementsdirektør i indenrigsministeriet og således selv er i København, og i øvrigt også var kommet ind i lånekassens bestyrelse; protokollerne i kassens eget arkiv indeholder kun lakoniske referater af de truffne beslutninger⁶⁰). Bruun selv var nu begyndt at føre en dagbog over sit politiske arbejde, men medens den ellers er ret fyldig, er den netop i lånekassens mest hektiske periode omkring årsskiftet 1857–58 kun ført meget sporadisk, i sig selv et vidnesbyrd om den knappe tid.

I tidens i så mange retninger brændende spørgsmål: principperne for jernbaneanlæg og disses placering er Bruun også flittigt arbejdende. Hans indsats her falder i udvalg, i at modtage henvendelser fra de interesserede jyske byer og i »clubmøderne«, tidens partimøder. Modsat tidligere er han nu tilhænger af, at den jyske bane skal gå langs østkysten i stedet for midt gennem halvøen ad den jyske højderyg. Han begrundet den ændrede opfattelse med, at det nu er økonomisk muligt at gennemføre banen gennem Østjyllands bakker; det har vel heller ikke været uden indflydelse, at hans politiske hjemsted nu er Århusegnen mod før Viborgegnen. Et andet hensyn var sikkert, at man i stigende grad var interesseret i direkte handel med England, d. v. s. over havnebyerne, medens eksporten ellers gik via hertugdømmerne og Hamborg. Selve driften af jernbanerne, som blev anlagt af private selskaber, ønskede han snarest overført til staten⁶¹).

Mindre alment end jernbaner og toldlovsudvalg, hvoraf Bruun også var medlem, var hans arbejde i kreditforeningsspørgsmål⁶²). Den vigtige lov af 1861, der giver kreditforeningerne ret til at inddelle obligationerne i serier, hvor medlemmerne kun hæfter solidarisk inden

⁵⁹) Marius Vibæk: C. F. Tietgen og hans samtid. Krisen i 1857. 1943, s. 178 ff.

⁶⁰) Lånekassens arkiv er bevaret i Rigsarkivet.

⁶¹) Rigsdagstid., folketinget, 1854–55, sp. 2379 ff., landstinget, 1860–61, sp. 2438 og 2466. Kriegers dagbøger II, s. 30, 126, Bruuns dagbog 10.10. 1858, 4.1. og 15.2. 1860, januar 1861, 18.6. 1865, 9.1. og 10.1. 1867. Brev til Dahl af 6.2. 1860. – Kriegers dagbøger III, s. 337, anfører Bruun som initiativtager til anlæggelsen af Esbjerg, men registerbindets bestemmelse af denne til at være M. P. Bruun skyldes sikkert en forveksling med vandbygningsingeniør C. G. Bruun – M. P. B.'s brodersøn – der i 1865 fremsatte en plan til anlæg af havn ved Esbjerg. Dansk biografisk leksikon, IV, 228.

⁶²) Kriegers dagbøger V, s. 355 (toldlov).

*Bruuns hustru
Magdalene Barbara,
f. Bruun.*

Maleri af
Elisabeth Jerichau Baumann.

C. F. Hansens Christiansborg set fra ridebanen.
I flojen til højre havde rigsdagen lokaler i M. P. Bruuns rigsdagstid.
Efter Ph. Weilbach: Danske mindesmærker. 1866.

78
Februar 1. Tidskrift for den Kongelige Danske Videnskabs-Akademi.

2. Conferance med F. de la Roche og de la Roche om de danske Colonies i Westindien og de danske Colonies i Ostindien. - Udtalelse om de danske Colonies i Westindien og de danske Colonies i Ostindien. - Udtalelse om de danske Colonies i Westindien og de danske Colonies i Ostindien.
3. Tale af de danske Colonies i Westindien og de danske Colonies i Ostindien.
5. 2. Afhandling: Om de danske Colonies i Westindien og de danske Colonies i Ostindien.
6. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100. 101. 102. 103. 104. 105. 106. 107. 108. 109. 110. 111. 112. 113. 114. 115. 116. 117. 118. 119. 120. 121. 122. 123. 124. 125. 126. 127. 128. 129. 130. 131. 132. 133. 134. 135. 136. 137. 138. 139. 140. 141. 142. 143. 144. 145. 146. 147. 148. 149. 150. 151. 152. 153. 154. 155. 156. 157. 158. 159. 160. 161. 162. 163. 164. 165. 166. 167. 168. 169. 170. 171. 172. 173. 174. 175. 176. 177. 178. 179. 180. 181. 182. 183. 184. 185. 186. 187. 188. 189. 190. 191. 192. 193. 194. 195. 196. 197. 198. 199. 200. 201. 202. 203. 204. 205. 206. 207. 208. 209. 210. 211. 212. 213. 214. 215. 216. 217. 218. 219. 220. 221. 222. 223. 224. 225. 226. 227. 228. 229. 230. 231. 232. 233. 234. 235. 236. 237. 238. 239. 240. 241. 242. 243. 244. 245. 246. 247. 248. 249. 250. 251. 252. 253. 254. 255. 256. 257. 258. 259. 260. 261. 262. 263. 264. 265. 266. 267. 268. 269. 270. 271. 272. 273. 274. 275. 276. 277. 278. 279. 280. 281. 282. 283. 284. 285. 286. 287. 288. 289. 290. 291. 292. 293. 294. 295. 296. 297. 298. 299. 300. 301. 302. 303. 304. 305. 306. 307. 308. 309. 310. 311. 312. 313. 314. 315. 316. 317. 318. 319. 320. 321. 322. 323. 324. 325. 326. 327. 328. 329. 330. 331. 332. 333. 334. 335. 336. 337. 338. 339. 340. 341. 342. 343. 344. 345. 346. 347. 348. 349. 350. 351. 352. 353. 354. 355. 356. 357. 358. 359. 360. 361. 362. 363. 364. 365. 366. 367. 368. 369. 370. 371. 372. 373. 374. 375. 376. 377. 378. 379. 380. 381. 382. 383. 384. 385. 386. 387. 388. 389. 390. 391. 392. 393. 394. 395. 396. 397. 398. 399. 400. 401. 402. 403. 404. 405. 406. 407. 408. 409. 410. 411. 412. 413. 414. 415. 416. 417. 418. 419. 420. 421. 422. 423. 424. 425. 426. 427. 428. 429. 430. 431. 432. 433. 434. 435. 436. 437. 438. 439. 440. 441. 442. 443. 444. 445. 446. 447. 448. 449. 450. 451. 452. 453. 454. 455. 456. 457. 458. 459. 460. 461. 462. 463. 464. 465. 466. 467. 468. 469. 470. 471. 472. 473. 474. 475. 476. 477. 478. 479. 480. 481. 482. 483. 484. 485. 486. 487. 488. 489. 490. 491. 492. 493. 494. 495. 496. 497. 498. 499. 500. 501. 502. 503. 504. 505. 506. 507. 508. 509. 510. 511. 512. 513. 514. 515. 516. 517. 518. 519. 520. 521. 522. 523. 524. 525. 526. 527. 528. 529. 530. 531. 532. 533. 534. 535. 536. 537. 538. 539. 540. 541. 542. 543. 544. 545. 546. 547. 548. 549. 550. 551. 552. 553. 554. 555. 556. 557. 558. 559. 560. 561. 562. 563. 564. 565. 566. 567. 568. 569. 570. 571. 572. 573. 574. 575. 576. 577. 578. 579. 580. 581. 582. 583. 584. 585. 586. 587. 588. 589. 590. 591. 592. 593. 594. 595. 596. 597. 598. 599. 600. 601. 602. 603. 604. 605. 606. 607. 608. 609. 610. 611. 612. 613. 614. 615. 616. 617. 618. 619. 620. 621. 622. 623. 624. 625. 626. 627. 628. 629. 630. 631. 632. 633. 634. 635. 636. 637. 638. 639. 640. 641. 642. 643. 644. 645. 646. 647. 648. 649. 650. 651. 652. 653. 654. 655. 656. 657. 658. 659. 660. 661. 662. 663. 664. 665. 666. 667. 668. 669. 670. 671. 672. 673. 674. 675. 676. 677. 678. 679. 680. 681. 682. 683. 684. 685. 686. 687. 688. 689. 690. 691. 692. 693. 694. 695. 696. 697. 698. 699. 700. 701. 702. 703. 704. 705. 706. 707. 708. 709. 710. 711. 712. 713. 714. 715. 716. 717. 718. 719. 720. 721. 722. 723. 724. 725. 726. 727. 728. 729. 730. 731. 732. 733. 734. 735. 736. 737. 738. 739. 740. 741. 742. 743. 744. 745. 746. 747. 748. 749. 750. 751. 752. 753. 754. 755. 756. 757. 758. 759. 760. 761. 762. 763. 764. 765. 766. 767. 768. 769. 770. 771. 772. 773. 774. 775. 776. 777. 778. 779. 780. 781. 782. 783. 784. 785. 786. 787. 788. 789. 790. 791. 792. 793. 794. 795. 796. 797. 798. 799. 800. 801. 802. 803. 804. 805. 806. 807. 808. 809. 810. 811. 812. 813. 814. 815. 816. 817. 818. 819. 820. 821. 822. 823. 824. 825. 826. 827. 828. 829. 830. 831. 832. 833. 834. 835. 836. 837. 838. 839. 840. 841. 842. 843. 844. 845. 846. 847. 848. 849. 850. 851. 852. 853. 854. 855. 856. 857. 858. 859. 860. 861. 862. 863. 864. 865. 866. 867. 868. 869. 870. 871. 872. 873. 874. 875. 876. 877. 878. 879. 880. 881. 882. 883. 884. 885. 886. 887. 888. 889. 890. 891. 892. 893. 894. 895. 896. 897. 898. 899. 900. 901. 902. 903. 904. 905. 906. 907. 908. 909. 910. 911. 912. 913. 914. 915. 916. 917. 918. 919. 920. 921. 922. 923. 924. 925. 926. 927. 928. 929. 930. 931. 932. 933. 934. 935. 936. 937. 938. 939. 940. 941. 942. 943. 944. 945. 946. 947. 948. 949. 950. 951. 952. 953. 954. 955. 956. 957. 958. 959. 960. 961. 962. 963. 964. 965. 966. 967. 968. 969. 970. 971. 972. 973. 974. 975. 976. 977. 978. 979. 980. 981. 982. 983. 984. 985. 986. 987. 988. 989. 990. 991. 992. 993. 994. 995. 996. 997. 998. 999. 1000.

for den enkelte serie, blev indbragt privat af Bruun, efter at man længe i den jyske kreditforening havde drøftet denne sag⁶³).

Til det almindelige lovgivningsarbejde kom, at Bruun viede selve rigsdagen og dens arbejdsform en særlig interesse. Under drøftelsen af forfatningssagen i 1863 træder Bruun kraftigt op mod de medlemmer, der søger at indsmugle en faktisk begrænsning af valgbarheden til landstinget. Det var foreslået, at landstingets medlemmer modsat folketingets ikke skulle have diæter, og Bruun vil ikke nægte, »at der i og for sig ligger noget smukt i den tanke, at folkets repræsentanter møder uden at modtage noget vederlag; men jeg tror ikke, at forholdene allerede her har udviklet sig så vidt, at det kan gennemføres«. Efter at have pointeret, at diætløshed i virkeligheden ville betyde en valgbarhedscensus, gør Bruun videre opmærksom på, at forslaget er præget af hovedstadssynspunkter, mens han ser på sagen fra et provinstandpunkt. »Jeg kan da sige Dem, mine herrer, at det ingenlunde vil være let omkring i landet at finde mænd, der vil påtage sig at sidde i landstinget, og som har både evne og vilje dertil, når man fordrer, at de skal give afkald på diæter«. En konsekvens af forslaget, der heller ikke vandt flertallet for sig, ville efter Bruuns opfattelse være en overrepræsentation af højere, københavnske embedsmænd⁶⁴).

I sammenhæng med Bruuns forsvar for landstingets folkelige sammensætning står også hans krav om dets deraf følgende ligeberettigelse med folketinget. Siden 1855 var der ofte i lovforslagene blevet indsat en såkaldt bevillingsparagraf, der fastsatte, at med lovens vedtagelse var for det følgende finansår bevilget de af loven foranledigede udgifter. Denne praksis betød, at loven i virkeligheden blev en del af finansloven og derfor først skulle for i folketinget. Under ledelse af M. P. Bruun og C. G. Andræ gik en gruppe i landstinget til aktion mod den nye praksis, hvis betydning var, at folketinget ved at behandle lovforslagene først fik en afgørende indflydelse på disse.

⁶³) Sigurd Jensen anf. arb., s. 73 ff., jfr. Povl Bagge: D. G. Monrads statstanke. 1936, s. 84 f. samt Flemming Dahl: C. G. Andræ's taler. II. 1934, s. 218 ff. og s. 439.

⁶⁴) Rigsrådstid., 1863, sp. 765 f. Dagbogen 3.11. Ved samme lejlighed gik Bruun mod Andræ's forholdstalsvalgmåde, se Poul Andræ: Andræ og hans opfindelse af forholdstalsvalgmåden. 1905, s. 122 f., jfr. Flemming Dahl: Andræ's taler. I. 1933, s. 47 f., 63, 82, 331, 333 og 335.

Gennem en velført debat klarlagde Bruun og Andræ i angreb på indenrigsminister D. G. Monrad, at sådanne bevillingsparagraffer var overflødige, udgifterne kunne med større ret søges hjemlet gennem finans- og tillægsbevillingslove⁶⁵). Bevillingsparagrafferne gled vel ud af praksis, men en senere tid – før forfatningsændringen af 1953 – fulgte dog den skik at lade mere betydelige love og navnlig love af økonomisk karakter komme først for i folketinget.

M. P. Bruuns stadige interesse for rigsdagens arbejdsform, hans efterhånden mangeårige parlamentariske erfaring og hans noget kølige, reserverede fremtræden danner sikkert baggrunden for hans valg i 1862 til formand i landstinget⁶⁶). Broderen P. D. Bruun havde været landstingsformand lige siden 1849, men trak sig i 1862 – to år før han døde – tilbage på grund af sygdom. Ved valget i oktober 1862 blev Andræ af de nationalliberale valgt til formand, men undslog sig straks for at overtage hvervet, hvorefter man valgte Bruun med 25 stemmer mod venstrekandidaten, professor V. A. Borgens 16 stemmer⁶⁷). Bruun varetog formandssædet, indtil han i 1869 bad sig fritaget, og gjorde det med megen værdighed og organisatorisk formåen. Hans efterfølger, højesteretsadvokat C. C. Liebe, fremhævede, hvordan ro, besindighed og sikkerhed i høj grad udmærkede Bruun som formand⁶⁸).

Den ro og sikkerhed, der kendetegnede Bruun som formand, var dog af ydre karakter. Allerede over for det at modtage valget var han tøvende, og han gjorde det kun, fordi ikke andre nationalliberale ville påtage sig dette også meget tidskrævende hverv⁶⁹). I dagbogen noterer Bruun ofte i forbindelse med formandsgerningen, at han er træt og nervøs, ligesom det tyngede ham, når han i egenskab af formand måtte skride ind over for medlemmerne. I 1867 er han besluttet på at frasige sig hvervet, men fortsætter efter indtrængende henstilling fra Krieger. Året efter ønsker han atter at trække sig tilbage, men påny lykkes det Krieger at afholde ham fra det, »kun forbeholder

⁶⁵) Povl Bagge anf. arb., s. 143 f., Albert Olsen anf. arb., s. 234 ff., Kriegers dagbøger II, s. 159. Andræs taler II, s. 12 ff., 408 og 409.

⁶⁶) Om Bruuns interesse for forretningsordenen se også »Den danske rigsdag, 1849–1949«. IV. 1949, s. 42 f., 104, 107 og 295 f.

⁶⁷) Rigsdagstid., landstinget, 1862–63, sp. 2 f.

⁶⁸) Rigsdagstid., landstinget, 1869–70, sp. 15.

⁶⁹) Brev til Dahl af 15.10. 1862.

han sig, hvis hans nervøse tilstand virkelig skulle nødvendiggøre det, at gå midt i samlingsen⁷⁰). Om den værdighed som formand, Bruun lagde så megen vægt på, fortæller også et brev til Dahl, dateret den 11. november 1864, den tunge dag, hvor landstinget godkendte fredstraktaten, der betød afslutningen på årtiers kamp. Dahl havde for nogen tid siden bedt Bruun tale med David, men han har ikke været at træffe, ganske vist, »han var i dag til stede i mødet, men det stred mod min følelse at standse ham ved hurtigt at forlade formandspladsen efter en sådan afgørelse som den i dag«.

Selve formandshvervet kunne nok give anledning til principielle betragtninger over rigsdagsarbejdet, men de er kun få. Karakteristisk er den beklagelse, som skulle blive stående landstinget ud, at tinget først meget sent får lovene til behandling og derfor må vise den resignation at tage dem uden at gøre forsøg på forandringer⁷¹). Om rigsdagens værdighed vogtede han også i det mindre. Under et kongebesøg i Århus i 1869 blev Bruun som landstingsformand inviteret med til festmiddagen, men forlod den straks, da han ikke var placeret ved kongebordet, hvor derimod embedsmændene havde plads. Den gamle liberale fra før 48 ønskede ikke at se folkerepræsentationens førstemand på stedet placeret under embedsmændene⁷²). Det har næppe været selve samværet med kongen, der lokkede ham, dels havde han som formand rig lejlighed til at dyrke det, dels var hans forhold til kongehuset meget køligt; hele hans mere snævre, men ikke offentlige partiarbejde fra 1850'erne havde ved mange lejligheder været vendt først mod Frederik VII, siden mod Christian IX.

Bruun var i den anden rigsdagsperiode en tro tjener blandt de nationalliberale. Han er deltager i inderkredsens drøftelser og afgørelser, han virker gennem forbindelser ude i kredsene, navnlig i Jylland, og han følger i anskuelser de hovedsynspunkter, der er partiets. Tiden fra 1858 til 1864 stod i Ejderpolitikens tegn; under ledelse af C. C. Hall opgav man tanken om en helstat omfattende konge-

⁷⁰) Bruuns dagbog 21.9. og 22.9. 1863, 30.1. 1865, 13.7. 1867, 3.4., 4.4., 8.4. og 15.5. 1868, 8.2., 24.2. og 20.9. 1869 (træthed, irettesættelser til medlemmer); brev til Krieger 3.9. 1868 (Rigsarkivet); Kriegers dagbøger IV, s. 158, 159, 195 og 198 f.; jfr. også Tormod Jørgensen: Anton Frederik Tscherning. 1938, s. 387.

⁷¹) Rigsdagstid., landstinget, 1863-64, sp. 1011 f.

⁷²) Bruuns dagbog 20.9. 1869.

riget og begge hertugdømmer; målet blev en gradvis udsondring af Holsten og et Danmark af kongeriget og Slesvig med grænse ved Ejderen. Under regeringsarbejdet var Hall hemmet af vanskeligheder med den uberegnelige konge og den beregnende grevinde Danner, hvis forhold til de ledende nationalliberale var det slettest mulige. Kredsen omkring Hall havde i Bruun en trofast støtte, som øjensynlig har været, hvad vi i dag ville kalde de nationalliberales gruppeformand i landstinget, uden derfor at have den myndighed, som vore dages gruppeformænd har og med det for vor tid ejendommelige, at han samtidig var tingsformand⁷³). En følge af denne stilling er også, at regeringens medlemmer – især Hall og senere Lehmann – ret indgående informerer Bruun om alle skridt af betydning i forholdet til udlandet; en hel del af dagbogens indhold er referater af sådanne oplysninger. I hvor høj grad Bruun har deltaget i det grundlæggende arbejde i Ejderpolitikken, er det ikke muligt at klarlægge, men dagbogen beretter om hans jævnlige deltagelse i ledernes møder; desværre giver den hverken her eller ved andre lejligheder referater af Bruuns egen opfattelse, kun de andres bliver omtalt. Det er dog tydeligt, at han meget konsekvent går ind for Ejderpolitikken og vender sig mod de af de liberale, der under Monrads ledelse er mere tøvende⁷⁴).

Under det kortvarige, venstreorienterede ministerium Rotwitt (dec. 1859–febr. 1860) er han naturligvis i skarp opposition. Det personlige gode forhold til dette ministeriums finansminister, den store handels- og pengemand Regnar Westenholz, gik tabt på grund af hans indtræden i regeringen⁷⁵). Ministeriet Rotwitt var i særlig grad kongens, eller rettere grevinde Danners regering, og da Frederiksborg slot brænder i december 1859, erklærer Bruun sig straks som modstander af, at der skal bevilges beløb til genopførelsen⁷⁶). Forgæves søgte Bruun i denne tid at få organiseret en protestadresse mod ministeriet fra Københavns borgere, og da Plougs holdning er ministerievenlig, agter han »en af dagene at tage afsked med Ploug som politisk ven«, som

⁷³) Bruuns dagbog, f. eks. 5.12. 1859 (centrums komité for udvalgsnedsættelser), indkalder til centrumsmøde: 20.9. 1862, 11.5. og 12.5. 1863.

⁷⁴) I dagbogen 13.3. 1858, breve til Dahl 13.2. og 20.2. 1860.

⁷⁵) Bruuns dagbog 29.11. og 8.12. 1859; Kriegers dagbøger II, 94.

⁷⁶) Brev til Lehmann 23.12. 1859. Lehmanns privatarkiv, Rigsarkivet.

det hedder i et brev til Dahl⁷⁷). Bruuns stilling som ledende nationalliberal var også afgørende for hans forhold til kongen; det rummede hverken hjertelighed eller hengivenhed. Ved en lejlighed siger han sammen med andre partifæller nej tak til en taffelindbydelse; da han senere som formand for landstinget jævnligere må være sammen med kongen, er forholdet til denne vel korrekt, medens grevinde Danner enten ignorerer Bruun eller direkte lader ham mærke sin uvilje⁷⁸).

Det voksende arbejde i de politisk bevægede år og formandshvervet virkede naturligvis begrænsende på Bruuns partiarbejde uden for rigsdagen. Når Bruun var hjemme på Jægergården, var han dog som oftest optaget af drøftelser med partiets støtter i Midt- og Østjylland. Han er medvirkende ved dannelsen af en vælgerforening for hele 9. landstingskreds (Århus, Randers og dele af Viborg amter), der organiserede opstillingen af kandidater ved både folke- og landstingsvalg, men selv om han nok var bestyrelsesmedlem, træder han ikke meget frem for offentligheden⁷⁹). Heller ikke træder Bruun frem som taler, da man i 1861 på et stort politisk møde i Århus vedtager en tillidsudtalelse til ministeriet Hall, en udtalelse, Bruun selv havde medvirket ved⁸⁰).

Frederik VII døde i november 1863, og på samme tid stod det klart, at følgen af den førte Ejderpolitik måtte blive krigen. M. P. Bruun er til stede på slottet den 16. november, da Christian IX skal proklameres; den politiske situation er spændt: vil den ny konge slutte sig

⁷⁷) Protestadressen: brev til Dahl 28.1. 1860 samt Bruuns dagbog og Kriegers dagbøger dec.–jan. 1859–60. Ploug: brev til Dahl 1.1. 1860; i øvrigt var Bruun og Ploug kammerater fra barndomsårene, Hother Ploug: Carl Ploug. 1905, s. 14.

⁷⁸) Bruuns dagbog f. eks. 19.12. 1861, 2.11. 1862, 1.1. 1863.

⁷⁹) Bruuns dagbog 5.8., 13.8., 24.8., 24.9. 1860, februar 1861, 28.3. 1863, 12.3. 1864; Aarhus Stiftstidende 10.4. 1861 og Randers Amtsavis 9.4. 1861.

⁸⁰) Brev til Lehmann 12.4. 1861, Rigsarkivet, Aarhus Stiftstidende 11.4. 1861. Mindre almen-politisk er det, når Bruun i 1862 virker for, at folketingsmand, sognepræst Andreas Krogh skal udnævnes til stiftsprovst i Århus, ganske vist kender B. ikke hans kirkelige virke, men han er en »vigtig, solid og dygtig tilhænger af vore politiske anskuelse, han ville være en god akkvisition for Århus« (brev til Dahl 12.12. 1862; Krogh fik ikke embedet).

til Ejderpolitikken ved at skrive under på den netop vedtagne nye grundlov, der forener kongeriget og Slesvig? De nationalliberale har ikke megen tiltro til kongen, og det afspejler sig i Bruuns dagbogsoptegnelse: »Stemningen meget trykket og tavs og uhyggelig. Kongens fremtræden gjorde intet godt indtryk; han var i høj grad genert, der var noget ikke tiltalende tysk i hans væsen . . . Hans fremtræden på altanen, da han viste sig for folket på pladsen, var uheldig; han løb flere gange ud og viste sig uden at sige noget, og det netop, da den store forsamlede folkemasse råbte hurra for forfatningsloven og for ministeriet Hall«. Kong Christian valgte at skrive under på den nye forfatning, og nu ventede man krigens udbrud, stemningen var tung og trykket i København; langsomt, uendelig langsomt gik dagene, man søgte sammen for at tale om fremtiden, men hen mod julen, da Frederik VII's bisættelse havde fundet sted, rejste Bruun hjem til Århus.

Juledags eftermiddag nåede til Århus efterretningen om en ministerkrise. Kongen ønskede den nye forfatning tilbagekaldt, men ministeriet havde lillejuleaften demissioneret. Juledag om aftenen kom Hans Broge og folketingsmand, konsul J. M. Mørk ud på Jægergården for at drøfte de sidste efterretninger. Man var inde på at søge forbindelse med andre byer for at søge udvirket udtalelser med tilslutning til regeringens politik⁸¹). Den påtænkte aktion blev ikke iværksat, den turde også være unødvendig; ingen kunne tvivle om, at det store flertal stod bag den hidtil førte politik.

Nogle dage ind i det nye år kom Bruun atter til København, spændt på at erfare nyt. En samtale med den syge og sengeliggende Lehmann straks efter ankomsten virkede beroligende. Monrad ville næppe forlade Ejderpolitikken⁸²). Trods den trykkede stemning i hovedstaden så man med fortrøstning på den militære situation: »til at angribe os i Dannevirkestillingen med noget held ville også 70.000 mand være aldeles utilstrækkelige; vi ville om få dage have næsten lige så meget under våben, og selv en meget større styrke end 70.000 ville være nødt til at foretage en formelig belejring«, således skriver Bruun den 25. januar til Dahl, der siden 1858 efter mellemspillet som departementsdirektør atter sidder i Århus, nu som stiftamtmand.

Få dage efter – den 1. februar – begyndte krigen. Efterretningerne

⁸¹) Dagbogen 25.12. 1863.

⁸²) Dagbogen 8.1. 1864.

var sparsomme, men da Bruun om formiddagen den 6. februar sidder i formandsværelset, afbrydes han ved efterretningen om Dannevirkes rømning den foregående aften. Få timer senere kom kongens proklamation med de fatale ord: »Landet ligger åbent for fjenden«. Befolkningen var fortvivlet, og Plougs artikel i »Fædrelandet« imod fejghed og forræderi kaldte tumulterne frem. Medens Bruun og andre om aftenen i læseværelset drøfter situationen, hugger garden ind på demonstranterne. – Næste dag vil Monrad lade sig interpellere i rigsdagen, men Bruun og Bregendahl, de to formænd, går med sikker forståelse af situationen imod: han bør indskrænke sig til at afgive en meddelelse, en forespørgsel vil fremkalde en voldsom diskussion. Samme dag søgte de 35 tilstedeværende landstingsmænd at dæmpe uroen ved på gadehjørnerne at lade opslå plakater, der i rolige og værdige ord manede til orden⁸³). Efter at sindene var faldet til ro, afgav kongen en erklæring om fortsættelse af krigen og den nationale politik, men forinden gik Monrad til Bruun med udkastet til erklæringen; Bruun fik ham da »til at stryge en passus om, at kongen ville dø i sin rede som ikke stemmende med situationen«⁸⁴).

Som andre politikere ville Bruun stadig ikke miste troen på de danske våben. I marts sluttede han landstingets samling med ordene: »Danmark står ene, forladt og svigtet i kampen mod en overvældende overmagt . . . men vi vil ikke tabe tilliden til, at vor retfærdige sag dog endelig vil sejre; vi vil håbe til Gud, at når tinget atter samles, det da må være i en langt lysere tid«⁸⁵). I de følgende måneder er Bruun en stor del af tiden i Århus, hvor han tiltræder den centralkomité, der forestår ledelsen af byen under den følgende besættelse af Jylland, og hvor hans træning som forhandlingsleder flere gange kommer til gavn. Trods nederlaget på Dybbøl har han ikke ganske mistet modet. Under våbenhvilen skriver han til H. C. Andersen om stemningen i Jylland, at »den overvejende del er villig til at bære byrden ved krigens genoptagelse og fortsættelse, hellere end at opgive landets uafhængighed og frihed og prisgive vore danske brødre i Slesvig«⁸⁶).

⁸³) Dagbogen 6.2. 1864 og flg. dage; jfr. Vilh. la Cour: Stemninger og standpunkter under krigen 64. 1917, s. 17 f.

⁸⁴) Dagbogen 25.2. 1864; jfr. Neergaard: Under junigrundloven. II. 1916, s. 1072 f.

⁸⁵) Rigsdagstid., landstinget, 1863–64, sp. 1011 f. (22. marts).

⁸⁶) Det kongelige Bibliotek: Ny kgl. Saml. 2315,4°.

Mod slutningen af juni er Bruun atter i København og optaget af at orientere sig i den politiske situation. Her hører han også om prøjsernes overgang til Als den 29. juni, få dage efter våbenhvilens ophør. Nu kan han ikke mere bevare håbet, og den 3. juli skriver han til Dahl: »Jeg kan sige, at jeg for første gang i alle de år, striden har varet, har begyndt at mistvivle om den retfærdige sags sejr og et tåleligt endeligt udfald«. Stemningen i København var modløs, og da kongen i juli afskedigede Monrad for at søge dannet et fredsministerium, betegnede dette den nationalliberale udenrigspolitikens endelige sammenbrud.

Fredsunderhandlingerne med de tyske krav ramte dybt. Bruun skriver til Dahl, at var han ti eller tyve år yngre, ville han trøste sig med, at kampen kunne genoptages i bedre tider, »men i vor alder er det hårdt at skulle have valget mellem at slå sig til ro ved en utålelig tilstand og udsigten til en fornyet farefuld kamp«⁸⁷).

Efter krigen fortsatte Bruun i ledelsen af det nationalliberale parti. Dagbogen vidner om, hvordan han fremdeles tages med på råd, men stadig fortæller den ikke meget om hans egne synspunkter, disse er dog karakteristiske i to retninger, først det yderst kølige forhold, der længe var mellem kongen og de nationalliberale, dernæst den jævnlige kredsen om begivenhederne under krigen, og hvad der lå bag dem⁸⁸). Tilrettelægningen af kandidatopstillingerne deltager Bruun også stadig i, men det mærkes, at han efterhånden trættes af det, og i 1866 vil han kun arbejde med valgagitationen efter sit eget hoved og så langt, han tror at kunne nå⁸⁹). Efter at have nedlagt formandshvervet i landstinget i 1869 bliver Bruun i det hele mere tilbageholdende i det politiske liv, selv om hans råd af og til bliver søgt; han forbedrer sig tydeligvis på at træde ud af politik. Etatsrådsudnævnelsen falder i denne tid, overrumplende; den havde før været på tale, men da havde Bruun været orienteret og bedt sig fritaget⁹⁰).

⁸⁷) Brev af 1.7. 1864.

⁸⁸) Forhold til kongen og kongehuset: Dagbogen f. eks. 6.8., 15.11, 18.11, 26.11 1864 (jfr. brev til Dahl 25.11. 1864), endvidere 24.3., 7.9. 1865, 22.1. 1867. – Tilbagevenden til 1864: f. eks. 8.1., 28.11. 1865, 4.2., 8.5. 1866.

⁸⁹) Brev til Lehmann 28.8. 1866 (Dansk Folkeforenings arkiv, Rigsarkivet), endvidere brev samme sted 5.9. 1866 og dagbog 22.4. 1865, 21.8., 7.9. 1866, 24.8., 20.9. 1867.

⁹⁰) Dagbogen 9.10. 1862, 4.10. 1863, 22.10. 1869.

M. P. Bruuns udtræden af landstinget i 1874 betød afslutningen af et værdifuldt parlamentarisk arbejde. Bruun levede endnu en halv snes år på Jærggården, vel optaget dels af arbejdet som kreditfor-
eningsdirektør, dels af afhændelsen af Jærggårdens jord, efterhånden som bebyggelsen i Århus vandrede mod syd. Efter hans død den 23. september 1884 blev hjemmet på Jærggården opløst; fru Magdalene Bruun flyttede til København, hvor hun døde i 1901. Jærggården var efter Bruuns død blevet overtaget af statsbanerne, der – efter først at have anvendt den til tjenestebolig for embedsmænd og siden til kontorbygning – lod den nedrive i 1910.

Når Mads Pagh Bruun stadig mindes i Århus gennem M. P. Bruuns Gade, er det med fuld ret. Han hørte ganske vist ikke til blandt statsmændene eller blandt folkets førere, men blandt de mænd i anden række, som rigsdagen ikke kan undvære, de mænd, som med flid og dygtighed går ind i det saglige arbejde, der oftest er unddraget offentlighedens blik. Hans frisindede indstilling fra ungdommen svigtede han ikke, og han var stedse på vagt, når det gjaldt at hævde respekten for den frie forfatnings organer. Hans position i det nationalliberale parti var sikkert for en del betinget af, at han var den sagligt bedst udrustede af dets jyske medlemmer og derfor i den ellers så hovedstadsprægede ledelse kunne repræsentere partiets jyske tilhængere. M. P. Bruun kunne nok undertiden slå på provinsens særinteresser, men her var han lige så lidt som på andre områder nogen ensidig natur: skønt født i en patricierslægt, med sine venner blandt de mest velstående i tidens borgerstand, bevarede han en livsnær forståelse for andre samfundsklasser, og skønt liberalist af overbevisning fandt han grunde for at føre en moderat beskyttelsespolitik. Mange af den første generations rigsdagsmænd klarede med deres forudsætninger den nye gerning på en beundringsværdig måde. M. P. Bruun er blandt dem og dermed blandt folkestyrets grundlæggere.

Vagn Dybdahl.

2. marts 1880

UDDRAG AF DAGBOG
FRA 1. MARTS 1856

1856

1. marts, lørdag. Rigsrådet åbnede. Ingen forudgående gudstjeneste. Tog plads mellem Dahl og Bregendahl. – Scheel-Plessen, Reincke, Rentlow-Jersbeck m. fl. a. nægte at indtræde i comitee for valgbrevene, og Sch.-Pl. gjør derefter indsigelse mod valgenes gyldighed, fordi de ere foretagne af stænderforsamlingens *medlemmer* og ikke af *stænderforsamlingen*. Vidtløftig og confus discussion. Bargum taler mod Scheel-Plessen og viser, at den samme indvending kan gjøres mod alle de middelbare valg. Præsidenten Madvig vil lade det komme til afstemning, men Sch.-Pl. opgiver på en hånlig måde forlangendet om afstemning. – Madvig taler tydsk til de enkelte tydsktalende medlemmer.

3. marts, mandag. Forslag til offentlighed af forhandlingerne stillet af Lehmann støttes af flere tydske medlemmer (Müller, Thomsen og meget stærkt af geheimeråd Scheele). David vil stemme derfor, Ussing har betænkeligheder og forbeholder sin afstemning. Om fredagen forud havde Treschow efter conference med David, Tillisch, Ussing erklæret ministeriet at ville modsætte sig offentligheden for holstenernes skyld, men da holstenerne efter ankomsten ikke vare enige, måtte dette påskud opgives. Høires klub allerede dannet formodenlig under ledelse af Tillisch; – Tutein, Carlsen, Wolfhagen, Kaufmann deltage i dens møder.

4. marts, tirsdag. Sch.-Plessen forlanger, at præsidenten skal forklare afstemningspuncterne på tydsk. Præsidenten nægter at gjøre det som forpligtelse, men vil gjøre det for at efterkomme medlemmernes ønske. – Sch.-Pl. forsøger at tale videre under afstemningen. Centrum og Venstre forene sig og holde et møde, ca. 40 medlemmer, af tydske Bargum, With, dr. Müller, Thomsen Oldensworth, Pauli. Et udvalg til ledelse vælges: I. E. Larsen, Lehmann, Hother Hage, Bargum, dr. Müller.

5. marts, onsdag. Ved comiteevalg fik Høire overvægt på grund af fleres fraværelse – NB Den indsigelse, der i første møde gjordes af Ples-sen mod valgene sandsynligen tilsigtet en forvaring mod anerkjendelse af fælledsforfatningen for den holsteenske stænderforsamlings vedkom-mende, idet man ville constatere, at ikke stænderfors. men de enkelte medlemmer foretaget valget.

6. marts, torsdag. Discussion om tidendens udgivelse i tydsk og dansk eller kun i een udgave. For en dobbelt udgave stemte alle tydske samt Tscherning, Bregendahl, Westenholz m. fl.; imod højre side og Skau, Krüger, Clausen o. fl. – Discussion om offentlighed af møderne.

9. marts søndag. Samtale med Krieger på gaden om situationen. Kr. advarede mod at stole på geheimer. Scheele, der muligen istedet for at træde op mod holstenerne vilde see at vinde dem ved at give efter med hensyn til deficitets dækning og viste hen til, at der endnu intet var gjort af Scheele i denne sag, og at der var uenighed mellem ham og Andræ derom. Om aftenen fortalte Daniel, at der var strid i Høires leier og tendents til adsplittelse i 2 fractioner, idet den ene vil arbejde mod ministeriet, den anden: Tutein, Bardenfleth, Wolfhagen o. s. v. ikke. David og Ussing skulle også være blevet skilagtige.

11. marts, tirsdag. Krieger sagde, at Bangs valg ikke kunde gennemfø-res i den slesvigske forsamling, men derimod Kranolds, som dr. Müll-er vilde gåe ind på.

12. marts, onsdag. Møde i Centrum ang. comiteevalg. Bad mig fritag-et for valg på grund af reise til Jylland. Dahl sagde mig, at Simony vilde skrive til mig om sit valg til rigsraadet, da han havde viist mig en tjeneste i assurancesagen.

15. marts, lørdag. 3. behandl. af § 5. Carlsen fortalte Bregendahl, at det havde været Tillisch og Bluhmes hensigt at stemme mod re-gjeringens forslag, men at Bluhme tilsidst frarådede det, fordi for få vilde følge dem.

21. marts, fredag. Hørte om crisis i ministeriet, idet Andræ modsætter sig interpellationsret for rigsrådet og gjør sin nægtelse til et cabinets-

spørgsmål. På den anden side har Lehmann erklæret, at han og flere ville nedlægge deres mandater, når interpellationsretten nægtes.

22. marts, lørdag. Hørte om opløsning i ministeriet, der vil blive bekendt, når rigsrådet har endt sine møder. Et nyt minister. skulle da dannes af resterne af det gamle.

24. marts, mandag. Daniel fortalte, at tyskerne vare misfornøiede med deres repræsentanter i rigsrådet, især Scheel Plessen, der prosti-tuerede sig, og at der var skrevet efter Blome Heiligenstädten.

28. marts, fredag. Forkastelse af forslaget om ophævelse af diæter. Bregendahl fortalte, at arveprindsen gjorde vanskeligheder ved aflæggelse af eed på forfatningen og forlangte gjenindsættelse i generalcommandoen.

1. april, tirsdag. Middag hos krigsminister Lüttichau. Foruden mig kun slesvigerne og holstenerne fra rigsrådet.

3. april, torsdag. Vanskeligheden ved besættelsen af indenrigsministerpladsen er rigsdagens dagsorden om fæsteafløsningsloven. Geheimr. Scheel (Scheele) modsætter sig denne så bestemt i modsætning til de øvrige ministre, at denne sag allene kan have ministeriets opløsning til følge.

4. april, fredag. Udsigt til valg af Sponneck i Lauenborg.

9. april, onsdag. Interessant forhandl. om de 11 forslag. Mourier blev kaldt til orden. – Misforståelse af Bargum af et udtryk af Mourier, da han ikke kjendte forskjellen mellem »anke« og »beklage«, skjønt B. ellers kan godt dansk. Blev valgt til finantscomiteen. – Westenholz og Bregendahl fik bud fra Drewsen (kongen?) om civillistens pensioneringer.

19. april, lørdag. Gik bort fra rigsrådet m. flere andre for at forhindre comiteevalg den dag.

25. april, fredag. Afreise til Bruunshaab.

7. maj, onsdag. Ankomst til Kjøbenh.

26. maj, mandag. I rigsrådet agitation om rigsretsvalgene. Højre med Ussing og Tillisch vilde have Scavenius, Tillisch, Treschow, Reincke og Preusser. Talte med Mourier derom, han var ikke enig med Højre, men vilde slutte sig noget til vor side, der ville stemme på Larsen, Bruun, Wolfhagen eller Holstein og Bargum. I aftenmødet bleve enige med Mourier og fl. om Prehn istedetfor Bargum. Høire opgiver Preusser; – Wolfhagen eller Holstein stilles alterativt ved 2de valg – Winther har intrigeret med holstenerne for Tscherning, og han har fanget Krüger.

30. maj, fredag. De 18, der stemte mod extraordinær behandling af domainesagen, vare: Ussing, Scavenius, Carlsen, Tscherning, Reventlow-Farve, Birchardi, Heltzen, Scheel-Plessen, Reincke, L. C. Holstein, Tillisch, Bardenfleth, Mourier, Haagen, Birckmeyer, Preusser, Wittrock og Kirchhoff.? Forlod salen før afstemning: Rumohr, Winther, Krüger.

2. juni, mandag. Slutningsmøde i rigsrådet. Unsgaard indenrigsminister.

4. juni, onsdag. Afreise fra Kjøbenhavn.

5. juli, lørdag. Jespersen i Horsens fortalte efter fru Simony, at dersom Bang som conseilpræsident havde foreslået Christian Dahl til indenrigsminister istedetfor Carl Dahl vilde han formodentlig være blevet det.

AUGUST 1856 TIL MAI 1857

OPHOLD I UDLANDET

1857

7. juli, tirsdag. Talte i Aarhus med Westenholz om jernbanesagen. Krieger vil have comiteen sammensat af: Suhr, Pontoppidan, Friis, Poulsen, Tang med udelukkelse af dem, Westenh. havde foreslået.

30. september, onsdag. Åbningsmøde rigsdag.

6. oktober, tirsdag. Fælleds rigsdagsmiddag på Skydebanen. Sad mellem Ploug og Bierring. Uhyggelig tone. Sammenstød mellem Rotwitt og Tscherning, der kaldte formanden »klokkeren«; mellem Madvig og Baltaz. Christensen (bornholmsk uhrværk). Ministeriets skål udbragt af Lehmann blev ikke drukket af Christensen, I.A. Hansen og Müller – Monrad udbragte en skål for Dahl. – Christian Møller og Dahlerup flere skåler.

10. oktober, lørdag. Besøg af Trier ang. sundhedspolitiloven.

24. oktober, lørdag. Afreise over Sorøe til Aarhus og Viborg.

4. november, onsdag. Tilbage til København.

1. december, tirsdag. Første efterretning fra Hamb. om pengecrisis.

7. december, mandag. Sidste udvalgs-møde i næringssagen. Indenrigsm. Krieger for næringsskat af landet til indtægt for kjøbstæderne. Mod næringsskat på landet pålagt af amtsrådet. For banken er afreist til Hambg. og London: Blechingberg og Tietgen. Der er telegraferet til Pontoppidan, at Nationalbanken vil holde ham oppe.

8. december, tirsdag. Interpellation af Hage i folkethinget om crisis. Kongen kom ind til statsråd.

10. december, torsdag. Talte med finantsmin. Andræ om hjælp i crisis fra monarchiets finantser til kongerigets handelsstand. Uvillig dertil.

11. december, fredag. Søgte erklæring hos Krieger (konger. finantser). Min interpellation i landstinget aftalt med Krieger.

12. december, lørdag. Krieger spurgte mig, om han skulde tage mod et lån af £ 30000 for kongeriget af monarchiets finantser.

13. december, søndag. Afreise til Aarhus.

16. december, onsdag. Tilbagekomst til Kjøbenhavn. Forefandt brev fra indenrigsministeriet om at møde med flere andre til forhandling om, hvad der skulle foretages i krisen.

18. december, fredag. Krieger lod mig kalde og fik min erklæring om at ville indtræde i bestyrelsen af den midlertidige lånekasse. Liebenberg formand. Krieger vilde have Tscherning ind i bestyrelsen, men dette modsatte Liebenberg sig aldeles bestemt og vilde da ikke have med sagen at gøre.

19. december, lørdag. Tilsigelse til møde i indenrigsministeriet. Lånebestyrelsen sammensat. Forberedende møde hos Adolph.

21. december, mandag. Privatmøde om rigsrådvalg i Jylland. Aftale om valg af Simony og Jespersen – Lehmann holdt på Simony, fordi han var medlem af ministeriet.

1858

17. januar, søndag. Åbning af rigsråd.

1. februar, mandag. Privatmøde: Lehmann, Daniel Br., Carlsen, Bregendahl, Clausen, Flor, Dahl, Capt. Lehmann.

12. februar, fredag. Telegrafetterretning fra Frankfurt. Comitens indstilling antaget med 13 mod 2. – Hannovers forslag udsat 14 dage. – Coburg og Hannover foreslåe at medtage Slesvig.

19. februar, fredag. Conference hos Madvig med Clausen og Hoth. Hage ang. I. A. Hansens udtalelse mod rigsrådet (at rigsrådet var en foragtet forsamling). Selv talte *imod* at gøre det til en pressesag. Privatmøde med Hall ang. forbundsbeslutning udsat til fredag aften. – Ministeriets stilling usikker. Andræ og Unsgaard er utilbøielige til at gå ind på Holsteens udsondring, men fastholde fælledsstaten. – Derksom ministeriet opløses sandsynlighed for, at kongen abdicerer.

20. februar, lørdag. I møde i toldcomiteen forlangte Renck udtalelse af Bluhme om Holsteens stilling til en eventuel toldeenhed for hele Tydskland; som Danmark i 1851 havde erklæret at ville indrømme Holsteens indtrædelse i. Bluhme svarede, at ved bekendtgørelsen af 28. jan. 1852 var dette tilsagn hævet. – Førend mødet havde Renck seet Bluhme sammen med Preusseren Oriola i et af værelserne og derfra kom senere ud: Tillisch, David, Sehestedt Juul og tilsidst Bluhme. Ved slutningen af mødet yttrede Bluhme, at toldsagen ikke vilde blive færdig og forlangte næste møde udsat til onsdag, – Ministeriet er uenigt, formodentlig afgåe alle eller en deel.

21. februar, søndag. Dahl sagde, at han igår havde set Monrad i læseværelset sammen med de ovennævnte; – at *Fenger* måske vilde tage finansministeriet, men at hans mening stemte med Monrads, men Dahl kjender næppe rigtigt Monrads mening. – Daniel sagde mig, at Andræ er aldeles bestemt på at træde ud af ministeriet, da han betragtede den uforandrede fælledsforfatning som sit program. Lehmann fremdeles syg. I selskab hos confer. Holm. Samtale med etatsr. Raffenberg om toldtariffen; han sagde mig, at Sponneck og Andræ vare stemte for øl- eller maltskat, men Raffenberg derimod. Lehmann fremdeles syg.

22. februar, mandag. Tscherning, Ussing, Monrad og Fenger havde været tilstede i det møde, der løverdag var mellem Bluhme, Tillisch o. fl.

23. februar, tirsdag. Forhandlede med Sehestedt Juul og Hoth. Hage om skridt imod I. A. Hansen i anledning af hans ytring mod rigsrådet. Hother Hage vilde ikke tage deel i at stille forslag.

I en samtale med mægler Hoskiær fortalte han, at han i 1815 selv havde hørt general Frants Bülow, da man bebreidede ham, at Freder. 6te var trådt ind i det tydske forbund for Holsteen, fortælle, at dette havde været overladt til kongens eget frie valg, og at kongen havde gjort det efter statsminister Rosenkrantz råd for derved at sikkre rigets sydgrændse.

Om aftenen møde hos Daniel fra 8–12^{1/2}. Tilstede: Hall, Lehmann, Clausen, Monrad, Fenger, Flor, Dahl, Bregendahl, L. Skau, H. Hage, Capt. Lehmann, Daniel og jeg. *Hall* gav en fremstilling af situationen. Farerne indadtil større end udadtil. Mulighed for statscoup efter abdication og udført af Sponneck eller i al fald et reactionairt mini-

sterium med undertrykkelse af pressefrihed o. s. v. – Udsondring af Holsteen for øieblikket ikke mulig – Påtænkte at fortsætte underhandlinger og muligen at finde indrømmelser, der kunde tilfredsstille Tyskland uden at komme til enten at forlade constitutionalisme eller indrømme lige repræsentation af landsdelene; – i disse 2 puncter vilde regjeringen ikke give efter. – Det var hensigten at hæve rigsrådet, når finantsloven var vedtaget – Der var tegn til, at man i Frankfurt var meget kjed af holstenernes overhæng. – (Det syntes at fremgaa af Halls ytringer, at uenigheden i ministeriet snarest består i, at Andræ og Krieger ville gaa yderligere i modstanden end Hall, ikke i at A. og Kr. ville gjøre indrømmelser).

Monrad omtalte det møde, der havde været løverdag, og som kun skulde have gaaet ud paa at træffe aftale om finantslovens behandling og fremskyndelse. – Han havde fra det øieblik, da det viste sig, at Tydskland ikke blev forbundsstat, men vedblev at være statsforbund anseet heelstaten for nødvendig lige siden 1851. Han kaldte *Holsteens udsondring og skandinavismen eventyrlig politik*; han syntes at være fattet paa, at det vilde komme til *tilintetgjørelse af forfatningen og tilbagevendelse til rådgivende forsamling*. (Hall havde yttret, at der var grund til frygt for at blive bragt tilbage til 1847). *Lehmann* opfordrede til strax at indskrænke fælledsforfatningen til Danmark og Slesvig. *Hall* ansaa dette for umuligt – man måtte forsøge underhandlinger, helst mundtlig – uden noter og indrømmelser, der ikke præjudicerede de 2 hovedpuncter; – kun naar derved intet udrettedes måtte i baggrunden staa Holsteens udsondring.

Paa hjemveien fortalte Dahl, at Monrad havde opfordret ham til at deeltage i et møde med Tillisch og flere, hvilket jeg frarådede ham.

25. februar, torsdag. Aften privatmøde hos Lehmann. L. forelæste forslag til en skrivelse til Hall for at fremhæve nødvendigheden af at suspendere fælledsforfatningen for Holsteens vedkommende. Bregendahl og Dahl opponerede derimod for ikke at vanskeliggjøre ministeriets stilling. Til nærmere at redigere brevet valgtes Lehmann, Clausen og P. D. Bruun. – Ministeriet synes at være blevet enigt. Andræ har været i modsætning til alle de andre, idet han har villet nægte anerkjendelse af forbundsbeslutningen og fremkalde Holsteens besættelse.

26. februar, fredag. Privatmøde i landstingsværelset til vedtagelse og underskrift af brevet til Hall. Brevet forkortet og heldigere affattet. – Bregendahl og Dahl vilde ikke underskrive. – Tog copie af brevet og fik underskrift af Daniel, der var syg, bragte Lehm. brevet og kopien. – S. [?] havde fortalt D., at Sponneck havde opfordret prinds Christian til ved sin nærværelse i Paris at høre kejserens mening om et statscoup, hvilket dog ikke var skeet.

27. februar, lørdag. I toldcomiteen fortalte Renck, at han havde hørt, at ministeriet mandag vilde give meddelelse til rigsrådet om fælledsforfatningens suspension for Holsteen. – H. Hage sagde, at dette ikke forholdt sig så; – efter en yttring af Krieger vilde ministeriet tage en almindelig bemyndigelse m. h. t. lovene.

28. februar, søndag. I selskab hos Dahl sagde Unsgaard mig, at ministeriet ikke ville foreslå fælledsforfatningens indskrænkning, men forlange en bemyndigelse af rigsrådet, der i realiteten blev til det samme. – Toldloven, meente han, skulde ikke føres til ende.

8. marts, mandag. Adressedebat i rigsrådet. Bregendahl fortalte, at Rosenørn i udenrigsministeriet havde hørt, at beretning til rigsrådet om de politiske forhold var under trykning; – at det syntes, at Frankrig havde formået både Rusland og måske Preussen til at gå ind på Holsteens udsondring.

13. marts, lørdag. Privatmøde hos Lehmann: Lehmann, Monrad, H. Hage, Clausen, Flor, L. Skau, Bregendahl, Ankier, Tuxen, Reich, Rosenørn, Dreier, M. P. Bruun (Fraværende for sygdom P. D. Bruun, Carlsson og Capt. Lehmann. Dahl i selskab).

Monrad gav en fremstilling af sin opfattelse af situationen – Hans indledning var aldeles bestemt mod Eiderpolitik og Scandinavisme, men kom dog til slutning til, at Eiderpolitik måtte vælges hellere end at give efter m. h. t repræsentationsspørgsmålet eller til at opgive den rest af constitutionalisme, der er tilbage i fælledsforfatningen. Han udtalte sig meget stærkt mod, at udenrigsministeriet og holsteensk ministerium var ubesat og endte med at foreslå en adresse til kongen, der skulde opfordre til:

1. Fælledsforfatningens og valglovens revision til at imødekomme holstenernes og også de danske ønsker på forfatningsmæssig måde og på forfatningens grundlag.

2. Hævdelse af, at Tydsklands indflydelse på vore forhold har sin grænse i monarchiet (Eiderpolitik).
3. Erklære repræsentationens beredvillighed til at ståe regjeringen bi til det yderste i at opretholde landets ære og selvstændighed.

Monrad vilde søge at samle alle partier om dette forslag, men i fornødent fald stille det ene, i hvert fald vilde han have ministeriets samstemning dertil. De tilstedeværende vare nogenlunde enige med ham under forbehold af nærmere overveielse og bedømmelse af redactionen. – Det lod til, at Monrad tænkte sig indrømmelsen nærmest i sammensætningen af rigsrådet i 2 kamre og i valgloven, og at han troede, at den foreslåede udvei vilde vinde Europa for os. Mig ubegribeligt, at han kan troe, der kan vindes noget ved en sådan indrømmelse. – Det lod til, at Monrad, men også han allene vilde endda som et yderste finde sig i et førstekammer som stændercomiteen: Holsteen, Slesvig, Jylland, Østifterne. Han antydede udsondring af de kongevalgte og valgetten indskrænket til skattecensus uden indtægtsvalget.

23. marts, tirsdag. Hemmeligt møde i rigsrådet. Meddelelse af regjeringens svar til Frankfurt – Tscherning vilde ikke have meddelelsen i hemmeligt møde og forlod salen. Ussing vilde også gåe, men blev dog og fik spydigheder af Hall.

31. marts, onsdag. Slutningsmøde i rigsrådet.

6. april, tirsdag. Afreise til Jægergården.

26. april, mandag. På gennemreise fra Kjøbenhavn fortalte Bregendahl, at han før sin afreise havde talt med Krieger om forhandlingerne i Frankfurt. – Den aftale, der havde været gjort mellem Bernh. Bülow og Preussen-Østerrig-Baierns gesandter i Frankfurt førend det danske svar, vil Preussen nu gåe fra, men intet er afgjort endnu. Krieger tænkte sig muligheden af en occupation af Holsteen; efter hans mening skulde man forsvare sig ved Elben, dersom der var sådan sammenhold i nationen, at rigsrådet vilde bevilge 30 millioner til at føre krigen.

13. august, fredag. (Efter fortælling af P. G. Bang til Dahl på Moesgård). Efter arvelovens gennemførelse tilskrev kongen prinds Ferdinand og prinds Christian med anmodning om tilsagn, at de efter

hans død vilde sørge for grevinde Danner og tillige, at de ubrødelig vilde holde rigets grundlov. Det første lovede de begge, det andet lovede pr. Ferdinand, men pr. Christian derimod ansåe det for et så vigtigt anliggende, at han ikke forud kunne binde sig.

3. oktober, søndag. Ankomst til Kjøbenhavn. Anmodning ved Thomsen om i Lehmanns sted at samle landstingets Centrum.

4. oktober, mandag. Rigsdagens åbningsmøde.

10. oktober, søndag. Møde af jyske medlemmer ang. jernbanesagen.

12. oktober, tirsdag. Fælledsmøde. Jernbanesagen.

22. oktober, fredag. Afreise til Aarhus.

25. oktober, mandag. Tilbagekomst til Kjøbenhavn.

1. november, mandag. Conference med Unsgaard og Krieger og af delegerede i jernbanesagen: Bregendahl, Fischer, Tang og jeg (Rosenørn fraværende) – Lehmann fortalte, at i denne uge blev givet meddelelse til Frankfurt om ophævelse af fælledsforfatningen for Holsteens og Lauenborgs vedkommende.

22. december, onsdag. Slutningsmøde i thinget.

1859

26. september, mandag. Åbningsmøde. Rigsråd.

29. september, torsdag. Møde i Centrum. Carlsen fortalte om intrigerne mellem reactionen og holstenerne.

3. oktober, mandag. Åbningsmøde. Rigsdag.

11. oktober, tirsdag. Fortales, at Berling havde formået telegraphisterne i Flensborg til at røbe de svenske officerers depecher, og at derfor kom bruddet mellem ministeriet og Berling.

14. oktober, fredag. Synes, at der ved kongens tilbagekomst fra Slesvig forestår en opløsning af ministeriet.

20. oktober, torsdag. Krieger holder bestemt på Berlings fratrædelse fra sin plads hos kongen, ellers vil han udtræde af ministeriet. – Undersøgelse indledet mod telegraphisterne, også ang. falsk erklæring.

(I marts 1880 fortalte Ingerslev, at hans svoger Bülov, som dengang var i Flensborg under Hegermann Lindencrone, af denne havde hørt sammenhængen med Berlings forhold. Berling havde ladet sig vise på telegraphcontoiret de telegrammer, som de svenske officerer havde afsendt under deres besøg hos kongen. Hegerm. Lindencrone, der var høilig forbittret derover, trådte op mod Berling og grevinden, hvilket senere havde hans afskedigelse som generaladjutant til følge).

21. oktober, fredag. Siges, at telegraphundersøgelsen fortsættes og skal gjælde civillistens depecher.

4. november, fredag. I rigsrådet meddelelse af note til Frankfurt ang. valg af delegerede.

8. november, tirsdag. Carlsen forklarede Hoth. Hages besynderlige optræden i denne tid og i centrumsmøde ang. valg af delegerede deraf, at han tænkte på at blive indenrigsminister. Carl D. meente, at ministeriet måske kunde beholde Krieger, og at ministeriet ikke tænkte på minoritetsvalg.

9. november, onsdag. Flor fortalte, at valget af delegerede var Monrads værk, Hall havde deri givet efter.

10. november, torsdag. Møde hos P. D. Bruun af det ministerielle partie og Hall. – Hall ventede ikke valg af delegerede i denne session, og ministeriet tænkte ikke på minoritets valg. H. gav forklaring af situationen, det havde været nødvendigt at gjøre noget. Hall og Lehmann blev tilsidst tilbage, og H. fortalte om ministeriets stilling ligeoverfor kongen.

16. november, onsdag. Uhyggelig discussion i rigsrådet om Thomsens exclusion. – Wulff Plessen mente efter Carlsens sigende, at der kunde søges enighed med det holsteenske aristocratie ved at kuldkaste kongerigets forfatning.

23. november, onsdag. Ministeriets demission modtaget. Rigsrådet sluttet.

24. november, torsdag. Møde i Centrum. Uenig med de andre om bindende forpligtelse i anledning af delegeretvalg.

25. november, fredag. Afreise til Aarhus.

28. november, mandag. Tilbagekomst til Kjøbenh. På dampskibet Baltazar Christensen, der har været på Mattrup og i Silkeborg, vistnok for at formåe Westenholz til at træde ind i et Rotwittsk ministerium; han havde god troe til, at Rotwitt kunne danne et ministerium. Han yttrede, at Scheele stod bag ved ministrenes bestræbelser mod Berling, uden at disse vidste det.

29. november, tirsdag. Traf B. Christensen på gaden. Han betroede mig, at det endnu var uafgjort, om et ministerium kunde dannes; — at kongen vilde abdicere, hvis det gamle ministerium reableredes; — at Westenholz foreløbig vilde tage finantsministeriet; — at Westenholz betænkelighed hidrørte fra hensyn til mig, Daniel og andre af samme politiske side.

30. november, onsdag. Blixen og Westenholz have confereret med A. Hage, general Schøller meente også, at prinsesse Louise havde benyttet Hegermann mod Berling.

3. december, lørdag. Formiddagsmøde i landstinget. Stærk stemning mod det nye ministerium (det Rotwittske). Aftenmøde kl. 7 meddelelse om ministeriet. Efter aftenmødet kl. 7 kom Westenh. hen til mig, men gik strax bort, da han mærkede min misfornøielse. Om aftenen møde i foreningen i Phønix. Meget forskellige anskuelser tilstede (Tillisch, Fischer, Barfod, Jagd). Blandt en deel af Venstre stærk stemning mod ministeriet.

4. december, søndag. Dahl fortalte, at Berling skulde reise til udlandet, og at Heintze skulde være holstensk minister, grew W. Moltke sagde mig, at han ikke mødte i thinget for ikke at træde i opposition til regjeringen.

5. december, mandag. Comitee til udvalgsnedsættelse for Centrum i landstinget: Carlsen, Dreier og jeg. Bregendahl spurgte mig, om han skulde modtage valg til formand, når han opstilledes af Venstre — G. Winther og Kraiberg havde om morgenen været hos ham for at formå ham dertil. — Scheele skal være misfornøiet og vil reise bort.

7. december, onsdag. Møde i Landstingscentrum om Lehmanns forslag. F. Jørgensen af Venstre var tilstede for at spionere, men på mit forlangende måtte han gå bort. Møde i Phønix om Lehmanns forslag – Talte om aftenen med Halkier om bevægelse til indkaldelse af rigsrådet.

8. december, torsdag. Fenger fortalte, at planen var, at prindsen skal fjernes og gå til Holsteen. F. frygte fare ved ethvert skridt mod ministeriet. Bregendahl kom for at sige mig, at Westenholz var meget forknyt og udtalte sin store sorg over, at jeg havde stødt ham fra mig, da han kom til mig i thinget. Han græmmer sig over sin stilling, var kun indtrådt for at forebygge større ulykker, sørgede dybt over, at hans venner forlod ham. – W. føler sig ikke pladsen som finansminister voxen, vil ikke blive over 3 måneder, ønsker formodenlig, at Fenger træder ind igjen. Aftenmøde i Phønix – Vedtagelse af tillidsadresse til de afgåede ministre. Imod var Tillisch, Fischer, Capt. Beck og Fallesen – Halkier havde søgt Broberg og H. P. Hansen; – ikke truffet første, og sidste vilde ikke deltage i noget.

9. december, fredag. Lang samtale i formandsværelset om situationen med Hall, Andræ, Madvig, Clausen, Lehmann.

10. december, lørdag. Talte med Broberg, om noget kunde gjøres.

16. december, fredag. Bregendahl fortalte efter Westenholz, at indenrigsministeren endnu ikke havde talt med de andre ministre om rigsrådets lov om qvotadelen. – Spadserede med Hall, som frygtede, at Blixen vilde søge at vinde Heintze for enhver Priis.

17. december, lørdag. Frederiksborg slots brand. Traf Madvig i læseværelset; – han havde anseet det rigtigt at forhandle også med David om optræden mod ministeriet. – Dreier fortalte, at I. A. Hansen havde sagt: det er vel et partie, der har anstiftet branden på Frederiksborg.

23. december, fredag. Carlsen fortalte, at Tornerhielm kommet fra Stockholm havde bragt hilsen fra kongen til Blixen. Man var der veltilfreds med den nye udenrigsminister i Danmark. – Lehmann reist til Veile i misfornøielse med den hele stilling.

24. december, lørdag. Dahl fortalte, at kongen var meget forknytt og vanskelig mod sine omgivelser. Spadserede med Madvig for at forhandle om den påtænkte adresse til kongen. – M. fortalte også, at kongen var fortvivlet og ængstelig. – Skildvagterne havde d. 21de været forstærkede. En dag havde kongen villet sende Berling og grevinden bort, men Rotwitt havde forhindret det. Kongen havde d. 22. ladet Unsgaard kalde og klaget for ham over sin fortvivlede stemning, ikke over slottets brand, men over sin hele stilling – »jeg bliver gal« – sagde, at han vilde reise til Algier de første dage i januar. Dette sidste havde Hegermann Lindenchrone bekræftet for Madvig efter en samtale med livlægen Lund. – Der er et dunkelt rygte om noget forfærdeligt passeret på Frederiksborg før eller under branden. – Madvig havde haft en lang samtale med Treschow, der ikke vilde deeltage i indbydelse til en adresse, fordi han meente, at det eneste, der kunde hjælpe, var en tumult, der kunde intimidere vedkommende. Kammerjunker Lindholm havde søgt Madvig for at sige ham, at Blixen vilde risicere alt og måske ønskede en emeute for ved at undertrykke den at få kongen i sin magt.

25. december, søndag. Sammenkomst med Madvig hos Broberg. Aftale at udsætte videre skridt til efter nytår og da at sætte adressen til kongen igang, hvis intet forinden passerede. Broberg også meget stemt for at gjøre noget. Madvig fortalte, at Treschow havde fået en hilsen fra kongen af Sverrig, at han ikke skulde foruroliges over ministeriet, Blixen vilde nok ødelægge det, hvis Rotwitt ikke gjorde det. – I den første udnævnelse til Blixen var han kaldet »vor kjære fætter«, men dette havde Rotwitt fået forandret. Bl. havde tilskrevet prinds Christian et trusselsbrev for at bevæge ham til at gå til Holsteen og deri hentydet til, at thronfølgeordenen vilde blive revideret på congressen. Han havde villet overføre strax 300.000 r. fra kongeriget til Slesvig af kassebeholdningen, men dette havde de andre ministre forhindret – Aftale med Madvig, at jeg skulde formåe Bregendahl til at komme tilbage til nytårsdag, for at ikke Tscherning som viceformand skulde møde med landstingets formand ved couren. Skrev til Bregendahl om at komme og underrettede Daniel derom.

26. december, mandag. Oberst Ulstrup fortalte, at den engelske gesandt trængte på Blixen, at han skulde udtale sig om sine planer;

fortalte, at prinsesse Louise confererede med Krieger og af ham havde ladet sig oplyse om forholdene, at hun derefter havde fået andre forestillinger om ham og det afgæede ministeriums politik, at prins Christian confererede med Madvig? og Andræ.

31. december, lørdag. Om natten tumult på gaden udenfor hotel Royal og ved slottet, stærkest fra 12—3. Tilsidst kunde politiet ikke få bugt med menneskemassen. Udenfor hotel Royal råbtes bort med ministeriet; — ved slottet råbtes kongen leve, bort med grevinden. — Menneskemassen strømmede hele tiden frem og tilbage.

1860

1. januar, søndag. Lüttichau fortalte, at B. Christensen for at forhindre Berlings fjernelse havde truet Rotwitt med at unddrage ham Venstres understøttelse. Clausen har været kaldt til kongen formodentlig ang. Frederiksborg.

2. januar, mandag. Møde med Madvig hos Broberg. Lange (civillisten) havde på Davids vegne nu henvendt sig til M. ang. et fælledsskridt og viist en liste på forskellige mænd, næsten alle af samme side, med hvem vi foreløbigen skulde holde et møde. — Aftale med Madv. og Broberg, at vi ikke vilde gjøre noget i forening med David o. s. v. men derimod holde et forberedende møde med flere af vor egen side, dersom disse vare enige om at foretage noget f. ex. en adresse til kongen. Broberg fortalte, at en ældre privatmand (P. C. Knudtzon), der tidligere har stået i forbindelse med kongen som kronprinds, tirsdag søgte audiences og sagde ham reent ud, hvordan stemningen var. Kongen sagde, at han vilde fjerne Berling, men aldrig vilde skille sig ved grevinden, og dersom man vilde tvinge ham dertil, vilde benytte sine bajonetter. — Den anden yttrede da, at det vilde han aldrig kunne gjøre, da officererne i så fald vilde være mod ham. — Kongen var af og til meget opfarende, men blev igjen roligere. — De gamle ministre vilde han ikke have, det var de største kjeltringer; han vidste nok, at det nye ministerium ikke var godt, men man måtte dog først see, hvorledes det vilde handle. Samtalen endtes uden resultat, men dog uden at kongen i vrede skiltes fra vedkommende. — I en tidligere

samtale med Clausen har kongen udtalt sig på lignende måde om ministrene. — Ved couren nytårsdag havde overpræsident Lüttichau sagt til kongen på given anledning, at stemningen i byen var meget alvorlig hos alle classer.

4. januar, onsdag. I samtale med indenrigsministeren meddelte han mig grundtanken i jernbaneudkastet og indrømmede, at tværbanen havde den fordeel, at man ved hjælp af den kom til længdebanerne. Sagde ham, at jeg var en politisk modstander af ministeriet, men han bad mig alligevel komme til møde i ministeriet om aftenen. — Dette bestod af indenrigsm. Jessen, Blixen, Westenholz, A. Hage, Ploug, I. A. Hansen, Tscherning, G. Winther, Moltke Hvitfelt, Klee, Rosenørn, Schytte og jeg. Disput om tværbanen mellem Tscherning, A. Hage og Westenholz på den ene side, Klee og mig på den anden. Jessen gav en fremstilling af sit forslag og sagde, at han havde bindende tilbud fra Peto. — Tscherning vilde have midtbane til Viborg, A. Hage først gennem Fyen, Winther takkede ministeren for forslaget, alle tre vilde have tværbanen bort. Tscherning sigtede til min udtalelse i Viborg stænder 1846 og henholdt sig dertil. — Schytte meente efter samtale med Westenholz, da denne reiste til Kjøbenhavn for at træde ind i ministeriet, W. havde været vaklende, men ligefrem udtalt, at et af hans motiver var jernbanesagen.

5. januar, torsdag. Underretning fra Madvig, at Andræ og Blechingberg ikke vilde deeltage i det omtalte skridt, og at han meente, at det måtte opgives. Han tænkte nu på et fælleds skridt af de i Kjøbenhavn værende rigsrådsmedlemmer. Gik til Broberg og sagde ham dette udfald af sagen. Brob. fortalte, at kongen nytårsdag til Bluhme og Tillisch havde fortalt den samme historie om, at han ved branden havde mistet sit skjæg.

6. januar, fredag. Rygtet om Monrads tilkaldelse til ministeriet synes at have nogen grund. — Dahl meente, at kongen kunde være tilbøielig til at give efter for at vinde sin popularitet igjen.

7. januar, lørdag. En af kongens omgivelser skal have fortalt, at [*her to linjer overstreget til ulæselighed*] der aftenen i forveien før branden var sviret stærkt efter jagten.

9. januar, mandag. Stærk ildløs om aftenen på hjørnet af Nørrevold og Larslei Stræde. Pr. Christian incognito tilstede. Stærk tumult i gaderne.

14. januar, lørdag. Rygte om ministeriets opløsning, så at kun Rotwitt og Thestrup blev. Rygtet kom fra adjutanten Malling.

15. januar, søndag. Rigsdagstaffel. Kongen skjændte på pr. Christian, fordi han drak et glas med Hall. – Denne var ikke en troe mand, når han blev det igjen, kunde han måske bruges. Lidt efter sagde kongen til Bregendahl: jeg var måske for stræng, og prindsen beklagede til Br., at han ikke kunde drikke et glas med en mand, han havde agtelse for. – Efter taffelet kom pr. Christian hen til mig og sagde, at han håbede at see mig hos sig. – Bræstrup troer ikke på, at høierestående foranledigede tumulterne.

16. januar, mandag. Daniel fortalte, at kongen ved taffelet havde yttret stor forbittrelse mod de afgåede ministre; – det undrede ham, at Hall vilde sætte sig ligeoverfor ham; han havde lyst til at gå til Slesvig, der havde han intet beegplaster på munden; – Daniel skulde holde Madvig i ørene, dersom landstthinget forkastede jernbaneloven, skulde det opløses. – Han vilde i sin tak for skålen have indblandet en politisk udtalelse, hvilket Daniel frarådede ham.

31. januar, tirsdag. Jernbanesagen fremmes i folkethingsudvalget. Bregendahl (thingets formand) arbeide på at få linien forandret. Winther havde sagt Br., at jeg havde sagt, at den vilde blive forkastet i landstthinget, hvis linien blev forandret.

8. februar, onsdag. Centrumsmøde i Phønix om aftenen. H. Hages forslag om udgivelse af et ugeblad.

9. februar, torsdag. Rotwitts pludselige død om aftenen 8de. H. Hage kom for at conferere. I thinget underretning om, at ministrenes demission var antaget. Stor bevægelse blandt thingenes medlemmer. Bondevennerne aldeles consternerede, flere bønder græd. – Formændene vare kaldte til kongen og derefter Madvig. Da Daniel kom tilbage, fortalte han Andræ, Clausen, Carlsen og mig, at kongen havde sagt, han vilde

henvende sig til landstinget og kalde Madvig. Noget efter kom Madvig tilbage og hentede Andræ. – De andre bleve i formandsværelset, og siden kom Hall til. – Rygtet, at der var telegrapheret til Monrad, ikke sandt; – tilsyneladende havde ministrerne aldeles opgivet muligheden af at blive. – Jeg telegrapherede til Lehmann i Veile.

10. februar, fredag. Madvig endnu ikke opnået noget resultat med ministeriets dannelse. – Talte med Schytte om Westenholz. – Sch. tillagde W. meget egennyttige hensigter, men sagde, at han var en meget god familiefader og forholdet til hans hustru meget smukt. – Rotwitt havde, da han dannede ministeriet, ligeoverfor Bondevennerne gjort til betingelse, at de skulde antage jernbaneloven. – Schytte fortalte, at det afgående ministerium skulde have været suppleret med v. Dockum eller Grove som marineminister og muligen Raasløff i Nordamerica som holsteensk minister. – Thestrup skal allerede for flere dage siden have givet sin demission, fordi kongen vilde gjøre la Laing til major. Dahl meente, at Madvig havde fået frie hånd til at henvende sig enten til Hall-Krieger eller Bluhme-Tillisch.

11. februar, lørdag. Madvig opgivet at danne ministerium og Bang kaldt til kongen. – Bregend. fortalte, at det afgående ministerium havde tænkt på statsbogholder Schiern til finantsminister istedetfor Westenholz. – Fra Frankfurt kan ventes forlangende om lovgivende stemme for Holsteen under provisoriet og trussel med execution, når det nægtes. – Madvig har foreslået Bluhme at sammensætte ministeriet med 3 fra hver side, men Bluhme nægtede at træde sammen med Hall, fordi han måtte kuldkaste alt, hvad Hall havde gjort.

12. februar, søndag. Etatsråd Flor havde været meget tilfreds med Blixen som slesvigsk minister, da han aldeles lod Regensburg råde. Talte med Daniel, der lige kom fra Bang. Bang var lørdag formiddag kaldt til kongen, men havde nægtet at danne ministeriet. Han havde rådet kongen at søge et konservativt ministerium, havde sagt ham, at stemningen var meget alvorlig hos folk; at kongen ikke kunde regne adresserne fra bønderne, der bleve samlede af lederne; – at folke-thingets optræden foruroligede alle; at Madvig havde båret sig meget forkert ad – Kongen havde yttret, at han ikke vilde have souveræniteten igjen.

13. februar, mandag. Talte med Bregendahl på slottet. Han forsikkrede mig, at han ikke under noget ministerium vilde tage mod nogen portefeuille – Sagde, at Bang havde tilrådet kongen at gå tilbage til forfatningsloven af 26. juli, og at han, Bang, så vilde danne et ministerium. Jeg sagde Bregend., at dette var noget i strid med Bangs egen ytring til Daniel. – Der var om morgenen telegrapheret til Monrad i Paris af Blixen efter kongens ordre, om at danne ministeriet; Monrad skulde da være conseilspræsident og udenrigsminister og Blixen slesvigsk minister. – Blixen havde samme formiddag confereret med Hall, og dersom Monrad ikke vil, skulde det blive Hall og Blixen med Hall som conseilpræsident og udenrigsminister. Samtale med Carlsen, der vidste noget, men ikke alt; – han havde den troe, at kongens abdication forestod, såsnart Tydskland trængte på med executionsvang; – han meente, at når executionen kom, måtte det minist., der da var, gåe af, og at kongen da vilde abdicere for ikke at bryde forfatningen; – han meente, at dette var allerede længe forberedt (NB 1880 Carlsens meddelelser undertiden tendentieuse eller phantastiske) – Da jeg kom ind til Daniel i formandsværelset, vare Andræ, Hall, Clausen og Madvig der, og samtalen fortsattes om situationen. Det var Halls bestemte mening, at Monrad vilde komme og tage styrelsen, at Monr. længe havde attrået at blive udenrigsminister, og at han derfor var reist til Paris. Både Hall og de andre yttrede sig bittert om Monrad, så det lod til, at Hall og Monrad ikke vilde kunne gåe sammen. Bagved Bangs forsøg på at få kongen over på den reactionaire side skal stå Bluhme og Tscherning, den sidste har stadig sin gang hos grevinden – Da de andre gik, blev Hall, og det kom da ud, at Blixen havde været hos ham, førend han telegraferede til Monrad; – Hall havde ladet Madvig sige kongen, at han var beredt til at danne ministeriet, når det forlangtes, og at han havde det færdigt; – nu kom Blixen til Hall og sagde ham, at kongen havde villet, at Hall selv skulde melde sig. Blixen viste Hall depechen til Monrad og sagde, vil De nu påtage Dem det, ellers bliver det Monrad. Grunden til, at Hall afslog det, var, at han ikke vilde have Monrad og hans partie til modstandere. Således sagde Hall i det mindste, og han havde den bestemte mening, at Monrad ikke vilde træde ind under Hall, men at derimod Monrad uden videre vilde være villig til selv at danne ministeriet. Det sandsynlige er, at Blixen har viist Hall depechen for at sikre sig selv en plads. – Det forholder sig rigtigt, at Madvig har henvendt sig til

Bluhme efter at have talt med Hall. Madvig fortrød nu, at han ikke havde foreslået kongen at lade sig og Hall i forening danne ministeriet. – Sponneck o. s. v. venter på den senere udvikling, og Tscherning arbejder dem tildeels i hænderne. – Kl. 7 var der ikke kommet svar fra Monrad endnu. Talte længe med Julius Liebe, han vidste med vished, at Sponneck kl. 5 igår havde været hos kongen. L. var endnu af den mening, at Rotwitt havde været på sin plads som conseilpræsident, og at man meget havde undervurderet ham; – L. havde øiensynlig [*noget*] mod både Hall og Monrad. – Han påstod, at vel Berling, men ikke grevinden havde havt deel i dannelsen af det sidste ministerium, neppe rimeligt.

14. februar, tirsdag. Rotwitts liigbegængelse. Fulgte med flere landstingsmænd.

15. februar, onsdag. Centrumsmiddag i Phønix. Ploug talte om, at en deel af udvalget i jernbanesagen i folkethinget vilde udelade linien Randers-Ålborg og Viborg-Skive og kun bygge for 12 mill.

16. februar, torsdag. Ordfører i revisions sagen. Monrad kommet om morgenen.

17. februar, fredag. Monrad har ikke søgt Blixen.

18. februar, lørdag. Monrad er ikke bleven enig med Hall, skjøndt man mener, at han vil overlade ham udenrigsministeriet. – Justitsministeriet siges bestemt for M. Rosenørn.

20. februar, mandag. Monrads forsøg på at danne ministerium stranded på differencen med Hall og Fenger. Rosenørn har været kaldt fra Randers, men reiser igjen uden resultat.

21. februar, torsdag. I thinget fortaltes, at Monrad havde concederet Hall conseilspræsidiat og udenrigsministeriet; det første tvivlsomt. – Differencen alligevel vedvarende på grund af det tyske spørgsmål. Til conseilpræsident var tænkt på Moltke-Hvitfeldt eller Unsgård, og det heed sig, at Krieger var reist til Odense for at tale med Unsgård. Bregendahl fortalte som sikkert, at mellem 12 og 2 Mandag havde

Monrad sendt en billet til H. P. Holst (Berlingske Tidende?) med meddelelse om, at Hall havde vægret sig ved at indtræde og bevæget Fenger til det samme, uagtet M. havde tilbudt Hall både conseilpræsidiets og udenrigsministeriets. Dette skulle efter M.'s forlangende optages i aftenbladet. Senere på dagen tilbagekaldte M. denne indrykkelse formodentlig efter nye sammenkomst med Hall. H. P. Holst traf hos Monrad: Casse, Steen Bille og Thestrup. – Monrad havde gennem Rosenørn forhørt hos Fønnesbech, om han vilde tage mod indenrigsministeriet (ikke uvillig, når han kunde gåe med sine venner, ligesom der også var telegraferet til Dahl i Aarhus (?)). Dr. Poulsen om midt dagen været sammen med Monrad og undret sig over hans udtalelser. Han havde udtalt sig meget uforbeholdent og sagt, at han vilde henvende sig til H. Jessen og Westenholz. [*Herefter følger overstreget:*] M. skulde have havt audiences hos kejseren, hvis han ikke så pludselig var kaldt bort fra Paris.

22. februar, onsdag. Op på dagen kom efterretning, at Unsgaard vægrer sig ved at tage conseilpræsidiets. Blixen havde til Carlsen erklæret, at han ikke vilde tage slesvigsk portefeuille, men kun udenrigsministeriet.

24. februar, fredag. Ministeriet dannet. Telegraferede til Lehmann.

26. februar, søndag. Daniel havde havt en lang samtale med Regensburg, der var meget glad over, at man nu kunde komme slesvigholst. i Slesvig tillivs. Der skulde anlægges sag mod 26 adresseunderskrivere og undersøgelse over adressens tilblivelse, der efter yttring af Rumohr var forfattet af Scheel-Plessen. Undersøgelsen mod de 26 skulde også være rettet mod deres tidligere forhold under oprøret.

29. februar, onsdag. Samtale med Hall i Daniels værelse. Hall vilde fortsætte den hidtil fulgte politik ligeoverfor Tydskland. Hans forhold til kongen var nu meget godt. Antydede muligheden af et kongevalgt førstekammer for rigsrådet som sidste udvei, – han meente, at det kunde blive nødvendigt at komme med nyt forslag fra regjeringen til ordningen af fælledsforfatningen, altså igjen komme ind på initiativet. Monrad kom siden til. – Klein fortalte efter middag i hotel d'Angleterre, at Blixen privat havde yttret, at ministrene skulde komme til at

løbe sig fast og så blive nødte til at give styrelsen til dygtigere hænder. Pastor Krogh meente, at det var tilfældigt, at Blixen ikke var kommet ind i ministeriet.

10. marts, lørdag. Samtale hos Daniel med Hall, Clausen, Madvig, Andræ, Carlsen. Hall veltilfreds med beretningerne fra Bülow i Frankfurt. Forbundet vil neppe gjøre alvor af executionen, men er bleven consterneret over det bestemte svar fra dansk side. Diplomaterne havde misforstået efterbevillingslovens forkastelse i landstinget og troet det rettet mod ministeriet.

21. marts, onsdag. Bierring valgt til revisor mod min modstand. Midt på hotel d'Angleterre. Bevægede Bierring til ikke at tage mod revisorvalg af hensyn til Kayser, hvorom Ploug også havde talt med ham. Det synes at have været en intrigue af Støcken og Skeel. – Bierring, der var fraværende, påstod, at han var fremmed for det hele.

23. marts, fredag. Intrigue i thinget for at få Fischer valgt til revisor istedetfor Kayser. Brasch, Faurschau og Lüttichau vaklede – Schulin kom ind fra folkethinget for at få Fischer valgt.

28. marts, onsdag. Bitter stemning imellem Madvig og Th. [?] Rosenørn o. s. v. i anledning af fællesudvalget. Aftaler om ændringsforslagene til lønningsloven mellem Rosenørn, Ploug, Carlsen, Dreier og mig. Dissents mellem de 2 første og de 3 sidste.

29. marts, torsdag. Møde i Centrum om fællesudvalg, enighed om ikke at give efter. For at give efter talte Ploug og Strøm, Rosenørn var ikke tilstede. – Bierring påstår at have sagt Carlsen, at det var aftale ikke at give efter ved finantsloven, at Emil Rosenørn og Carlsen i forveien havde talt om Th. Rosenørns mæglingforslag.

30. marts, fredag. Møde i fællesudvalg og i thinget. Under og efter mødet confer. om beslutning til kl. 4. Meget træt efter søvnløs nat. – I fællesudvalgmødet førte Tscherning og I. A. Hansen atter ordet mod mig allene. A. Hage søgte at mægle og fremkom med forslag til beslutning, som han efter mødet skrev og fik samtykt af ministeren. Inden jeg lovede at indbringe den, viste jeg Daniel, Bierring og Mad-

vig den og fik deres samtykke. Monrad og Casse vare tilstede i udvalgsrådet og søgte forgjæves at bevæge de andre.

31. marts, lørdag. Samlet til nyt møde af begge thing ang. adresse til den slesvigske minoritet. – Discussion i aftenmøde om beslutningen. – Madvig begyndte at tale mod den og angribe den, skjøndt han havde samtykt deri, og da jeg replicerede, gjorde han mig undskyldning derfor og stemte derfor. Beslutningen blev vedtaget i folkethinget kl. 10, men paragraphen indsat i loven igjen med 44 mod 34.

3. april, tirsdag. Slutningsmøde i thinget.

4. april, onsdag. Afreise fra Kjøbenhavn.

14. juli, lørdag. Hørt på Moesgård om ministercrise, der sikkert har været. Generalkrigsc. Lange fortalte, at Blixen vilde danne et ministerium med Fonnesbech som indenrigsm. og Jessen som slesvigske minister. Efter Westenholz ankomst til Flensborg blev der telegraferet efter Jessen – Blixens program: Slesvigs incorporation.

5. august, søndag. Conference hjemme med Buch, Funch, Mørk, begge Liisberg om Kjøbstadsforeningens forslag til en vælgerforening. Satte min meening igjennem at indskrænke det første forsøg til 9. landstingskreds med forslag til de andre kredse at gjøre noget lignende og foreløbig afsee fra centralbestyrelse for Jylland.

13. august, mandag. Møde til dannelse af en vælgerforening. Talrigt møde. Redacteur Bille talte godt. Undslog mig for at tage mod valg til comiteen.

24. august, fredag. Anmodning af Ingerslev og Liisberg om at tiltræde vælgerforeningens comitee. Lovede at forhandle med de andre kredse i Kjøbenhavn og deeltage i en conference i septemb., men ikke at indtræde i comiteen før efter rigsdagens slutning.

24. september, mandag. Møde i Randers med vælgerforeningscomitee: Ingerslev, Liisberg, Buch, Melchiorson, Faurschou, Ole Larsen.

1. oktober, mandag. Ankomst til Kjøbenhavn (uden Magdalene). Hotel d'Angleterre. Rigsdagen åbnet. Ved formandsvalget havde Daniel kun 5 stemmer flere end Borgen, da kun 19 af Centrum vare mødte.

2. oktober, tirsdag. Privatmøde i thinget, forlangte mig fritaget for valg til udvalgscomitee. — Tilsyneladende forandret stemning hos Carlsen og flere.

3. oktober, onsdag. Privatmøde. Valg af udvalgscomitee: Lehmann Dreier, Th. Rosenørn.

4. oktober, torsdag. Bregendahl fortalte, at Monrad vilde sende finantsudvalget hele sagen ang. Kriegers stilling til jernbanecommissionen. — Tegn til mindre godt forhold mellem Monrad og Hall.

5. oktober, fredag. Conference med indenrigsminst., Dahl og Bregendahl ang. serier i creditforeningen. — Indenrigsministeren vilde ikke gjøre nogen forandring ved expropriationsloven for denne jernbane-linie, da man måtte ansee sig bundet ligeoverfor consessionen.

10. oktober, onsdag. I landstingets Centrum har dannet sig en fraction bestående af: Ploug, Strøm, redact. Jørgensen, C. Hansen, Carlsen og Frandsen uden program. Grunden siges at være forholdet ifjor med tilbagetagelsen af Plougs og Rosenørns ændringsforslag.

19. oktober—23. oktober. Aarhus og Horsens.

31. oktober, onsdag. Daniel fortalte, at man med megen bestemthed sagde, at Blixen, Fonnesbech og Bregendahl vare allierede for at styrte ministeriet. Talte derom med Bregendahl, der gav den bestemte forsikkring, at der for hans vedkommende ikke var mindste tanke derom; noget sådant var ikke engang antydet fra de andre for ham; der kunde ikke på nogen måde være tale derom.

21. november, onsdag. Hos Liebe fortalte Regenbug, at Monrad havde villet gjøre Blixen til hofmarschal eller chargé d'affaires i Brüssel. — Liebe og Regenbug holdt stærkt på Rotwitt. — Regenbug omtalte Winthers og Tschernings forbindelse med Thomsen, Oldensworth, og Hansen-Grumbye. — Regenbug foretrak Blixen som slesvigsk minister og påstod, at hvis ministeriet Rotwitt var blevet, så vilde en afgjørelse

af det tyske spørgsmål være blevet fremtvunget i foråret under gunstige vilkår. Quehl har yttret sig meget forskjelligt til de forskellige efter sin hjemkomst; – den farligste blandt diplomaterne er Krüger fra Hansestæderne.

6. december, torsdag. Talte med Monrad om jernbaneexpropriationsloven. Han lovede, at contracten med Peto ikke skulde præjudicere spørgsmålet om nye ekspropriationslov.

8. december, lørdag. Møde i Centrum ang. udvalg og ang. jernbane-contractsagen. Tvivlsomme i dette spørgsmål viste sig Carlsen, Strøm, Skeel og Støcken. – Hos Daniel meente Emil Rosenørn, at majoriteten i folkethinget vilde fastholde bevillingsparagraphen i alle love og specielt i lønningslovene for derved at virke på contoirholdsloven gennem finantsloven. – Berigtigede Rosenørns betragtning af lånekassens bestyrelse.

9. december, søndag. Bregendahl fortalte efter samtale med Hall, at det gjerne kunne komme til en occupation af Holsteen. At Hall og Monrad nok kunde være uenige om den endelige afgjørelse, men at de vare enige om, hvad der i den nærmeste fremtid måtte skee.

11. december, tirsdag. Syg. Bregendahl fortalte, at folkethinget vilde tage lønningsloven uden bevillingsparagraph. Måtte stå op af sengen og kjøre til thinget for afstemnings skyld.

20. december, torsdag. Bevægelse mod ministeriet, nærmest for at fremkalde en incorporation af Slesvig. Hall støtter sig til rigsrådet; Monrad til rigsdagen.

23. december, søndag. Afreise til Århuus. På dampskibet fortalte Carl Dahl, at det tyske spørgsmål stod slet i England og Frankrig. Understøttelse tvivlsom. Capt. Ankier havde i leiren i Skåne sagt til den svenske konge, at man i Danmark frygtede, at Sverrig vilde være med at dele Danmark og nøies med Sjælland for sin part, hvortil kongen havde svaret, at der vel i hans omgivelser næredes sådan tanke, men han deelte den ikke. En anset normand havde sagt til Dahl, at vi vil kunne få 60.000 normænd med – men hvorledes vilde vi blive af med dem igjen.

1861

2. januar, onsdag. Pludselig afreise allene til Kjøbenhavn på grund af is over Korsøer. Ombord fortalte Carl Dahl, at ministeriet for seent var bleven opmærksom på, at det havde kunnet skaffe majoritet af danske i den slesvigske forsamling ved at lade de medlemmer af ridderkabet, der ere officerer, deltage i valget. – Nytårsdag udtalte kongen sig, som om krigen forestod til foråret.

4. januar, fredag. Spørgsmål om Raasløffs udtrædelse som holstensk minister foranlediget ved påstand om Regenburgs afskedigelse.

5. januar, lørdag. I statsrådet besluttet at hæve ved rescripter de forbud, der tidligere have været omtalte. Wolfhagen har villet træde ud, men bliver; – der har været tale om Regenburgs afskedigelse. – Monrad vil gjerne i jernbanesagen gåe ind på en combination af 2 linier, der medtager Fredericia–Veile og gåer vesten om Skanderborg.

12. januar, lørdag. Bregendahl fortalte, at der dannes et selskab med Balt. Christensen, Blixen, Carlsen o. s. v. i spidsen rettet mod regjerings slesvigske politik. Selskabet skal hedde Dannevirke og dets program snart komme. – På den anden side har der været forhandlinger mellem Clausen, Lehmann, H. Hage, Ploug o. s. v. også rettede mod eftergivenhed i Slesvig. Ploug har nok confereret med begge sider.

13. januar, søndag. Klein har givet jernbaneudvalget udkast til et forslag om forandring i expropriationsloven, men Schovelin var imod det. – Tscherning snarere for det, da Winther havde klaget over forurettelse af en husmand.

19. januar, lørdag. Udvalgsmøde i jernbanesagen. Færdig med det samme og conference med ministeren. Intriguer af Winther i jernbanesagen – Hall sagde mig, at der muligen blev spørgsmål om rigsrådsmøde i marts. Preussens første forslag d. 7de meget mere krigersk end det, der er bleven forbundsudvalgets indstilling, Preuss. har nok følelsen af at være gået for vidt. Dog er det sandsynligt, at det kommer til forbundsexecution i Holsteen, og at vi som følge deraf må ruste.

20. januar, søndag. Betænkning i jernbanesagen færdig. Besøg af Edv. Holm ang. nationalsubscription.

21. januar, mandag. Fællesudvalg om bevillingsparagrafen til kl. 1. Såsnart Tscherning var gået, bleve vi enige med I. A. Hansen og de andre. – Bad vestjyderne (Neergård – Breinholt) om at modvirke Winthers agitationer. – Møde hos Brix med studenterne (Edv. Holm, Casse, Nissen [?], Richardt) og flere: Ploug, Adler om nationalsubscription til kanonbåd. Udsættelse besluttet. – Bregendahl fortalte, at man var kommet efter, at den franske consul i Kiel uden Dotézacs eller Halls vidende havde måttet sende sin regering en nøiagtig oversigt over Holsteens forhold, population, areal o. s. v. Frygt for, at Frankrig tænker på et bytte mod Rhingrændsen.

26. januar, lørdag. Fællesmiddag for begge thing og alle partier i hotel d'Angleterre. – Festen gik godt i det hele. Selv misfornøiet med, at Tschernings skål blev udbragt både af Bregendahl og Monrad og ikke Lehmanns.

27. januar, søndag. Yttring af Wolfhagen, at efter hans mening havde vor sag ligeoverfor Tydskland aldrig stået så godt som for tiden.

1. februar, fredag. Slutningsmøde i thinget. Taffel hos kongen.

3. februar, søndag. Aften. Afreise til Aarhus.

6. februar, onsdag. Bregendahl passerede Aarhus på hjemreise. Han havde været hos grevinde Danner, der til ham havde talt om Holsteens udtrædelse af det tydske forbund som en mulig løsning – Hall har forespurgt hos Sverrig om alliance og fået til svar, at man ikke kunde tage nogen beslutning, førend Danmark selv var på det rene med, hvilken politik det vilde følge (Eiderstat eller heelstat).

17. februar, søndag. Besøg af Tang. T. fortalte, at der havde været et stormende ministermøde hos Casse, at Hall dog havde fået sin villie i det væsentlige igjennem mod Monrad, der vilde gjøre et nyt heelstatsforsøg. Meningen er nok, at det skal tilbydes Holsten at fåe alt særligt, hvad de ville have særligt, selv armeen, om det skulde være. Monrad har i statsrådet været understøttet af prindserne.

25. februar, mandag. Møde i vælgerforening i Randers. Reiste dertil med Ingerslev, Hee og Liisberg.

9. april, tirsdag. Stort politisk møde i ridehuset, ca. 1200 tilstede. Efter forslag af Hertz overtog jeg at være dirigent. Den foreslåede udtalelse af tillid til ministeriet eenstemmig vedtaget.

11. april, torsdag. Funch fortalte efter hjemkomst fra Kjøbenhavn, at Clausen også var misfornøiet med ministeriet og især frygtede Monrad. Til Funch havde Monrad yttret sig meget mistrøstigt og meente, at vi ikke kunde vente os noget af stormagterne.

16. maj, torsdag. Vælgerforeningsmøde i Randers. Sammen med Broge og Liisberg.

26. juni, onsdag. Dreyer aftrådt som jernbaneconsulent, fordi han havde nægtet Monrad at ansætte Reinhold Jensen under sig?

29. juni, lørdag. Hall på reise til Silkeborg til kongen. H. meente, at der i Preussen var strid mellem 2 partier i vor sag. Det ene (Schleinitz) vil have ende på sagen og derfor tage mod en afgjørelse efter forslag fra de andre magter. Det andet parti (kongen?) vil stille sagen på spidsen og benytte den holsteenske sag for sine andre planer i Tydskland.

12. august, mandag. Møde med Buch, Ingerslev, Liisberg, Broge om rigsrådvalg. Var ene om at holde på Jespersen og Rosenørn. Buch og Ingerslev ønskede selv valg.

2. september, mandag. Møde i Randers om rigsrådvalg. Forvirring ved discussion om scandinavisk spørgsmål og forlangt afstemning af Hegermann-Lindencrone.

7. september, lørdag. Dr. Winther tilbuds Liisberg assistance til at sætte Ingerslevs valg igjennem.

10. september, tirsdag. Dahl fortalte, at der var tale om Lehmanns indtrædelse i ministeriet.

11. september, onsdag. Der er skrevet til Lehmann om at indtræde i ministeriet; det beroer altså på, om han er enig med Hall i det holsteenske spørgsmål.

5. oktober, lørdag. Abningsmøde rigsdag.

6. oktober, søndag. Lehmann havde i en samtale med mr. Paget sagt ham, at ingen dansk og ingen dansk regering kunde give Slesvig større constitutionel frihed under nærværende omstændigheder.

7. oktober, mandag. Møde i Centrum. Valg af stående udvalg i Centrum; Ploug, Dreier og jeg med mig som formand, skjøndt jeg bad mig fritaget.

13. oktober, søndag. Lehmann fortalte, at der vilde blive forelagt forslag til budget for Danmark og Slesvig allene (udsondring af hær og flåde), toldlovgivning for Danmark-Slesvig med eventuel tiltrædelse af Holsteen, enkelte love for postvæsen særlig for Danmark-Slesvig. — Udsigt til at få en antagelig holsteensk minister med en fortrinlig ministerialdirecteur. — Carlsen havde været hos Lehmann og sagt, at han fortrød at være indtrådt i Dannevirkeforeningen; han var misfornøiet med Dannevirkerernes opførsel mod sig; han sluttede sig nu ganske til ministeriet. — Det er tilbudt Carlsen at blive optaget i den svenske adel. — L. fortalte også, at Hannover havde indledet eller antydet henvendelse til os om for Holsteens vedkommende at deeltage i flådebevægelsen sammen med Hannover mod Preussen. For rigsrådet skulde også forelægges forslag til forandring i selve forfatningen med større initiativ, forandret valg måde, nedsat census o. s. v.

14. oktober, mandag. Carlsen fortalte om sin stilling til Dannevirkeforeningen. Hans tanke har kun været at vække opposition til støtte ligeoverfor udlandet. Blixen havde ville formå ham til at påtage sig at danne et ministerium, hvis Hall gik af og i så fald med Regenburg. Kongen vilde i så fald sende bud til Carlsen, men både Carlsen og Regenburg sagde nei.

17. oktober, torsdag. Conference med Lehmann og Bregendahl om Kjøbstadcreditforeningen. Bregend. vilde ikke være medlem af skifte-

commissionen. Jeg gjorde til betingelse, at der tilkom et 3de medlem foruden Ussing og foreslog Buch. Buch erklærede sig villig dertil, da jeg spurgte ham – Lehmann fortalte, at Hall tænkte på en fælles marinecommission med Sverrig.

30. oktober, onsdag. Lehmann fortalte, at underhandlingerne nu vare begyndte, efter at vi først havde sendt en alvorlig note til Preussen og et cirkulaire til stormagterne, der indrømmede, at skylden for forsinkelsen låe hos Preussen.

1. november, fredag. Rigsrådsvalg i folkethinget. Fønnesbech valgt. Udslaget gjorde A. Hage, Fischer, Dam og Kofod, der imod forventning stemte på Fønnesbech.

14. november, torsdag. Carlsen havde sagt Daniel, at der havde været en virkelig plan til, at kongen i sommeren skulde ved en sammenkomst ved Dannevirke adoptere den svenske konge. Carlsen skulde være conseilpræsident ved forandringen i ministeriet, og det blev ham tilbudt at optages i den svenske adelsstand – Manderstrøm var imod denne plan. – Carlsen havde *ikke* erklæret sig villig til at gå ind derpå.

1. december, søndag. Carlsen fortalte, at kongen havde yttret ønske om at rådføre sig med ham for ganske nylig, men at C. havde undgået det, fordi han troede, at meningen kun var at stille ham op som skræmsel for ministeriet.

13. december, fredag. Afslående og uforskammet brev fra Preussen efter Lehmanns sigende.

19. december, torsdag. Fælleds privatmøde i store comiteeværelse ang. en politisk dagsorden. Førte ikke til noget resultat, da Bondevennerne vilde stille deres betingelser og påstod, at I. A. Hansens dagsorden ikke skulde have den betydning, der tillagdes den. Broch, jeg og flere vare også imod at gjøre noget. Ploug vilde have stærkere udtalelser, og Clausen tog da sit forslag tilbage. Indbydelsen til taffel på Fredensborg er kun modtaget af 20 medlemmer af landstinget d. v. s. Bønderne, Venstre, Tang og Jacobæus. I Folkethinget have ca. 60 medlemmer af de forskjellige partier modtaget den.

21. december, lørdag. Slutningsmøde i thinget.

26. december, torsdag. Lehmann yttrede formodning om, at det til foråret vilde komme til krig, da Preussens svar gav udsigt dertil, og fra vor side vilde der igjen blive givet et bestemt svar. Han fortalte, at Westenholz havde været hos ham i Veile og ligesom villet undskylde sin tidligere optræden. Daniel fortalte, at i det ministerium, som skulde have været dannet i juni, skulde B. Christensen have været justitsminister. Blixen vilde have taget en gesandtskabspost i udlandet; det havde Carlsen fortalt Daniel.

1862

18. januar, lørdag. Hørte, at Manderstrøm har sendt en alvorlig note til Rusland, England og Frankrig om vor strid med Tydskland.

25. januar, lørdag. Åbning af rigsrådsmøde.

1. februar, lørdag. Ved valg af udvalg for regnskabsrevisionen vare 3 stemmesedler (formodenlig Blixen, B. Christensen og I. A. Hansen) med de 5 ministres navne.

3. februar, mandag. Lehmann fortalte, at der var indløbet ugunstige depecher til og fra *alle* diplomaterne.

28. februar, fredag. Ved valg af udvalg til toldtarifen stemte Andræ og Reich med Højre.

1. marts, lørdag. Til middag i udenrigsministeriet hos Hall. Af diplomaterne var Nicolai, Balan og Jaeger udeblevne.

31. marts, mandag. Ved udvalgs møde i toldsagen var foruden ministeren Fenger også Sponneck tilstede.

1. april, tirsdag. Møde i udvalget med finantsministeren og Sponneck.

2. april, onsdag. Ligeledes.

16. april, onsdag. Rigsråd sluttet.

17. april, torsdag. Afreise fra Kjøbenhavn.

7. august, torsdag. Biørnbak i Vibye fortæller, at Daniels udtrædelse af rigsdagen var foranlediget ved, at han ikke vilde være med til at berøve bønderne deres rettigheder.

3. september, onsdag. Ved jernbanens åbning til Langå fortalte Ploug, at der var nogen spænding mellem vor konge og den svenske konge foranlediget ved grevinde Danner.

20. september, lørdag. Sendte cirkulaire til landstingsmænd om at møde 4. octob. ang. formandsvalg til landstinget.

1. oktober, onsdag. Afreise til Kjøbenhavn.

4. oktober, lørdag. Forhandling i Centrum om formandsvalg. Forslag Th. Rosenørn eller Bierring. – Rosenørn var fraværende og meldte sygdom (formodenlig for at slippe for overtalelse, da jeg i forveien havde corresponderet med ham derom). Bierring erklærede, at han vilde træde ud af rigsdagen, dersom han valgtes til formand. – Skeel foreslog mig, hvilket kom mig helt uventet, og jeg blev da forceret hertil og påtog mig det for den ene session. Førend dette møde i Centrum var der efter aftale først stemt på Andræ, der vægrede sig ved at modtage valg. – Ved selve valget stemte Venstre på Borgen. [herefter følger overstreget en afbrudt sætning:] ...med betingelse at der

7. oktober, tirsdag. Første møde som formand.

8. oktober, onsdag. Modtog valg som medlem af jernbanedirectionen.

9. oktober, torsdag. Meddelelse af een, der tilfældig uden at ville lytte var kommet til at høre en samtale mellem B. Christensen, Blixen og en kort tid G. Winther. Derefter skulde forsøg gjøres på at styrte ministeriet. Blixen fik forholdsregler, hvorledes han skulde optræde i folkethinget. Angrebet skulde skee ved finansloven og loven om fælles-

communalbestyrelse. Fractionen de Uafhængige meente man at være sikker på, og udvalget til finantsloven skulde sammensættes udelukkende af Venstre og Uafhængige og kun een af Centrum. – Der blev nævnt ministeriet Regenburg, uden at vedkommende kunne opfatte, hvad der sagdes om Regenburg. Flere gange faldt den ytring: det er grevindens mening, det er grevindens råd. Meddelte Lehmann alt dette, han lagde ikke vægt derpå. – Sagde Lehmann, at jeg havde hørt, at jeg skulde udnævnes til etatsråd ved leilighed og bad ham holde mig frie derfor. – Lehmann klagede over, at ministeriets politiske venner vare utålmodige og utilfredse. Han sagde, at der var erhvervet kongelig resolution for, at Holsteens bidrag blev overført ligesom de andre statsdeles til dannelsen af et nyt reservefond. – Underhandlingerne med Carl Moltke ere aldeles afbrudte, det var ikke at tænke på at komme overeens med ham.

13. oktober, mandag. B. Christensen havde for Bregendahl udtalt den besynderlige troe, at opkrævning af afgifter i Holsteen ikke havde fundet sted efter depechen af 29. julii.

15. oktober, onsdag. Besluttede at indstille Dessau til landstingssecretair. Dette forekom mig det retfærdigste, men det var Centrums medlemmer imod, medens det ønskedes af Venstre; de andre meente, at traditionen for en yngre jurist ikke skulde forlades. – Traf om aftenen hos Bregendahl: Blixen, Krogh og Jessen. Blixen omtalte Bismarcks betragtning af striden med Danmark og meente, at Bismarck, når man gjorde ham tilbud om Holsteens fuldstændige udsondring, vilde gå ind på Slesvigs incorporation. – Da de vare gåede, fortalte Bregendahl, at der havde været et møde af H. Hage, Ploug, I. A. Hansen, Bille Ankiær o. fl., der vilde indbringe i thingene forslag til at vælge en deputation og sende til Gøteborg til jernbanens åbning; – Clausen skulde efter sigende være enig deri. – Sagde Bregendahl, at jeg som formand ikke vilde tillade et sådant forslags indbringelse, og heri var Bregendahl som folkethingets formand enig.

16. oktober, torsdag. Blev enig med Bregendahl om, at selv om der kom indbydelse fra Sverrig til jernbanens åbning, kunde der ikke tilstedes en officiel beslutning af thinget. – Om aftenen sagde Bregendahl, at den omtalte plan om reise til Gøteborg var opgivet af vedkommende.

17. oktober, fredag. Tog løfte af Dessau, at han ikke vilde påtage sig andre forretninger end sådanne, som formanden fandt passende for landstingssecretairen.

Lehmann kom til mig for at sige mig, at der var kommet en note fra lord Russel med et aldeles uantageligt forslag, værre selv end Preussens forlangende. – Det var meddelt Paris og Petersborg, og disse havde anbefalet det til overveielse, men ikke sluttet sig til det. – Selv Østerrig havde fundet, at et sådant tryk ikke burde øves mod Danmark. – Det er straks fra vor side meget energisk afvist. – Russel havde bragt det med fra Coburg, menes der, og han ansees for så alderssvag, at man kun deraf kan forklare hans uvidenhed om forholdene og urimelighed. Talte med Ploug, der kom fra den svenske minister Hamilton, med hvem han havde talt om det påtænkte besøg i Gøteborg; H. vilde indhente forholdsordre. – Ploug sagde mig, at man ikke vilde gjøre et sådant skridt uden efter aftale med ministrene og i al fald ikke vilde udøve noget tryk på formændene i thingene, skjøndt han undrede sig over, at jeg kunne have betænkeligheder derved. – Ploug kjendte noten fra Russel og vidste, at der var svaret godt på den. – Frankrig og Rusland have næppe lagt vægt på den og taget den næsten ironisk.

22. oktober, onsdag. Traf Lehmann meget modfalden over den politiske situation. Han fortalte, at der nu var ordnet en regjeringscommission for Holsteen. – L. var nærved at drage i tvivl, om det ikke var gået bedre, dersom man havde holdt sig til rigsrådet af 26. julii. Nu måtte det enten blive reaction ved Sponneck eller et kortvarigt forsøg på at incorporere Slesvig af et Blixensk ministerium eller i heldigste tilfælde en bevarelse af Slesvig ved at give Slesvig indrømmelser i den særlige forfatning og med hensyn til sprogordningen. L. havde under sidste rigsrådsmøde holdt på at forcere forfatningsspørgsmålet igjennem, men Hall og de andre havde ikke villet.

25. oktober, lørdag. Bregendahl fortalte, at Monrad dagen i forveien havde været hos ham og udtalt sig, som om han ikke blev længe i ministeriet. Der var nu heller ikke flere lovgivningsarbeider, der lå ham på sinde, da han ikke ventede at gennemføre den geistlige lønningslov, ved hvilken han dog havde opnået, at det var bleven klart, at præsteembederne ikke kunde give noget overskud til statskassen. Han beklagede sig over den uvillie, som Klein og Bille viste ham.

Han yttrede, at det kunde komme til absolutisme for heelstaten; at han ikke vilde gennemføre en sådan, men måske støtte dem, der gjorde det.

29. oktober, onsdag. Forskjellige rygter i omløb: at Monrad vilde træde ud af ministeriet, at kongen nægtede at underskrive Kriegers udnævnelse til generalauditor for søeetaten, at marineminister Bille vilde gjøre dette til cabinetsspørgsmål.

30. oktober, torsdag. Besked fra marshallatet, at kongen ikke ville see nogen i de første 8 dage.

2. november, søndag. Rigsdagen modtog kongen på banegården. Mod mit ønske holdt Bregendahl en tiltale til kongen; – sagde ham bagefter, at det ikke måtte skee oftere uden aftale mellem formændene. – Kongen talte ikke til mig, og grevinden markerede, at hun vilde ignorere mig.

3. november, mandag. Andræ fortalte, at Monrad havde yttret, at han ikke egentlig hørte med til ministeriet.

6. november, torsdag. Med Bregendahl til gratulationsaudients hos kongen. Kongen var i meget godt humeur, sagde, at han troede nu at have overvundet den største fare, der kunde true et land, adspaltelse; at han var i fuldstændig overensstemmelse med sit ministerium, der ganske sluttede sig til den plan, han havde forelagt i statsrådet. Der- som Tydskland ikke vilde antage vore forslag, måtte vi slåes. Han anbefalede os at støtte forandringerne i jernbanelinien og udvikle de store fordele, linierne Striib-Fredericia og Horsens-Århus-Silkeborg vilde give. Han sagde, at pressen misbrugte sin frihed, og at dette især var farligt under en krig. Han vilde gjerne have en forandring af jagtloven, som ikke vilde komme fra regjeringen, men som han kunde ønske indbragt af et medlem af rigsdagen.

7. november, fredag. Rigsdagstaffel. Sad mellem kongen og prins Frederik og udbragte, da det var landstingsformandens tour kongens skål ved slutningen af taffelet. – Medlemmerne tilfredse med skålen. Kongen var meget gemytlig, talte igjen om pressen, roste Ploug som

person, men var utilfreds med ham og Bille for deres udtalelser i deres blade. Efter taffelet samledes en deel i formandsværelset til cigarer og sodavand. De fleste folkethingsmænd af Centrum gik snart for at samles med de andre i folkethingets læseværelse. Ministrene blev tilsidst allene tilbage.

15. november, lørdag. Om morgenen kom Carlsen for at fortælle mig sin udtrædelse af det lille udvalg, og at han nu ganske vilde isolere sig. De andre 3 medlemmer af dette udvalg: Ploug, Strøm og Dreier, vilde også træde ud, fordi Th. Rosenørn blev udelukket af overformynderiloven.

25. november, tirsdag. I aftenmøde i thinget uhyggelig discussion mellem Simony og Monrad. Kaldte Simony til orden, men forsømte at fastholde M.

27. november, torsdag. Rowan foretrækker Striib linien, men vil ikke blande sig i de jyske linier af hensyn til Westenholz.

1. december, mandag. Efter fortælling af Hall havde kongen sagt til den engelske minister (Paget): Der er 2 ting jeg ikke vil gjøre: Jeg vil ikke angribe kongerigets forfatning, og jeg vil ikke incorporere Slesvig; – det ene har jeg lovet mit folk, det andet venskabelige magter. Jeg vil gjøre 2 ting: jeg vil såvidt muligt udsondre Holsteen, og jeg vil arbejde hen til, at Slesvigs friheder falde sammen med kongerigets. For øvrigt har jeg givet Deres land en datter af mit huus, og Deres land har givet mig en ørefigen (Russels depesche). – Lehmann syg.

5. december, fredag. Bregendahl fortalte, at der var frygt for, at Russels note var billiget af Palmerston, og at i den Slesvigs deling igjen var antydet.

11. december, torsdag. Ploug fortalte, at Hamilton havde et forslag til afgjørelse med Tydskland, som Hall fandt antageligt.

12. december, fredag. Efter sigende fra Høire vil Sponneck ikke træde til for at danne et nyt ministerium, førend Hall havde erklæret ikke at kunne udrette noget og frivillig trådte tilbage. Sponneck vilde da tage absolutismen for monarchiet med finansielle garantier.

17. december, onsdag. Sammenstød med B. Christensen og Carlsen ang. dagsorden ved finantsloven. Confererede med Hall derom og derefter med Brock og Th. Rosenørn om de 5's forslag til finantsloven.

19. december, fredag. Kl. 2 bragte Ploug forslag til adresse af ham og Clausen og forlangte, at jeg skulde tage den. Efter at have strøget en passus om alliance med Sverrig-Norge sagde jeg, at jeg troede, jeg kunde tage den, skjøndt der kunde reises tvivl om thingets competence, da det var en rigsrådssag, men forbeholdt mig conference med folke-thingets formand. Ploug sagde, at det var nødvendigt, når man ikke vilde risicere, at B. Christensens ændringsforslag til finantsloven blev vedtaget. Kl. 3 kom Hall og læste adressen hos mig. – Han var irriteret over den, men sagde intet om, at jeg som formand skulde nægte at tage den. Fenger, som jeg talte med, sagde heller intet. – Kl. 5^{1/2} kom Bregendahl fra folkethinget; – efter hans mening kunde den ikke eller neppe efter en stræng fortolkning af kompetencen tages, men det kunde forsvares og var dog et tvivlsomt spørgsmål. – Det var for fremtidens skyld slemt at nægte den, da man senere kunde få brug for kompetencen. Dersom jeg tog den, vilde han også tage den, men han gav intet bestemt svar på, hvad han vilde have gjort, dersom den var kommet først til ham. Hjem kl. 6, spiste i hast og gik strax til slottet. Møde i thinget 7–10^{1/2}. Hefdig debat om Christensens ændringsforslag. Meget anstrengende og vanskeligt for formanden, da jeg flere gange måtte skride ind. – Efter mødet kom ministrene ind til mig; – de udtalte sig stærkt mod adressen især Lehmann, der yttrede [*teksten har oprindelig, men overstreget: dog meente*], at min ledelse i thinget havde været correct. – Hall kunde godt forstå, at jeg havde taget den; jeg havde om formiddagen sagt ham, at jeg vilde gjøre det. – Meget træt og sov dårligt.

20. december, lørdag. Talte med Ploug og Biering om adressen. Sagde Ploug, at jeg ikke vilde tage afgjørelsen før efter ferien. – Han gik nødtvungen ind derpå.

21. december, søndag. Lehmann fortalte, at i sommer, da den svenske konge var på Fredensborg, havde han øieblikkelig ved ankomsten taget L. hen i en vinduesfordybning og sagt til ham: Jeg kan pine død ikke gjøre noget ved det; – jeg vilde hellere end gjerne, men jeg er jo

constitutionel konge. — Hamilton havde i forveien været i Sverrig i den hensigt og med det håb at tilvejebringe alliancen.

25. december, torsdag. Daniel var af den mening, at adressen meget godt kunde modtages af formanden, men ikke ændringsforslaget.

1863

1. januar, torsdag. Til nytårsgratulation på Fredensborg med Tscherning som viceformand i Bregendahls sted med aftrædelsesværelse på slottet. Tscherning førte ordet efter tour; — uagtet han havde lovet ikke at lade nogen politisk anskuelse træde frem, kunde han dog ikke dye sig, men gjorde en hentydning til gesammtstaat. — Kongen fortalte om sin sidste sygdom i Flensburg, at Trap på egen hånd havde telegraferet efter Lund og fået på hovedet derfor. Taffel $4^{1/2}$ — $7^{1/2}$. Plads mellem marschallen og justitiarius i højesteret Rottbøll ligeoverfor kongen og grevinden; Kongen, prinds Frederik og Hall drak [ulæseligt ord] — Rosenborg viin fra 1615 — Troede at bemærke, at grevinden vilde lade mig føle uvillie. — Kjørt hjem til Kjøbenhavn med Tscherning; hjem kl. 12. Tsch. fortalte, at Manderstrøm i Sverrig var anset for en meget klog mand, men ikke nød tillid.

3. januar, lørdag. Hos Madvig. Han udtalte sig meget stærkt for en kraftig optræden ligeoverfor udlandet og antydede, at man hellere skulde undergive sig Sverrig end underkaste sig de fordringer, der stilledes fra tysk side.

8. januar, torsdag. Th. Rosenørn vidste, at Carlsen havde stemt på Borgen til formand.

9. januar, fredag. Jernbaneloven vedtaget i aftenmøde med 14 st. mod 13. En Bondeven kom for sildig og derved reddedes loven.

10. januar, lørdag. Klein fortalte, at prinds Fred. af Hessen havde sagt Hall, at Blixen kom fra Berlin med det råd, at absolutismen skulde gjenindføres hos os, og Kjøbenhavn og Holsteen erklæres i beleirings-tilstand.

11. januar, søndag. Ploug afleverede udvalgsbetænkning ang. adressen og fortalte, at der ved Tschernings mellemkomst var ført underhandling mellem Sponneck og Blixen, men at de vare afbrudte.

12. januar, mandag. Efterlæste forhandlinger om kompetencespørgsmål. Lehmann, der var syg, sagde mig, at svaret var afgået til lord Russel og indeholdt en bestemt afviisning af enhver forhandling om Slesvig. – I forbundsdagen i Frankfurt stå stemmerne mellem Østerrig og Preussen 8 mod 8 eller 9 mod 7. Vor regering er i tvivl, hvilken side den skal stemme til.

13. januar, tirsdag. Bregendahl fortalte efter Jessen, at Blixens ytringer fra Berlin vare urigtig opfattede – Hall kom til mig på slottet i formandsværelset for at sige mig, at svaret til Russel var afgået og, at der ikke ventedes nogen nye note fra ham. – Bismarck kunde man måske snarest komme tilrette med, men Bismarcks egen stilling var usikker. – Til Blixen havde Bismarck sagt, at Preussen ikke tænkte på noget skridt mod Danmark, da alt for Pr. dreiede sig om striden med Østerrig.

16. januar, fredag. Lehmann hos mig i formandsværelset en timestid. Han fortalte, at Russel havde givet Paget ordre til ikke mere at tale om hans forslag. – Lehmann antager, at Sverrig ikke vilde tage mod en union, som den med Norge, men kun slutte sig til os, når der istedetfor rigsrådet trådte en fælleds repræsentation i Stockholm; – den dynastiske forening måtte tilviebringes ved et familiearrangement i dynastierne.

17. januar, lørdag. Middag hos Klein. Efter bordet blev flere tilbage med Hall til kl. 12. Hall gik ind på en almindelig discussion af stillingen og rigsrådets holdning, og hvad der kunde gøres for der at bringe en sluttet majoritet frem. – Ankier foreviste som curiositet en egenhændig ministerliste af kong Carl nemlig: Blixen, Hall, Westenholtz, Bregendahl, Fønnesbech, Torben Bille.

20. januar, tirsdag. Confer. med udvalget om overlevering af adressen. I aftenmøde adressedebatten i thinget.

21. januar, onsdag. Fortsat adressedebat. Møde i thinget 1¹/₂ til 5 og 7¹/₂ til 11¹/₂. Strængt møde.

22. januar, torsdag. Møde i thinget 1 til 5 og 7¹/₂ til 8¹/₂. Om morgenen hos Hall efter opfordring. Han sagde, at kongen var vred over adressen navnlig over udtrykket »eftermæle« i slutningen. Confererede med ham om sagen, men sagde ham, at jeg betragtede hans meddelelse som privat og derfor måtte handle uden hensyn til den. — Om eftermiddagen søgte Trap mig i thinget, gik derefter til ham og sagde ham, at der *ikke* vilde blive sendt en afskrift af adresse til cabinetssecretariatet. — Baltazar Christensen kom for at sige mig complimenten i anledning af min ledelse som formand.

24. januar, lørdag. Thinget måtte vente 2 timer efter Lehmann. Møde de 3¹/₂—5³/₄. Middag hos Halkier 6¹/₄. Møde i thinget 7¹/₂—8¹/₂. — Lehmann viste mig indstillingen til kongen ang. adressen med alternativt svar enten i brev eller i rescript ved modtagelse af deputationen.

27. januar, tirsdag. Rigsdagen sluttet.

28. januar, onsdag. Til Fredensborg med adressen med Clausen og Ploug. Spadserede i parken, derefter audiences kl. 4¹/₂. Kongen vilde ikke lade adressen oplæse: »Jeg vil hellere selv læse den og sætte mig ind i den, så skal De få svar«. — Han talte derpå en heel deel om jernbanen og bad os til taffel. — Kjedeligt taffel. Sad ved siden af marschallen, ligeså Ploug. Clausen havde grevinden tilbords. Kun få af cavallererne tilstede. — Hjem kl. 12. Disput med Clausen om svarsrets offentliggjørelse.

30. januar, fredag. Aftale med Gleerup, at svaret på adressen henlægges i bureauet, når det kommer. Ved afskedsbesøg hos Lehmann viste han mig svarrescriptet på adressen. Afreise fra Kjøbenhavn.

2. marts, mandag. Dahl fortalte om rygterne om Trap, at han havde fået betaling for at skaffe Heymann en orden. — Sandsynligste, at man gjør Trap uret. — Prinds Christian skal være vred på slesvig-holstenerne.

28. marts, lørdag, 30. marts, mandag. Confer. ang. politisk møde: Mørk, Funch, begge Liisberg. Talte med Ingerslev derom; han vaklede, men udeblev fra møde hos Liisberg .

21. april, tirsdag. Afreise allene til Kjøbenhavn til rigsrådsmøde. Om-bord G. Winther. Han sagde, at hans partie ikke vilde styrte ministe-riet, men ikke kunde billige det hele system og derfor hverken ville stemme for eller mod det.

22. april, onsdag. Samtale med Lehmann. Ministeriet vil træde be-stemt op i rigsrådet og forlange tilslutning eller træde af. L. meget tilfreds med mødet i Aarhus og meget irriteret på den deel af Cen-trum og det nationale partie, der kaster vrage på kundgjørelsen (Hol-steens udsondring?). L. fortalte, at Frankrig i vor sag holdt sig tilbage, keiseren havde engang for lang tid siden sagt til Wachtmei-ster, at vor sag nærmest angik Rusland, og da der dengang var god forståelse mellem Rusland og Frankrig, vilde han ikke handle Rus-land imod. – Åbning af rigsrådet. Samtale med Andræ. A. meget mis-fornøiet – efter hans mening skulde vi i hvert fald efter novb. 1858 have holdt på det absolute dominium for Holsteen i fælledssager. Danmark kunde ikke tåle nogensomhelst tysk krigshavn i den forreste deel af Østersøen. Samtale med U. A. Holstein, Hagemann og Schmidt. – Holstein vil ikke deeltage i noget skridt, der ophæver monarchiet. Hg. og Schm. syntes i grunden helst at ville have en temporair absolutisme i fælledssager.

23. april, torsdag. Lang forhandling i privatmøde. Udstedte i for-ening med H. Hage indbydelse til et større møde. – Samtale med U. A. Holstein, han er nu ved de tyske noter bragt i tvivl, om han ikke skal slutte sig til kundgjørelsen.

24. april, fredag. Møde med Clausen og H. Hage ang. udkast til adresse. Møde på slottet 7–10 ang. adresse. Uagtet stærke angreb af Blixen, I. A. Hansen, B. Christensen og Krüger på regjeringen og kund-gjørelsen og uagtet deres egen indgivne adresse deeltog de dog i sam-mensætning af et udvalg, der kom til at bestå af Clausen, I. A. Han-sen, H. Hage, Fønnesbech og Jacobsen. Krieger var mødt, men vilde ikke deeltage, medens han bestemt vilde støtte ministeriet. Tilstede vare 25; i afstemning deeltog 22.

25. april, lørdag. De fremmede ministre hos Hall hele formiddagen. Samtale med Fenger om finantsbevillingen 63/64. Regjeringen betragter det endnu som uafgjort med Holsteens bevilling og benytter quota-delen uden videre. Det bliver en afgjørelse mellem regjeringen og Holsteen, ikke mellem regjering og rigsråd. – Skulde budgettet igjen blive forelagt Holsteen og enkelte poster nægtedes, da måtte regjeringen komme til rigsrådet.

27. april, mandag. Privat møde ang. adresse 7–10. Var den eneste, der stemte mod den af I. A. Hansen foreslåede slesvigske pasus i adressen.

30. april, torsdag. Møde med Unsgård, Broberg, Rosenørn ang. told-tariffen.

1. maj, fredag. Lehmann fortalte, at Frankrig forlangte, at vi skulde holde hen i 3 måneder endnu uden at lade det komme til krig, og at dette vilde være en uhyre fordeel.

4. maj, mandag. Lehmann klagede over, at Fædrelandets artikler op-hidsede stemningen i Sverrig mod den danske regjering, at selv Manderstrøm meente, at der ikke var gået vidt nok, ligesom også Manderstrøm vedvarende talte om indrømmelser til Slesvig.

5. maj, tirsdag. Møde med finantsministeren og enkelte udvalgsmedlemmer ang. toldsagen.

6. maj, onsdag. Samtale med Hall. H. meget forstemt og yttrede det ønske, at et andet ministerium kunde dannes, da dette for stærkt blev angrebet, klagede især over Fædrelandets indflydelse i Sverrig. – H. syntes at ville have hærplanen frem. I rigsrådet sagde H. Hage mig, at Monrad vilde have hærplanen frem, og at Monrad meente, at det var rigtigt allerede nu at tage forfatningsbestemmelser i henhold til kundgjørelsen, fordi stormagterne trængte på og vilde have kundgjørelsen gjort uvirksom, hvilket gjorde bestemte, bindende skridt nødvendige.

8. maj, fredag. Efter mødet i rigsrådet kom det til et heftigt sammenstød mellem Lehmann og David.

10. maj, søndag. Lehmann kom for at fortælle mig om sit sammenstød med David. – Til Rusland er afgået en note om Polen overensstemmende med vestmagternes politik. – Stormagterne have misbilliget kundgjørelsen, og selv Sverrig er taus og tilbageholdende. – Bræstrup skal have lyst til at ledsage prinds Wilhelm til Grækenland.

11. maj, mandag. Efter aftale med H. Hage, Rosenørn og Jespersen udsendt indbydelse til møde hos Rosenørn. – H. Hage fortalte, at lord Ellenborough i et brev til A. Hage havde yttret, at John Russel i en eventuel debat vilde være ond mod Danmark.

12. maj, tirsdag. Møde hos Rosenørn med medlemmer af Centrum 11–12^{1/2}. Møde i Rigsrådet 1–5 og 7–10. Adresseforhandlingen.

13. maj, onsdag. Lehmann fortalte, at Otto Plessen i et brev til Vedel havde udtalt sin fulde tilslutning til de sidst gjorte skridt.

15. maj, fredag. Møde i Centrum 12–1. Besluttet henvendelse til Hall ang. Thestrup. Med Rosenørn hos Hall til kl. 6.

20. maj, onsdag. Lehmann fortalte, at vi rustede, og at han troede på krig. – Rusland havde taget godt mod vor note ang. Polen, og at Frankrig og England også vare meget tilfredse med den.

22. maj, fredag. Slutningsmøde i rigsrådet.

23. maj, lørdag. Afreise fra Kjøbenhavn.

20. juni, lørdag. Landstingsvalg i Randers. Varm kamp. Partierne næsten lige. Efter valget middag med Viborgenser og Aarhusianerne.

5. august, onsdag. Correspondance med Fenger (finantsminister) om formelt spørgsmål m. h. t. rigsrådsvalg i landstinget (for slesvigernes vedkommende?), om hvorledes jeg som valgbestyrelsens formand vilde stille mig dertil.

20. september, søndag. Ankomst til Kjøbenh.

21. *september, mandag.* Rigsdagsåbning. Ved formandsvalget stemte hele Venstre på Borgen, og da flere medlemmer vare fraværende, blev jeg valgt med kneben majoritet; – aldersformanden Lüttichau stemte med. – Ved viceformandsvalget gav fortolkningen af § 2 i forretningsordenen vanskelighed. Jeg fastholdt min fortolkning. – Efter mødet viste det sig, at Krieger, Madvig og Brock vare af modsat mening, medens F. Nielsen, Bierring, Strøm og Venstre vare enige med mig (§ 2 blev senere af den grund forandret). Om aftenen conference med Rosenørn og Strøm, som efter mit forslag vare i valgbestyrelsen, om landstingets valg til rigsrådet. Enige om at holde valget efter § 31 i rigsrådsvalgloven. – Daniel og Bregendahl vare af modsat mening.

22. *september, tirsdag.* Måtte standse viceformandsvalget indtil endnu et medlem kom tilstede (meget træt og nerveus). Efter mødet kom B. Christensen og gjorde opmærksom på, at der var afgivet een stemme for meget ved det første viceformandsvalg nemlig 48, de 4 (Simony, Skeel, G. Jørgensen og Færingen, vare fraværende). Confererede med secretairene derom. Christensen henstillede til min afgjørelse, om der skulde gøres noget derved. Sandsynlighed for, at en af Venstre har skrevet 2 stemmesedler, da Christensen ellers ikke havde kunnet få 24 stemmer. Gjemte stemmesedlerne. – Secretairene kunne ikke give anden forklaring, end at P. Knudsen under stemmeafgivningen havde skiftet plads og muligen på den måde havde benyttet 2 stemmesedler; – i så fald måtte han have stemt forskjelligt på de 2 stemmesedler. – Da det endelige resultat var blevet det samme, fandt jeg det rigtigst for formanden at fortie det hele for ikke at skade thingets værdighed. – Meget træt og nerveus.

23. *september, onsdag.* Besøg af Hall i formandsværelset; – han udtalte sig om forfatningsloven, som han lovede sig meget af. – Conference med Rosenørn og Strøm om rigsrådsvalget.

24. *september, torsdag.* Møde med Rosenørn og Strøm til modtagelse af stemmesedler til rigsrådet kl. 12. Valghandling til rigsrådet i landstinget kl. 7. Meget nerveus og syg. – Slutningsmøde i thinget. Gjorde valgprotocollen og valgbrevene færdige.

26. september, lørdag. Samtale med Lehmann om forfatningsloven. Han antydede, at execution ikke behøvede at være krig, at man kunde gåe tilbage og f. ex. holde til slutning en skandse ved Frederikstad på holsteensk grund. Han havde allerede gjort udkast, som et tankeexperiment, til et svar til forbundet, hvori man for *Holsteen* kunde tilbagetage kundgjørelsen af 30. Marts uden at præjudicere det øvrige spørgsmål.

28. september, mandag. Åbning af rigsrådet. Lehmann fortalte, at der havde været gjort tilbud af en ungarsk legion til krigsm. Den svenske alliance er endnu ikke definitiv afsluttet.

30. september, onsdag. Talte med Carlsen om forfatningsloven. Han syntes stemt for at tage den med forbehold af modificationer. — Hørte senere, at Krüger var rasende, og at Tillisch havde yttret, at Høire og Venstre vilde forene sig mod forslaget.

1. oktober, torsdag. Aftale med Madvig, at han ikke, som præsident i rigsrådet, reiser til kongen.

3. oktober, lørdag. U. A. Holstein sagde mig, at han vilde stemme for forfatningsforslaget, og at flere af Høire (Tillisch) også vilde.

4. oktober, søndag. Forlangte af Lehmann, at han ikke som indenrigsminister måtte indstille mig til nogen titel eller rang.

12. oktober, mandag. Lehmann bad mig tale med Madvig om at fremme grundlovsagen; jeg troede, han vidste, at Madvig var utilbøielig dertil.

14. oktober, onsdag. Samtale hos Lehmann om den i Madvigs skrift omtalte betingelse for grundlovsudkastet. Bregendahl og jeg frarådede en sådan betingelse.

16. oktober, fredag. Udvalgsconferenc med Hall og Fenger 7¹/₂–10.

17. oktober, lørdag. Med Bregendahl hos kongen til fødselsdagsgratulation fra thingene. Kongen omtalte hele situationen. Audientsen va-

rede næsten $\frac{1}{2}$ time. – Madvig, der som præsident var inde hos kongen først, fik skjænd for sin bog. Det lader til, at kundgjørelsen af 30. marts vil blive taget tilbage for Holsteens vedkommende, og hvis det alligevel kommer til execution da krig. – Denne må helst udsættes til foråret, derfor skulde Tydskland have en anledning til at udsætte executionen.

18. oktober, søndag. Talte længe med Fenger om ændringsforslag til normalbudget, – han gik foreløbig ind derpå med en modification. – Samtale med L. Skau om de slesvigske forhold. – Han fortalte, at han havde rådet Juel til at slutte sig til Centrum for at bryde sig en politisk bane, det var derfor, at Juel havde søgt Bregendahl og mig.

19. oktober, mandag. Krieger fortalte, at Blixen havde henvendt sig til Paget (den engelske minister) og tilbudt sig til at ordne det tyske spørgsmål med Bismarck.

20. oktober, tirsdag. Møde efter indbydelse af Skau, Hage og Juel for at tale om garantie for den slesvigske sag ved behandlingen af grundlovsudkastet. Juel talte for, at man skulde holde fast ved det Krügerske forslag og gennemføre det. Carlsen meente, at ministeriet kunde tvinges til at gå ind derpå for at få grundlovsudkastet gennemført på den ene eller anden måde. – Efter at jeg havde opponeret mod Juel m. h. t. muligheden af at gennemføre Krügers forslag, svarede han, at der måtte kunne findes danske mænd, der vilde overtage regjeringen for at gennemføre det. Efter en heftig tale af B. Christensen mod ministeriet spurgte han mig, om jeg som formand for landstinget kunde stemme for udkastet, som det forelå; – hertil svarede jeg ja og gik så min vei.

22. oktober, torsdag. Udvalgsbetænkning færdig. Besøg af Fabricius fra Aarhus. Han fortalte, at Ingerslev ved at tale med David og Haagen havde fået scrupler mod grundlovsudkastet som et brud på retten.

23. oktober, fredag. Afreise til Aarhus og Viborg.

27. oktober, tirsdag. Tilbagekomst til Kjøbenhavn.

30. oktober, fredag. Privatmøde af majoriteten i rigsrådet og slesvigerne med Hall i landstingets ministerværelse 7–10. – Hall erklærede, at ministeriet fastholdt 200 r. skattecensus. Det var ikke ministeriets agt at give den slesvigske repræsentation, hverken stænderforsamling eller en eventuel nye repræsentation bevillingsmyndighed for det særlige. Opgaven måtte være ved den nye repræsentation at fremme reformer, der hidtil vare standsede; men forpligtelser for en længere årrække kunde ikke påtages. Carlsen vilde gjøre sin stemme for udkastet afhængig af normalbudgettet, og hvad ministeren yttrede om den slesvigske bevillingsmyndighed. Krüger og J. Jørgensen fastholdt deres betingelser. Efter mødet fortalte Hall til H. Hage, Jespersen og mig, hvorledes sagen mellem ham og Blixen ang. den Bismarskske correspondance var passeret. – Lehmann og Hall fortalte, at *i svensk sluttet statsråd var underskrevet bemyndigelse til Hamilton til at undertegne alliancetractaten, når det viste sig, at vort ministerium holdt sig, idet bemyndigelsen kun gjaldt til at afslutte med det nuværende ministerium.* – Både Hall og Lehmann antydede, at afstemningen ved 2. behandling skulde gjøres til cabinetsspørgsmål.

31. oktober, lørdag. Lehmann syg. Han yttrede, at Bismarck kunde gå ind på en overenskomst, når Holsteen stilledes aldeles selvstændigt uden normalbudget som et Holsteen til Eideren, ligeoverfor Danmark til Eideren.

3. november, tirsdag. Talte med Hall om ændringsforslaget om diætløshed. Han lovede at modsætte sig det. Madvig også derimod, og Hall fik Krieger til som ordfører også at modsætte sig. Hall havde idag fået brev fra Dirckinck-Holmfeld i Frankfurt, hvori han meddelte, at Østerrig nu vilde søge at trække sig ud af executionssagen og skyde den over på Preussen. D.H. rådede til at fremskynde grundlovsudkastets vedtagelse for derefter at kunde tilbagetage kundgjørelsen af 30. marts.

5. november, torsdag. Rygter i byen, efter sigende satte i cirkulation af Høire, at ministeriet nu ikke ønskede forfatningslovens vedtagelse.

11. november, onsdag. Jens Jørgensen sagde mig, at han nu nok vilde stemme for udkastet.

13. november, fredag. Møde i rigsrådet 1–5 og 7–9. Vedtagelse af forfatningsloven. Efter vedtagelsen stærke hurraråb også fra tribunens damer og herrer (politidirecteur Crone, Madvigs søn o. s. v.). Da der anden gang råbtes hurra, råbte Tscherning hånligt ironisk: ja hurra! – Klein fortalte, at prinds Christian til en af ministrene havde udtalt det ønske, at forfatningsloven måtte blive forkastet. – Efterretn. om kongens sygdom Lyksborg.

14. november, lørdag. Luxurieux middag hos grev Frijs. Bulletiner fra Lyksborg om kongens befindende foruroligende. Hall bekymret. Han har foreholdt prinds Christian farerne ved ikke at sanctionere forfatningsloven. Pr. Chr. meente, at den undergravede Londontractaten.

15. november, søndag. Om morgenen foruroligende depeche om kongen. Kom om aftenen 10¹/₂ hjem fra Gl. Vartou. Stor bevægelse i gaderne; – gik til thinget og fik på slottet underretning om kongens død.

16. november, mandag. Efter tilsigelse tilstede ved Chr. 9. proclamering på slottet i salen indenfor altanen midt for slotspladsen. Rigsrådets medlemmer mødte næsten alle. Stemningen meget trykket og taus og uhyggelig. – Kongens fremtræden gjorde intet godt indtryk; han var i høj grad generet, der var noget ikke tiltalende tydsk i hans væsen. Biskop Martensen henvendte nogle ord til ham. Han tiltalte rigsrådets præsident (Madvig), der svarede ham, men sagde intet til rigsdagens formand. Hans fremtræden på altanen, da han viste sig for folket på pladsen, var uheldig; han løb flere gange ud og viste sig uden at sige noget og det netop, da den store forsamlede folkemasse råbte hurra for forfatningsloven og for ministeriet Hall. – Han havde ikke erklæret sig for at sanctionere forfatningsloven, men vilde betænke sig; – dette fik vi at vide af ministrene; man fortalte tillige, at Bluhme havde tilrådet ham at føie sig efter omstændighederne, men han frygter for protester fra de tydske magter og Holsteen. – Stemningen i byen om middagen var uhyggelig; der forberedtes demonstrationer til om aftenen, men dette blev forebygget, navnlig i studenterforeningen. – Kort møde i rigsrådet. Derefter blev forsikkringsacten (eden) nedlagt i en jernkasse i rigsrådet i nærværelse af conseilspræsidenten, rigsrådspræsidenten, thingenes formænd og 2 slesvigske medlemmer (Skau og

Krüger). – Om aftenen byen rolig. – Om eftermiddagen havde kongen forlangt oplysning af Hall om stemningen i det holsteenske ministerium!!

17. november, tirsdag. Oxholm havde sagt til Holstein-Holsteinborg, at han håbede, at kongen vilde sanctionere, men han havde ikke talt med ham endnu. Efter den samtale, jeg havde havt med Madvig (mandag), havde M. skrevet et langt, og dybt alvorligt brev til Oxholm og foreholdt ham, at kongen kun havde valget mellem at være tysk eller dansk. Om aftenen sagde Lehmann mig, at der var kommet pålidelig meddelelse om, at schlesvigholstenske ledere havde været samlede i Kiel og forhandlet om proclameringen af arveprindsen af Augustenborg. Der var strax givet ordre til batallioner i Slesvig om at rykke til Kiel og Neumünster. – Ved en indiscretion af politiet kom dette ud i byen som et rygte om, at oprøret var udbrudt i Holsteen. Lehmann fortalte, at Hamilton efter forfatningslovens vedtagelse havde fået ordre til at forhandle om alliancetractatens underskrift, men denne ordre tilbagekaldtes efter kongens død. – Den østerrikske premierminister Rechberg er nu stemt for en fredelig afgjørelse med os, men Bismarck har i en skarp note til Østerrig forlangt, at der skal gåes frem imod os. Om aftenen seent stærkt røre af folk ved kongens palais.

18. november, onsdag. Kort møde i rigsrådet, hvor det erfarede, at der uventet var sammenkaldt statsrådsmøde. Ventede med flere andre efter statsrådets afslutning. Kl. 3^{1/2} kom Lehmann fra statsrådet og meddelte, at kongen havde sanctioneret forfatningsloven og accepteret ministeriets regeringssystem. Tscherning, der var tilstede, spottede over, at L. havde ilet med at give denne meddelelse. Både L. og Hall fortalte, at kongen havde gjort det på en meget smuk og loyal måde. Efter aftale med Hall gik jeg til Madvig for at få sammenkaldt ekstraordinært rigsrådsmøde til kl. 5. Da folk så nogle af os på slotspladsen sammen med Hall, blev der bevægelse, og jeg blev standset af en ubekjendt for at spørge mig om resultatet. I et øieblik var efterretningen udbredt over byen. Der var meddelelse fra Holsteen, at et sammenkaldt møde af stænderforsamlingens medlemmer var blevet forhindret af den holsteenske regering. Hertugen af Augustenborg skal være kommet til Hamborg.

19. november, torsdag. På restaurationen fik krigsminister Lundbye telegram om flere tropper til Holsteen.

20. november, fredag. Kl. 11^{1/2} audiens for hele rigsrådet, meget mat og stille. – Blixen gjorde sig umage for ved hjælp af den lille prins Valdemar at få mere liv i stemningen. – Derefter audiens for rigsdagens formænd og viceformænd. Efter tour holdt jeg tiltalen til kongen og dronningen, hvortil Bregendahl sluttede sig med nogle få ord. Kongen gav mig hånden og var meget venlig.

22. november, søndag. L. Skau fortalte, at Carl Moltke havde trukket sig tilbage og ikke mere vilde være minister for Holsteen. Besøg hos grev Frijs; han fortalte, at han allerede søndag aften havde hørt flere grupper på gaden tale om en svensk konge, og at han på gaden så de samme ildevarslenende physionomier som i 1845 under Chr. 8, da der var uro i folket.

24. november, tirsdag. Lehmann syg. – Han meente, at alt kom i orden med Sverige. – Carl Moltke var bleven enig med Hall, således at Moltke kun deeltog i geheimestatsråd, når han kaldtes, og at Hall ikke contrasignerede hans udnævnelse, men senere betænkte han sig og opgav det hele.

25. november, onsdag. Carl Plessen og Rewentlow-Criminil kommer. Carl Moltke vil tale med dem, inden han bestemmer sig. – Medens jeg var hos Lehmann, der var svag, kom Bille for at sige ham, at der i bladet France havde stået, at kongen tirsdag aften havde skrevet til Nicolay og Paget, at han var nødt til at give efter for trykket og sanctionere forfatningsloven.

26. november, torsdag. Carl Moltke og Scheel-Plessen, Criminil og Levetzau i forhandling i hotel Phønix om Carl Moltkes overtagelse af Holsteens ministerium.

30. november, mandag. Hall meget forstemt, han kommer selv til at tage ministeriet for Holsteen. Moltke og Scheel-Plessen have holdt forhandlingerne hen til ingen nytte. Blixen havde fortalt Bregendahl, at Scheel-Plessen til ham havde sagt, at en overenskomst mellem danske

og ridderskabet for tiden var umulig. – Ministeriet venter nu krigens udbrud, og alt mandskab bliver nu indkaldt. – Hall er imod fordringen om eedsaflæggelse af de holsteenske embedsmænd. – Carl Moltke havde strax sagt, at denne fordring ikke måtte stilles. Det holsteenske mandskab vil ikke blive indkaldt.

2. december, onsdag. Modtagelse af kongens liig. Mødte i Tøihusgården kl. 4 sammen med Bregendahl, Madvig, biskop Martensen og flere andre. – Kongen og hoffet kom kort før liigets ankomst. Tilstede ved landsættelsen og gik i procession til castrum doloris på slottet med Madvig og Bregendahl efter ministrene. I sørgesalen holdt Münster en kort og meget simpel tale; – derefter gik alle fra hinanden. – Smukt, malerisk syn ved landgangspladsen, hvor begge garder stod opstillede hele tiden i beegkrandsbelysning, medens bådene kom roende med fakler. – Men triste og nedtrykte vare alle i forventning af, hvad der kunde komme.

3. december, torsdag. Dahl fra Aarhus var kommet om morgenen og havde strax været hos kongen, som han fandt nedtrykt af det ansvar, der hvilede på ham. Han spurgte Dahl, om man vilde krig, og om man vilde give slip på Holsteen. – Oxholm fortalte Dahl, at Andræ efter O's råd havde været kaldt til kongen efter thronbestigelsen. Andræ vilde ikke danne nogen regjering, men havde rådet kongen at betænke sig på sanction af forfatningsloven. Andræ var den eneste, der har været kaldt til kongen efter thronbestigelsen, men Bluhme har dog nok talt med kongen om søndagen 15. nov.

5. december, lørdag. Hall har igjen overtaget holst. ministerium. Regjeringspræsident Moltke (Carl Moltkes broder) afreist med proclamation. Hall meente, at Carl Moltke endnu var tilbøielig til at tage holst. ministerium, men ikke kunde bestemme sig.

6. december, søndag. Traf Lehmann sengeliggende og meget nedtrykt. Han frygtede et stærkt tryk af stormagterne på regjeringen til at gjøre indrømmelser, og at dette kunde føre til et reactionairt ministerium, måske endog understøttet af Bondevennerne. Rusland har stillet sig ganske på Preussens side og sætter Londonertractaten i forbindelse med Danmarks tilsagn. – Kundgjørelsen af 30. marts vil med det første

blive hævet. – Vestmagterne frygte den ophidsede stemning i Tydskland. – Traf hos Købke general Schlegel, der igår var hjemkommet fra Paris. Han havde fundet keiseren vel stemt for os men taus. Kun udtalte han, at Londonertractaten måtte opretholdes.

7. december, mandag. Kongen har sagt Rosenørn, at Sverige nu trak sig tilbage fra alliancen. – Traf Fenger hos Lehmann. F. meente, at Sverige nu hellere måtte holde sig tilbage for at kunne handle som deltager i Londonprotocollen. F. fortalte, at de svenske gesandter i Berlin og Wien havde indberettet, at Frankrig og England til Østerrig og Preussen havde erklæret, at de ikke vilde tåle indmarsch i Holsteen, når ikke Tydskland erklærede forud, hvad hensigten var, og at de tydske tropper ikke gik over Eideren. Hvorvidt dette var pålideligt, vidste F. dog ikke.

10. december, torsdag. Lehmann vedvarende syg. Traf Hall hos ham og lang samtale om stillingen. Vi ståe aldeles isolerede og måe derfor opgive forsvar i Holsteen. Hvad Fenger havde fortalt (see 7de decb.) om noter fra England og Frankrig til Wien og Berlin urigtigt. Hos Buchs med Dalgas fra Aarhus. Han fortalte, at stemningen hos officerer af Kjøcererne i Aarhus var mod krigen og regjeringens politik. I dagene benhavns garnison om ikke at føre våben mod befolkningen, hvis det kom til sammenstød.

11. december, fredag. Aftale med marschallen Løvenskiold om rigsdagens deeltagelse i processionen ved Frd. 7. jordefærd.

13. december, søndag. Liebe fortalte, at Rechberg i Wien havde sendt bud efter vor legationssecretair for at sige ham, at ikkemodtagelsen af Irminger, der kom for at meddele Fr. 7.'s død og Chr. 9.'s thronbestigelse, ikke måtte betragtes som en afviisning. Madvig fortalte, at Hamilton i selskab hos Hall (14. Novb?) havde sagt Soto Maior, at alliancetractaten ikke var underskrevet, men vilde blive det.

15. december, tirsdag. Traf Hall på gaden. Tyske tropper rykke ind tirsdag, notificeret af Balan og Brenner Felsack. – Lord Wodehouse kommet fra London. – Der trænges på fra Østerrig og Preussen, at

vi skulle gåe tilbage til 26. Julii 1854 (rigsråd). – Det lod på Hall, at rigsrådet skal blive samlet for det første. – Hall fortalte, at Rechberg allerede havde påberåbt sig Bondevennernes agitation mod forfatningen af 18. novb.

17. december, torsdag. Frankrig trykker os ligesåmeget som de andre. Aftenmøde i rigsrådet til kl. 12.

18. december, fredag. Kongens liigfærd kl. 12. Plads ved foden af kisten. Hjem fra processionen kl. 4. Dahl fortalte, at den franske extraord. gesandt Fleury bestemt forlangte forfatningslovens ophævelse. Lehmann meget dårlig.

19. december, lørdag. Med kongetog kl. 10 til Roeskilde. Frederik 7des bisættelse. Klart, koldt veir. I processionen kongens brødre, også hertugen; – kold gang i processionen uden overfrakke. Hjem kl. 4.

20. december, søndag. Afreise til Aarhus.

25. december, fredag. Om eftermiddagen extranummer af Dagbladet med efterretning om ministercrise i Kjøbenhavn. Mørk og Broge kom om aftenen for at conferere om, hvad der i Aarhus skulde gøres. – Rådede til at oppebie om rigsrådet virkelig sammenkaldtes, at sætte sig i forbindelse med Randers og andre byer og eventuelt at sammenkalde et møde af alle skatteydende borgere for at erklære tilslutning til det hidtil fulgte politiske system og mod suspension af forfatningen af 18. novb.

26. december, lørdag. Om aftenen efterretning om, at rigsrådet ikke blev sammenkaldt.

31. december, torsdag. Kampmann fortalte om en samtale mellem kongen og Estrup, hvoraf fremgik, at kongen ikke var stemt for ministeriet og af dette foretrak Monrad. Kl. 10 om aftenen kom p. telegram den færdige ministerliste.

1864

7. januar, torsdag. Afreise til Kjøbenhavn. Ombord Estrup. Han yttrede lyst til at deeltage i det politiske liv og komme ind i rigsdagen. Samstemmede i det væsentlige med os andre.

8. januar, fredag. Fandt Lehmann sengeliggende. L. var meget livlig, skjønt svag. Han tog Monrad i forsvar og meente, at man kunde stole på, at han fastholdt systemet og vilde gjøre det med kraft. M. havde udtalt sig meget energisk ligeoverfor lord Wodehouse. En feil var det altid, at der kun var een politisk minister, men når der kun var een, var Monrad som den kraftigere sikkrere end Hall. Den hele crise dreiede sig efter L.'s mening nærmest om kongens selvregjering ligeoverfor et ansvarligt ministerium og indflydelsen af en camarilla. Monrad burde derfor ikke have påtaget sig at danne et ministerium, men Hall havde nok selv givet anledning dertil. Hall havde handlet fuldkommen correct, men ved sin tale givet anledning til misforståelser. Lehmann havde gjort sit for at fåe Fenger og Krieger til at træde ind med Monrad, men forgjæves. — Krieger var så forbittret mod Monrad, at han endog havde viist det mod ham. — Hall vilde neppe nogensinde træde sammen med Monrad. — Lehmann syntes at ville trække sig helt tilbage og sagde, at han vilde skrive sine memoirer, hvis døden ikke kom forinden. — Af samtale med Klein og Daniel fik jeg det indtryk, at der var nogen uvillie mod Monrad, og det påstodes, at Monrad havde brudt en aftale med de andre ministre.

10. januar, søndag. Confererede med Bregendahl om meddelelse til thingene og eventuelt audients for hele rigsdagen. Bregendahl har ikke været opfordret af Monrad til at træde ind i ministeriet. — Fenger gav mig en fremstilling af den hele tilgang ved ministerskiftet; — søndagen (d. 2ode?) kaldte kongen Hall og vilde have, at rigsrådet skulde blive sammen for ad legal vei at kunne hæve eller udsætte novemberforfatningen, hvilket Ewers, Wodehouse og Fleury i forening forlangte; — de havde i forveien stillet samme fordring til Hall. Hall og de andre ministre nægtede dette bestemt. — Budskabet blev altså udfærdiget og rigsrådet sluttet mandag. Ewers og Wodehouse bleve meget forbittede herover og betragtede det som en affront, at man

havde berøvet sig muligheden af ad legal vei at efterkomme deres forlangende. Kongen blev betænkelig, og *tirsdag* fremkom forslaget om at sammenkalde rigsrådet på nye i juledagene. Ministeriet vilde ikke dette, og da kongen fastholdt sit forlangende, indgav det sin demission *onsdag* eller *torsdag*. – Imidlertid havde Hall overbeviist kongen om, at det vilde være umuligt at få majoritet i rigsrådet for en udsættelse, og denne tanke blev derfor opgivet. Da kongen ønskede en modification af ministeriet (Lehmans og Wolfhagens udtrædelse), meente Hall, at det kunde være heldigt, at andre ministre trådte til, men da Lehmann og Fenger for det constitutionelle princip skyldt holdt meget bestemt på, at det *hele* ministerium trådte ind på nye, erklærede Hall sig derfor og sagde kongen det. Dette foregik fredag. – *Lørdag* holdtes efter kongens ønske et møde til forhandling med dertil sammenkaldte mænd foruden ministrene. – I dette møde, hvori intet opnåedes, da ideen om igjen at sammenkalde rigsrådet var opgivet, meente Hall, at det kunde være heldigt, at der kom et andet ministerium, medens *Monrad*, *Andræ*, *Krieger* og de fleste andre holdt på, at ministeriet skulde blive. – *Søndag* blev atter Hall kaldet, men fastholdt sin vægning at danne et partielt nyt ministerium; – om aftenen blev *Monrad* kaldet af kongen og påtog sig det og underrettede samme aften de andre ministre derom. – *Oxholm*, der skulde have contrasigneret indkaldelsen af rigsrådet og forgjæves havde søgt at bevæge Fenger dertil, trådte nu tilbage, og *Monrad* begyndte sine forsøg. – Hall og Fenger nægtede straks at træde ind, og *Casse* vaklede. *Krieger* vilde *måske* være trådt ind, dersom *Monrad* havde villet give ham udenrigsministeriet, men andre portefuiller vilde han ikke tage. Efter Fengers mening havde *Monrad* handlet loyalt mod sine colleger, men meningsforskjellen var den, at *Monrad* ikke fastholdt det constitutionelt rigtige i, at ministeriet ikke modificeredes i det enkelte, fordi kongen ønskede det, eller det kunde være behageligt for udlandet, da dog ingen systemforandring tilsigtedes.

11. januar, mandag. Rigsdagen begyndt igjen efter udsættelsen i novb. *Bregendahl* gik over til min meening, at vi ingen meddelelse skulde give ang. audientserne i mellemtiden hos *Fred.* 7de og *Chr.* 9de. – Efter mødet kom *Monrad* i formandsværelset. – Derefter forhandling i engere kreds ang. adresse. – Siden lang samtale med Hall og *Klein* i formandsværelset. Hall seer situationen meget mørk og frygter des-

uden, at Monrads ministerium bliver overgangen til et reactionairt ministerium, – at godseier- og hofpartie efterhånden vil få magt; – for øieblikket det vigtigste at trække i langdrag til foråret. – Hall frarådede ikke en adresse, når den kunde få indhold og stor majoritet derfor. – Bregendahl, der kom til, var derimod mod en adresse.

12. januar, tirsdag. Samtale med Carlsen. Han fortalte, at kongen vilde have havt ham ind i ministeriet. Kongens rådgivere ere: Oxholm, Hegermann og Lange. – C. udtalte sig ringeagtende om Oxholms evner. – C. havde rådet til at beholde det gamle ministerium, men kongen vilde på ingen måde beholde Hall og beråbte sig på sit prærogativ: at vælge sine ministre.

13. januar, onsdag. Søgte Oxholm på Amalienborg for at få underretning om formændenes stilling ved næste dags rigsdagstaffel. – Aftale at dronningen nævnes i skåltalen, men ikke særskilt skål; – at Oxholm vilde underrette os om, når dronningen vilde give os audients. Han yttrede, at det var meget ønskeligt, at kongefamilien såmeget som muligt bragtes i forbindelse med anseete mænd, og at det i det hele kom til at gåe som under Freder. 7de. Oxholm begyndte derpå en politisk samtale. Jeg sagde ham, at kongen ved at skifte ministerium havde tabt i popularitet. O. havde selv hørt beretninger om den bitre stemning mod kongen, hvilke jeg dog sagde ham vare overdrevne. O. påstod, at Hall selv havde tilrådet dannelsen af et nyt ministerium, og at dette af de fremmede gesandter var blevet modtaget meget gunstigt og havde foranlediget forslaget til en conference. O. undrede sig over, at det ikke var mere bekendt, at kongen efter thronskiftet kun havde kaldt Andræ og efter at have hørt ham strax havde bestemt sig til at underskrive forfatningen af 18. novb. Kongen vilde aldrig ved demonstrationer lade sig *true til noget*, han vilde da hellere abdicere, og dette vilde han også hellere end at afstå Holsteen. – Jeg yttrede, at abdicacion var en ulykke, hvis følger ikke kunde overskues. – O. antydede, at Hall nok kunde komme igjen. – Om aftenen fortalte Bregendahl efter Grimur Thomsen, at Russel gennem Wodehouse udtrykkelig havde forlangt Quaade til udenrigsminister. Confererede med Bregendahl om hans skåltale til taflet.

14. januar, torsdag. Talte med Monrad om § 3 i loven om militair-understøttelse for at sige ham, at jeg som formand vilde gjøre be-

mærkning derimod. Han syntes enig med mig i, at den ikke var grundlovmæssig og vilde sige det til indenrigsministeren. Sagen lod sig let ordne. – Monrad spurgte mig om Bregendahls skåltale og vilde tale med ham derom, hvilket Bregendahl senere yttrede sig utilfreds med. I thinget interpellation af B. Christensen til formanden. Kl. 5 rigsdagstaffel. Imod taflerne under Fredr. 7. den forskjel, at nu dronningen og hoffets damer vare med, og at formændene nu sad ligeoverfor kongen med marschallen istedetfor tidligere ved siden af kongen. Bregendahls skåltale temmelig lang. Kongen svarede meget godt, og Brock greb leiligheden til at gjentage kong Chr. 9de leve, hvilket fandt god anklang og gjorde et godt indtryk på kongen. – Beværtningen tarveligere end tidligere, og »Den tappre landsoldat« blev først spillet ved bortgangen fra taflet. – Derefter en stor deel samlede i landstingsformandsværelset. Monrad var der hele tiden og havde en lang samtale med Bille. – Mod slutningen kom det i samtale til meningsforskjel mellem Jacobsen og Klein-Brix om, at Jacobsen først vilde spørge Monrad, om der var noget farligt i at komme frem med adressen. Klein meget bitter. Samtalen afbrødes, da Monrad kom til, og Klein gik sin vei. Deputationen fra Slagelse kom også ind og Lange.

15. januar, fredag. Begge formænd audients hos kongen. Kongen yttrede sin glæde over rigsdagens venlighed mod ham ved taffelet. – Lehmann meget alvorlig syg.

16. januar, lørdag. Købke fortalte, at der allerede var tale om en ordre til Meza om ikke at risicere armeen, hidtil ikke afgået. – Lehmann meget dårlig.

17. januar, søndag. Middag hos conseilpræsidenten Monrad. Kun tilstede ministrene og begge formænd.

23. januar, lørdag. Middag hos Klein med Hall og flere folkethingsmænd af samme farve. Livlig discussion. Det er rigtigt, at hertug Carl har forlangt sin hyldingseed tilbage, og at den nærmeste anledning til ministerskiftet var, at Wolfhagen havde affordret ham den (?). Russel havde forlangt, at Quaade skulde ind i ministeriet, om det også skulde være uden portefeuille.

25. januar, mandag. Carlsen fortalte mig om Monrads underhandlinger med ham om at indtræde i ministeriet af 31. decb. Han viste mig også brev fra Juel, hvorefter Winther søgte at sætte en agitation igang i Sydslesvig og Jylland mod sprogordningen og novemberforfatningen. Winther vilde give det udseende af, at han handlede efter aftale med Monrad. Under rigsrådsforsamlingen havde Winther foreslået Bondevennernes ledere at få dannet et fusionsministerium med indrømmelser i Slesvig; – han havde viist Carlsen en lille seddel, som skulde være skrevet af Monrad og hvorpå adskillige puncter m. h. t. Slesvig vare antydede. Winther vilde i Slesvig benytte Aug. Beck og Ley.

27. januar, onsdag. Adressediscussionen i thinget. Noget uhyggelig discussion mellem Ploug-Krieger og Monrad.

29. januar, fredag. Forhandling med forretningsudvalget om forretningsordenen.

31. januar, søndag. Kongens afreise pludselig bestemt.

1. februar, mandag. Første efterretning om krigens begyndelse.

2. februar, tirsdag. Conference med folkethingsmedlemmer ang. brev til cabinetssecretairen om adressen. – Hall tror ikke, at Monrad kan holde sig overfor hofindflydelsen. Quaade er næst Monrad den, som kongen tager meest hensyn til.

3. februar, onsdag. Talte med Trap om modtagelsen af adressen.

5. februar, fredag. I aftenmøde i thinget piinlig discussion og rå tone.

6. februar, lørdag. Kl. 11¹/₂ i formandsværelset. Rygte og derefter efterretning om Dannevirkes opgivelse og hærens tilbagetog. Beslutning taget i krigsrådet *torsdag* eftermiddag; meddelelse til krigsministeriet først natten mellem fredag og lørdag. – Contraordren fra krigsministeriet kom for sent. (N. B. Tilføjning 1880. Allerede fredag eftermiddag fik Bille (Dagbladet) efterretningen som følge af, at intendanturen (v. Schmidten) havde været uforsigtig med at omtale beslutningen.

Bille havde holdt det hemmeligt (meddelt af Bille selv)). Stor op-hidselse i thinget. – Casse, justitsminister, kom til mig aldeles ude af sig selv; – de andre ministre havde ligesom han været uvidende om, hvad der var skeet. Hævdede efter opfordring thingets møde. Om eftermiddagen kom kongens proclamation og forværrede stemningen. – P. Købke hos mig fra 5–7, aldeles fortvivlet og forbitret. – Tumult i Amaliegade om aftenen. Vagten måtte have hjælp af politiet. – Det meste af aftenen sammen med flere i læseværelset. Bregendahl og til-deels Jacobsen vare de eneste, der vilde forsvare tilbagetoget og meente, at dette måske var foranlediget ved, at tropperne ikke kunne udholde bivouakeringen i vinternætter. – Hall hos mig om eftermiddagen, han meente, at det ikke vilde blive ved dette skridt af reactionens mænd. – De fremmede venligt sindede diplomater meget bestyrkede over denne begivenhed, navnlig Hamilton og Paget; sidste var meget be-drøvet og meente, at der vilde være kommet hjælp, når vi havde holdt ud i 14 dage.

7. februar, søndag. Formiddag. Privatmøde af landstingsmænd for at overveie situationen. Under mødet kom Casse for at bede for-mændene komme til Monrad, der var kommet til Kjøbenhavn om nat-ten og i offentligt møde vilde give en meddelelse. – Fik bud efter Bregendahl og gik med ham til Monrad. – I forværelset var Kjøben-havns kommandant (Schepelern?) – Monrads tanke var kun at møde i folkethinget og der lade sig interpellere. – Vi frarådede begge inter-pellation, der vilde fremkalde en voldsom discussion og rådede ham at indskrænke sig til meddelelsen. – Jeg forlangte meget bestemt, at meddelelsen også skulde gives i landstinget. – Dette blev da aftalt og et møde for begge thing særskilt ved bud sammenkaldt til om eftermiddagen. – I det private møde af landstingsmedlemmer blev så ikke videre forhandlet i forventning om meddelelsen; – kun blev der vedtaget en opfordring fra de tilstedeværende landstingsmænd til befolkningen om at holde sig rolig. Denne opfordring blev trykt og søgt udbredt i byen. Nogle folkethingsmænd vare vrede over, at landstingsmænd allene havde samlet sig. – Såe til Lehmann, der syntes næsten at billige, at Dannevirkestillingen var opgivet (formoden-lig påvirket af broderen).

Om eftermiddagen møde i begge thing, hvor en motiveret dagsorden blev vedtaget. Stor bevægelse blandt tilhørerne i folkethinget rettet

mod Monrad. – I landstinget roligt. – I Monrads foredrag var der nogle ord om, at stabschefen Kaufmann til ham havde erklæret, at hæren vilde forsvare sig i stillingen, som vare satte på skruer og kunne misforståes. – Om formiddagen var B. Christensen meget voldsom i sine udtalelser; han meente, at nu kunde vi alle slutte os sammen, han tydede på dannelsen af en folkelig regering, og rigsdagens optræden for hele riget; – jeg talte mod alle extreme skridt; – ved denne samtale var kun Carlsen tilstede og derefter Ploug. Om aftenen var B. Christensen bleven heelt moderat og varsom. – Ængstelse for den ene division og cavalleriet.

8. februar, mandag. Det træder mere klart frem, at Monrad er uden skyld; derimod tvivlsomt om der ikke på høiere steder er handlet uden hans vidende. – Madvig fortalte mig, at han allerede midt i december havde været kaldt til kongen, der vilde benytte rigsrådet til at hæve novemberforfatningen. M. havde da erklæret, at dette var umuligt og havde sagt kongen, at når han vilde være dansk konge måtte han slutte sig til de danske. Carlsen underrettede mig om, at han vilde foreslå i udvalget for udkast til lov om forbud mod rygter i pressen, at der skulde sammensættes en rigsdagscommission for at undersøge ang. de fremkomne rygter om, at Danevirkes opgivelse har været bekjendt om torsdagen.

9. februar, tirsdag. Talte med Carlsen om hans plan med en undersøgelsescommission. – Sagde ham, at jeg som formand næppe kunde forhindre den, men, at det kunde stille sig således, at jeg, når den blev vedtaget, ikke vilde vedblive at være formand. Han søgte da at stille sin plan i et andet lys, og at det i al fald kun var en tanke, han vilde bringe på bane i udvalget. I mødet vedtoges hilsen til hæren. – Folkethinget har ved denne leilighed aldeles intet hensyn taget til landstinget ikke engang ved afsendelsen af hilsenen.

10. februar, onsdag. Hall kom til mig og fortalte indholdet af protollen i krigsrådet ved Dannevirke. Denne giver ikke tilstrækkelige motiver for tilbagetoget, begrundet det nærmest ved fjendens overlegenhed og langtrækkende skyts. Stemmegivende: Meza, Kaufmann, Rosen, Gerlach, Steinmann, du Plat, Hegermann, Lüttichau, Wegener, Dreier, Schrøder. – (NB Senere Tilføining. Lüttichau stemte *ikke for*,

men af formelle grunde, da det ikke skulde afgjøres ved krigsråd. Steinmann har senere sagt mig, at han stemte for af strategiske og militaire grunde, men havde tilføiet, at politiske grunde kunde føre til, at man måtte blive stående).

11. februar, torsdag. Conference med Bregendahl, Carlsen o. fl. om adressens overlevering. – Carlsen fortalte, at der havde været en conference mellem Dotézac, Hamilton og Doria, og at Hamilton derefter var reist til Stockholm. Madvig fortalte, at der fra den svenske regering var kommet forespørgsel, om det var den danske regjeringens hensigt at fortsætte krigen med alvor.

12. februar, fredag. Samtale med Carlsen. Bondevennerne påvirkes af reactionen og Tscherning, der vilde lokke dem til at opgive novemberforfatningen for at gå tilbage til grundloven af 5. junii *med forbeholdet for Slesvig*. Carlsen har vanskelighed ved at modarbejde dette; det var af den grund, at B. Christensen og Frølund ikke vilde ind i udvalget. Hidtil havde C. dog bevaret sin indflydelse på Christensen, for at bevare denne var det, at han har rettet sig efter landstingets Bondevenner i alle mindre spørgsmål. – Conference med Trap (cabinetssecretairen) om adressens overlevering; – han lovede foreløbig ikke at foredrage sagen for kongen, men tilrådede en nye adresse. Talte med Bregendahl derom; – han meente, at der risiceredes meget ved en nye adresse. Selv enig med Carlsen i, at dette er den bedste udvei. Trap fortalte, at overcommandoen ved Dannevirke gennem 2 spioner havde fået underretning om det forestående hovedangreb. – Der forestår en crisis i partierne i folkethinget. Hadet til Hall er hos Bondevennerne så stærkt, at Monrad kan støtte sig til dem, når de ved at lade ham falde kunne befrygte et ministerium Hall.

16. februar, tirsdag. Aftale med Klein om privatmøde i anledning af adressen. Efter mødet i thinget gav Brock mig en fremstilling af det passerede i det politiske udvalgsmøde med Monrad; – krigsrådsprotocollens motiver for opgivelse af Dannevirkestillingen ufyldestgjørende. Som hovedmoment nævnes det fjendtlige, langtrækkende skyts, der i 48 timer vilde kunne demontere vore kanoner. Fjendens styrke angives til 50.000 mand; vor til 35.000. Det væsentlige, troppersnes udmattelse ikke synderlig fremhævet. – Beslutningen om krigens energiske fort-

sættelse taget i et statsråd og af Monrad ligeoverfor kongen motiveret ved, at landets og dynastiets interesser vare uadskillige, idet dynastiet ikke vilde kunne holdes i kongeriget, når der dannedes et Slesvig-Holsteen i monarkiet.

17. februar, onsdag. Om aftenen privatmøde af begge thing om adressen. Bregendahl udtalte sig forskjelligt fra mig om formændenes stilling til adressen og dagsordenen. Brock imod min opfattelse.

19. februar, fredag. Samtale med Skeel om den politiske stilling.

21. februar, søndag. Rygter om ministercrise i anledning af overcommandoen. Monrad, Lundbye og Lütken forlange Mezas fjernelse fra commandoen. – Lehmann bekræftede, hvad der fortaltes om overcommandoen. Dronningen vil have fred, armeen kaldet til Kjøbenhavn og forfatningen hævet.

23. februar, tirsdag. Hall talte med mig om interpellation ang. Dannevirkes rømning. Om aftenen privatmøde af begge thing 8–10 om adressen. Uenighed med Bregendahl ang. behandlingsmåden.

24. februar, onsdag. Fik Hasle til at tage et ændringsforslag til adressen tilbage.

25. februar, torsdag. Crisen om overcommandoen vedvarer. Lehmann fortalte om Mezas forhold til Lundbye; om Carl 15des vaklende og upålidelige politik overfor os. Carl 15de havde *privat* opfordret keiser Napoleon til at øve pression på os m. h. t. 18. novemberforfatningen. Dette kom frem ved Fleurys ukjendskab med forholdene, så at han røbede det for Moltke i Paris. Langt aftenmøde i thinget. Derefter samtale med Monrad om adressens modtagelse og *udkast til kongens svar*; – fik ham til at stryge en passus om, at kongen vilde døe i sin rede (Frederik 3de) som ikke stemmende med situationen.

26. februar, fredag. Møde med Monrad hos Bregendahl ang. adressens overlevering. Monrad bekræftede, at Quaaede havde afsendt noter efter statsrådsbeslutningen om krigens fortsættelse og mod personalunionen, men han kunde ikke indeståe for, at notens indhold var rig-

tig gengivet, da han ikke havde læst den. – M. fortalte om Pagets varme deeltagelse for os; han var utilfreds med sin regjerings optræden og var ikke bange for at udtale det. – Crisen ang. Meza ikke tilende endnu.

27. februar, lørdag. Fr. Lorenzen fortalte, at Meza var afskediget, men det viste sig ikke at være endelig afgjort. – Rowan (jernbane-directeuren) fortalte mig, at der virkelig havde været tale om at sende engelske tropper til Kjøbenhavn for c. 3 uger siden, men efter Rowans mening for at forebygge revolution i Kjøbenhavn, ikke til krig med Tydskland. Overbringelse af adressen til kongen kl. 3. I svaret fra kongen var Monrads udkast noget forandret og ordene: »Jeg vil ikke et Schlesvig-Holstein« udeladte.

28. februar, søndag. Conference med Rowan om jernbanesagen. R. fortalte, at fremmede militaire betragtede tilbagetoget fra Dannevirke som et mesterstykke. Han fortalte også, at Meza *fredag morgen* p. telegraph havde bestilt varmt værelse hos Mad. Rasch i Flensborg. Efter sigende af Klein havde det været Mezas plan kun at lade en division gå til Als og hovedstyrken til Jylland, men troppernes udmattelse foranledigede forandringen i dispositionen. Dette havde Ankier fortalt.

29. februar, mandag. Lehmann fortalte, at Hamilton forlod sin post med samme varme følelse for os, som han altid havde havt; han var uden skyld i, at det var gået, som det gik, med Sverrigs alliance. Det er nok egentlig grev de Geer, hvis modstand ikke har kunnet overvindes, og som ikke kan undværes i ministeriet, fordi han er bærer af den indre reformpolitik, for hvilken han har mere interesse end for den scandinaviske alliance, som han troer kan skade den indre reform. L. fortalte også, at Englands forslag til conference uden våbenstilstand har regjeringen her vægret sig ved at modtage, fordi krigen var en forsvarskrig for vor existens, vi måtte da også vide, hvad Sverrig og Frankrig sagde dertil. – I en samtale mellem Monrad og Paget syntes det at slippe ud, at England vilde betragte det som en casus belli, dersom man vilde berøve os hele Slesvig, men nok kunde finde sig i, at vi bleve tvungen til en deling. Monrad havde til ham bemærket, at linien Slesvig-Husum var det alleryderste, vi kunde gå ind på.

1. marts, tirsdag. Lang samtale med Carlsen om situationen. Carlsen fortalte om sine samtaler med kongen, der havde den bedste villie

til at være fuldstændig dansk, men i modsat retning påvirkedes af dronningen og aristocratiet. C. havde gjentagende sagt ham åbent, hvad han efter C.'s meening burde gjøre. Ved en sådan leilighed havde Oxholm bedet C. ikke trænge for stærkt på kongen, da det var for *tidligt*, at han *aldeles* sluttede sig til de danske. Kongen havde selv indrømmet, at han ikke havde andre end de danske at stole på, og C. havde rådet ham at erklære til udlandet, at han hellere vilde abdicere end gåe ind på et Schlesvig-Holstein. C. havde ligesom jeg tabt al troe til Sverrig, der enten havde spillet falsk spil eller viist, at det ikke havde kraft til at udrette noget.

5. marts, lørdag. Termansen fortalte, at Monrad havde opfordret Holstein til at virke for Rosens valg i Lyngbye mod Hansen, men formodede, at M. ikke havde vidst, at Holstein selv vilde stille sig.

6. marts, søndag. Correspondance om valgene. Lehmanns befindende slettere igjen. – Det var kammerherre Dinesen, der havde sagt Monrad, at en høitstående officer havde truet med at tage sin afskeed, men M. havde ikke spurgt, hvem det var. – Til det sidste taffel var Meza og Kaufmann tilsagte; Meza var der ikke, men der blev gjort megen stads af Kaufmann. Kaufmann havde forlangt en erklæring af Monrad ang., hvad M. havde sagt i landstinget om den forandrede disposition for tilbagetoget, men M. havde tilveiebragt oplysninger i krigsministeriet, hvorefter Kaufmann havde måttet tie stille. – Dette fortalte Wolfhagen. – Lehmann misfornøiet med Lundbyes passivitet, men når det bebreidedes ham, svarer han, at han hellere end gjerne vil gåe af som krigsminister.

7. marts, mandag. Besøg hos Lüttichau, der var vendt tilbage fra Als. – L. fortalte, at kammerherre Dinesen i Sønderborg havde villet undsætte Dybbølstillingen, men var bleven tilretteviist af Lüttichau. – Carlsen fortalte, at han nu var kommet til vished om, at Hegermann ved Dannevirke havde sagt kongen, at stillingen vilde blive opgivet, formodenlig dog uden at nævne en bestemt dag.

9. marts, onsdag. Hall forklarede mig, hvorledes det var gået til med Hamiltons fuldmagt til afslutning af alliance: – *Da* novemberforfatningen var vedtaget og *efter* kongens død, skrev Manderstrøm til Ha-

milton, at fuldmagten til afslutning var undertegnet og vilde komme ham tilhænde, *førend kongens liig var koldt*. – Det var ikke kongens død, men de senere begivenheder, navnlig prætententens optræden, der bevirkede forandringen i den svenske politik. – I samtale med Hall og Carlsen yttrede Hall, at han ikke troede på tabet af hele Slesvig, men frygtede mest et Schleswig-Holstein i personalunion.

10. marts, torsdag. Tilsigelse til kongens taffel til næste dag. Sendte undskyldning til marschallen for at reise en dag til Aarhus for at hente svigermoder inden fjendens occupation.

11. marts, fredag. Afreise til Aarhus. Ved ankomsten underretning om, at fjenden kunde ventes; – telegraphforbindelsen med Skanderborg afbrudt. – Carl Dahl i Veile har som amtmand været meget activ. Han havde meddelt Chr. Dahl et moment ang. Dannevirkes rømning: Oberst Beck havde i fleres nærværelse udtalt sig meget heftig mod kammerherre Dinesen, hvorpå denne havde sagt: Tal ikke så høit, det skeer med kongens vidende og villie.

12. marts, lørdag. Samtale med Funch og Broge om landstingsvalget; – jeg holdt stærkt på Bierring og anbefalede ligeledes Estrup. Gik ombord kl. 10. Kl. 8 var kommet 16 dragoner fra Skanderborg, da fjenden var rykket frem ved Fuldbro og de troede sig afskårne. En sergent af 1ste regiment, der var ombord og skulde til Als, havde forladt Skanderborg 1¹/₂ om natten; – da var broerne Fuldbro og Nybro afbrudte, og han troede, at østrigerne, hvis signaler han havde hørt, havde angrebet samme nat. Stygt veir og uhyggeligt ophold ombord. I kahytten en deel flygtende damer og dækket fuldt af udskrivningsmandskab.

13. marts, søndag. Gik op i krigsministeriet og meddelte, hvad jeg vidste fra Aarhus. Ministeriet havde ingen underretning fået, men medens jeg var der, kom depesche fra Korsøer, at postdampskibet Eideren havde forladt Aarhus om aftenen, og at fjenden var rykket ind kl. 8. – Bregendahl fortalte fra taffelet, at Oxholm havde gjort undskyldning for, at vi ikke havde fået bud om audients hos dronningen. – Gik til Carlsen for at sige ham, at jeg var kommet. Han fortalte, at der havde været statsråd fredag om conferenceforslaget.

Krieger havde været hos C. og yttret frygt for, at Monrad skulde gå ind derpå, og efter Kr.s anmodning havde C. skrevet til Monrad derom.

14. marts, mandag. Oplæste i formandsværelset actstykkerne om Dannevirkes rømning for Krieger, Madvig, Hall o. fl. – Hovedindtrykket af indholdet, at Dannevirke måtte forlades, men også at Meza ikke kunde beholde overcommandoen. Lang samtale med Hall, Bregendahl o. fl. Hall har den bestemte mening, at alternativerne tilsidst blive: enten tysk heelstat eller Slesvigs deling ved Flensborg og Danmarks tilslutning til Sverrig-Norge. Brock fortalte, at grev Hamilton på givne anledning havde sagt til kongen, at han gjorde ret i at gå til hæren og selv vove sit liv. – Ministeriet har endnu ikke svaret på Englands conferenceforslag. Om aftenen oplæsning af actstykkerne i salen. Oxholm kom til mig for at sige, at dronningen vilde give formændene audiences onsdag, det var hans forglemmelse, at det ikke var skeet før. – Han talte om Dannevirkes opgivelse som uundgåelig, talte ringeagtende om Meza, men roste Kaufmann meget. Af ytringer af Skeel syntes det, at der i salen efter oplæsningen af actstykkerne var faldet ytringer mod kongen.

16. marts, onsdag. Audients hos dronningen kl. 12. Dronningen udtalte blandt andet, at vi skulde drage lære af de sidste 15 års erfaring, uden at det kom til forklaring om på hvad måde. – Jeg yttrede, at vi måtte holde ud, til vi fik en løsning, vi kunne være tjent med, og som bevarede vor uafhængighed. Dr. sagde, at prindsesse Alexandra ikke blev træt af at tale vor sag med iver, men at prindsen af Wales kun lidet kunde udrette.

Efter hvad Hall havde fortalt, skulde i et statsråd Monrad, Johannsen og Quaade have været stemte for at gå ind på konferencen, og kongen var enig deri, men at det strandede på, at Nutzhorn da vilde træde ud af ministeriet, hvilket man ikke vilde lade det komme til, sålænge rigsdagen var samlet. Til Bregendahl havde Monrad sagt, at vort svar ang. konferencen havde været, at vi først måtte vide, hvad Frankrig sagde dertil. – Dronningen spurgte, om jeg så havde fået min svigermoder med over fra Aarhus den dag, jeg havde undskyldt mig fra taffelet.

17. marts, torsdag. Carlsen fortalte, at Monrad til ham havde sagt, at Frankrig havde svaret ang. konferencen og tilrådet os at gå ind derpå. – Dette altså i strid med, hvad Monrad havde sagt til Bregendahl. – Carlsen fortalte også efter Hall, at Carl 15des bibliotekar Qvanten var kommet hertil og opfordrede til, at rigsdagen eller i al fald rigsdagens medlemmer skulde rette en opfordring om hjælp til Carl d. 15de.

18. marts, fredag. Talte med Nutzhorn om en udtalelse til udlandet ang. fjendens huseren i Jylland. – Besøg af Hall, der meente, at regjeringen var gået ind på konferencen.

19. marts, lørdag. Nutzhorn havde sagt Bregendahl, at vi var gåede ind på conference efter opfordring af Frankrig. – Monrad kaldte Krieger ud og havde en samtale med ham i mit formandsværelse (formodentlig om deltagelse i konferencen).

21. marts, mandag. Afskedsaudients hos kongen kl. 11. Kongen syntes noget mindre venlig, end han plejer at være. Han talte om, at han gjerne beholdt rigsdagen samlet, og syntes at foretrække rigsdag for rigsråd og meente, at regjeringen havde givet rigsdagen den fornødne competence, hvortil jeg svarede, at dette havde sin store vanskelighed, og at formændene da ikke kunde holde thingene inden for en bestemt grændse. Han yttrede, at nu måtte han [se], hvad konferencen kunde bringe, hvis den kom istand, hvortil jeg svarede, at det, det kom an på, var, at Danmarks konge og folk var uafhængige af fremmed indflydelse. – Efter møde i thinget samtale med Monrad og Brock i formandsværelset. – Monrad fortalte som bevis på, at kongen den 4de ikke vidste noget om Dannevirkens rømning, at det kun var med yderste anstrengelse, at han fik kongen fra at reise til Glücksborg d. 5te, hvorpå jeg svarede, at der var andre data, der talte for, at kongen vidste noget derom. – M. fortalte også, at de høiere officerer troede, at vi ikke havde kunnet modstå det den 4de forventede angreb. I samtalens løb, at efter hans mening lå både heelstat og Eiderstat udenfor mulighederne.

22. marts, tirsdag. Slutningsmøde i rigsdagen.

24. marts, torsdag. Poulsen fra Flensborg fortalte mig om stemningen i Flensborg, at den viste sig at være meget dansk for den største deel af befolkningen. – Det var Poulsen, med hvem Steinmann i Slesvig havde disputeret og brugt de omtalte udtalelser. – Logie hos Rasch var af Meza bestilt ikke p. telegram men ved brev, hvis indhold var bekendt i clubben allerede kl. 7. – At de 7 proviantskibe ikke kom ud, var nærmest intendant Hartvigsens skyld. – Det er vist, at jernbanemateriellet stod parat til afbenyttelse d. 4. og 5. til om aftenen i Orsted uden at blive benyttet. Det kunde med lethed have bragt hele styrken fra Frederikstad til Flensborg til lørdag morgen.

28. marts, mandag. Efterretning om kampen foran Dybbøl.

29. marts, tirsdag. Afreise fra Kjøbenhavn.

31. marts, torsdag. Toldinspecteur just. Müller var i forlegenhed for at skaffe penge til ritmester Castenschiold til lønning til soldaterne. – Müller fortalte, at der tidligere havde været tale om landgang og overfald på fjenden i Horsens med stor styrke, men at dette blev opgivet ved confusion i meddelelserne mellem troppecorpsene.

5. april, tirsdag. Kronprindsen kom på jernbanen efter at have forladt Hegermanns corps og reiste til Kjøbenhavn med dampskibet.

6. april, onsdag. Troppebevægelse (danske) på jernbanen mellem Skive-Viborg-Langå. – Brev fra Klein om min underskrift på en adresse til Schweiz.

7. april, torsdag. Skrev til Bille og Klein om min underskrift på adresse til Schweiz. – Til conseilpræsidenten om afbenyttelse af rigsrådslocalet. – Ingerslev vred over valgkandidatlisten.

8. april, fredag. Justitsr. Müller har skrevet til postdirecteuren med klage over forholdene og rådet til, at kronprindsen ikke kommer over igjen (?).

10. april, søndag. Larsen (fuldmægtig hos Louth, søn af confer. Larsen) fortalte, at Hegermann i en depesche, som L. havde seet, havde

forlangt 7. infanteribrigade, garden og 2. dragonregiment. – Sagde til Larsen, at han ikke måtte fortælle sådant. Om aftenen kom 3 bugserede transportfartøier med dragoner af 2det regiment.

12. april, tirsdag. Om eftermiddagen kom Dalgas. Han forsvarede i det hele Hegermanns forhold navnlig m. h. t. retraiten indtil Skive. Af infanteriet vare kun 900 brugelige og hele cavalleriets heste ødelagte (styrken nu 1500 + 2500 + 2 batterier). Proclamationen kjendtes ikke i hovedkvarteret; det er Bretton i Viborg, der har skrevet den. Om Dannevirkestillingen meente D., at troppernes udmattelse ikke havde hindret forsvaret; for overgang over Slien var der ingen eller kun liden fare, men Reiderdalens tilfrysning gjorde stillingen uholdbar, og denne havde man ikke kunnet få opiset (Capt. Lehmann). – Dalgas antog, at Thorv. Jørgensen væsenlig havde æren for, at den lille affaire ved Midsund blev en seir, ved dagen i forveien at fåe en lille bugt opiset. – Samtale med Dalgas om krigen til kl. 1¹/₂. – Plan til en cooperation mellem Fredericia og det jydsk flankecorps.

14. april, torsdag. Commandobåden Hauch med capt. Thomsen af staben kom fra Fredericia. I løbet af dagen kom 7 dampskibe, deraf 3 med transportbåde med dragoner af 2. regiment. Thorv. Jørgensen kom fra Ålborg og var her om aftenen. Han var også vred på bladene, men misbilligede, at Hegermann var gået længere tilbage end Viborg-Skive. – Jørgensen påstod også, at preusserne næppe havde kunnet gåe over Slien 5. febr., men et døgn frost kunde have sat dem i stand dertil. – Tilbagetoget var nødvendigt, men slet ordnet. Kronprindsen kom fra Kjøbenhavn om eftermiddagen.

15. april, fredag. Traf Schytte [*derefter overstreget*: fra Horsens] ved dampskibet. Han havde på Rask været sammen med sønnen fra Veile. Denne fortalte, at fjenden betalte spioner med indtil 1000 r. og var fortrinlig underrettet. Han anslog den fjendtlige styrke i det sydlige Jylland til henved 30.000. – Schytte fortalte også, at Heide og formodenlig Westenholz modarbejdede Lehmanns valg til landstinget i Horsens. – Om eftermiddagen kom 3 dampskibe med transportfartøier og dragoner af 2det regiment.

16. april, lørdag. Skrev til Lehmann med en udførlig fremstilling af Dalgas' opfattelse af Hegermanns forhold til forsvar for denne; meddelte ham om situationen herovre og udtalte, at efter den almindelige mening var det snarest til skade, at kronprindsen var ved Hegermanns corps. (Lehmann leverede brevet til Monrad).

19. april, tirsdag. Om eftermiddagen efterretning om Dybbølstillingens indtagelse. – Just. Müller viste mig et brev, hvorefter preusserne nu vilde besætte Skanderborg og Aarhus.

21. april, torsdag. Willemoes fortalte, at bladet *Kronen* var det, der holdtes af cavallerieofficerer f. ex. 6. dragonregiment. –

22. april, fredag. Skrev til Bille ang. brevet no. 3 fra Dagbladets nye correspondent ved hæren på Als og sagde ham, at sådant gjorde megen skade. – Fjenden rykket ind i Horsens og nord efter. – Larsen ved jernbanen, der kom fra Sønderborg, fortalte, at stemningen blandt tropperne var nedtrykt, og at Als vilde blive opgivet. – Sidste banetog afgik 6¹/₂.

23. april, lørdag. Fjenden besatte Skanderborg.

24. april, søndag. Ventede fjenden om eftermiddagen. En patrouille har været i Hørning og holdt c. 1¹/₂ miil fra byen. Den fjendtlige hovedstyrke siges at være gået vestlig med o. 10.000 mand.

25. april, mandag. Om eftermiddagen kom 60 rekrutter til 1ste regiment, deraf 14 svenske og 4 normænd; – befordredes på vogn til Spørring. – Fjenden rykket frem fra Silkeborg mod Viborg.

26. april, tirsdag. Efter sigende står fjenden i Viborg. – Skanderborg, Horsens-Veile ubesat. Intet dampskib kom.

27. april, onsdag. Dampskibet kom som sædvanlig. Uenighed om det skulde blive (Broge) eller strax gåe til Udbyhøi (Captainen). Kl. 6 kom en preussisk lieutenant med 18 md. og bestilte quarteer til 3.000 næste dag. – Dampskibet og skibene under ladning forlode i rette tid havnen.

28. april, torsdag. Om formiddagen rykkede preussisk infanterie og cavallerie ind; – en deel af infanteriet på vogne. Allarmedes om natten kl. 11 af en patrouille, der ringede på og vilde vide besked om gjenvei til jernbanen. I alt kom c. 1600 mand.

29. april, fredag. Om eftermiddagen kom postexpedient Andersen hemmeligt med dampskibsposten, der var landsat på kysten. Den blev lagt bag diget i Jægergårdens lille have og siden hentet på en trillebør med et klæde over. I løbet af dagen kom 3.000 md. fra Horsens. De tidligere ankomne gik til Randers.

30. april, lørdag. Preusserne fortalte, at Fredericia var forladt af vore tropper. – Tale om udskrivning af 200.000 rd. i Aarhus by og amt i 3 dage. Talte med Willemoes derom og rådede til ikke at give efter.

1. maj, søndag. På rådhuset med comiteen. Pengeudskrivningen blev nægtet, hvorefter der blev givet udsættelse til mandag kl. 11. Når udskrivningen nægtes, skulde 10 borgere sendes til Rendsborg. Rygter om våbenstilstand og om, at den franske gesandt er kaldt fra Berlin.

2. maj, mandag. Funch kom om morgenen for at tale med mig om rivningerne i centralcomiteen ang., hvem der skulde gå som fanger til Rendsborg. Gik til Willemoes og sagde ham, at han havde havt uret i for den fjendtlige major at udpege nogle enkelte mænd som undtagelser uden forudgående aftale, – rådede ham til i comiteen at give forklaring og tilbyde selv at gå med til Rendsborg. Den gådefulde rømning af Fredericia bekræftes; – våbenstilstanden siges nægtet; – mange rygter i omløb. – Ved lodtrækning på rådhuset om, hvem der skulde gå til Rendsborg faldt loddet på: Willemoes, Scholten, rådm. Bang, Mørk, Broge, kammer. Jensen, skrædder Baes, snedker Ørum, murer Nielsen og ?. Ingerslev vægrede sig ved at trække lod, fordi han ikke boede i byen, og man lod da ikke heller mig komme til lodtrækning. – De nævnte bleve arresterede kl. 2 og måtte tilbringe natten i eet værelse på rådhuset. Kl. 7 kunde jeg ikke få adgang til dem.

3. maj, tirsdag. Såe til de arresterede borgere på rådhuset; de fik lov til om dagen at være noget hjemme. – Om middagen kom 7 borgere

fra Randers og om eftermiddagen 10 fra Mariager. – Brevpost kommet i land på kysten; – såe nogle exemplarer af Fædrelandet med mørke udsigter.

4. maj, onsdag. Kl. 9 reiste de arresterede borgere af Mariager, kl. 10 de af Randers og kl. 11 de af Aarhus; de sidste i lukkede vogne. – Blev anmodet om at indtræde i centralcomiteen og deeltog i møde om aftenen.

5. maj, torsdag. Møde i comiteen. – Justitsr. Müller er arresteret (fordi han ikke vilde udlevere toldkassen?). Kl. 12 kom commandanten Major Barbye og sagde, at de bortsendte borgere kom tilbage igjen (de nåede kun til Horsens). En forhandling om requisitioner syntes at antyde en forandring i situationen. Borgmester Hertz og Funch gik til commandanten for at fåe just. Müller frie. – Kl. 4¹/₂ kom arresterede borgere fra Hobroe, men de fik lov til at reise hjem igjen. – Der forhandlede om tolk ved forhøret over Müller til oversættelse af hans papirer [*her overstreget*: han har formentlig nægtet at tale tysk]. Det constateredes, at preussiske soldater solgte requireret læder til skomagere.

6. maj, fredag. Forhandling i comiteen om requisition af 12.000 al. lærred, hvilket nægtedes. Der blev om eftermiddagen taget i butikkerne af 2 intendanturembesdmænd. Disse havde i forveien været hos comiteen og bedt om kun at fåe et lille partie i stedet for de 12.000 al., da det generede dem såmeget at tage selv, men det blev også afslået. Forskjellige rygter i byen. – Gjennemsynet af just. Müllers papirer førte ikke til noget imod ham. – Af lærreder blev der ialt taget 1800 al. i butikkerne.

7. maj, lørdag. Forhør over justitsr. Müller har ikke ført til noget. Preusserne begyndt at tage heste og creaturer på landet. På Marselisborg er taget 15 køer. – Hvad der tages, føres sydpå.

8. maj, søndag. Fik om aftenen nogle aviser: Fædrelandet og Berlingske til onsdag.

9. maj, mandag. De røvede køer bleve tilbageleverede, og der tages stude i stedet. Gjennemførsel af røvede heste vedblev. I centralcomiteen sammenstød med Herskind ang. forplejningsindquartering.

10. maj, tirsdag. Rivningen med indkvarteringscommissionen (Herskind) jevnet ved eftergivenhed fra centralcomiteens side. Om eftermiddagen kom en nye skrivelse fra pladscommandanten til Aarhus commune, hvorefter de 200.000 rd. nu skulde præsteres, og svar gives samme aften. Communalbestyrelsen blev sammenkaldt, og det blev vedtaget at forlange udsættelse til conference med amtsrådet, idet det antydedes, at betalingen vilde blive nægtet. – Centralcomiteen deeltog ikke i forhandling og beslutning, skjøndt vi med undtagelse af Ingerslev vare villige dertil og til at tage ansvaret med. – Broge modtog et telegram fra en købmand i London, hvorefter der var våbenstilstand fra torsdag.

11. maj, onsdag. Til communalbestyrelsen var kommet skrivelse fra pladscommandanten, at den skulde møde samlet kl. 4 for at modtage underretning om de forholdsregler, overcommandoen vilde tage til inddrivelse af contributionen. Preussiske officerer fortalte, at der var sluttet våbenstilstand fra torsdag, således at Jyllands besættelse og blokaden af de tyske havne vedblev. – Efterretning om en træfning i Nordsøen, hvorved 2 østerrigske fregatter ere ilde medhandlede. Kl. 4 meddelte commandanten v. Barbye, at han i general Falckensteins fraværelse havde formået v. d. Mülbe til at give henstand til torsdag 12. mai middag kl. 12. En time efter kom Falckenstein. – Om aftenen kl. 7 mødte commandanten i centralcomiteen og meddelte, at general Falckenstein havde desavoueret den udsættelse, han havde givet, og at inddrivelsen vilde begynde strax. – Fra kl. 7 til 11 gik intendanterne omkring med soldater, lagde beslag og forseglede alle manufactur- og guldsmedeboutiker og viinlagere. – Soldaterne vare meget misfornøiede over at skulle bruges til denne tjeneste.

12. maj, torsdag. Officererne fortalte nu som afgjort, at der var sluttet våbenhvile. – Der indkom fra det preussiske lazareth en meget betydelig requisition. – Et skib af Broges krydsede udenfor havnen afgang fra Korsør på grund af våbenhvilen. Kl. 4 Dampskib i sigte. – Kl. 5 indkom Skirner i havnen, efter at en preussisk officer havde heiset Dannebrog på den yderste havnestang. Stor bevægelse ved havnen af indvånere og preussere. – Skibet lagde til bolværket, men i det samme kom en preussisk vagt, besatte skibet, nægtede landgang af passagererne, og skibet måtte lægge ud i havnen fra bolværket. – Dette gav

anledning til nogen tumult og røre, og kjøbmand Seiersen blev arresteret. – Kl. 8¹/₂ gik allarmtrommen, og der blev slået generalmarsch på grund af røret i byen. – Om aftenen kom endnu en skrivelse fra general Falckenstein af 12. mai med Wrangels kundgjørelse af 12. marts om officerernes forpleining (4 retter).

13. maj, fredag. Møde mellem Falckenstein og amtmændene Rosenørn og Bretton og de fungerende amtmænd Hertz og Købke. De forhandlede først med centralcomiteen, navnlig Hertz. Falckenstein påstod endnu ikke rigtig at kjende betingelserne for våbenhvilen. – I mødet med Falckenstein var Købke den fasteste af dem, der repræsenterede amterne. – Registreringen af varelagerne fortsattes af preusserne, og der kom endnu 50 heste gennem byen og bleve taxerede.

14. maj, lørdag. Conference med Rowan og Louth om at begynde jernbanens drift under våbenhvilen. R. og L. frygte Falckensteins trussel at ødelægge driftsmateriellet og sprænge broerne. Det vedtoges at lade afgjørelsen beroe på regjeringens samtykke. – Senere havde Louth en samtale med Falckenstein, der sagde, at når driftsmateriellet ikke var i orden ved våbenhvilens udløb, så vilde det blive ødelagt (NB under krigen var materiellet gjort ubrugeligt for fjenden ved at enkelte nødvendige dele vare skaffede tilside). – Sagde Rowan, at jeg mere såe på, hvad der var i krigsførelsens interesse end på jernbaneselskabets interesse, – Rowan har hele tiden iagttaget en god holdning overfor Preusserne. – Rowan meente, at artiklerne i »Times« vare inspirerede af den engelske regjering, og at Palmerston hele tiden havde arbeidet hen til, at den offentlige mening skulde fremtvinge Englands active optræden, så at ministeriet ikke blev ladet i stikken. – En Berlinerkjøbmand meldte sig for at overtage forpleiningen af de preussiske tropper.

15. maj, søndag. Udmeldte mig foreløbig af centralcomiteen på grund af reise.

16. maj, mandag. Centralcomiteen hævet. Conference med Funch, Mørk, Broge og Nors om valgene.

17. maj, tirsdag. Afreise til Kjøbenhavn over Korsør.

18. maj, onsdag. Talte i ministeriet med Monrad og Vedel om forholdene i Aarhus. – Monrad sagde, at vore underhandlere i London bestemt havde holdt på våbenhvilens antagelse, og Krieger senere meldt, at det var absolut nødvendigt. Monrad forsvarede, at der manglede instruxer og underretninger til Jylland. – Leverede Vedel afskrift af Falckensteins brev til borgmester Hertz og gav ham fremstilling af forholdene i Aarhus til benyttelse for underhandler i London. – Mødte Klein, der var meget nedslået og frygtede for stor eftergivenhed i London. – Conf. Larsen af indenrigsministeriet standsede mig for at tale med mig om jernbanedriften; sagde ham, at jeg ikke vilde optræde som jernbanedirektionsmedlem, når det kom i collision med armeens interesse. – I skiftecommissionsmøde heftig discussion med Ussing om opkrævning hos debitorerne i juni termin; jeg fremsatte mit foreløbige forslag, der gav anledning til heftig ordvexel med Ussing, men da jeg antydede, at jeg vilde udtræde af commissionen, hvis han ikke gav efter, sagde han, at det vilde være en calamitet og blev derefter rimeligere og høfligere. – Gav i Martsforeningen meddelelse fra Jylland og udtalte mig under discussionen om, hvad der kunde gjøres m. h. t. politiske møder i Jylland. – Forhandling med le Maire om indfrielsen af creditforeningscoupons under krigsforholdene.

19. maj, torsdag. Lehmanns fødselsdag. Sagde mig, at han havde leveret mit brev fra april til Fenger og Monrad. – Lehmann var ret rask, men nedtrykt af at stå udenfor alt. Efter aftale til Monrad kl. 11. – Med hensyn til forholdene i Jylland sagde han, at vi skulde henvende os til commissarius, lempe os igjennem indtil videre og ved overgreb af fjenden protestere derimod. Han udtalte bestemt, at denne våbenhvile ikke vilde blive forlænget på samme betingelser, med mindre man forinden var bleven enig om en fredsbasis. Gjorde ham opmærksom på nødvendigheden af at forhindre tyske varers toldfrie indførsel. – Monr. fortalte, at England havde truet med ikke at ville forhindre angreb af den østerrigske flåde, der med sine pantserskibe var vor flåde overlegen. – Talte med Carlsen (indenrigsminister), som fortalte, at banken vilde have, at de offentlige instituter skulde begynde terminsbetalinger d. 1. junii. – I skiftecommissionsmøde gjorde Buch et mæglingforslag mellem Ussing og mig, som jeg gik ind på med nogle modificationer, hvorved det væsentlige for mig m. h. t. debitorerne opnåedes. – Efter aftale kl. 8 hos Carlsen, der kom fra taf-

felet, og lang og uforbeholden samtale med ham om den politiske stilling. Han meente, at udsigterne ikke vare gode; gav forklaring om sin indtrædelse i ministeriet og sin stilling til kongen. Han C. vilde stræbe hen til, at den danske deel af Slesvig bevaredes for Danmark og dettes constitutionelle frihed; – når dette ikke kunde nåes, eller når reactionen fik magten, vilde han udtræde af ministeriet, hvilket måskee snart kunde skee. Han klagede over stemningen blandt armeens høiere officerer og over, at armeen havde været i en opløsnings-tilstand. Kongen holder endnu igjen mod dronningen og hendes partie, men påvirkes bestandig deraf. – Monrad vil i Slesvig gåe ind på en linie Eckernförde-Frederiksstad, eller om nødvendigt Arnæs-Frederiksstad, men ikke Flensborg-Husum. – Faren er, at reactionen kan få magten og antage betingelser, hvorefter absolutismen eller tydsk indflydelse bliver rådende på fællesområdet. – Det syntes, at Carlsen vilde være tilbøielig til ved afgjørelsen at holde på *rigsdag* i modsætning til *rigsråd*, når ikke begge kunde beståe. Når der var fare på færde, vilde han give mig et vink, men det kunde måskee komme snart, og jeg sagde ham, at vi allerede havde villet forberede skridt til at styrke den retning, han m. h. t. fredsbetingelser repræsenterede i ministeriet. Da jeg forlod ham kl. 9^{1/2}, mødte jeg Blixen på trappen. – Traf senere Fallesen, der skjældte på krigsbestyrelse og overcommando. – Han meente, at rigsrådet måtte blive sammenkaldt, da finantserne ikke havde flere penge.

20. maj, fredag. Afreise fra Kjøbenhavn. En nøiere bekjendt af Hall meente, at H. var bitter stemt, fordi Hammerich og flere af H.'s venner havde forsonet sig med et ministerium Monrad. – Traf Dahl meget forknyt og åndelig knækket; – dadlede meget, at Dahlstrøm var blevet commissair istedetfor Nielsen (Ribe). Dahl såe alt meget sort, han havde hørt Kriegers brev fra London oplæst, hvoraf fremgik, at det havde været nødvendigt at gåe ind på våbenhvilen.

21. maj, lørdag. Møde i centralcomiteen og derefter hos Broge med Funch, Nors og Mørk. Refererede ang. mit ophold i Kjøbenhavn og gjorde aftale om et møde med Randers og Viborg ang. en udtalelse til kongen eller ministeriet. Jeg foreslog nærmest en udtalelse af communalbestyrelse og centralcomiteen og de andre comiteer. Skrev til Bregendahl og Kampmann derom.

22. maj, søndag. Skrev til Jespersen i Horsens derom.
23. maj, mandag. Disput med Dahl om forholdet overfor fjenden og om stillingen. – Fik ham til at gå til Falckenstein ang. justitsråd Müllers arrestation.
24. maj, tirsdag. I centralcomiteen i minoritet med Mørk mod alle de andre. – Ved begravelsen af en menig svensker, der var såret ved Dybbøl, mødte vi et stort følge. – Nogle preussiske officerer deeltog også og trængte sig frem.
25. maj, onsdag. Gross. Adler kom fra Kjøbenhavn for at påvirke stemningen i Jylland til fordel for ministeriet efter aftale med sine partifæller i Kjøbenhavn. – Sendte H. C. Andersen et af ham begjært autograph i form af en fremstilling af forholdene hos os under occupationen. – Møde med Broge – Funch – Nors – Mørk.
26. maj, torsdag. Med Broge og Fabricius til Randers til møde der med Randers og Viborg. Besluttet blev en adresse til kongen, der nærmest blev conciperet af Kampmann. Adler kom til og læste adressen.
27. maj, fredag. Bitter discussion i centralcomiteen ang. adressen med Ingerslev, Dahl og Hertz. – Seent om aftenen møde på rådhuset med 30 tilstedeværende.
28. maj, lørdag. Såe til justitsr. Müller i arresten og besørgede hemmeligt brev fra ham gennem Broge til tolddirectoratet, da Falckenstein vil sætte ham på vand og brød. – Han blev sat på vand og brød kl. 6 om eftermiddagen. – Modsatte mig i centralcomiteen jernbanestationens benyttelse til typhus lazareth. Da beslutningen alligevel blev taget, telegrapherede jeg til indenrigsministeriet gennem jernbanen og skrev om aftenen til indenrigsministeriet.
29. maj, søndag. Justitsr. Müller blev frigivet mod betaling af de omstridte penge fra toldkassen efter bemyndigelse fra commissarius, Dahlstrøm. Han havde siddet på franskbrød og seltersvand. Underrettede Bregendahl og Kampmann om, at adressen skulde sendes til conseil-præsidenten.

30. maj, mandag. Fra preussiske telegraphembedsmænd fortaltes, at konferencen i London den 28de ikke havde ført til noget, og at England vilde forcere os til at forlade Alssund mod, at Jylland rømmedes ved forlænget våbenhvile.

31. maj, tirsdag. Consignerede brevet til conseilpræsidenten med adressen. – Møde på rådhuset til underskrift af brevet til Monrad. – Resultatet af lazarethsagen blev, at varehuset blev taget til lazareth.

1. juni, onsdag. Rowan sagde mig, at indenrigsministeriet havde modtaget mit telegram ang. lazareth i jernbanebygning, men confer. Larsen vilde ikke gøre noget derved. Rowan havde talt med Paget, der intet afgjørende vidste. Han troede på krig og meente, at man ikke kunde stole på, at England ikke vilde gjøre yderligere indrømmelser til Tydskland.

2. juni, torsdag. Weis fortalte, at broderen i Kjøbenhavn havde skrevet, at kongen havde sagt til Simony, at der nu blev fred, *ikke* sådan som man kunde ønske den, men at dette var en følge af, at det forrige ministerium ubesindigen havde foranlediget krigen.

7. juni, tirsdag. Folkethingsvalg. Mørk valgt med 507 mod Rosen 410. Rosen havde kun 23 stemmer fra byen. – Møde med Dahlstrøm (commissarius) i centralcomiteen på rådhuset. Han vidste intet andet end, at de preussiske commanderende hidtil havde fortolket våbenhvilen som gyldig til d. 12te, men derfor kunde Falckenstein gjerne standse communicationen d. 9de. – Om aftenen 7^{1/2} fik Broge telegram fra London. De preussiske officerer og soldater søgte ved dampskibet at få underretning af de tilstedeværende.

8. juni, onsdag. Telegram om Daniels død (over Korsøer). Skrev til indenrigsministeren (Carlsen) ang. lodserne.

9. juni, torsdag. Om eftermiddagen Broge telegram fra Berlin over Hamborg, at der var 14 dages våbenhvile fra d. 12te. – Dampskibet kom fra Korsøer, men blev på rheden. – 2 preussiske officerer havde villet reise over til Kjøbenhavn, men vare blevne standsede af Sylow i Korsøer. De havde forlangt pas hos Scholten.

10. juni, fredag. Frue Bendix fortalte, at en forstærkningsmand i en butik havde sagt, at når han igjen skulde tage gevær, skulde det være for at skyde embedsmændene.

13. juni, mandag. Afreise til Kjøbenhavn.

15. juni, onsdag. Talte med Carlsen (indenrigsministeren). Han fortalte, at Russel havde givet bindende tilsagn om ikke at afvige fra Slilinen, hvilket af os var gjort til betingelse for våbenhvilens forlængelse. – Rigsrådets sammenkaldelse var foranlediget ved Ruslands planer og Otto Plessens reise til Kjøbenhavn. Kongen havde længe modsat sig sammenkaldelsen, og det var kommet til et præventorisk forlangende af Monrad inden en bestemt tid. Da denne var udløben, mødte Monrad med sin demission, men kongen havde da bestemt sig for sammenkaldelsen. – Carlsen talte om at suspendere Bretton og constituere Jessen; – foreslog ham Bregendahl i stedet. Talte til C. om permission for Dahl.

16. juni, torsdag. Hjemreise fra Kjøbenhavn pr. jernbane.

18. juni, lørdag. Broge fik telegram, at der ikke var udsigt til fred eller våbenhvilens forlængelse.

19. juni, søndag. Dahl afreiste til Norge over Kjøbenhv.

21. juni, tirsdag. Grev Frijs og Bille Brahe, der kom fra Kjøbenhavn, fortalte, at der var udsigt til krigens fortsættelse, og at det var usandt, hvad der havde stået i aviserne om Otto Plessens forslag.

22. juni, onsdag. Telegrapherede gjennem Broge til London. Kl. 10 fik Broge svar i aftalte udtryk, hvoraf kunde sees, at krigen vilde begynde igjen, nemlig: »Våbenhvile ikke forlænget. Det siges, at England vil give activ bistand. Voldgift forkastet«.

23. juni, torsdag. Afreise til Kjøbenhavn.

24. juni, fredag. Bregendahl havde strax taget audients hos kongen. Kongen talte med ham om politik, sagde, at ved conferencens åbning

vilde vi have været villige til at trække en grændse efter sproget (Flensborg o. s. v.), når Holsteen o. s. v. da blev i personalunion, men at dette standpunkt strax måtte opgives. Da Slilinen nu ikke kunde forlades, og da kongen havde afskye for krigen, var det, at han havde tænkt på Slesvig-Holsteen i personalunion, men at ingen vilde påtage sig at danne en regering dertil. – Bregendahl gjorde i sit svar for megen indrømmelse. – Med Brgd. hos Monrad. – Monrad sagde os, at Krieger meldte fra London, at alt der var gjæring og usikkerhed.

25. juni, lørdag. Møde i comiteeværelse ang. formandsvalg til rigsråds landsting. – Jacobsen og Ploug sagde, at jeg skulde være det; jeg gik ind derpå på betingelse, at de først skulde spørge Madvig, da jeg ikke vilde stilles op mod M., hvilket de da gjorde. Åbningsmøde og møde i thinget 12–5. Efter middag kom Carlsen til mig i formandsværelset og fortalte mig, hvad der var passeret i sidste statsrådsmøde, da den sidste instrux skulde gives til London. – Monrad havde i ministeriet (måske på skrømt) antydnet, at han kunde gå ind på en noget nordligere linie under visse betingelser, og dette kunde Carlsen også. – I selve statsrådet erklærede M., at han, da han var i tvivl vilde rette sin mening efter kongens. – Kongen erklærede at ville holde fast ved Slilinen, og dette tiltrådte Reich (krigsminister), så at der blev majoritet; – men kongen havde den besynderlige mening, at der endnu kunde være spørgsmål om forlængelse af våbenhvilen. – Carlsen sagde, at Monrad hele tiden havde handlet i fuld overensstemmelse med den nationale politik og havde sagt, at han ikke vilde blive i ministeriet, når Carlsen ikke blev. – Differencen mellem M. og C. kunde være, at C. var tilbøielig til at gå bestemtere og raskere frem. – Om aftenen møde i folkethinget til interpellation af Brix om konferencen. Denne interpellation skete efter aftale med Monrad foranlediget ved Quaade, der efter aftale med Torypartiet skulde til mandagsmøde i parlamentet skaffe en udtalelse af Monrad i rigsrådet om, at Russel havde forpligtet sig til at fastholde Slilinen.

26. juni, søndag. Telegram over Korsøer fra Broge med telegram fra London fra lørdag aften om, at konferencen var gået fra hinanden. Brev fra Broge om, hvad der var passeret i Aarhus. Sendte mit telegram til conseilpræsidenten og meddelte krigsministeriet det.

27. juni, mandag. Audients hos kongen. Måtte vente, til forskjellige adelige havde været inde. – Kongen syntes forstemt, indlod sig ikke på nogen politisk samtale, kun at han bragte Andræs indsigelse mod de slesvigske valg på tale. Han syntes at meene, at Andræ måtte have ret, da han var en så skarpsindig mand, hvortil jeg svarede, at Andræ dog ikke havde ret. – Derefter lang samtale med Oxholm; – han forsikrede, at kongen ikke vilde have opgivet nogen dansk deel af Slesvig, når han foreslog Slesvigs forening med Holsteen i personalunion. Han yttrede, at når kongen havde en anden meening end ministeren, måtte han have lov til at rådføre sig med andre mænd, da det var hans pligt i så fald at søge sin mening gennemført.

28. juni, tirsdag. Carlsen fortalte, at keiser Napoleon for 2 à 3 uger siden havde kaldt vor minister Moltke og sagt ham, at Danmark ikke måtte gjøre regning på nogen hjælp fra Frankrig.

29. juni, onsdag. Om morgenen efterretning om fjendens overgang til Als. – Flere telegrammer i løbet af formiddagen bleve oplæste i thin-gene af krigsministeren. – Et telegram fra Augustenborg kl. 2 sagdes at være afsendt til telegraphdirecteuren, efter at fjenden havde besat Augustenborg.

30. juni, torsdag. I formandsværelset samtale med Estrup og derefter med Lehmann tillige om, hvad der i landstinget skulde foretages efter den forandrede situation med muligheden af et heelt nyt regje-ringssystem og tanke om dictatur på fællesgebetet. – Carlsen meente, at stillingen nu måtte beroe på forhandlingerne i det engelske parla-ment, nødvendigt at forhandle directe med Preussen, hvis England fremdeles holder tilbage. – Blixen er allerede påfærde, han havde talt med Carlsen om dannelse af et ministerium ved coalition af nationale og heelstatspartie med udelukkelse af det såkaldte professorpartie. – Om aftenen privatmøde af jydske rigsdagsmænd ang. forholdsreglen for embedsmændene i Jylland. Almindelig stemning for, at embedsmæn-dene ikke måtte underkaste sig Falckensteins proclamation. Bierring sagde, at mødet var foranlediget ved, at kongen og kronprindsen i statsrådet havde villet, at embedsmændene i Jylland skulde undergive sig de preussiske autoriteter, således som af Falckenstein forlangt.

1. juli, fredag. Yttring af Monrad, at nu måtte man underhandle directe med Preussen.
2. juli, lørdag. Samtale med Estrup og Lehmann om adresse til kongen. Krieger og Quaade påståe endnu fra London, at man endnu ikke skal opgive troen på engelsk hjælp. Byen fuld af rygter om indtrædelse i tyske forbund.
4. juli, mandag. Krieger, Quaade og Regenburg ankom fra London.
5. juli, tirsdag. Conference om adresseforslaget. Til forslagsstillere bleve tagne Mourier og Rosenørn Lehn istedetfor Lehmann og Clausen og Jensen istedetfor appellationsråd Knudsen.
6. juli, onsdag. Spørgsmål om dagsorden for adressen og for statslånet. Jeg nægtede at tage adressen før statslånet. – Mourier søgte forgjæves at formåe David, Ussing, Bluhme til ikke at tage ordet i adressedebatten og ikke indvende mod, at den kom på dagsordenen før statslånet. – Det fortaltes, at Carlsen havde indgivet sin demission; rygte om, at Monrad også havde gjort det, og at Bluhme og Carl Moltke havde været hos kongen. – Bluhme var så heftig mod Mourier, at han sagde, at adressen skulde kastes ud af thinget. – Samtale med Lehmann og Hall. – Monrad havde sagt Lehm., at dersom Carlsen havde indgivet sin demission, var det uden hans M.s vidende. – Efter Halls meening vilde det ikke nytte at henvende sig til Frankrig, når man ikke med det samme kunde tilbyde en scandinavisk union, som var det, Frankrig tilstræbte. – Hall yttrede stor forbauselse over, at vi i konferencen ikke til slutningen var gået ind på Frankrigs forslag den sidste dag.
7. juli, torsdag. Confer. med Estrup om adressen. Carlsens indgivelse af demission ikke bekræftet. Rygter i byen om tilbud af fransk hjælp. – Monrad og Reich bleve kl. 4 kaldte fra thinget til kongen. – Bregendahl fortalte efter Blixen, at kongen var meget tilbøjelig til at abdicere til fordel for kronprindsen, og at dronningen ikke var derimod, fordi hun mærkede, at det ikke kunde gåe med kongen, der ikke kunde huske. Han havde f. ex. i statsrådet, da Monrad havde gjort sin afstemning afhængig af kongens, bestemt erklæret sig for Carlsens mening,

at voldgift skulde forkastes og Slililien fastholdes; – desuagtet i det følgende statsrådsmøde bebrejdet Monrad, at han havde fået ham, kongen, til at forkaste voldgift og holde fast ved Slililien, så at protocollen måtte tages frem for at overbevise ham. Blixen havde meent, at den svenske flådes samling ved Christianssand var et tegn til, at Sverrig vilde deeltage i krigen, da det ikke kunde skee uden ved benyttelse af det lille creditiv efter beslutning i statsråd. Blixen synes at arbeide hen på at få indflydelse og var meget vred på Oxholm, som han sagde, var den eneste, kongen hørte, og som ingen forstand havde.

8. juli, fredag. Kl. 11 i formandsværelset hørte, at ministeriet var gået af. Lidt efter kom Carlsen for at sige mig det. Kongen havde forlangt, at ministeriet skulde indgive sin demission uden at anføre nogen grund, og uden at der havde været nogen forhandling i statsrådet. Kongen syntes at være vis på at kunne få et ministerium dannet. – Han havde foreslået Carlsen at træde ind igjen i det nye ministerium, men C. havde bestemt vægret sig. Der fortaltes, at Carl Moltke var kaldet til kongen; sandsynligt, at kongen confererer med Oxholm; – det er rimeligt, at den hele crisis står i forbindelse med en reise, prinds Hans for nogle dage siden er tiltrådt til Tydskland, uden at man veed, hvorfor han er reist. – De politiske alternativer, der nu forelå vare: *enten* henvendelse til Frankrig om mægling og hjælp *eller* directe underhandling med Preussen ved Ruslands hjælp. Underrettede folk ville vide, at der allerede er afsluttet en 9 måneders våbenstilstand (måske resultatet af prinds Hans's reise). – Møde i det store udvalg kl. 1 – på grund af krisen ingen forhandling. I privatmøde af majoriteten besluttedes det desuagtet at lade adressen komme til forhandling i thinget. – Møde i thinget 2^{1/2}, Monrad meddelte, at ministeriet havde givet sin demission, men foreløbig varetog forretningerne, da adressen kom for. Jacobsen henstillede da sagens udsættelse, og dette blev vedtaget ved afstemning. Efter mødet var Casse, Lehmann og Bregendahl hos mig. Casse bekræftede, hvad Blixen havde fortalt om kongens vaklen mellem voldgift og fastholden ved Slililien. – Hall vidste om formiddagen intet om, hvem kongen havde henvendt sig til. – Det bekræftede sig, at Carl Moltke havde påtaget sig at danne et ministerium, – der nævnes general Hansen, Heltzen, Scheel, Quaade, Johannsen.

Torsdag kom kongen ridende til Frydenlund med en rideknægt, han holdt selv rideknægtens hest, medens denne såe efter, om Carl Moltke var hjemme, og efter at have talt med Moltke gik kongen selv ned i stalden og tog sin hest (fortalt af Buch, der dengang boede i sidehuset på Frydenlund). – Da jeg om aftenen kom hjem, låe en billet fra Bille om at komme til ham kl. 8 for at tale med enkelte politiske venner (Hall, Klein, Adler, Krogh, Finsen).

9. juli, lørdag. Talte med Bille, der meente, at krisen ligeså gjerne måtte komme nu og forsøget gjøres af mænd af et andet system. – Carlsen kom til mig og sagde, at han nu vilde reise ud på landet. – I statsrådsmødet, der skulde have været holdt fredag, skulde der have været taget beslutning om de 2 alternativer: *enten* opfordring til Frankrig om at tage afgjørelsen *i sin hånd* og overtage mæglingen, *eller* henvendelse til England om at tilveiebringe våbenstilstand og indledelsen af underhandlinger. – Bregendahl fortalte som aldeles vist, at der om torsdagen var kommet depeche til Quaade fra Moltke i Paris, at Frankrig ikke nu vilde blande sig i sagen. – Efter kort møde i thinget privatmøde af majoriteten, hvor jeg ikke var tilstede. Krieger kom til mig og eftersåe actstykkerne; – lang samtale med ham. Hans meening syntes at være, at man endnu måtte holde ud; – det var uberegneligt, hvad der kunde skee i England, en tilfældig begivenhed kunde virke så stærkt, at majoriteten blev mod det engelske ministerium; – det vilde efter hans meening have været tilfældet, dersom vi havde tilbageslået angrebet på Als. – Hovedsagen var, at Russel blev styrtet, thi ham vilde Napoleon af med; – Russel var velsindet nok mod os, men characterløs og ubrugelig; – der var blevet talt til Drouyn de Lhuys om, at Frankrig skulde tage afgjørelsen i sin hånd, dette havde tiltalt Drouyn meget, men keiseren havde i øieblikket ikke villet gåe ind derpå. – Keiseren var personlig uvillig stemt mod Chr. 9., der havde fornærmet ham ved engang som prins at være incognito i Paris uden at komme til ham, uagtet han tidligere var blevet meget vel modtaget. – Krieger vilde ikke nægte at samles med en snævrere kreds til samtale. Efter at Krieger var gået, kom Monrad og senere Carlsen. M. og C. var begge bitre mod Quaade. Monrad vilde tage på landet, men bestemte sig til at blive i byen, da jeg meente, at han ikke kunde forsvare at fjerne sig. M. vilde understøtte ethvert ministerium, der vilde varetage *dansk* interesse i Slesvig. – Quaade skal

troe på muligheden af en personalunion, når et Schleswig-Holsteen indrømmes, (efter yttring af enten M. eller C.). – Carlsen fortalte, at han vidste fra Andræ, at ministerforandringen var kommet aldeles uventet for Bluhme, David o. s. v.; – efter en yttring af Andræ måtte det antages, at heelstatsmændene med kongen under forrige crise havde aftalt visse eventualiteter og betingelser, under hvilke de vilde træde til, men disse ere ikke tilstede. – Traf Mørk, der fortalte, at Pontopidan havde telegraferet til banken, om han for bankens regning måtte acceptere 150.000 og specielt for Køster 20.000 (formodenlig krigscontribution). – Læste de politiske actstykker. – Culminationspunctet for os 28. Mai. – Krieger udtalte i min samtale med ham den bestemte mening, at de preussiske og østerrigske befuldmægtigede havde været bange for krig og ønsket en afgjørelse, og at de vilde have givet efter for de neutrale magter og selv accepteret Slililien, dersom England og Frankrig havde stillet det som ultimatum og casus belli.

10. juli, søndag. Nyt ministerium sammensat foregående aften. Middag på landet hos Puggaard sammen med Hall, Lehmann, Wolfhagen, Listov, Bierring, Jacobsen, Bissen o. fl. – Bissen fortalte om Thorvaldsens ungdomsliv, – at den dame, han levede med, var af ret god familie og havde været gift med den preussiske consul Uhden; – hun havde ingen kunstinteresse, men var med italiensk fyrighed lidenskabelig forelsket i Thorvaldsen. – Thorv. kom hver aften til hende, og der låe altid papier og blyant, hvormed han gjorde udkast og tegninger, som han lod ligge, og disse værdifulde tegninger brugte signoraen til krøllepapir. Efter bordet lang samtale med Hall og Lehmann. Hall dadlede meget stærkt, at man ikke havde taget den franske arbitrage på conferencen; – man skulde der ikke på nogen måde være gået fra conferencen uden resultat, således som det kunde opnåes (afstemningen i det engelske parlament var kommet om formiddagen). Hall fortalte, at det var ved en indiscretion af en russisk dame til grevinde Morny, at Gortschakoffs yttringer om det napoleonske spørgsmål var kommet til Napoleons kundskab. – Hall skumlede noget over, hvor lidt glæde Monrad havde fået af sin bestræbelse for at gjøre kongen populair og fremstille ham som rigtig dansk. – (Mod slutningen af conferencen have både Hall og Lehmann og Fenger gjort skridt for at

fåe ministeriet til ikke at stille sagen på spidsen; – NB senere tilføining).

11. juli, mandag. Meddelelse om ministeriets dannelse med Bluhme og David. – Bregendahl fortalte, at David om lørdagen havde sagt til Klein, at kongen aldrig vilde give sit samtykke til statscoup, og at det nye ministerium vilde beholde risrådet samlet, i al fald for statslånets skyld. – Efter mødet i thinget kom Monrad, Unsgård og siden Bregendahl. Monrad påstod, at situationen endnu ikke var håbløs, førend den østerrigske flåde kom i vore farvande, men han troede ikke, at Frankrig eller England vilde tåle dette. En depeche fra Paris idag sagde, at den østerrigske flåde ikke kom herop, og han sagde, at Russel havde lovet, at hvis den østerrigske flåde samlet søgte vore farvande, da vilde den engelske følge efter. – Det er efter Monrads råd, at Quaade ikke har taget udenrigsministeriet. Quaade og Monrad have sammen været hos Bluhme og formået ham dertil mod, at Quaade styrede forretningerne, sålænge Bluhme var syg. – Monrad fortalte om sin sammenkomst med kongen, da kongen forlangte, at ministeriet skulde træde af; – hvorledes kongen med stor glæde havde sagt, at nu kunde han fåe andre ministre; – de søgte da efter en grund i en meningsdifferents, men der var kun spørgsmålet om at søge fransk arbitrage, som kongen var imod, men Monrad vilde ikke tilråde, at dette blev angivet som grund. M. havde frygtet, at det ikke kunde gåe med Carl Moltke og havde derfor gjort sit til, at Bluhme trådte ind i ministeriet. Bluhme havde for ham yttret, at han ikke troede på muligheden af at opnåe en personalunion. – Efter Monrads mening skulde man endnu ikke opgive håbet om at beholde den nordlige danske deel ved Danmark. – Rusland og Østerrig kunde indrømme personalunion, men Frankrig og Tydskland vilde aldrig gjøre det og Preussen næppe heller; – England var ligegyldig i den henseende. – Det kunde stille sig således, at Frankrig med Tydskland holdt på Augustenborgerne og så indvilligede i, at den nordlige deel gik til Danmark.

Heltzen bragte sit valgbrev til landstinget; – han omtalte forholdene i Slesvig og yttrede megen forbitrelse mod hjemmetydskerne.

12. juli, tirsdag. Samtale med Lehmann og Jacobsen om adressen. De nye ministre mødte i thinget. – Sendte Heltzen brev fra Broge om

tilstanden i Aarhus. Om aftenen privatmøde hos Madvig, hvori Krieger gav meddelelse om konferencen og navnlig retfærdiggjorde, at man ikke gik ind på voldgift. – Krieger udtalte blandt andet meget bestemt, at når vi ikke vilde tage linien Åbenrå-Høyer eller Flensborg fjord-Høyer, så var der på konferencen intet andet at gøre, end det, som var skeet. Han støttede sig også på, at de i London måtte antage, at Als kunde holdes i nogen tid. – Den antydning, der kom fra Frankrig i det sidste møde, var kun formel, der var ikke tanke om, at det skulde føre til noget resultat. – Angående den østerrigske flåde havde la Tour d’Auvergne sagt, at Østerrig nok vilde modståe fristelsen til at lade den løbe ind i Østersøen. – Der var på intet punct mulighed for at få England til at betragte Preussens forkastelse af nogetsomhelst forslag som casus belli; den eneste chance var dengang den offentlige menings tryk på forhandlingerne i parlamentet.

13. juli, onsdag. Samtale med forskellige om adressen. Vanskelighed ved at ordne rækkefølgen af talerne. Varm debat i thinget om adressen; – stemningen begynder at blive vaklende. – Bierring fortalte på veien hjem om et ørefigen, som en preussisk officer havde givet en dame i Flensborg, der bragte sin søn blomster, da han som fange blev bragt gennem Flensborg. – Samtale med Jagd, der fortalte, at det Appelske partie i Nordslesvig, og mange andre vare for et selvstændigt Slesvig, og ved en deling hellere gik til Holsteen end til Danmark (?).

14. juli, torsdag. Samtale med Estrup og Jacobsen om adressen. Fortsættelse af adressedebatten i thinget. Sammenstød med Tscherning. Efter mødet fortalte Lehmann, at den underjordiske minegang, som en engellænder havde tilbudt til Alssund, så seent var blevet prøvet her, at den først kom til Als aftenen førend angrebet, og at Preussen allerede ved spioner var underrettet om dens komme, så at 2 officerer strax henvendte sig om den til den toldcontrolleur, der havde været tilstede ved udlosningen. – Skrev til Broge i Aarhus gennem Henrik Broge i Hambg.

15. juli, fredag. Monrad havde villet hilse på krigsminister Hansen, men denne ville ikke tale med ham og sagde: Er det ikke den karl, der fik mig sat under rigsretsaction – den karl vil jeg ikke tale med.

17. juli, søndag. Rygter om urolighed i byen, fremkaldt ved indkastede, fingerede breve fra England uden nogensomhelst grund.

19. juli, tirsdag. Lehmann talte med mig om sin stilling i rigsrådet og til majoriteten. Rådede ham ikke pludseligt at træde tilbage fra 5 mands udvalget. Kl. 7 møde i det store udvalg. Ministrene forhindrede i at være tilstede. Holten kommet fra Wien om middagen, han havde yttret for Moltke-Bregentved, at hvad han bragte, fik vi desværre tidnok at vide. – Ingerslev blandede ødelæggelsen af jernbanerne ved Langå ind i discussionen.

21. juli, torsdag. Bregendahl fortalte, at Monrad var stærkt afficeret af sammenstødet med Hall igår og meget bitter mod kongen. Der blev anført en ytring af kongen, at han ved at indrømme Slilinen havde gjort nok for det danske folk og ikke vilde gåe videre; – at abdicere vilde være feigt. – Talte med Hall og Klein. Fortaltes, at Dotézac havde yttret, at hans gouvenerment var »plus réservé que jamais«. Jeg henkastede tanken at benytte De vestindiske Øer som vederlag for en deel af Slesvig. – Hall meente, at Napoleon var imod dynastiet og derfor ikke vilde træde frem, men trængte til en mand, som stod i et sådant forhold til ham som d'Arese i den italienske sag. Kl. henved 11 om aftenen kom Mourier for at tale med mig om muligheden af at fåe 2. behandlg. af adressen i landstinget før end i folkethinget. Mourier sagde, at det fremgik af Bluhmes ytringer, at han anså adressen for temmelig uskadelig. Han havde om tirsdagen sagt til Mourier, at efterretningerne fra Wien var høist uheldige.

22. juli, fredag. Mourier underrettede mig om, at de 6 i udvalget nu vare enige. – Confererede med Bregendahl om adressens forhandling i thingene. – Bregendahl fortalte, at det nuværende ministerium begyndte at føle vanskelighederne ligeoverfor kongen, der ikke var til at komme ud af det med. – I Wien er som basis for våbenstilstand forlangt Holsteens og Slesvigs totale afståelse. – Holten havde fortalt, at Rechberg i Wien havde været meget forlegen i samtale med ham. – Bluhme frygter nu, at der ikke kan fåes våbenstilstand til d. 31te. – I det store udvalgsmøde udtalte Bluhme efter reist spørgsmål, at Danmark var aldeles isoleret. – Frankrig sagde: il est trop tard. England vilde ikke mere blande sig i sagen. – På Plougs spørgsmål om Rusland svaredes, at Ruslands holdning tilstrækkelig var givet ved overdragelsen til storhertugen af Oldenburg. – Til slutning af sit andet foredrag tilføjede Bluhme meget bevæget: »Heelstat og personalunion er

der ikke mere tale om, det er et stadium, som er tabt og ikke mere kan tænkes på. Jeg er ikke og kan ikke være uvidende om, hvad fleerheden i denne forsamling ønsker, hvad folket ønsker, tror man da, at jeg vilde påtage mig at handle derimod?» – Bluhmes udtalelser gjorde stærkt indtryk. – Senere gjorde Krieger opmærksom på, hvorledes den omstændighed, at tanken om, at personalunionen igjen var kommet frem i Kjøbenhavn (i junii ved Otto Plessen), havde skadet underhandlingerne i London og havt indflydelse på voldgiftsspørgsmålets afgjørelse. – Om aftenen kom Mourier for at sige mig, at han frygtede, at Rosenørn og Fønnesbech vare blevne vaklende m. h. t. adressen efter Bluhmes udtalelser. – Mourier fortalte tillige, at Tscherning i adresseudvalgsmøderne havde været rasende og uartig mod Mourier, og at selv Andræ havde været i høj grad exalteret.

23. juli, lørdag. Efter mødet lang samtale med Andræ. Han udviklede sin betragtning af forholdene, at muligviis endnu et stykke af Slesvig kunde reddes, men kun ved, at man stak Eiderfanen frem: derfor var han, Andræ, så decideret mod adressen. – Bismarck vilde flere gange været tilbøielig til at komme tilrette med os, når vi ikke selv havde forceret ham til at blande sig i Slesvigs sager. – Andræ fortalte blandt andet, at i 1861, da Hannover var aldeles spændt med Preussen, vilde Platen i Hannover for at vinde soutien mod Preussen bevæge det schlesvig-holsteenske ridderskab til at forene sig med Danmark, og han (Platen) havde omsider bevæget lederne til at acceptere forfatningen af 2. octob., ganske som den var kun med den ene betingelse, at der til enhver lovs vedtagelse skulde udkræves 73 stemmer. Dette var fra vor side bleven afviist. Jeg bebreidede Andræ, at han aldrig var trådt positivt frem, men altid kritisk og negerende. – Andræ troede endnu på forsoning med tyskerne.

24. juli, søndag. Sammen med Monrad[s?] i selskab med Lehmann. Tillisch havde tilbudt Monrad at blive teaterdirecteur, og der blev railleret med M. derover. – M. meget alvorlig og nedtrykt. Bitterheden mellem ham og Hall ikke udjævnet. – Mon. har engang sagt kongen lige ud: Deres majestæt er meget vanskelig at komme til rette med.

25. juli, mandag. Lehmann fortalte, at der var efterretning fra Wien før Quaades ankomst, at Preussen og Østerrig vilde forlange hele

Slesvig med de jyske enclaver og Ribe. – Oberst Fevrier havde omtalt, at stillingen på Fyen var fortrinlig, og at en overgang ikke vilde kunne lykkes fjenden, og selv i det tilfælde vilde Wissenberg stillingen kunne holdes i flere måneder. – Steinmann har efter Fevriers råd concentreret sine tropper i stillingen. – I thinget drillerie af Tscherning imod formanden. – Fr. Lorenzen fortalte mig hos Muus, at Fevrier, der havde meget mod general Gerlach, havde sagt efter et besøg på Fyen, at der nu var kommet en ganske anden ånd i tropperne, han kunde næppe kjende dem igjen. – Lehmann talte til mig om en interpellation ang. Bretton i Viborg; – jeg fik ham derfra, som noget for småligt. Derimod vilde han ikke opgive sin hensigt at berøre abdication under adressedebatten for at holde det scandinaviske spørgsmål i live.

27. juli, onsdag. Yttring af capt. Fog i staben, at ved overrumpling kunde Fyen ikke tages, men måske på samme måde som Dybbøl.

29. juli, fredag. Efterretninger fra Wien udeblev og kom først om eftermiddagen. Intet bekjendt i byen.

30. juli, lørdag. Lehmann, der kom til mig om morgenen, havde talt med Wedel i udenrigsminist., der fortalte ham, at i Wien forlangtes ubetinget underkastelse under de stillede betingelser, contraforslag blev ikke modtagne. – Betingelserne: afståelse af alle 3 hertugdømmer med enclaverne, måske med undtagelse af Ribe. – Bluhme vilde foreslåe adressedebatten udsat. – Conference med Jacobsen om ændringsforslagene. – Samtale med Lehmann om hans stilling i thinget; – han syntes ikke om, at jeg bad ham ikke træde for skarpt op; han vilde isolere sig; – han meente, at man nu måtte virke for scandinavismen. – Kl. 1 kom Bluhme for at træffe aftale om et møde med begge thing for at gjøre en meddelelse. Sagde ham, at der ikke forfatningsmæssigt kunde holdes møde af begge thing samlet og foreslog ham derfor at lade det blive et privatmøde af begge things medlemmer i folkethingssalen, hvilket han så optog. – Sendte Seedorph på landet for at hente Bregendahl for at gjøre aftale med ham. Bluhme og David, der kom tilstede, ønskede adressedebatten udsat, og det blev aftalt, at jeg skulde gjøre det og give ham ordet for at forlange det. – Gik med Bregendahl om aftenen til Bluhme for at gjøre endelig aftale og expederede derefter brevene til medlemmerne. – Bluhme

antydede, at der var sendt depeche til Wien, som han meente måtte føre til våbenstilstand indtil præliminairernes underskrift, men sikkert var det ikke. – Rygtet om nogle dages våbenstilstand var ikke rigtigt. Han kunde ikke vide, om fjendtlighedernes udbrud blev forhindret, da befordringen pr. telegraph over Snoghøi tog 16 timer, engang endog havde taget 36 timer. – Bluhme var bevæget, da han talte derom, at det gik ham som Gersdorph ved Roskildefreden, og dog er jeg den uskyldigste deri.

Mørk fortalte, at Westenholz i disse dage var ilet omkring på forskellige steder; – han havde i gangen ved folkethinget sagt til flere medlemmer, at stemningen i Jylland var sådan, at når man ikke fik fred, så vilde jyderne selv skaffe sig den. – Noget lignende må han have sagt hos kongen i ministerielle kredse, da Trap har spurgt Mørk, om Westenholz var en mand, der kunde optræde som repræsentant for jyderne, hvilket Mørk benægtede, da W. kun havde indflydelse i en indskrænket kreds, Horsens og omegn.

31. juli, søndag. J. Liebe syntes at være af den mening, at krigen måtte fortsættes, og at ministerskiftet ikke havde været nødvendigt. – I stort selskab hos Puggaard udtalte Madvig sig med stor harme mod en forknýt politik og gik meget vidt i sine ytringer. Monrad også tilbøielig til krigens fortsættelse. – Monrad fortalte om årsagen til fjendskabet mellem oberst Læssøe og general Hansen blandt andet, at Læssøe strengt havde bedømt en plan, Hansen og Fabvier havde havt i begyndelsen af felttoget 1849 at kaste hele hæren i land i Angel sønden for den fjendtlige armee.

1. august, mandag. Carlsen kom for at sige farvel; han var på reisen til Sverrig, – han vilde ikke give sin stemme til freden, så ligeså godt risicere det hele: Hohenzollern eller Glücksburg da ligemeget. – Kl. 2. Begge things medlemmer samlede med Bluhme i folkethingssalen. Bluhme gav en fremstilling af situationen. Allerede før ministerskiftet havde Frankrig og England erklæret, at vi måtte slutte fred og finde os i at miste hele Slesvig. Keiseren vilde ikke påtage sig nogen voldgift eller mægling, vi skulde have fulgt hans råd under konferencen, nu var det for sildigt – il est trop tard. – Vor minister i Paris søger grunden for en deel i, at Frankrig er isoleret og svækket ligeoverfor de 3 stormagter Rusland, Preussen, Østerrig, da det ikke kan

stole på England; – der er gjensidig mistillid mellem England og Frankrig. Ministeriet havde derfor henvendt sig directe til Preussen-Østerrig, og disse erklærede strax kun at ville underhandle på basis af hele Slesvigs afståelse tilligemed enclaverne. Sagen står nu således, at vore underhandlere have fuldmagt til at gåe ind på disse betingelser, i hvilke der kun er gjort den indrømmelse, at Ribe og noget af districtet kan gå til Jylland og Ærøe blive ved Danmark. – Den endelige meddelelse fra Wien er endnu ikke kommet, men det er sandsynligt, at Jyllands occupation ville vedblive under våbenstilstanden indtil den endelige fred, i det mindste for en deel. Bluhme omtalte slet ikke Ruslands stilling til sagen. – Krieger gjorde en bemærkning om den samtale, Moltke i Paris havde havt med keiseren, og dermed sluttede mødet.

Der var stor bevægelse mellem medlemmerne; – grundtvigianerne vilde strax have holdt et møde af begge thing, men de fleste medlemmer spredte sig. – Efter mødet var Lehmann, Ploug, siden Jacobsen og Hall hos mig. Lehmann var stærkt bevæget og tilbøielig til yderlige skridt. – Ploug meente, at der for øieblikket intet var at gjøre. Den samme mening havde siden Jacobsen og Hall. Ulykken låe for en stor deel hos kongen. Der reistes tvivl om, at krigsministeren havde erklæret sig mod krigens fortsættelse (dette er dog ikke rigtigt. – Hansen har frarådet at begynde krigen igjen). Det skal være ganske sikkert, at kongen og hofpartiet endnu troe på muligheden af at fåe en personalunion ved hjælp af Rusland for kongen. – Dette er en stor og farlig illusion, skjønt det nok synes, at Rusland endnu er virksom.

Hos Ploug havde igår været en Bismarcksk agent for at indlede en forbindelse (på basis af et scandinavisk Norden?). Ploug havde været meget kold og varsom ligeoverfor ham, men det var kommet ud af ham, at Preussen selv vilde beholde Slesvig; – når en scandinavisk union kom i stand, kunde vi nok fåe en deel af det nordlige Slesvig, men ikke Als, den vilde Preussen selv have. I løbet af samtalen mellem os fortæltes, hvorledes kongen som prinds i statsrådet i anledning af det græske thronfølgerspørgsmål var bleven således tiltalt endog af Bille og Thestrup, at han havde udfordret Thestrup på liv og død, så at Fr. 7de måtte lægge sig derimellem.

2. august, tirsdag. Før mødet bragte Ploug en motiveret dagsorden til adresseforhandlingen. Lidt efter kom David meget irriteret fra fol-

kethinget, fordi thinget havde forkastet pensionerne efter landgrevinde Charlotte og henvist creditbeviserne til udvalg. David lod stærke trusler falde mod folkethinget, at regjeringen kunde benytte sin constitutionsmæssige ret, som den havde ligeså godt som rigsrådet. – Rigsrådet skulde ikke fremskynde en catastrophe, som kunde komme ad lovlig vei.

Minister Johannsen har sagt til en slesvigsk embedsmand, at [*overstreget*: han endnu troede] enden endnu vilde blive et Slesvig-Holsteen i personalunion under Chr. 9de.

3. august, onsdag. Samtale med Liebe, der påstod, at tanken om endnu at komme til et Slesvig-Holsteen i personalunion med kongeriget umuligt kunde haves af ministrene. – Da Ingerslev kom til og talte om, at han altid havde meent, at det tidligere regeringssystem var galt, talte jeg ham alvorligt til og viste ham tilrette.

I thinget adressebehandling. Sammenstød med Tscherning under dagsordendebatten i anledning af Clausens udtalelse. Clausen erkjendte til mig siden, at han havde havt uret, men det låe i, at han ikke havde valgt sine ord lidt klogere. – Bregendahl fortalte et rygte om, at regjeringen vilde forelægge fredspræliminærene, og at Tillisch til ham havde udtalt, at det var en umulighed at conservere Slesvig-Holsteen for kongen. – Der var noget tale om, at kongen vilde åbne rigsdagen. Sagde Bregend., at det efter min mening var upassende og stødende mod rigsrådet, da han ikke havde åbnet dette; – det lod dog til, at Tillisch var stemt derfor.

4. august, torsdag. David kom og sagde, at der var kommet cureer, og at meddelelse af fredspræliminæren og våbenstilstand vilde skee til thingene; – han fortalte meget om situationen, der omtrent stemmer med, hvad vi vidste. Efter mødet var Hall og Krieger hos mig. Hall fortalte, at nogle meente, at regjeringen allerede løverdag vilde betragte rigsrådet som ikke eksisterende og lade hele competencen gåe over til rigsdagen.

5. august, fredag. Confer. med Bregendahl om dagsorden løverdag og mandag. – Fra conseilpræsidenten kom afskrifter af fredspræliminærer og våbenstilstandsbetingelser. – Bregendahl vilde først efter opfordring af medlemmer i folkethinget vælge at oplæse aktstykkerne i møde i

thinget. Dette var jeg imod, og da Krieger kom til og var af samme meening, gav Bregendahl efter. – Det blev da aftalt at meddele, at actstykkerne vare modtagne til gjennevlæsning og dermed slutte mødet. Bregendahl fortalte, at man i udenrigsministeriet var af den mening, at grændselinien vilde nærme sig Åbenrå.

6. august, lørdag. Åbning af rigsdag. Kongen åbnede selv, talen indholdsløs og slet holdt. Da kongen gik, varede det længe, inden der blev råbt hurra og det svagt, og fra tilhørerpladsen blev der hysset først og derpå af nogle råbt hurra. Efter mødet i thinget kom Lehmann og Rosenørn. Rosenørn var forunderlig nok nærved at have den mening, at rigsrådet måtte falde bort af sig selv, såsnart ved freden Slesvig var afstået. Efter Rosenørn var gået, kom Hall; – Lehmann og siden Hall udtalte, at det kunde være politisk klogt, at rigsrådet erklærede, at det ikke uden slesvigernes deeltagelse kunde være kompetent til at afstå Slesvig. – Lehmann fortalte, at da der var spørgsmål om voldgiften på Londonconferencen, havde Monrad været i stor tvivl og var kommet til L. for at høre hans mening, og L. havde tilrådet ham at antage voldgiften. – L. viste mig udkast til en interpellation om rigsrådets competence og grundlovens § 2. – Udsættelsesmøde for rigsdagens landsting. – Fønnesbech også af den mening, at rigsrådet eo ipso bortfaldt ved freden.

8. august, mandag. Efter møde i thinget kom Lehmann og Strøm for at tale med mig om, at jeg ikke længer skulde tåle Tschernings modstand mod formanden.

10. august, onsdag. Taffel hos kongen, mest hjemvendte officerer. Efter bordet havde jeg et sammenstød med admiral Irminger angående rigsråd og scandinavisme.

11. august, torsdag. David ønskede underretning fra Århuus til bekræftelse af, hvad man vidste om de preussiske tropper. Dislocering 5.000 mand Aarhuus o. s. v. og 5.000 mand Randers o. s. v. – skrev til Broge derom. Efter anmodning af Wessely henvendte mig til conseil-præsidenten om Koldings stilling ved en grændse syd for Kolding.

12. august, fredag. Traf H. Hage hos Lehmann, der var syg og nerveus. I disput om L.s interpellation blev han meget heftig, men gjorde

siden en venlig undskyldning derfor. H. Hage fortalte, at der var dissents i statsrådet m. h. t. rigsrettens fortsatte beståen. Tillisch vilde lade den uden videre gå over til rigsdagen.

13. august, lørdag. Modtog actstykker fra udenrigsministeriet. Samtale med Krieger om konferencen. Han fastholdt, at det var tabet af Als, der havde gjort vor ulykke; – uden det ville vi endnu kunne have fået Bou-Tønder linien. – Militairet meente dengang, at Als kunde holdes i måneder, sagde han. – Han gjentog, at kongens speculation på personalunionen havde gjort stor ulykke og måske noget smittet Quaaede.

15. august, mandag. Alvorlig debat ang. Lehmanns interpellation 1½ til 5. Lehmanns foredrag smukt og godt holdt. Ministeriets erklæring mødte en så bestemt modstand af Lehmann, Madvig, og tildeels Andræ, at ministeriet begyndte at trække sig tilbage og accepterede en fortolkning af Mourier. Mødet var meget interessant, men den rette holdning forstyrredes af Andræ i et lidenskabeligt foredrag, der gik udenfor sagen tildeels foranlediget ved Lehmanns ytringer. Det var øiensynligt, at ministeriet blev imponeret af den storm, der begyndte at reise sig i forsamlingen, og thingets samstemning med Lehmann og Madvig. – Tscherning var den eneste, der optrådte som forsvarer. – Talte efter mødet med Bluhme om andragendet fra Kolding og leve-rede ham det; – han lovede at sende det til Wien. – Da jeg talte om et opland for Kolding af 1 à 2 miil, trak han på skuldrene, som han vilde sige: Det kan ikke lade sig gjøre. – Talte om aftenen med Madvig om, hvad der var at gjøre, og om en slutningsdiscussion, inden forsamlingen skiltes. – Adler og tidligere H. Hage havde været hos Madvig for at bevæge ham til at sætte sig i spidsen for en opposition.

16. august, tirsdag. Efter mødet i thinget kom Ploug, Unsgaard, Krieger, Hall ind til mig. Krieger var endnu vred over Lehmanns interpellation. Han anså ikke ministeriets acceptation af Mouriers forklaring for fyldestgjørende, da den kun betegnede en hensigt; – han mente, at instruxionerne endnu ikke vare sendte til Wien. – Hall lod til at billige, at det slesvigske andragende kom frem. – Vanskeligheder med Tscherning ang. et ændringsforslag. Tsch. ubehagelig.

17. august, søndag. Middag hos Klein på landet sammen med Hall, Bregendahl, Krogh, Brock, Gram, H. Hage og Frd. Winther. Blandt andet fortalte Hall efter bordet, at kongen den 17. Novb. fra England (prindsessen af Wales) var blevet tilskyndet til at underskrive forfatningsloven; – det var en overraskelse for ministeriet, der ikke havde forceret ham dertil.

20. august, lørdag. Efter mødet Fonnesbech og Andræ. Andræ vred over, at fredsunderhandlingerne ikke strax vare begyndte.

23. august, tirsdag. Andræ fortalte, at et østerrigsk militairskrift omtalte Rolf Krake som et unyttigt og forfeilet skib.

24. august, onsdag. Til Taffel hos kongen med prinds Umberto af Italien. Sad mellem David og Gerlach. – Besynderlig uhyggelig stemning. Man ligefrem fik indtrykket af, at der var passeret noget mellem hoffet og prindsen, hvad der dog let kunde være en feiltagelse. Prindsens holdning som en ung cavallerieofficer med noget barsk væsen.

26. august, fredag. Madvig bragte ændringsforslag. Bluhme havde til M. sagt, at han forstod beslutningen således, at den sigtede til stipulationer for de danske slesvigere efter afståelsen.

27. august, lørdag. Mørk fortalte, at Louis de Vos fra Itzehoe havde været hos ham med prospecter til anlægget af et stort sukkerraffinaderie på actier i kongeriget. Bregendahl fortalte, at det var Fischer, der havde ladet Buchheister få de diplomatiske actstykker til meddelelse i Berlingske. Buchheister havde nær fået sin afsked derfor. – Bregendahl fortalte, at vort gesandtskab i Paris ikke ret troede på brevhemmelighedens sikkerhed i Paris, selv med chifferskrift.

29. august, mandag. Lehmann meente, at jeg var smittet af den almindelige hensynsfuldhed, da jeg havde været betænkelig ved [*her-efter overstreget*: hans interpellation], at han vilde udtale sig. Han sagde, at Andræ [*andre?*] havde takket ham, fordi han havde constateret svaret på interpellationen. Hall meente, at det mislige ved offentligjørelsen i Berlingske var det, at det kunde være skeet med forsæt

eller af vedkommende ansees som skeet med forsæt. Liebe fortalte i den anledning, at Buchheister først havde henvendt sig til udenrigsministeriet og der fået afslag.

1. september, torsdag. Slutningsmøde til rigsrådet. Ved det samlede slutningsmøde i folkethingssalen blev *ikke* råbt hurra for kongen.

2. september, fredag. Hjemreise til Aarhus.

4. september, søndag. Dahl fortalte blandt andet, at han i juni måned havde skrevet til Krieger i London om ikke at bryde konferencen. – Bregendahl på gennemreise; – han havde haft en samtale med Peder Hiorth, der ikke var ret tilfreds med Tillisch og Heltzen som for yderligt gående. Monrads indtrædelse som cultusminister vilde møde hindring i kongens uvillie mod ham; – kongen har mindre mod Hall. – Hiorth havde [*her overstreget*: bebreidet] undret sig over, at Br. ikke havde kaldt Krabbe til orden i thinget for hans udtalelse om systemet af 15. novb. – Prinds Umberto skal virkelig have friet til prinsesse Thyra, men fået en kurv (?) – Dette var da en forklaring af den trykkende stemning ved taffelet 24. aug.

11. september, søndag. Amtmændene havde haft en conference med Falckenstein, ved hvilken han tog afsked med dem og antydede, at tropperne snart drog bort. De refuserede invitation til middag undtagen Bretton, som allene tog mod den. Om aftenen gjorde hine [?] visit undtagen Carl Dahl. Han sagde da, at han håbede, de vilde glemme de ubehageligheder, de havde haft med hinanden. Carl Dahl fortalte, at grev Waldersleben til ham om formiddagen havde udtalt sig i national retning og meente, at det ikke var afgjort, at Danmark mistede Nordslesvig.

13. september, tirsdag. Dahl fortalte efter Rosenørn, at Monrad virkelig havde virket på kongen til at forkaste voldgiften ved at sige, at ministeriet vilde gå af, hvis kongen antog den. – Rygter fra Kjøbenhavn om personalunion bekræftede af etatsråd Koch.

26. september, mandag. Trusler fra Falckenstein m. h. t. indquarteringen mundtlig sagte til indquarteringscommissionen. Rygtet om, at de fjendtlige tropper skulde ud af Jylland, kommet fra Falckensteins folk.

27. september, tirsdag. Mørk fortalte om et forslag i begyndelsen af august fra tysk side til det nationalliberale partie om et forlig på basis af Åbenrå-Tønder linien, som modvægt mod personalunion, men at det fra vor side blev tilbageværet, når ikke Als og Sundved kom til os. (cfr. Plougs meddelelse 1. august).

29. september, torsdag. Indquartering kl. 11^{1/2} uden naturalforplei-ning. [*Ulæselig linie med specifikation over de indkvarterede*].

Etatsr. Koch fortalte, at stemningen i Flensborg nu var sådan, at en afstemning nu uden al tvivl nu vilde blive for Danmark. – Selv mange tydsksindede var nu blevne anderledes sindede. – Major Kar-ger havde tidligere sagt Dahl, at Stemningen fra Flensborg og nord-efter var afgjort dansk; – han og alle preussere havde fået et ganske andet blik på forholdene, end de tidligere havde havt.

30. september, fredag. Den store indquartering afgik til Ebeltoft kl. 8. – I anledning af dronningen af Preussens fødselsdag kanonsalut, stort taf-fel og tappenstreg. – Det heed sig, at vor major Kaufmann var med til taffelet.

1. oktober, lørdag. Samtale med Poulsen fra Flensborg om forholdene i Slesvig. Han meente, at 2/3 af Flensborg nu vilde stemme for til-slutning til Danmark. – Han fortalte som sikkert, at Scheel-Plessen havde spurgt kongen inden sin afreise til Wien, og at kongen havde corres-ponderet med Scheel-Pl. om den finansielle ordning, uden at [*over-streget: finantsministeren*] Fenger (delegeret) vidste det.

2. oktober, søndag. Afreise til Kjøbenhavn allene.

3. oktober, mandag. Efter mødet i thinget havde Lehmann sat Mon-rad stævne i formandsværelset for at tale med ham og Krieger om indbringelse af privat forslag til forfatningsforandring; – Brock også tilstede. Da vi alle vare derimod, opgav Lehmann sin idee. – Monrad antydede tilbøielighed til at overføre 5. juni 1849 pure på rigsrådets område for at vinde Bondevennerne, hvilket vi andre udtalte os imod. – Lehmann fortalte, at Kaufmann havde været enig med de 2 militaire delegerede, men at Preussen havde forkastet commissionens forslag. På vort forslag om den finansielle ordning var der ikke engang endnu

givet svar. L. meente efter Fengers ytringer, at Preussen søgte at forhale afslutningen, medens vi havde gjort indrømmelser uden at opnå resultat. L. troede, at Preussen tænkte på at beholde Jylland med det samme.

6. oktober, torsdag. P. Købke fortalte efter meddelelser fra Fred. 7des omgivelser, at han i sine sidste phantasier ikke talte om forsvar ved Dannevirke, men om at marschere med tropperne mod Kjøbenhavn, han talte tysk i sine phantasier; – dette aldeles sikkert. M. h. t. novemberforfatningen havde han yttret, at han vilde have den vedtaget, men ikke vilde underskrive den, for at beholde den som en trussel – mod hvem?

7. oktober, fredag. Hall omtalte at den 30. mai havde Moltke i Paris i hemmelighed havt en conference med keiseren, hvori denne erklærede, at når vi vilde gåe ind på en deeling efter nationalitet, vilde han understøtte os à plus large mesure, han advarede mod at sætte sagen på spidsen, sagde, at England ikke vilde hjælpe os, og Frankrig kunde ikke. – Moltke meldte dette i en depeche af 3. junii, hvorpå han intet svar fik.

8. oktober, lørdag. Julius Liebe mente, at den nuværende regering helst måtte give efter for Bondevennerne m. h. t. grundloven.

9. oktober, søndag. Conferentsråd Estrup kom for at fortælle, at Gablentz havde sagt til hans svigersøn i Kolding, at freden var sluttet.

13. oktober, torsdag. Bregendahl fortalte, at Bluhme formodentlig snart træder tilbage, da han føler sig åndelig og legemlig svækket. – Heltzen da sandsynlig conseilspræsident. – Samtale med Carlsen om adressen, – han fortalte, at gardeofficererne in corpore vare indtrådte i Augustforeningen, og at denne søgte at drage alle officerer til sig.

19. oktober, onsdag. Lang samtale med Carlsen om situationen. Han fortalte, at artiklen i Dagbladet om thronfølgen var skreven under indflydelse af prindsen af Hessen, med hvem Bille havde havt forhandling. – Det samme sagde Juel leilighedsvis, da jeg traf ham om aftenen. – Han fortalte også, at Bismarckske agenter havde forsøgt ind-

virkning på pressen her til at gjøre fælleds sag med Preussen på basis af afståelse til Preussen allene mod deling af Slesvig.

22. oktober, lørdag. Bregendahl fortalte, at Heltzen havde været imod sagsanlæggelse mod Bille, men at David og Tillisch fremskyndede den. Heltzen sagde mig, at fredsunderhandlingerne bleve trukket i langdrag af Preussen og i de sidste dage ikke var gået frem. Preussen vilde ikke ud af Jylland.

23. oktober, lørdag. Fenger meente, at der ikke var tale om aversionalsum, men vel nedsættelse af gjeldssummens quota. – Traf appellationsråd Juel på jernbanen; – han påstod med bestemthed at vide, at Preussen mod ret til annexion af Holsteen og Sydslesvig vilde overlade os Nordslesvig Flensborg inclusive.

24. oktober, mandag. Madvig fortalte, at den slesvigske deputation i Paris (Kleaving) gennem Drouyn de Lhuys havde fået meddelelse fra keiseren, at han for tiden kun kunde give diplomatisk bistand, men at slesvigerne ikke skulde betragte den nuværende afgjørelse som endelig. Tillisch yttrede for Bregendahl, at freden i disse dage vilde blive sluttet.

25. oktober, tirsdag. Lehmann fortalte, at kongen havde overfuset Torben Bille, da han mødte til audiences efter sin fratrædelse fra gesandtskab i London og sagt til ham, at han i London havde repræsenteret sin fætter og ikke sin konge. Han fortalte også, at Bluhme havde modsat sig den russiske forlovelse. – Regjeringen ventes snarest at kunde udrette noget mod Falckensteins herredømme i Jylland, når Bismarck kommer tilbage, da Falckenstein har meget at sige i Berlin.

27. oktober, torsdag. Krieger vilde opfordre B. Christensen til at lade adressen ligge i thinget. Bredstrup reiser imorgen i speciel mission til Berlin i anledning af Falckensteins forholdsregler. Når freden slutes, vil der blive givet 3 uger til ratification og derefter 3 uger til udrykning af de fjendtlige tropper.

29. oktober, lørdag. Bregendahl kom for efter anmodning af Tillisch at gjøre aftale med mig om rigsdagens udsættelse. Confererede derom

med viceformændene. Tillisch havde sagt Bregendahl og tillige meddelt i et møde af jyske folkethingsmænd, at Rusland havde viist sig mest fjendtlig af de neutrale magter, endog i den allersidste tid. Der kunde ikke være tale om at slutte sig til Rusland. Freden ventes underskrevet idag.

31. oktober, mandag. Conference mellem formændene og Bluhme, David, Tillisch ang. fredstractatens forelæggelse. – Jeg holdt på forelæggelse samtidig i begge thing. Bluhme vilde mene, at man i Wien virkelig troede, at kongen vilde blive nødt til ikke at ratificere freden, og at dette var grunden til Falckensteins forholdsregler i Jylland; – dette havde Schøller medbragt fra Wien. – Madvig, Krieger og Lehmann vare enige med mig i, at forelæggelsen skulde ske samtidigt i begge thing.

1. november, tirsdag. Talte med Bregendahl og siden med Monrad om den samtidige forelæggelse, som Monrad var meget imod. Kl. 4 formandsmøde med ministrene ang. forelæggelse af fredstractaten. Bregendahl erklærede, at han ikke kunde ansee samtykket efter samtidig forelæggelse som lovgyldig givet, og at folkethingsmedlemmerne vare derimod. Jeg fastholdt min mening, således som den var støttet af medlemmerne i landstinget, deriblandt Andræ, men det lod til, at Bluhme og navnlig Tillisch frygtede folkethingets indvendinger.

2. november, onsdag. Privat forhandling ang. forelæggelse af fredstractat med Krieger og Madvig.

3. november, torsdag. Bregendahl fortalte, at Heltzen havde sagt, at Tillisch på egen hånd havde bestemt rigsdagens udsættelse. – Heltzen anså den for uforholden og var ikke stemt for at forelægge andet end samtykke til freden.

4. november, fredag. Samtale med Heltzen. Han antydede, at der ikke vilde blive forelagt rigsrådet forfatningsændring. Han havde været imod rigsdagens udsættelse. Han var i tvivl, om han skulde nedlægge sit mandat af hensyn til Ærø eller blive og sige »stemmer ikke« ved afstemningen.

5. november, lørdag. Møde med Bluhme og Bregendahl. Rigsrådets åbning kl. 12. — Hall begynder nu at troe på muligheden af personalunionen.

6. november, søndag. Confererede med Madvig om Carlsens brev og om Krügers indkaldelse. Actstykker.

7. november, mandag. Afsendte brev til Carlsen. Talte med finansministeren om Carlsens mandat.

10. november, torsdag. Møde i thinget for lukkede døre 1¹/₂–3. Talte med Bluhme om Carlsens mandatnedlæggelse og bad ham skaffe kongens samtykke førend næste møde.

11. november, fredag. Hagemann (Slesvig) ang. rigsrådsreisegodtgjørelse. Samtale med Monrad. Han kom ligesom af trang til at udtale sig for nogen om sin afstemning; — efter hans mening var artiklen i fredstractaten om indfødsretten beregnet på at sikre Scheel-Plessen og andre adgang til statsposter. Møde i thinget 1¹/₂–3. Vedtagelse af samtykke til freden. — Hagemann underskrev om aftenen eedsformularen og fik derefter anviisning på reisegodtgjørelse. Han fortalte, at på Fredensborg igår syntes det, som om kongen og dronningen ikke ventede noget andet resultat senere. — Hagemann havde spurgt oberst Kaufmann, om han ikke kunde give nogen udsigt til, at Slesvig kom tilbage til Danmark, hvortil K. svarede, at det kunde han ikke, og det vilde meget beroe, hvorledes det gik herhjemme.

15. november, tirsdag. Besøg af Estrup; han talte om i masse at træde ind i Augustforeningen for at sprænge den. — Julius Liebe fortalte, at der var tale om, at kongen vilde gjøre et besøg i Jylland opmuntret dertil af en jøde. — Talte siden med Estrup om at søge at forhindre det, som et forfeilet skridt. — Stockfleth fortalte om slesvigernes audiens hos kongen og Bluhme og om det uheldige indtryk, de havde fået.

16. november, onsdag. Rosenørn sagde mig, at godseierne var i begreb med at danne en centrumsforening og havde indbudt andre end godseiere, men med udelukkelse af: Madvig, Lehmann, Ploug, Krieger.

18. november, fredag. David fortalte, at kongen påtænkte en reise til Jylland på 8 dage ledsaget af en minister; jeg sagde ham, at kongen hellere måtte opgive denne reise for tiden. — D. sagde mig, at man endnu ikke var enig om forelæggelsen af forfatningsforandringen; han D. foretrak en resolution, men andre vare stemte for vedtagelse af forandringen; — han spurgte, om jeg troede, at toårige sessioner kunde gjen-nemføres. — Krigsskadeloven vil blive forelagt i form af bemyndigelse til godtgørelse af 50 % m. m. — Efter mødet i thinget talte Lehmann om Monrads fortvivlelse. M. havde til Bregend. brugt den yttring: Jeg har forrådt mit fædreland og er selv bleven forrådt. L. vilde nu ikke fri-kjende ham for ærgjerrighedsmotiver ved overtagelsen af ministeriet i decemb. 1863.

19. november, lørdag. Fønnesbech sagde mig, at man i folkethinget tænkte på at styrte ministeriet, og at Tscherning muligen havde deel deri.

23. november, onsdag. Poulsen fortalte adskilligt om høiere officerers udtalelse i Flensborg (i begyndelsen af krigen?) (Der siges, at Heltzen tænker på factisk at give godseierne den gamle kaldsret til præstekaldene?).

26. november, lørdag. Tilsagt til taffel på Fredensborg i anledning af prindsesse Dagmars fødselsdag. Formændene vare indbudte til et af-trædelse på slottet. Med jernbanetog kl. 11. — Da der ikke var plads til os på de vogne, der fra slottet mødte ved stationen, vilde Bregend. ikke benytte værelse på slottet, og da jeg ikke kunde formå ham der-til, fulgte jeg for ikke at være ene med ham til gjæstgivergården, hvor der senere kom bud for at spørge efter os og gjentagen anmodning om at komme op. — Da vi kl. 5 kom op til taffelet gjorde adjutan-ten undskyldning for, at der ikke havde været vogne nok ved sta-tionen. — Formændene fåe nu plads ved siden af overhofmarschallen ligeoverfor kongen; Oxholm vil gjerne tale om politik. — Prindsesse Dag-mar se meget yndig ud; — hendes skål var den eneste og blev udbragt af landgreven. Kongen såe meget nedtrykt; — der var cour efter taffelet; — ved præsentationen for prinds. Dagmar sagde hun, at hun forlod Dan-mark til efteråret. — Alle gjæsterne, hvoriblandt flere russere, og alle diplomaterne vare civile med små ridderkors. — Efter kaffen fulgte

med Oxholm til hans værelse; – han vilde have at vide, hvad jeg meente om personalunionen, som han dog ikke troede kunde realiseres.

28. november, mandag. Lehmann meente, at ministeriet tænkte på at supplere sig med et medlem fra den liberale side.

2. december, fredag. Sylvester Jørgensen af folkethinget kom for at tale med mig om situationen og spørge, om jeg meente, at landstinget vilde gå ind på en sådan forandring af forfatningslovene, som Monrad havde bebudet forslag til, hvilket jeg benægtede. – Bregendahl lod til at være noget stemt for Monrads idee af frygt for vanskeligheder. – Kampmann tænkte på at foreslåe conflicten undgået ved at indskrænke loven til en udsondring af slesvigerne. – Efter middag hos David lang samtale med Quaade. Qu. meente, at Bismarck snarest var tilbøielig til at gjøre indrømmelser med hensyn til Nord-slesvig, men det var et spørgsmål, om han for øieblikket kunde, og at vi i al fald foreløbig måtte forholde os rolige. Fortalte om tilstanden i Preusen og roste i flere henseender Bismarck. – Qu. udtalte aldeles bestemt, at Fred. 7's død var grunden til krigen. Uden den var der al udsigt til en fredelig løsning overensstemmende med vort ønske, sålænge Fr. 7. levede.

7. december, onsdag. Diplomatsk middag hos udenrigsministeren. I anledning af I. A. Hansens ændringsforslag til 3. behandl. af forfatningsloven sagde Bluhme mig ved bordet, at noget lignende først havde været påtænkt i ministeriet, men at man havde opgivet det, fordi man meente, at rigsrådets landsting ikke vilde gå ind derpå. – Talte med Bregendahl om bemyndigelsen til nytårsgratulationen. – Br. havde tænkt på at indbefatte dronningen deri, hvilket jeg bestemt modsatte mig.

8. december, torsdag. Samtale med David og Quaade om muligheden af at holde rigsråd og rigsdag på een gang. David havde efter mødet i folkethinget udtalt til flere, at folkethinget strax skulde opløses.

9. december, fredag. Privatmøde af landstingsmænd, hvor besluttedes at restituere forfatningsloven. – Krieger var ikke af den mening, at der behøvedes 66 stemmer i folkethinget. Han sagde, at Madvig truede

med at interpellere i thinget ang. kongens svar til en deputation i Horsens. Madvig vilde først søge at bevæge Bluhme til at fåe beretningen i Berlingske desavoueret. Rosenkrantz og Dahlstrøm kom til mig for at foranledige, at landstinget modtog kongen ved hans tilbagekomst på jernbanen. Nægtede at inklade mig derpå, og Dahlstrøm gav mig tilsidst ret, men Rosenkrantz var meget opsat derpå.

10. december, lørdag. Samtale med Monrad og Bregendahl om landstingets sammensætning. — Gjennemgik med Dessau manuscriptet for det hemmelige møde i thinget.

11. december, søndag. Ploug meener, at Scheele havde foranlediget Liebenbergs bog eller havde deel deri. (En piece af Liebenberg, hvis omdeling i landsting jeg havde forbudt). — J. Liebe meente, at der ikke vilde blive tale om opløsning af folkethinget, førend fælledsudvalg var forsøgt. Han fortalte, at Madvig havde været hos Bluhme, at Bl. først ikke vilde inklade sig på noget, men til slutningen lovede at overveie sagen. — Efter torsdagsmødet havde Heltzen yttret, at man ligesågodt kunde regjere med rigsdagen som med rigsrådet. David blev underrettet om denne privatyttring af Heltzen. Fortaltes: at kongefamilien betragter resultatet af krigen som en ulykke for sig og er taknemlig for den medfølelse og deeltagelse som folket viser for denne kongefamiliens ulykke (charakteristisk).

12. december, mandag. Før mødet i thinget kom Hall, Monrad og Klein til mig for at fåe udsættelse af mødet i landstinget for at conferere om eventuelt ændringsforslag, da David skulde have erklæret, at det vilde komme til opløsning, hvis folkethinget ikke gav efter, og at regjeringen ikke vilde lade det komme til fælledsudvalg. — Dette foranledigede stor bevægelse, og det blev aftalt, at Krieger skulde forlange udsættelse af sagen i landstinget, men imidlertid havde David givet en anden forklaring og begjæring om udsættelse fremkom derfor ikke.

14. december, onsdag. Talte med Bregendahl i Monrads nærværelse om forfatningssagens gang. Gjorde med Hall beregning over forfatningssagens gang og sagde ham, at jeg tænkte at holde landsthingsmøde allerede 3. januar.

16. december, fredag. Samtale med David. Han sagde, at de tyske magter trak tiden ud uden at sende commissairer til grændseregulering.

18. december, søndag. Fællesudvalget færdig kl. 3³/₄. Bregendahl fortalte, at ved fællesudvalgets sammensætning havde de Wintherske Bondevenner forenet sig med Centrum, så at B. Christensen ved valg efter quotient kun fik 3 stemmer foruden sin egen.

19. december, mandag. Conference med Bregend. om extraordinairt at foretage forfatningssagen. Samtale med Hall og David om dens fremlæggelse. – Bluhme og David står i en slags modsætning til Heltzen og Tillisch. Otto Plessen er kommet hertil, men reiser igjen iaften. – Der har været rygter, vistnok løse rygter, om Otto Plessens og gr. Frijs indtrædelse i ministeriet. – Gik til Bluhme efter aftale med David for at få møde tirsdag aften og fremlæggelse af forfatningsudkastet onsdag.

20. december, tirsdag. Afskrift af keiser Napoleons svar til nordslesvigerne. Privatmøde af thingets medlemmer for at constatere stemmetallet. – I aftenmøde vedtagelsen af grundlovsforslaget 7¹/₂–10.

21. december, onsdag. Samtale med Madvig og Hall. – Hall har også nogen troe til, at der er noget i giære med hensyn til Slesvig. Han tror ikke på ministerrygterne, hvorefter det også hedder, at Heltzen skulde gå af og Andræ og Krieger træde ind.

22. december, torsdag. Talte med David i Heltzens nærværelse om samtidig rigsråd og rigsdag. David var temmelig ilter og vilde ikke indlade sig på at holde rigsdagens samlet; – det kunde nu overveies i de 14 dage. Heltzen kold og hård. Lehmann viste mig kongens svar ved oversendelsen af hans bog.

23. december, fredag. Afreise til Aarhus.

24. december, lørdag. Dahl fortalte om en samtale med kongen ved bordet i Aarhus om politik, der blev til en disput. – Den var foranlediget af en ytring af justitsr. Hertz (Dahls svigerfader) til kongen til skade for Dahl. D. meente, at kongen var blevet vred på ham.

31. december, lørdag. Afreise til Kjøbenhavn.

1865

1. januar, søndag. Nytårscour. Ved en feiltagelse af marschallen kom Scheele ind før formændene, og Bregendahl var ubehagelig mod marschallen derfor. Efter tour bragte jeg gratulationen. — Tilstede var kronprindsen, men ikke dronningen. Kongen svarede på tiltalen, »at det var hans oprigtigste ønske at arbeide sammen med repræsentationen«; han udhævede særlig, »at det var ham kjær at see netop os, som begge vare fra Jylland, hvor han nylig var blevet så hjertelig modtaget.«

3. januar, tirsdag. Bregendahl fortalte leilighedsviis, at da han i october havde audients hos kongen, havde kongen sagt til ham, at han havde håbet at opnå en personalunion, og på en bemærkning af Brg. om det farlige for kongeriget ved en sådan havde han sagt, at Br. måtte være overbeviist om, at det var hans alvorlige mening at opretholde forfatningen og ikke gjøre brud på den constitutionelle frihed.

6. januar, fredag. Samtale med Oxholm. O. kom bestandig tilbage til kongens constitutionelle rettigheder ligeoverfor en folkestemning. Han klagede over pressens angreb på kongens person og forstod ikke, hvad man vilde opnå derved. Personalunion med hertugdømmerne var at foretrække for heel afståelse. — Alternativet: personalunion eller Nordslesvigs tilbagegivelse havde ikke foreligget. — Det lød på ham, som om der var gjort et forsøg på at få Nordslesvig igjen, men at det var mislykket, og at det var tilkjendegivet, at der var tyskere i Nordslesvig, som man ikke vilde priisgive til det danske nationale og demokratiske system.

7. januar, lørdag. Bregendahl sagde mig, at Balthazar Christensen havde sagt, at der mandag vilde skee en alvorlig demonstration i landstinget. B. Christensen havde i den anledning været på Gl. Kiøgegård hos Carlsen. — Mødtes hos Bierring med Brock, Reich, du Plat o. fl. Efter bordet bragte du Plat til mig Dannevirkesagen på bane. — Han påstod, at Monrad havde vidst, at stillingen vilde blive forladt, og at han måskee netop ved kongen havde foranlediget det. Stillingen var efter du Plats mening uholdbar, Meza havde kun udført, hvad krigsrådet

havde besluttet. Du Plat fortalte en ytring af Lundbye om Monrad, mærkelig, hvis den var sand. — Lundbye havde givet Monrad skyld for alt og omtalt ham som en reen diævel. — Lundbye var alt for meget ironiker og reflectionsmenneske til at kunne styre et ministerium.

9. januar, mandag. Møde i rigsdagslandsting. — Før mødet bad Carlsen mig at undgåe at nævne i rigsdagslandsting møder af rigsrådslandsting, da han måtte protestere, når jeg tog hensyn til rigsrådet, hvilket han helst vilde undgåe.

12. januar, torsdag. Holst fortalte om sine underhandlinger med Rowan om statens overtagelse af jernbanens drift. Han havde et brev fra Peto til Rowan, hvori Peto meddeler Rowan, at tyske capitalister havde meldt sig som købere af actierne, men at Peto ikke gjerne vilde forbigåe den danske regjering. — Brevet formodenlig skrevet for at skulle vises frem. — Louth havde tidligere meent, at overdragelse kunne skee til 85 %, men det vilde Rowan nu ikke høre noget om. — Foreslog Holst, at han skulde see at fåe et bindende tilbud fra Peto, som kunne holdes åbent til næste rigsdagssession i efteråret. — I 18 måneder meente Peto at holde actierne endnu.

13. januar, fredag. Samtale med Rowan. Han beklagede sig over Owens opræden som formand i directionen og erklærede, at hvis det ikke kunde komme til en overenskomst, vilde han modsætte sig Owens formandsskab. Rowan bragte også salget af selskabets actier til staten på bane.

14. januar, lørdag. Beck fra Nordslesvig meldt sig som medlem. Forhandlede med ham om hans tilstedeværelse i thinget og med Krieger om ikke at modsætte sig den. — Beck vilde ikke rette sig efter min anmodning om at gåe bort, men Krieger forlod salen, da Beck ved navneopråb blev råbt op.

16. januar, mandag. Talte med Krieger om Becks ret til at møde i thinget. — Holst meente, at det endnu ikke var i orden med de slesvigske baner, og at det var et storartet forsøg af Peto og Erlanger i forening på at lokke tyske actionairer. Der skulde udstedes nye actier for 2 millioner.

17. januar, tirsdag. Talte med Owesen om jernbanedirectionen. O. synes at gåe ind på min betragtning af forholdet, der da måtte føre til, at han ikke vilde være formand; som formand vilde han betragte selskabet som et abstract begreb.

19. januar, torsdag. Samtale med Krieger, Brock og Hall. Krieger fortalte, at David var blevet overstemt med hensyn til spørgsmålet om 2000 eller 1200 indtægts census. David havde været for nedsættelsen.

21. januar, lørdag. Lehmann meget dårlig.

22. januar, søndag. Holten (landstinget) fortalte, at man sagde om Lehmann, at han i 1861 havde søgt om at blive kammerherre, hvilket jeg berigtigede.

25. januar, onsdag. Hos Emil Rosenørn samtale med Rosenørn Lehn om lehnsbesiddernes udelukkelse fra repræsentationen; han spadserede med hjem. — Carlsen antydede, at der var tale om ministercrise fra oven.

26. januar, torsdag. Krieger meente, at Heltzen havde tabt en deel af sin betydning, og at der ikke var fare for den liberale fraction af ministeriet, hvis ikke Sponneck kom tilbage. Jevnede en strid mellem Holten og Krarup.

27. januar, fredag. Træt af mange afstemninger. Mødte Barfod, der sagde mig, at Bondevennerne tænkte på at nedlægge rigsrådsmandaterne i masse.

28. januar, lørdag. I thinget blev fortalt, at en deputation af bondevenner havde været hos Heltzen, og at han havde sagt til dem, at det var ham ligegyldigt, om han holdt sig til grundloven af 5. juni eller til det nye grundlovsudkast.

29. januar, søndag. Efter bordet hos Puggaard fortalte Casse som karakteristisk for Algreen-Ussing, at han som generalprocureur erklærede sig for presseactionen, medens Casse var justitsminister, men nu under Heltzen frarådede han den. Han sagde, at hans betænkninger for øvrigt vare vel skrevne.

1. februar, onsdag. Lang samtale med ([her overstreget: ? 1881] An-kier?). Han var overbevist om, at Meza ved Dannevirkes rømning havde handlet efter aftale med kongen og støttede det på data, som ikke vare almindelig bekjendte. Monrad var bleven duperet, men havde dog nok temmelig tidlig havt nys derom. Han? troede, at der havde be-stået en overenskomst mellem hoffet og Preussen, hvorefter hæren skulde gåe tilbage til Jylland; hermed stod den forkeerte disposition ved tilbagoetog med hensyn til trainet i forbindelse. Det var muligt, at Preussens dårlige angreb på Mysunde (hvorfor der skulde haves op-rejsning) [herudfor spørgsmålstegn i marginen] og sammenstødet med østerrigerne ved Sankelmark havde givet det hele en anden ven-ding. Han meente, at de fjendtlige tropper foran Dannevirke havde været ligeså ilde farne som vore; – østerrigernes raske angreb ved Jagel og Kongshøi havde noget forknyttet både vore officerer og sol-dater, der vilde have kæmpet bedre ligeoverfor preusserne. – Han om-talte det påfaldende i, at dronningen, der under krigen, især i be-gyndelsen, havde sagt, at der ikke blev ført krig imod kongen, nu var rasende forbitret på tyskerne og preusserne. – Lundbye havde været i den misligste stilling mellem kongen og armeens høiere offi-cerer. – Med hensyn til krigens førelse var det vor ulykke, at vi ikke i de 2 foregående år havde villet bringe de pecuniaire ofre, der måtte kræves til krigen, navnlig med en stilling som den ved Dannevirke.

2. februar, torsdag. Krieger fortalte, at David og Tillisch desavou-erede Heltzen m. h. t. den omstridte paragraph i straffeloven § 79.

6. februar, mandag. Lang samtale med Carlsen. [Carlsen indsat se-ner, oprindelig spørgsmålstegn]. Han fortalte, at han havde fået et [her overstreget: langt] venligt brev fra kongen, hvis hensigt han ikke kunde begribe. Kongen havde udtalt deri, at han havde mindre håb end nogensinde om at fåe noget af Slesvig tilbage. – I anledning af § 79 i straffeloven og Heltzens forhold dertil fortalte jeg ham, at der for længere tid siden var gjort anonyme indberetninger til justitsministe-riet om en scandinavisk sammensværgelse med opgivne navne. ? [for-mentlig Carlsen] vilde bringe dette i forbindelse med § 79 og spurgte, om jeg havde hørt om påtænkte actioner; – selv frygtede han intet, han kunde lade trykke alt, hvad han havde skrevet. – Det besynder-lige var, at han var i besiddelse af det originale udkast til den scan-

dinaviske familiepagt. – Talte med Stockfleth. Han fortalte, at Heltzen havde sagt til cancell. Friderichsen, der søgte embedet i Ribe, at han ikke vilde ansætte nogen embedsmand fra Haderslev amt, fordi han ikke vilde støtte de afståede deelee i den troe, at de nogensinde skulde komme tilbage til Danmark. – Krieger havde skrevet for nylig til Stockfleth, at stemningen i Slesvig vedblev at være fortrinlig. Tscherning har søgt Carlsen flere gange for at alliere sig med ham (cfr. Winthers yttringer under grundlovssagen i dag), men Carlsen vilde ikke indlade sig på et ministerium.

7. februar, tirsdag. Talte med J. Liebe om ministeriets stilling, navnlig Heltzens. L. meente, at Tscherning havde været virksom hos kongens omgivelser om ikke directe hos kongen selv.

11. februar, lørdag. Krieger fortalte, at Sponneck vilde komme tilbage fra Grækenland til efteråret.

12. februar, søndag. Læste Kaufmanns forsvar for Meza. Deri modbeviis mod en deel af Ankiers påstande.

13. februar, mandag. I en samtale, som Krogh, H. Hage og Kampmann hørte, omtalte Klein med stor bitterhed Heltzen og sagde, at han kjendte omstændigheder, der vare så graverende for ham, at de kunde føre til en rigsretsaction. I anledning af Birchs ansættelse som auctionsdirecteur (Birch er en slægtning af Liebenberg) fortaltes, at man sagde, at Birch var bleven benyttet af Heltzen som mellemmand for J. Hansen i Paris for at komme i besiddelse af nogle breve fra Hall og Bille, hvilket Klein rettede til, at det vare breve fra Hall og Klein. – I. A. Hansen havde i snapstinget fortalt, at Klein skulde være justitsminister istedetfor Heltzen. – Siden kom Monrad ind til mig for at tale om stillingen.

14. februar, tirsdag. Rygte om ministercrise.

15. februar, onsdag. Hall mener, at rygtet er uden grund.

16. februar, torsdag. Rygter i byen om ministercrise. I. A. Hansen havde sagt til C. W. Rimestad, at når han Rimestad vilde stemme for

ændringsforslaget til grundloven, så vilde det blive vedtaget, og så vilde ministeriet være styrtet og et nyt dannet af Heltzen, Tscherning og Carlsen. – Bregendahl havde for nogle dage siden spurgt Heltzen ligefrem om krisen og sagt, at H. havde været uforsigtig i sine ytringer. Heltzen benægtede da, at der var uenighed i ministeriet om grundloven, han havde vel engang yttret, at man kunde gå tilbage til grundloven af 5. junii, men det var længere tid siden, og nu var der ikke dissents. Den anden grund, der blev nævnt, historien med J. Hansen i Paris, da var sammenhængen den, at Hansen var aldeles compromitteret ved sin opførsel i Paris således, at underhandlerne i Wien i sin tid havde klaget over Hansen. Dersom sagen blev offentliggjort, så vilde det vise sig, at han selv, Heltzen, måtte have ære deraf, og at Hansen vilde have solgt sit fædreland. – Rosenørn sagde mig, at han vidste, at Carlsen havde havt brev fra kongen, men han lagde ingen vægt derpå, da Carlsen var aldeles uberegnelig.

17. februar, fredag. Rygtet om ministercrise vedvarer, men er usandsynligt. – Madvig meente, at Heltzen vilde fortrænge David og sætte Liebenberg i hans sted; han troede på Heltzens underhandlinger med J. Hansen, som han havde villet købe. – Skrike har været i correspondance med grev Frijs.

18. februar, lørdag. Ploug fortalte, at han havde fået en tilståelse fra Hansen i Paris, at han havde leveret Moltzen breve fra Klein, Bille og Juel, hvilke Moltzen havde modtaget for Heltzen. Brevene indeholdt intet compromitterende. Hansen skal også være sendt til Paris af David.

21. februar, tirsdag. Lang samtale med (Ankier). Han kjendte de underhandlinger, Sverrig havde indledet i forsommeren under krigen; – de gik ud på en alliancetractat, der var formodenlig tillige tænkt på en familieforbindelse, men hoffet her vilde ikke troe derpå og betragtede det som en hån; der blev svaret høfligt, men undvigende. Ved at tale om Dannevirkes rømning fortalte . . . [lakune] . . . at Paget og Hamilton kom til ham d. 6 februar for at fåe underretning. Paget var overordentlig betaget og sagde, at det var den sørgeligste efterretning, han havde fået i sit liv; Hamilton var mørk og sagde . . . [lakune] . . ., at han dagen efter skulde reise til Stockholm i anledning af

en overenskomst mellem England og Sverrig om activ deeltagelse, men nu var det forbi; det var sandt, at i januar måned engelske tropper vare designerede til udrykning til Slesvig. I anledning af Kaufmanns skrift påstod han, at hvad der deri sagdes om dispositionerne for retiraden, var en omgæen af sandheden. Der var ikke tale om fejltagelse med en enkelt brigade som var tilfældig, men om 2 divisioner, og der forelæe en indberetning fra corpsintendanten, hvorefter han måtte antage, at dispositionen d. 5te var 2 divisioner til Jylland og 1 division til Als. – Monrad havde sagt, at en af kongens adjutanter havde i Slesvig villet formåe Monrad til som conseilpræsident i regeringens navn at give overcommandoen befaling til tilbagetog.

22. februar, onsdag. Lang samtale med Klein. Han omtalte, at Halls forhold navnlig var godt til det franske diplomatie, og at den franske regering vilde være tilbøielig til at støtte ham.

23. februar, torsdag. J. Liebe påstod, at der slet ikke havde været tale om forandring i ministeriet.

24. februar, fredag. Jespersen fortalte, at Heltzen i samtale med Kampmann havde vedgået, at det oprindelg havde været ministeriets mening at betragte rigsrådet som hævet ved fredsslutningen, men at den heftige modstand i landstinget havde bevæget Bluhme og David til at vige tilbage, og de andre ministre havde da måttet give efter. – Meningen har formodenlig været en slags absolutisme i fællessagerne, indtil rigsdagen gik ind på en nye forfatning. – Carlsen havde udtalt den mening, at når det ikke kom til enighed mellem regjeringen og rigsdagen, så vilde det dog ikke komme til opløsning, men ministeriet vilde gåe af og et nyt blive dannet af Andræ og grev Frijs, der så vilde regjere med de 2 forfatninger. – Klein har været sendt af Centrum til David for at fåe ham til at tage sit ændringsforslag tilbage.

27. februar, mandag. Jespersen fortalte en yttring af Monrad, at når regjeringen gik ind på hans forslag eller noget lignende, så vilde den blive nødt til at tage 5. juni uforandret. Han, Monrad, foretrak 5. juni landsting i al fald for rigsrådets nuværende landsting. – Historien med J. Hansen og Heltzen havde Bierring fortalt Jespersen

på den måde, at Drouyn de Lhuys skulde have skrevet til Hall, at når vi holdt os rolige og undgik politiske kriser, kunde vi endnu få Nordslesvig tilbage. – Dette havde Hall meddelt Bluhme, og det var også kommet frem, at Bismarck tænkte på noget sådant. – Nu skulde Heltzen for at conservere sin stilling i ministeriet have truet med at offentliggjøre alt dette, hvis man tvang ham ud af ministeriet. Dette berigtigede jeg til Jespersen uden dog at meddele ham, hvad jeg vidste derom.

3. marts, fredag. Før mødet fortalte Carlsen om en ministercombination, som han troede noget på, nemlig gr. Frijs som finantsminister istedetfor David, Quaade udenrigsminister istedetfor Bluhme, Bille istedetfor Lütken og Monrad som cultusminister. – Sagde ham, at jeg ikke troede derpå, navnlig ikke på Monrads indtrædelse og en sådan combination tilveiebragt af Heltzen. – C. troede, at grev Fr. ikke var utilbøielig; – Fr. havde gennem godseier Grüner og lieutenant Michaelsen sonderet terrainet, og disse havde formodenlig confereret med Bondevennerne. Det skulde være en hemmelighed for Carlsen, men han havde stadig fået rapporter derom. Tidligere havde Skeel forhandlet med Frølund, hvilket han nævnedes, da jeg meente, at Skeel stod udenfor alt dette. Carlsen havde lige holdt et møde med grundtvigianerne, og de vare blevne enige om at gå ind på indrømmelser for at komme til en afgjørelse i grundlovssagen. Carlsen stod nu ikke i nogen politisk forbindelse med Frijs, der betragtede ham som en modstander, navnlig for det nationale spørgsmåls skyld. – Combinationerne vare da nærmest rettede mod de Nationalliberale.

7. marts, tirsdag. Bregendahl fortalte, at fru Graefe født Knuth havde skrevet hjem fra Berlin, at v. Thile af det preussiske udenrigsministerium i et selskab hos hende havde omtalt det som afgjort, at Nordslesvig kom tilbage til Danmark. – Besøg af oberstlieut. Muus, der vilde søge en stationsforvalterplads ved den jyske jernbane. – Han talte om 7. regiments forhold d. 17. marts ifjor og gav dispositionen skyld for udfaldet den dag.

9. marts, torsdag. Holten af landstinget fortalte, at Heltzen til ham havde udtalt sig stærkt mod David og meente, at det var gået bedre, når ministeriet havde fulgt sin første plan at ophæve grundloven af 18.

novb. og holde absolutismen i fælledssager og 5. juni forfatningen i det særlige. Denne mening havde Heltzen endnu. Sagde før thinget til Tillisch, at jeg ikke var enig med Bregendahl i, hvad Br. havde yttret om tilsigelse til at tage mod kongen. – Rosenørn sagde mig, at han havde talt med gr. Frijs om dennes indtrædelse i ministeriet. Fr. vilde nødig, men meente, at han ikke burde undslå sig, når det blev forlangt af ham. – Der fortaltes, at man ved hoffet skulle være imod at få Nordslesvig tilbage, formodenlig endnu bestandig med tanke om personalunion.

13. marts, mandag. Samtale med Carlsen. Han sagde, at grundtvigianerne Birkedal inclusive, vilde gå ind på en tålelig overenskomst, B. Christensen derimod ikke og heller ikke I. A. Hansen. Carlsen omtalte, at han fik mange anonyme smædebrev, og han formodede, at breve til ham fra Sverrig havde været åbnede. – Carlsen fortalte, at hoffet nu var meget forbittret på Rusland, fordi R. vilde indrømme Preussen alt, og at man derfor vilde søge tilflugt hos Frankrig for at få Nordslesvig tilbage og derved holde dynastiet. – Ved afstemningen i thinget gjorde Brockdorff og Frandsen udslaget; – Rosenørn havde forgjæves talt med dem.

14. marts, tirsdag. Uhyggelig discussion i thinget. Lehmann [*viste*] mig sin interpellation til conseilpræsidenten mod Heltzen. Han fortalte, at Drouyn de Lhuys gennem Dotézac havde anbefalet J. Hansen som en brugbar mand. Hansen havde i Biarritz havt en samtale med Bismarck, hvori denne skulde have yttret, at når han kunde få resten, brød han sig ikke om Nordslesvig.

15. marts, onsdag. I. C. Jacobsen havde talt med Tillisch om interpellation mod Heltzen. Tillisch vilde conferere med de andre ministre.

17. marts, fredag. Før mødet kom Tillich for at tale med mig om Jacobsens interpellation ang. Heltzen; – han sagde, at både Bluhme og Quaade vare af den mening, at det vilde skade underhandlingerne ang. Nordslesvig. Han omtalte, at J. Hansen havde foreviist breve både fra Drouyn de Lhuys og Bismarck.

18. marts, lørdag. Før mødet samtale med Krieger og Bregendahl ang. grundlovsforslaget. – Senere kom Jacobsen og derefter Tillisch for at

tale om interpellationen ang. Heltzen. Resultatet blev, at Jacobsen til tirsdag, da der igjen skulde være møde, skulde have endeligt svar fra ministeriet. Tillisch havde givet Jacobsen grund, som han ikke måtte meddele, for denne udsættelse, og Jacobsen havde indrømmet den. Efter at Tillisch var gået, kom Lehmann og blev meget vred, da han hørte, at anmeldelse af interpellationen skulde udsættes og gik bort i vrede uden at kunne holdes tilbage for at skrive og indlevere sin interpellation. Da han kom med den, ligesom jeg skulde gåe ind i salen, fik jeg ham efter en temmelig alvorlig strid til at finde sig i, at jeg holdt den tilbage foreløbig uden at anmelde den før tirsdag. Efter mødet kom Madvig og Bille for at høre, hvorledes sagerne stode med interpellationen, da en sådan også forberedtes i folkethinget, hvor den ikke kunde anmeldes før onsdag. Før mødet fortalte Krieger om J. Hansen, at Drouyn de Lhuys havde benyttet Hansen som mellemmand i denne sag hos Bismarck. — H. havde i Biarritz været hos Bismarck med et brev fra la Guéronnière og Bism. havde sagt, at han tog imod ham som en dansk patriot på en tid, da han ikke tog mod andre. Senere havde Bismarck skrevet til Hansen og kaldt ham til Berlin til conference. Da Hall gik til Bluhme for at meddele ham alt dette kunde han ikke fåe ham i tale og reiste derpå til Iselinge, men Krieger meente, at det ikke burde blive derved og gik selv til Bluhme. Krieger fik det indtryk, at det i grunden var Bluhme imod, men at han ikke, da sagen var kommet så vidt, vovede at unklade at optage den. Det var derfor at J. Hansen af ministeriet var bleven sendt til Paris igjen, uagtet Heltzen havde nægtet ham permission. Hansen fortsætter sin virksomhed i Paris og har meddelt Drouyn de Lhuys alt, hvad der var passeret, medens han var i Kiøbenhavn og historien med Heltzen. Drouyn de Lhuys havde flere gange udbrudt — il faut le chasser. — Der er nu fra udenrigsministeriet sendt circulaire til gesandterne i udlandet, og Moltke i Paris har fået ordre til at optage sagen. — Efter mødet talte Lehmann både med David og Lütken for at gjøre det indlysende for dem, at Heltzen nødvendigigen måtte træde ud, dersom en conflict i anledning af sagen skulde undgås.

20. marts, mandag. Besøg af Poulsen. Han fortalte om salget af de slesvigske baner til Erlanger. — Actiecapitalen skulde forøges med 2 millioner uden nogen tilsvarende værdie. P. meente, at store beløb vare anvendte til bestikkelse af preussiske statsmænd; — Erlanger havde

brev med fra Bismarck til Zedlitz, og det slesvigholstenske regjeringspersonale måtte finde sig i, hvad der skete. — Kongevognen, der var foræret Fred. 7., gjorde vort hof anstrengelser for at reclamere. — Statsrådet udsat til næste dag. — Før mødet kom Krieger og forlangte, at jeg skulde lade sagen gå ud af dagsordenen, da man ikke vilde forhandle med Heltzen; — dette vilde jeg ikke gjøre, når det ikke blev forlangt af thinget, og Krieger kunde ikke få Baltha. Christensen til at gå ind derpå. Da Heltzen ikke kom tilstede, bleve de 2 sager afgjorte og den 3de udsat, da ingen minister var tilstede. Om aftenen kom Jacobsen for at sige mig, at det måtte gå sin gang med interpellationen, da Tillisch havde meddelt ham, at ministeriet intet kunde gjøre, men vilde lade Heltzen selv svare for sig, og sagen havde da ikke så meget at betyde. — Tillisch havde yttret noget om, at det ikke kunde nytte at komme til domstolene, men havde også antydnet, at han ønskede at blive Heltzen qvit.

21. marts, tirsdag. Rigsrådslandstingsmødet blev udsat, da ministrene ikke kunde komme fra statsrådet førend kl. 3. Krieger meente, at ministrene idag vilde indgive deres demission, fordi de frygtede interpellationen og den skade, den kunde gjøre ved underhandlingerne. Kr. fortalte også, at det var vist, at J. Hansen var blevet modtaget af Moltzen på banegården, og at dette var foranlediget ved en depesche til den russiske minister. — Ministrene kom kl. 3, men der blev intet meddelt, uagtet Krieger vidste, at de igår aftes vare bestemte på at foranledige en opløsning af ministeriet. — Interpellationen blev da anmeldt. — Rosenørn Teilmann havde talt med Heltzen om sagen, og denne erkjendte, at han havde båret sig galt ad. — David, der kom til mig før mødet, lod meget forbittret på Heltzen, men meente, at han ikke kunde forlange hans udtrædelse. Heltzen havde nu anlagt sag mod Bille. — Jeg gik til Tillisch for at spørge ham, om det egentlig gik an, at jeg kom til middag hos ham efter at have anmeldt interpellationen; — han vilde ikke gå ind på den betragtning og vilde ikke, at jeg måtte blive borte. Han udtalte sig selv mod Heltzen, men sagde, at H. ikke kunde træde ud uden derved at erklære sig for skyldig, og Heltzen meente nok at skulle [*rettet fra:* kunne] klare for sig ved interpellationen. Lehmann og Madvig vare vrede over, at jeg ikke satte møde før fredag. Middag hos Tillisch.

22. marts, onsdag. Lang samtale med Carlsen om situationen. C. udtalte sig på sædvanlig pessimistisk måde om kongen og ministrene, var bitter mod gr. Frijs og syntes at knytte håb til Hall. Han var af den mening, at der allerede var brud mellem Bondevennerne, og at det vilde blive større. Han troede, at nogle af lederne vare bestukne, og sagde, at enkelte af Bønderne også troede det. – C. havde til hensigt, hvis grundlovssagen strandede, at sætte et forslag til forandring af landstinget igjennem i udvalget og tænkte på en tilsætning af 12 godseiere til det nuværende rigsdagslandsting. Jeg sagde ham, at dette ingenlunde var acceptabelt. – Han omtalte en yttring af N. Rasmussen, at der fra Jylland skulde komme 10.000 bønder over for at bede kongen om at beholde grundloven af 5. junii. – Senere gav Jacobsen et referat af, hvad der var passeret med ministrene i fællesudvalget. – Efter mødet spurgte jeg Tillisch, om ministrene kunne møde løverdag til interpellationen. Efter mødet kom David og havde en lang samtale med mig. Han udtalte sig meget bittert mod Heltzen, som man ikke kunde blive qvit, fordi kongen holdt på ham og heller ikke vilde tillade de andre (David, Tillisch, Bluhme, Hansen) at træde ud, og så længe grundlovssagen stod på, kunde de heller ikke forlange deres afsked. David bekræftede, at Heltzen havde ladet forhøre hos Liebenberg, om han vilde være finantsminister. D. vidste det fra Liebenberg selv og havde henvendt sig til kongen, der havde givet sit æresord på, at han ikke havde nogen deel deri. – D. havde nogen frygt for, at godseierne sluttede sig til Heltzen, hvilket jeg modsagde for de 4's vedkommende. Han frygtede, at interpellationen vilde skade os i udlandet. – Kl. 5 tafel på Amalienborg. – Oxholm talte ved bordet til mig om civillisten, hvis udsættelse man havde sagt ham var af yderste vigtighed. – I mødet om formiddagen talte Lehmann slet ikke til mig; – Krieger og Madvig vare ikke tilstede.

24. marts, fredag. Samtale med Carlsen. Han havde måttet forsvare sig og B. Christensen i en forsamling af Venstre, og det lykkedes ham m. h. t., at udvalget lod grundlovssagen hvile. B. Christensen bliver stærkt forfulgt af de andre ledere: I. A. Hansen og Frølund. – Om aftenen til thee og concert på Amalienborg 8–11^{1/2}. Dronningen talte ikke ved couren til Bregendahl eller mig. – Under concerten fortalte Castenschield mig, at Bondevennerne havde søgt at indlede forbindelse med ham; han meente, at Tscherning var den, der havde meest indfly-

delse på dem. – Talte meget med Berner-Schilden om den politiske stilling; – han yttrede, at man ikke kunde blive klog på David og vilde undskylde Heltzen. – Billes brev vilde han først sætte i classe med Blixens correspondance med Bismarck, men måtte dog indrømme, at tidspunctet gjorde forskjellen, og at det kunde være en fortjenstlig handling. – Berner taler ofte med kongen. – Bregendahl fortalte, at Heltzen ikke havde vidst, at Tillisch havde anmodet mig om ikke at foretage sagen løverdag og yttret: »Således behandler man mig«. – Frijs Juellinge sagde mig, at Tillisch havde yttret forundring over, at jeg havde sat interpellationen til mandag aften uden at tale med ham forinden.

25. marts, lørdag. Rygte om, at ministrene, undtagen Heltzen og Hansen havde indgivet demission.

26. marts, søndag. Majoriteten af ministrene i conferencer både igår og idag. – Disput med Rosenørn om Heltzen.

27. marts, mandag. Carlsen fortalte, at Krieger bekræftede, at Heltzen vilde indgive sin demission, når han havde svaret på interpellationen. Aftenen 7–10 rigsrådslandsthingsmøde med interpellationen. – Uhyggelig discussion.

28. marts, tirsdag. David meddelte mig, at de 5 ministre havde indgivet deres demission. – Heltzen havde igår skuffet dem, idet han havde sagt, at han vilde forklare forholdet. Da H. gjorde exception mod thingets competence, vilde David have erklæret, at han trådte af, men Tillisch fik ham til at vente, til de samme aften havde talt med Bluhme og kunde gjøre fælleds skridt; – de kjørte lige fra thinget til Bluhme.

29. marts, onsdag. Kjk. Holten kom for at gjøre aftale om meddelelse ang. demissionen. – Samtale med Carlsen. Han havde været hos kongen, der havde sagt ham, at han vilde afskedige Heltzen, fordi denne havde stemningen så stærkt imod sig. Carlsen havde også tilrådet det og i det hele sagt kongen sin mening. C. troede for øvrigt, at når ministeriet senere faldt ved grundlovssagen, kunde Heltzen komme frem igjen. – Derefter samtale med Rosenørn. Hvis dette ministerium ikke kan gennemføre grundlovssagen, vil Frijs i nødsfald ikke undslåe

sig for at danne et ministerium, og da kan der blive spørgsmål om Rosenørn eller Estrup. Jeg kunde mærke, at der havde fundet forhandlinger [*sted*] mellem godseierne derom. Rosenørn råder Frijs til at støtte sig til Krieger eller Andræ. Disput mellem Rosenørn, Ploug og Brock om Heltzen. – Carlsen vilde gjerne see Krieger som conseilpræsident.

30. marts, torsdag. Ministercrise uafgjort. Heltzen sagde til Krarup i gangen, at han ikke vilde indgive sin demission. Samtale med Carlsen og Bregendahl om Heltzen. C. spydig mod Bregendahl. – Samtale med Rosenørn om ministercombinationen. Rosenørn mente, at Carlsen selv havde søgt audiences hos kongen og havde mistillid til C. Carlsen er forceret til igjen at sammenkalde udvalget.

31. marts, fredag. Meddelelse om ministeriets reconstitution. Intet møde i thinget.

1. april, lørdag. Carlsen talte til mig om grundlovsforslaget i rigsdagen, talte siden med Ploug derom. C. bad mig udsætte revisorvalget efter folkethinget. – C. er nærved at tabe sin indflydelse hos Bondevennerne.

3. april, mandag. Carlsen fortalte, at han troede, at Frijs havde sendt sin agent Michaelsen til Blixen i Sverrig. – Heltzen skal være meget forknyt over udfaldet af sagen.

4. april, tirsdag. Samtale med Skeel, derefter Carlsen og derefter Krieger om grundlovssagens behandling i thinget. Kr. meente, at jeg umulig kunde tage den før efter påske. Om aftenen kom B. Christensen og indleverede betænkningen; – han truede med at ville fremtvinge sagen til forhandling mandag. Jeg nægtede ham at ville som formand lade afstemme om dagen for mødet. – Læste betænkningen.

5. april, onsdag. Forhandling med Carlsen og B. Christensen om udvalgsbetænkningen. Christensen gik ind på at gjøre forandringer i den, da jeg ellers ikke ville tage mod den. – Efter mødet Krieger og David. – Sidste sagde, at Brædstrup ikke var kommet endnu. – Krieger omtalte Cobdens parties indflydelse på den danske sag i England. – Palmerston havde offret os for at blive ved roret, men næsten alle englændere havde følelsen af, at det var til skam for England.

7. april, fredag. Lehmann fortalte nogle details om den Heltzen-Hansenske sag, hvoraf syntes at fremgaae, at J. Hansen ikke havde gjort det første skridt. Da han fik Billes og Kleins tilladelse til at vise brevene, var det endnu kun med den tanke at faae reisetilladelse. Dengang han kaldte faderen til, var det brev, der handledes om, allerede tilbageleveret Klein. Hansen var efter det første møde kommet lige til Klein og var meget irriteret. — Talte med David om rigsrådets slutning.

8. april, lørdag. Taffel i anledning af kongens fødselsdag. Ved couren vare de kongelige mere opmærksomme end tidligere. Formodenlig er der blevet sagt noget om, at vi ved soireen vare blevne negligerede.

11. april, tirsdag. Slutningsmøde i rigsrådet. I. A. Hansen udbragte hurra for kongen. — Lehmann fortalte, at kongen til amtmænd Pløyen fra Holbæk uden anledning havde sagt, at Bondevennerne ikke vare hans værste fjender. Ministeriet er stemt for ikke at forelægge grundlovssagen i rigsdagen og måske slutte rigsdagen strax efter påske. David var bestemt mod forelæggelsen og vilde ikke være med dertil. Unsgård, Krieger, Madvig og Lehmann havde udtalt sig meget bestemt til ministrene i den retning. David sagde, at vanskeligheden var hos kongen. — Poulsen sagde mig, at han med ministeriet var blevet enig om overtagelsen af driftsselskabet til 90 % for actierne, men at underhandlingerne nu vare afbrudte for et bipuncts skyld m. h. t. materiellet i Randers. — Kongen skal til deputationen fra grændsen have sagt, at han ventede sikkert at faae Nordslesvig tilbage.

12. april, onsdag. Fik ved Muus en hilsen fra Taaffe ang. Heltzens modtagelse af skolelærer P. Hansen fra Vinge, til hvem Heltzen havde udtalt sig som rigtig bondeven. — At Birch har været hos Liebenberg sendt af Heltzen ang. finantsministerportefeullen, har Birch i de dage selv fortalt nogle venner.

13. april, torsdag. Kongen skal have pålagt garderofficereerne at træde ud af Augustforeningen.

14. april, fredag. Besøgte Hall. Han var i sin sygdom faldet meget af, men var livlig og talte meget. Han sagde, at han gjennem Treschow

havde rådet David indstændigen at slutte sig til majoriteten i fælleds-udvalget og i det hele at støtte sig til denne majoritet.

15. april, lørdag. Afreise fra Kjøbenhavn. – Traf Krieger og Regensburg på veien til Sorøe for at eftersee Bülow-Sanderumgårds efterladte memoierer.

16. april, søndag. Hørte af Willemoes, at gr. Frijs ved telegram var kaldt til Kjøbenhavn.

18. april, tirsdag. Telegram fra Gleerup om rigsdagens slutning. Skrev til Gleerup derom.

21. april, fredag. Dahl fortalte, at kongen til Elmquist havde sagt, at hans avis ikke måtte understøtte de skammelige doctrinaire.

22. april, lørdag. Talte med Mørk om Folkeforeningen, han var ikke stemt for en sådan i Aarhus og meente, at det vilde mislykkes. Ingerslev (rector?) er leder for Augustforeningen i Aarhus, det skal have været tilbudt at overtage redactionen af Berlingske.

23. april, søndag. Bregendahl kom fra Kiøbenhavn. Han fortalte, at der virkelig havde været ministercrise, foranlediget ved, at kongen vilde have grundlovssagen forelagt rigsdagen. Gr. Frijs skulde have dannet ministeriet med Fønnesbech og Rosenørn Teilmann, men det strandede på, at Bluhme ikke vilde gå ind deri, og diplomaterne forlangte af kongen, at han skulde beholde Bluhme. Frijs reiste vred bort.

5. maj, fredag. Besøg af Rosenørn Teilmann. Han havde efter telegram fra Frijs været beredt på at træde ind i ministeriet med Frijs og Fønnesbech, men et senere telegram havde fritaget ham. Han troede, at det var strandet på, at kongen vilde have Heltzen ind.

8. maj, mandag. Rosenørn Teilmann, der kom tilbage fra Frijsenborg sagde, at Frijs ikke havde været i underhandling med Heltzen om ministercrisen.

26. maj, fredag. Steinmann fortalte, at Andræ også til ham havde fortalt om ridderskabets tilbud af forlig på basis af octoberforfatningen (rigsråd) med kvalificeret afstemning.

27. maj, lørdag. Broge fortalte, at Fred. Ussing som repræsentant for Augustforeningen havde givet møller Kiørboe en tilretteviisning for at have virket for P. Ingerslevs valg i Odder. Han meente, at Winther havde været på Frijsenborg, og at gr. Frijs havde villet afholde Winther fra at stille sig.

29. maj, mandag. Talte med P. Ingerslev om valget. Han meente, at der også var splid mellem Winther og augustinerne. Brevet fra Fr. Ussing til Kiørboe havde Winther bragt. – Winther havde været hos gr. Frijs.

30. maj, tirsdag. Valghandling 10–3. Uforskammede udtalelser af Otto Ussing og hans stiller Otterstrøm. Ussing havde ved kåring kun 10 à 20 stemmer. Om aftenen samling i klubben med skåler og taler.

11. juni, søndag. Poulsen fortalte, at 2 dage efter tilbagetoget fra Dannevirke havde jernbanen i Flensborg fået en ordre fra Wrangel om at stille telegraphen til disposition til en telegraphcorrespondance mellem det danske hof og det preussiske og engelske. I de samme dage var en telegraphist kommet til pastor Frimodt ved Johanneskirken for at søge samvittighedsråd i en collision mellem hans eed på hemmeligholdelse og hans pligt som dansk statsborger i et tilfælde, som oprørte hans nationale følelse.

14. juni, onsdag. Afreise til Kjøbenh.

15. juni, torsdag. Clausen fortalte om Heltzen og Hegermanns forsøg hos Krüger m. h. t. personalunion. Moltke i Paris havde sagt Schak Brockenhuus, at Frankrig havde erklæret, at en betingelse for Slesvigs indtrædelse i det tydske forbund måtte være Nord-slesvigs tilbagegivelse. – Moltke havde også omtalt, at J. Hansen i Paris havde adgang overalt og ikke havde så lidt at betyde.

17. juni, lørdag. Hjemreise fra Kjøbenh.

25.–27. juni, søndag–tirsdag. Correspondance med conseilpræsidenten og conference med Bregendahl ang. bureauchefspladsen og Dessaus constitution. – Sagde Dessau, at ansættelsen dermed ikke var afgjort.

15. juli, lørdag. Besøg af Holstein-Holsteinborg. Han meente, at det var kongen selv, der havde været mod dannelsen af ministeriet Frijs i mai måned. Han fortalte, at nogle vilde påståe, at vi ved konferencen kunde have opnået Slesvigs deling med personalunion for resten.

17. juli, mandag. Fest for Madvig i Aarhus med mange deeltagere.

18. juli, tirsdag. Indleverede min udtrædelse af jernbanedirectionen.

25. august, fredag. Afreise til Kjøbenhavn uden Magd[alene].

28. august, mandag. Åbning af rigsråd. Taffel på slottet, afskedstaffel for storfyrsten. En mængde russiske officerer [*ulæselig overstregning*]. Storfyrsten gjorde et godt indtryk, han seer livlig, kraftig og intelligent ud. – Bregendahl brugte ytringer til kronprindsen, som jeg måtte modsigte. Captain Lund spurgte mig, om jeg troede, at man i Jylland vilde tage det ilde op, hvis kongen ikke kom til Jylland, hvortil jeg svarede nei. – Senere sagde kronprindsen, at kongen ikke gjerne vilde undlade at holde sit løfte at komme til Jylland igjen.

31. august, torsdag. Samtale med Hall og Klein. H. sagde, at Dotézacs stilling heelt var forandret siden thronskiftet. Han var trængt til side af det russiske gesandtskab og følte det.

1. september, fredag. Ploug fortalte, at en kjøbmand af svensk fødsel, der boede i nærheden af Bernstorff af politimester Flensborg havde fået befaling at nedtage et svensk flag fra sin flagstang.

2. september, lørdag. Slesvigernes ankomst.

4. september, mandag. Til audiences kl. 11. Kongen var vred over, at man gjorde vanskelighed ved erstatningssagen, og at Lehmann havde talt om den som en nådessag. Han håbede, at ministeriet ikke i forfatningssagen vilde foreslåe ham flere indrømmelser. Sagde, at jeg troede, at den vilde gå igjennem, når det blev klart, at det var regeringens og kongens faste villie. – Samtale med David, han omtalte muligheden af tiltale mod Birkedal. – Lehmann nægtede at have talt om erstatningssagen som en nådessag. Om aftenen fest i Tivoli for slesvigerne.

5. september, tirsdag. Fest for slesvigerne på Klampenborg. Anretningen i teltet meget smuk, men talerne kunde ikke høres af de ca. 5.000 tilstedeværende, der delte sig i forskellige grupper.

6. september, onsdag. Afreise på jernbane til Korsør og Nyborg til åbning af den fyenske jernbane sammen med Bregendahl og andre, der skulde være med ved åbningen.

7. september, torsdag. Dronningens fødselsdag. Kongefamilien blev modtaget ved skibsbroen i Nyborg. Formændene (Bregend. og jeg) vare ikke inviterede af Nyborg commune til frokosten og fik ikke vore billetter til jernbanetoget før i sidste øieblik. Åbningstog over Odense til Middelfart. I coupee med David, Unsgård, Bræstrup, Bregendahl, Cederfeld (amtmanden). Han meente at vi (formændene) af os selv skulde være gåede med til frokosten i Nyborg. — Bregendahl blev syg underveis og blev i Odense. — Sagde Trap årsagen til, at vi ikke vare komne til gratulationscouren i Nyborg. Taffel i Odense kl. 7¹/₂. Efter bordet bragte [jeg] dronningen gratulation fra Bregendahl og mig selv. — Med extratog til Nyborg kl. 11¹/₂ og videre til Korsør sammen med Linnemann. — Meget smuk morgen. Der havde været meget uhyggeligt og trykket ved den hele åbningshøitidelighed.

8. september, fredag. Med dampskibet til Aarhus. Kom hjem meget træt og anstrengt.

10. september, søndag. (Sølvbryllupsdag). Om aftenen kom kongefamilien. Til cour i Gerdes gård. — Kongen takkede mig for, at jeg var kommet over fra Sjælland. Sagde bagefter Tillisch, at jeg ikke var kommet for kongens skyld, men for min families. Om aftenen illumination, med nogen tumult på gaden, da der var blevet pebet efter sigende af en kjøbenhavner. Ved couren trykket stemning.

11. september, mandag. Tilbagerejse til Kjøbenhavn allene.

12. september, tirsdag. Conference i formandsværelset med Hall, Bregendahl, Krieger, Lehmann, Madvig. — Resultatet blev at søge H. M. Petersens ændringsforslag sat igjennem i folkethinget og derefter søge udkastet med forandringen vedtaget i landstinget.

13. september, onsdag. Besøg af J. Liebe. Talte meget med ham om ministeriets stilling til hoffet. L. var vis på, at kongen havde knyttet forbindelser både med Blixen og med Carlsen. Carlsen havde ventet, at adressen var blevet vedtaget, og at han (Carlsen) da skulde have dannet et ministerium. Med Blixen blev der corresponderet i foråret, da Frijs skulde danne en regjering. L. meente, at Blixen da skulde have været med og undrede sig over, at Rosenørn Teilmann kunde være med [i] en sådan combination, hvor der fra først af også var tale om Heltzen. Heltzen betragtes af hofpartiet som martyr; — partiet er så fanatisk, at L. ikke anså det for aldeles umuligt, at det engang kunde ty til I. A. Hansen, hvilket jeg erklærede for en umulighed. L. meente, at han selv var ilde seet nu. Talte siden med Westenholz, der udtalte sig meget stærkt mod hoffet, navnlig Oxholm. W. havde seet et brev fra kronprindsen til Blixen, der var meget vel skrevet, og hvori kronprindsen critiserede sin faders fremgangsmåde [rettet fra: forhold]. Talte med Hall om tactiken ved forhandlingen imorgen.

14. september, torsdag. Besøg af kammerherre Castenschiold af landstinget og lang samtale med ham. Han meente, at man gjorde kongen uret, når man troede, at han tænkte mere på dynastiet end på landet, medens det nok var muligt, at det kunde gjælde om nogle af hans omgivelser. Rusland havde bestandig holdt på personalunionen og havde engang foreslået Holsteens udsondring i personalunion og et selvstændigt Slesvig i forbindelse med Danmark (uklart). Forklaringen fik jeg ikke, da vi bleve afbrudte. — C., der hele tiden har stået kongefamilien nær, fortalte, at under tumulten efter Dannevirkes rømning tænkte kongefamilien på at forlade Danmark, da den troede på en scandinavisk revolution og hellere vilde opgive det hele, men C. og flere ligesindede havde erklæret, at så skulde der først kæmpes derom. Jeg påstod, at der dengang aldeles ingen fare havde været, men nok i de første dage efter Fred. d. 7des død, da kongen ikke vilde underskrive novemberforfatningen, hvortil C. bemærkede, at Danmark dog ikke var noget valgrige. Han mente, at faren fra den side nu var forbi, og at man skulde søge at slutte sig sammen i enighed.

Om aftenen fortalte Bregendahl, at kongen begyndte at blive meget jaloux på kronprindsen, — der har været antydninger af et partie ved hoffet for dronningen og kronprindsen i et slags modsætning til kongen. — Hegermann-Lindenchrone skal ikke længere være i gunst.

18. september, mandag. Skrev til jernbanedirectionen ang. min udtrædelse af directionen.

22. september, fredag. Traf hos Lehmann: Hall, Krieger og Klein. Confererede om ændringer til grundlovssagen og om, hvorledes der skulde forholdes dermed.

25. september, mandag. Talte med Tillisch om rigsdagens udsættelse. Lehmann syg; fulgte ham hjem.

2. oktober, mandag. Åbningsmøde, rigsdag efter gudstjeneste og derefter udsættelse af rigsdagen. Efter mødet Hall, Kampmann, Bregendahl, Brock. Hall fortalte, at Tscherning for ikke at stemme på sig selv til viceformand havde givet sin stemmeseddel til G. Winther, for at han skulde skrive på den.

7. oktober, lørdag. Bryderier med den formelle discussion i thinget.

8. oktober, søndag. Krieger har villet tale med Ovesen om jernbaneforholdene. O. troer, at der tænkes på at danne et *dansk* actieselskab til at afkøbe Peto actierne. O. har selv leveret sin protest til Tillisch, der beklagede, at de formelle hensyn ikke vare bleven tagne.

9. oktober, mandag. Samtale med Poulsen om jernbaneforholdene. Larsen vil nu skyde ansvaret over på Holst. — H.'s plan var at holde Louth, sålænge til banerne vare færdige for da selv at overtage den hele overbanebestyrelse. — P. havde ingen deel i artiklen i Dagbladet, han troede, at den kom fra bankdirecteur Levy. — Langt og trættende møde i thinget. — Under mødet kom Lehmann og spurgte mig om min mening, rådede ham til på udvalgets vegne at tale for standsningen med udtrykkelig angivelse af, at det var, for at Madvig og Krieger kunde stille ændringsforslag. — I thinget megen irritation mod Andræ og tildeels over standsningen. — Det er rigtigt, at Blixen har skrevet til Bregendahl om at fåe Birkedahl casseret som viceformand og sendt afskrift af sit brev til kronprindsen. Holstein-Holsteinborg bragte Bregendahl ministerrygter (Blixen, Carlsen, Heltzen).

10. oktober, tirsdag. Bondevennerne havde indbudt landstingets godseiere til en diner i Phønix. Strøm fortalte, at der havde været af-

stemning om, hvem der skulde indbydes, og at Fønnesbech og Rosenørn da vare udelukkede.

11. oktober, onsdag. Ved dineren i Phønix skal det være gået meget godt indtil kl. 10, da Frijs og Estrup gik bort. Det øvrige selskab blev sammen til langt ud på natten. Af landstingets godseiere var tilstede: Frijs Frijsenborg, Estrup, Castenschiold, Sehestedt, Wichfeld, Heltzen. – Af folkethingets Scavenius og Zytphen Adeler; udenfor repræsentationen: Blixen, Grüner og en Neergaard. – Traf Holstein-Holsteinborg hos Bregendahl; han sagde, at man vedblev at ville lokke ham til alliancen, og at ved dineren i Phønix var Frijs bleven proclameret som conseilspræsident og Blixen til udenrigsminister. – I. A. Hansen skal have dirigeret meget godt. – Det hele synes at være lagt an på at ildne bønderne op til modstand i grundlovssagen ved at stille et godseierministerium i udsigt og derved bevirke ministeriets fald. – Levy fra finantsministeriet kom over for at få at vide, om Frijs Frijsenb. havde været med i Phønix.

12. oktober, torsdag. Castenschiold sagde mig, at han havde forladt gildet i Phønix kl. 10¹/₂.

13. oktober, fredag. Bille Brahe meente, at Frijs ved gildet ikke ganske havde afviist at blive premierminister, og at Blixen vilde have I. A. Hansen til minister uden portefeuille.

16. oktober, mandag. Om formiddagen havde Frijs et privat møde med Bønderne om fælledsudvalget. Om aftenen Frijs møde med Strøm og Bonne. Lørdag havde Strøm og Bonne møde med bønderne.

17. oktober, tirsdag. Samtale med Lehmann, Estrup, Krieger. – I. A. Hansen synes at ville give efter for godseierne, så at Lehmann meente, at det nye forslag måske meget let kunde gå igjennem. – Samtale med Estrup og Broge om Lehmann.

18. oktober, onsdag. Bille fortalte, at der i foråret havde været sluttet en skriftlig overenskomst mellem Frijs og I. A. Hansen om landstingets sammensætning, halvt om rigsdagens og halvt med 400 r. census. – En tale af Wichfeld i Phønix var blevet udeladt af referatet. –

Det siges nu, at overenskomsten mellem godseierne og I. A. Hansen er bristet igår aftes derved, at I. A. Hansen ikke kunde fåe Bønderne navnlig Jens Jørgensen med sig. – Om aftenen samtale med Strøm om grupperne i fælledsudvalget. – Først havde en gruppe: Strøm, Ploug, Bonne, Sonne og Hage forhandlet med Bønderne fra folkethinget; – på den anden side havde Frijs, Fønnesbech og Estrup underhandlet med I. A. Hansen, Geert Winther og Jens Jørgensen; – senere forhandlede de nævnte 4 grupper med hinanden. – Udenfor den samlede underhandling tilkaldte Strøm o. s. v. tillige Madvig, Lehmann og Klein, medens I. A. Hansen tilkaldte de øvrige af sit partie i fælledsudvalget. – I et samlet møde af de forskjellige grupper bristede grundlaget ved modstand af Geert Winther, A. M. Jensen o. fl.

20. oktober, fredag. Rosenørn Teilm. meddelte mig afstemningen i fælledsudvalget 15 godseiere og Bønder mod 13 Centrum.

21. oktober, lørdag. Talte med Bonne om domicilspørgsmålet i forfatningssagen. – J. Liebe omtalte en meget skarp ytring af Estrup mod doctrinært ministerium. David havde yttret, at han ikke kunde tage grundlovsforslaget, som det nu forelå.

23. oktober, mandag. Fælledsudvalget sluttede 2. behandling med en majoritet af 23 mod 4 og 3 ikke stemmende. – De 4 vare Lehmann, Mourier, J. Jørgensen og A. M. Jensen. – De 3 ikkestemmende vare Krieger, I. A. Hansen og Winther.

24. oktober, tirsdag. Samtale med Hall og Bregendahl. Hall gik fra mig til David for at formåe ham til, at regjeringen gik ind på forslaget, som det nu var vedtaget i fælledsudvalget. Han sagde mig derefter, at David ikke vilde, og at regjeringen nok vilde gribe leiligheden til at gå af ved denne anledning. Bønderne have holdt et møde, hvori det blev vedtaget ikke at indrømme Kjøbenhavn 8 landstingsmænd.

26. oktober, torsdag. Samtale med Hall, Krieger og Bregendahl om ministeriets stilling.

28. oktober, lørdag. Rosenørn T. lod sig forlyde med, at der i foråret havde været tale om Heltzens indtrædelse i et ministerium Frijs, hvilket

kongen forlangte; – at dette havde været årsagen til, at den hele combination gik i stykker, og at forsøget måske netop var fremkaldt af Heltzen for at komme ind i ministeriet igjen, hvilket dog Frijs ikke vilde gåe ind på.

29. oktober, søndag. Samtale med Lehmann og med Holstein og Rosenørn. I forhandling mellem godseierne og Bønderne holde Bønderne ikke på at indrømme Kjøbenhavn de 2 valg mere, men ville ikke bryde sig om, hvilke forandringer man foretager med valgmåden i Kjøbenhavn og kjøbstæderne. Bluhme holder på en forandring i valgmåden for Kjøbenhavn og kjøbstæderne. – Det bliver formodentlig resultatet, at Bluhme kommer til at danne et nyt ministerium på den ene eller anden måde. Han er den eneste af ministrene, som kongen nu spørger og har nogen tillid til.

30. oktober, mandag. Balthazar Christensen har været hos Bregendahl og ladet ham forståe, at han og Carlsen og Blixen nu vare tilbøielige til at slutte sig til Centrum; – dette skulde formodentlig være et vink til Hall; Bregendahl svarede ham, at han troede, at Hall var på det rene med, at der for tiden ikke kunde dannes nogen regjering, hvori Centrum tog deel. Til gr. Holstein har Bluhme imorges sagt, at hele ministeriet var enigt i, ikke at gåe ind på noget forslag, der indeholdt umiddelbare valg; – når fællesudvalget erklærede sig for et sådant, vilde ministeriet gåe af. Forhandlingen i fællesudvalget havde dog ikke gjort dette, men meest differencen om de 2 medlemmer for Kjøbenhavn. – Efter mødet i fællesudvalget yttrede Rosenørn T. den meening, at dersom en af lederne havde givet efter i dette punct, så vilde der næsten have været eenstemmighed for det øvrige. – Krieger havde i udvalget sagt, at for dette tilfælde måtte man håbe, at Bluhme vilde vise landet den sidste tjeneste ved at føre regjeringen, til forslaget var gennemført. – Dette viser en heelt anden situation end den sandsynlige efter Bluhmes erklæring til Holstein.

1. november, onsdag. Sponneck ventes hjem til foråret; – siges, at man ved hoffet vil holde finantsministeriet åbent til ham. – Sp. roser kong Georg meget og meener, at det nok kan gåe. – I fællesudvalget kom det næsten til eenstemmighed i realiteten, men derefter til en heftig strid, om det skulde være en endelig afstemning, som Krieger vilde

udsætte efter en conference med ministeriet, eller til en meddelelse var givet ministeriet.

2. november, torsdag. Rowan sagde mig, at regjeringen nu vilde enten selv overtage jernbanedriften eller have den overdraget til et dansk selskab. Rowan var meget villig til begge dele, men forlangte nu 92 % for actierne, dog således, at entreprenorerne selv beholdt værkstederne i Randers. — Rowan havde ikke endnu talt med David, som var vred på Owesen. — Rosenørn, der kom til mig, vidste endnu ikke noget om ministeriets stilling til forfatningssagen. Han var selv beredt til at træde ind med gr. Frijs, når det ikke kunde være anderledes, men meente, at Estrup snarere burde, og at det neppe vilde gåe, når et sådan ministerium ikke støttedes af en kapacitet, navnlig som Krieger. Han vilde i fornødent fald forlange, at kongen skulde forpligte sig til ikke at gåe udenom sine ministre, det samme vilde Frijs forlange. — Jacobsen havde sagt til Rosenørn, at godseierne vare marionetter i Heltzens hånd, og at dette var sikkert, men R. vidste ikke, hvorpå Jacobsen grundede dette. Rosenørn udtalte sig fuldkomment åbent for mig og nævnte Krieger som den eneste, der i virkeligheden burde overtage regjeringen. Betroede R., hvad jeg vidste om Sponnecks forestående tilbagekomst.

3. november, fredag. Om eftermiddagen kom brev fra Bluhme om ministeriets dimission, som kongen havde modtaget.

4. november, lørdag. Rosenørn T. sagde mig, at Frijs havde påtaget sig at danne ministeriet, og at han R. var bundet ved sit løfte. Estrup og Fønnesbech ere også villige til at træde ind. — Før mødet traf David sammen med Madvig og Lehmann inde hos mig; — kunde mærke, at både Madvig og David, især sidste, følte sig fornærmet af gr. Frijs.

5. november, søndag. Middag og aften hos Lehmann (med stiftamt. Nielsen, Rosenørn, Madvig, Fenger o. fl.). Ministeriet er dannet med undtagelse af justitsminister. Underrettede Bregendahl derom. — I foråret vilde Frijs have taget Heltzen med, men dette modsatte Fønnesbech og Rosenørn sig, og derpå strandede det hele. Fortalt af Fønnesbech.

6. november, mandag. Communication om ministeriets dannelse. Samtale med Krieger, Hall, Lehmann. – Krieger er af den mening, at Fønnesbech også som minister kan være ordfører for udvalget. Der er meningsulighed om fortolkningen af § om de kongevalgte, om kongen kan udnævne mænd, der fra Slesvig eller Holsteen have været medlemmer af det tidligere rigsråd. – Bestemmelsen særlig rettet mod Carl Scheel-Plessen.

7. november, tirsdag. Møde i thinget 1¹/₂–5. Vedtagelse af forfatnings-sagen. Rowan sagde mig, at der underhandlede med Privatbanken om overtagelse af driftselskabet, men at de hellere vilde sælge til regjeringen, hvilket også bankdirecteur Levy tilrådede.

8. november, onsdag. Slutningsmøde rigsråd i rigsrådthinget. – David yttrede til mig sin glæde over at være bleven fri, – han havde ikke tillid til Frijs's evner; – Bluhme havde indtrængende opfordret Frijs til at beholde Wedel som directeur istedetfor som påtænkt at tage Sick. – David udtalte sig med stor ringeagt både om Sick og Skrike, hvad dygtighed angik. – Ved gildet for Bønderne vare fraværende af godseierne Frijs Juellinge og Moltke-Hvitfeldt og af landsthingets bønder Hoier ? og C. Jacobsen.

9. november, torsdag. Afreise til Aarhus.

11. november, lørdag. Dahl fortalte, at både Sick og legationssecretair Rosenkrantz hos ham havde yttret forundring over at Otto og Wulff Plessen kunde vedblive at være danske diplomater, da navnlig den første var en bestemt slesvigholstener. Dahl havde på Rosenholm fået indtrykket af, at Berner meente, at Oxholm helst måtte fjernes fra kongen, hvilket Dahl modsagde.

18. november, lørdag. Afreise til Kjøbenhavn til rigsdag med Magdalene.

21. november, tirsdag. Carlsen sagde mig, at han vidste fra andre kilder end bladene, at Rusland virkelig arbeidede på en personalunion, og at Preussen måske blev nødt til at give efter, men på betingelser, som vi ikke kunde være tjente med; han frygtede, at Frijs ikke vilde

kunne modstå et sådant forslag og spurgte, om man ikke kunde få nogen til at virke på ham; — jeg nævnte ham Bluhme, som den, der bedst kunde. — Lidt efter kom gr. Frijs, der blev noget forlegen ved at træffe Carlsen; så kom Skeel, til hvem Frijs sagde, at han regnede på hans understøttelse i thinget. — Lehmann fortalte om en ytring af Carl Plessen, at de eneste, han vilde være dansk minister med, vare Sponneck og Heltzen.

22. november, onsdag. Hos Lehmann (syg) fortalte Fenger som sikkert i anledning af personalunionsspørgsmålet, at da under konferencen forslaget om voldgift kom, var om onsdagen i statsrådet Reich, den eneste, der stemte for *ja*. Imidlertid kom Plessen fra Petersborg, og der blev en crise, som først endte, da kongen om søndagen sendte bud efter Monrad og sagde ham, at han ikke kunde få et ministerium dannet. Om søndagen blev Monrad vaklende, og da sagen om mandagen kom for i statsrådet, var det, at Monrad henstillede afgjørelsen til kongen.

26. november, søndag. I selskab hos Clausen omtalte August Jørgensen stemningen i Sydslesvig, som nu blev mere og mere dansk. Han sagde, at ingen kunde blive klog på Scheel-Plessen og troede, at han udøvede en skjult indflydelse, som flere i Slesvig troede at gåe i dansk retning.

28. november, tirsdag. Såe til Krüger? [*Usikkert om Krieger eller Krüger; Bruuns spørgsmålstegn tyder også på usikkerhed hos ham selv*] Talen faldt på Monrad. Han meente, at Monrad i februar 1864 havde taget stødet af for kongen. Sidste skulde i Flensborg være faldet Monrad om halsen og bedt ham at redde sig, da efterretningerne kom fra Kjøbenhavn. — Fortalte ham, hvad jeg vidste om telegrapheringen. — Dronningen corresponderede dengang med Berlin til stor forundring for hendes omgivelser. — Ved thronskiftet havde landgreven troet, at det ikke vilde gåe godt af i Kjøbenhavn.

29. november, onsdag. Afskedsfest for Monrad på Skydebanen. Festen meget alvorlig og værdig. Monrad selv overordentlig bevæget og mange andre også f. ex. Brock og Fenger. I. A. Hansen udbragte skålen med velvalgte ord. I sit svar gjorde Monrad rede for grunden til sin af-

reise; – væsenlig den, at han følte sig træt og ulykkelig hjemme efter den ulykke, der var overgået landet, og som han ikke så noget middel eller havde kraft til at hjælpe at råde bod på.

30. november, torsdag. Bierring, Sonne og Brockdorff bragte på 26 medlemmers vegne en anmodning til formanden om herefter ikke at sætte udvalgsvalgene i begyndelsen af møderne. – Middag hos Fønnesbech med ministrene, Bregendahl, Skeel, Wedel, Fenter og Jessen o. fl. – Grove fortalte, at han engang fra admir. v. Dockum havde måttet forlange forklaring eller satisfaction af A. Hage.

1. december, fredag. Samtale med Hall. Han fortalte, at kong Leopold i 1864 i Vichy havde sagt til gr. Leon Moltke (gesandten), at der under konferencen var tale om voldgift, og at [*da*] denne kunde blive overdraget til ham (Leopold), havde han gjort sig fuldstændig bekjendt med sagen og var kommet til det resultat, at en delingslinie burde trækkes syd for Flensborg til Husum.

9. december, lørdag. Telegraferede lykønskning til Sverige fra landstinget i anledning af forfatningsforandringen. Bregendahl vilde ikke underskrive. I landstinget vægrede Krieger og Madvig sig.

11. december, mandag. Lehmann yttrede tilbøielighed til at reise bort med det første. – Rosenørn T. havde igår havt audiences hos enke-dronningen, der havde bedt ham anmode om at komme i anledning af Birkedal.

12. december, tirsdag. Efter at jeg var gået hjemmefra, kom grev Biørnstierna og sendte siden brev for at bringe den svenske regjering tak for lykønskningen fra landstingets medlemmer. Talte med Bregendahl derom om aftenen. Han havde ikke villet åbne brev fra grev Biørnstierna, førend han havde talt med mig.

13. december, onsdag. Antog Nicolai Madvig som revisionsassistent. Satte grev Biørnstiernas brev i circulation i landstinget gennem Bierring, som første underskriver efter alfabetet.

15. december, fredag. Visit hos Biørnstierna; – han skulde en af dagene afgå til Petersborg og forlod nødig Kjøbenhavn. – Talte med Søren Møller (Søften) om hans stemmegivning og stilling til Venstre.

20. december, onsdag. Madvig sagde, at han var vis på, at hoffet og Augustforeningen endnu tænkte på personalunionen. – Det var sikkert, at Moltke-Hvitfeldts reise var i politisk øiemed, ligesom også artiklen i Berlingske havde officieus oprindelse.

22. december, fredag. Bregendahl havde om søndagen glemt at gjøre Biørnstierna visit, men brød sig ikke derom.

1866

1. januar, mandag. Nytårscour og taffel. Sad mellem Oxholm og staldmester Danneskiold. – Danneskiold omtalte stykket i Fædrelandet (om kongens besøg ombord på skibene) med megen bitterhed.

6. januar, lørdag. Hos Schytte på Sindshvile sagde Leuning, at han havde holdt på i ministerconferencen, at organisationsplanerne for hær og flåde skulde tages for i forening som et hele.

7. januar, søndag. Samtale med Hall og Lehmann. Hall sagde, at det var sandt [*rettet fra*: rigtigt], at kongen efter taffelet havde talt til Madvig om hans artikler og beklagede sig over, at M. havde sagt, at kongen var fremmed født. – Det gjorde ham ondst at blive miskjendt af en mand, som han troede havde hengivenhed for hans huus. – Det skete på en venlig og forsonende måde og havde gjort et godt indtryk på M.

17. januar, onsdag. Samtale med Rosenørn om hans correspondance som cultusminister med Birkedal.

23. januar, tirsdag. I den Krøhnckeske jernbanesag havde Krøhncke været hos Carlsen og Balth. Christensen og formået sidste til at tage sig af hans sag; alle Bønderne vilde stemme for hans project.

25. januar, torsdag. Mørk gjorde i en samtale opmærksom på, at overenskomsten mellem gr. Frijs og I. A. Hansen var underskrevet, før end afstemningen i april fandt sted i grundlovssagen, og at Geert Winther, da han i april deeltog i deputationen til kongen, sandsynligen har vidst dette.

27. januar, lørdag. Traf Hans Krüger til middag hos Stockfleth. Han fortalte om sin underhandling med Hansen-Grumbye. Denne havde stillet i udsigt, at det augustenburgske partie vilde indrømme Nordslesvigs fraskillelse og foreslog alliance med Preussen; – det dreier sig nærmest om indkaldelse af stænderne, hvortil slesvigholstenerne ikke kunde opfordre, da de havde nedlagt deres mandater. Kr. påstod, at de med undtagelse af embedsmændene vare alle mod preusserne, siden Mann-teufel var kommet.

30. januar, tirsdag. Foreslog Rosenørn, at han skulle skaffe Madvig en reise til Italien på offentlig bekostning, da M. aldrig havde været i Italien. Rosenørn vilde ikke gå ind derpå, da der ingen penge var bevilget dertil. – Ministeriet ikke meget velvillig stemt imod Madvig.

3. februar, lørdag. Rosenørn fortalte om militærcommissionens sammensætning. Carlsen havde betinget sig, at B. Christensen kom med. Krieger havde modsat sig, at I. A. Hansen kom i commissionen.

4. februar, søndag. Ved en middag hos justitsministeren (Leuning) fortalte krigsminister Neergaard mig, at han var tilstede, da kongen i Sønderborg såe til Steinmann efter træfningen ved Sankelmark, hvor St. blev såret. – Steinmann sagde da til kongen, at det fra militært synspunct var rigtigt at forlade Dannevirke, men at det var meget tvivlsomt, om det var politisk rigtig gjort. – Neergaard var bleven overrasket og bedrøvet, da Steinmann sagde ham om torsdagen, at Dannevirke skulde forlades; han (Neergaard) havde tænkt på i sin forpoststilling overfor kongehøien at gjøre et angreb med sin brigade for at fremkalde en kamp, men at Wørishøffer indstændig havde formanet ham til at undlade det.

5. februar, mandag. Åbning af rigsråd. – Lehmann fortalte om sin samtale med Hegermann-Lindenchrone. – H. L. havde sagt om Steinmann, at denne (St.) i rigsrådet ved Dannevirke, da alle erklærede, at armeen vilde blive opreven, hvis den blev stående, havde som sit votum sagt, at dette også var hans mening, men at det dog var tvivlsomt, om det ikke var politisk rigtigere at blive stående og lade sig slåe.

9. februar, fredag. Det private udvalg sammensat: Bierring, Ploug, Hage, Lehmann og Skeel. – Skeel sagde mig, at nogle af yderste Høire

(Ussing, Sehestedt) vare misfornøiede med sammensætningen. Stort bal hos conseilpræsidenten. Kongen og dronningen kom kl. 10. – Tog selv hjem kl. 11.

10. februar, lørdag. Ankier fortalte, at krigsministeren ikke havde kjendt sammensætningen af militaircommissionen, førend resolutionen forelåe, ikke engang for de militaire medlemmers vedkommende. – Dette synes næsten utroligt. A. meente, at sammensætningen da måtte være aftalt mellem kongen og gr. Frijs. Ankier beredte sig på et længere ophold i Aarhus og vilde tage deel i byens anliggender.

11. februar, søndag. I et selskab af Haderslev skoles lærere har Hans Krüger givet en fremstilling af underhandlingerne med Hansen-Grumbye.

14. februar, onsdag. Fønnesbech spurgte om min mening om en reisebevilling for kronprindsen.

17. februar, lørdag. Fønnesbech klagede over, at forretningerne trykkede ham; han såe dårlig ud.

19. februar, mandag. Efter middag hos Emil Rosenørn fortalte Carlsen mig, at i militaircommissionens 2det møde var forholdet med en scandinavisk alliance bragt under discussion, navnlig af Nyholm. Carlsen vilde tale med grev Wachtmeister om at fåe et forslag derfra. Den her bestående skandinaviske forening havde i den senere tid fået mange medlemmer også i Jylland, men det ansæes endnu for rigtigt ikke at lade den træde offentlig frem. Carlsen vilde ikke være formand, men ansæe det for rigtigt, at det var en af det nationalliberale partie. C.'s forbindelse med dette kunde ikke blive klar før forfatningssagen var tilende. I et eventuelt ministerium vilde Hall nok være under Krieger som conseilspræsident endog som cultusminister. Det nuværende ministerium kunde ikke påvirkes i scandinavisk retning, da dets indflydelse hos kongen skulde grunde sig på modsætningen.

21. februar, onsdag. Efter middag hos cultusministeren i [*ulæseligt ord*] med de andre ministre talte jeg for en hurtig sammenkaldelse af rigsdagen. Bregendahl derimod.

24. februar, lørdag. Middag hos conseilspræsidenten. Talte med ham og Fønnesbech om bevillingen til kongens [*skrivefejl for prinsens eller kronprinsens*] reise (på tænkt 30.000 r.). Fønnesbech vidste ikke, om de i 1863 bevilgede 15.000 r. vare benyttede. Af gr. Frijs ytringer fremgik det, at prindsens reise til Paris havde et politisk øiemed, som muligen kunde bringe et gunstigt resultat for os. Det lod til at Frijs kun med stor vanskelighed havde kunnet få kongen til at gå ind derpå, og at det vilde være umuligt at få civillisten til at bære reisen, som dog ikke burde opgives og ikke kunne udsættes til rigsrådets slutning. — Sagde, at forslag til bevilling til prindsens reise vistnok kunde gennemføres, men at det vilde gjøre et meget slet indtryk og derfor ikke burde forsøges.

25. februar, søndag. Samtale hos Frijs-Juellinge med Estrup o. fl., om prindsens reise og hans omgivelser; — om det ønskelige i, at han opholdt sig en deel af året i provindserne.

26. februar, mandag. Rosenørn T. sagde mig, at han havde stemt for at lade kronprinsden begynde reisen uden at forelægge forslag til bevilling dertil. (Der fremkom intet forslag, og pengene bleve lånte af Suhr). Det lod til at både Rosenørn og gr. Frijs vare tilbøielige til, at forlade ministeriet, når forfatningssagen var gået igjennem.

27. februar, tirsdag. Oxholm kom for at sige, at der skulde være rigsrådstaffel.

28. februar, onsdag. Aftale med Oxholm om skålen ved taffelet.

1. marts, torsdag. Oxholm kom for at sige Bregendahl og mig, at kongen ikke ønskede særskilt skål for dronningen, men at den medtoges i skålen for ham selv. — Jeg måtte altså istedetfor Bregendahl påtage mig dronningens skål, og Bregendahl skulde da udbringe kronprindsens. — Kongen vilde selv først tale for rigsrådet (for at være forberedt og ikke behøve at svare). — Rigrådstaffel kl. 5. Sad mellem Oxholm og staldmester Danneskiold overfor kongen og dronningen. Ved bordet tog Oxholm en leilighed til at sige, at han ikke var mod scandinavismen, når Danmark ikke kom til at gå op i Sverrig. Han havde i 1848 været mod en scandinavisk løsning, fordi Danmark den-

gang var stedt i nød og ikke kunde have stillet betingelser, og fordi den ligeoverfor Rusland og de andre magter da ikke kunde gennemføres. – Efter taffelet var der et sammenstød mellem redact. Bille og adjutanten Dahl, der fornærmede Bille.

5. marts, mandag. Fik sat igjennem, at finantsudvalget giver restbetænkning onsdag. – Skeel klagede over, at Lehmanns uvillie mod kongen trådte frem på en ikke smuk måde. – Lehmann og Ploug vare ikke ved rigsrådstaftelet, men i selskab hos Alfred Hage.

6. marts, tirsdag. Om aftenen afreiste kronprindsen. Var med en deel af thingets medlemmer efter disses ønske på banegården efter at have modsat mig, at thinget mødte som sådant in corpore.

8. marts, torsdag. Lehmann fortalte, at Østerrig havde sendt forespørgsel til den holstenske regjering, om den var forberedt på at udbetale summerne til Danmark, og derved givet den anledning til at gjøre vanskeligheder.

17. marts, lørdag. Samtale med David, der fortalte, at han engang havde været nær ved at fåe kongen til at opgive hestgarden. – David var blevet ængstelig ved at see, hvad der stod i aviserne om St. Thomas og amerikanerne; – disse havde engang tidligere gjort et lignende forslag, dets antagelse vilde i høi grad forbitte Frankrig og England. – Middagsselskab hos David. – Skeel vilde påståe, at en majoritet i ministeriet bestyrkede kongen i at holde på hestgarden og frygtede for, at dette og generaladjutanturen skulde blive gjort til cabinetspørgsmål; – der var sandsynlighed for, at I. A. Hansen og Zytphen-Adeler o. s. v. vilde stille sig på kongens side for at være mod Centrum. Der er blevet fortalt af C. W. Rimestad, at han vidste bestemt, at Moltzen var kommet fra Berlin med tilbud om Åbenrålinien, hvis Danmark vilde blive neutral i en krig mod Østerrig, og Kruså linien, hvis Danmark vilde alliere sig med Preussen.

20. marts, tirsdag. Der fortæltes med bestemthed, at gr. Frijs havde anmodet I. A. Hansen om at arbeide for generaladjutanturen, fordi det var de doctrinaire, der vilde chicanere kongen.

Middag hos Lehmann. Omtrent 20 af den nationalliberale side. Skåler i anledning af Casinomødets årsdag, navnlig en smuk skål af Bille

for Lehmann. Det blev fremhævet, at Lehmann dengang havde conciperet adressen, og Krieger conciperet resolutionen i Casino. — Der var dengang et øieblik tale om at finde sig i et ministerium: P. G. Bang, Spønneck og Scheel-Plessen, men da var brygger Jacobsen og Lunde kommet ind til de forsamlede hos Schouw og erklæret, at i så fald vilde Kjøbenhavns borgere gjøre oprør. — Hos A. Hage var stor soire, hvortil hele folkethinget var indbudt, og hvorhen flere gik fra Lehmann; — der kom bud efter Lehmann, og han gik derhen kl. 11.

28. marts, onsdag. Afreise til Aarhus med Magd[alene] og Charl[otte].

3. april, tirsdag. Reise til Kjøbenhavn allene. Traf Fonnesbech i Ringsted. Sagde, at rigsdagen skulde indkaldes til d. 23'de. Han yttrede frygt for, at krigsministeren vilde være så påståelig, at det kom til en crise, og at en af de andre ministre måtte overtage hans portefeuille.

4. april, onsdag. Marineministeren meget uheldig i thinget. Fr. Lorentzen antydede, at Thomsen ikke var enig i den måde, hvorpå ministeren trådte op ligeoverfor udvalget, og at det vel kom til, at de fik en civil krigsminister. Gr. Holstein sagde Bregendahl og mig, at Frijs også holdt på hestgarden og havde sagt til Holstein, at rigsrådet vilde blive nødt til at finde sig deri. Marineministeren omtalte med et par ord, at marinen traf forberedelser m. h. t. krigen.

5. april, torsdag. Samtale med Rosenørn og Unsgård. Rosenørn forsikrede, at det ikke var kongen, men Frijs og han selv (Rosenørn), der holdt på hestgarden, og at de gjorde det for at haandthæve kronens værdighed mod de smålige angreb, der skete på den.

8. april, søndag. Kongens fødselsdag. Cour på Christiansborg. Om aftenen soiree på Amalienborg. Ingen af de kongelige talte til formændene.

9. april, mandag. Rosenørn sagde mig, at ministeriet vilde opgive hestgarden mod at fåe en større styrke husarer i Kjøbenhavn.

11. april, onsdag. Rustningerne på Holmen fremskyndes af al magt, men holdes hemmelige. Krigsministeren vil gå af og muligen følger deraf en crise.

12. april, torsdag. Carlsen fortalte, at Frijs havde skrevet til ham, at han gerne vilde være frie for at være minister, men at han ikke anså det for rigtigt at give magten til Sponneck. Blixen havde sendt Carlsen et brev fra Westenholz til Blixen, hvori W. på en forespørgsel af Bl. om et ministerium Blixen, Heltzen, Sponneck kunde vente støtte hos jyderne havde svaret Bl., at det kom an på, om Carlsen og B. Christensen vilde træde ind med, hvilket ikke var rimeligt, da de vare for hildede til, at de kunde bortsee fra deres had til Preussen, når der blev spørgsmål om en alliance med Preussen. Carlsen vilde aldrig indlade sig med Blixen, men meente, at der af hofpartiet blev intrigeret for at styrte ministeriet. Kongen var ikke til at beregne, han kunde ligeså godt kalde Hall og Krieger, som Sponneck.

13. april, fredag. Leuning (justitsminister) er blevet dårlig igjen. Der har igår været conference mellem conseilpræsidenten og krigsministeren på den ene side og landstingets finantsudvalg om foreløbig at komme til overenskomst således, at der gjordes folkethinget nogle indrømmelser.

14. april, lørdag. Samtale med Krieger om krigsministeriets budget. Kongen har forlangt betænkningstid til imorgen m. h. t. krigsministeriets budget.

16. april, mandag. Uhyggeligt sammenstød i thinget mellem Madvig og krigsministeren, hvori Andræ blandede sig og hidsede krigsministeren. Madvig talte med en god hensigt. Han havde i forveien spurgt mig, om han kunde sige nogle forsonende ord til hæren, skjønt det låe noget udenfor dagsordenen, og jeg havde bedt ham være forsigtig, navnlig af hensyn til Andræ, men da han kom ind derpå, kunde han ikke styre sig og gav et hug til de høiere commanderende i hæren. Andræ hidsede krigsministeren og denne for meget heftig op. – Ankier, der indirecte blev angrebet af Andræ for fortsættelsen af Dybbøls forsvær, vilde strax have svaret, men jeg standsede da forhandlingerne, for at der ikke skulde komme mere bitterhed i discussionen, der kunde få videre følger.

Hestgarden er opgivet af kongen, og der synes at blive overenskomst mellem ministeriet og landstingets finantsudvalg. – Kongen havde sagt i en audients til en landstingsmand, at han opgav hestgarden,

skjøndt det gik ham nær, fordi ministeriet gjorde det til cabinetsspørgsmål.

18. april, onsdag. Samtale med Ankier om hans svar til Andræ. Vilde ikke tillade ham at optage discussionen på nye, men vilde give ham ordet ved 3. behandling til en udførlig udtalelse og forsvar. Bierring fortalte, at krigsministerens heftige optræden kunde være fremkaldt ved et møde af høiere officerer hos Scharffenberg for at fremkalde en udtalelse af krigsministeren mod angrebene på de høiere officerer i anledning af krigen.

23. april, mandag. Åbning af rigsdagen.

25. april, onsdag. Conseilpræsidenten kom for at tale om valgene. Han yttrede, at dersom grundlovssagen ikke blev gennemført, og der skulde regjeres med 4 forsamlinger, så måtte der en energisk regjering til og ministre, der kunde beherske debatten. Regjeringen vilde det da ikke blive så vanskeligt for, men det vilde gå ud over repræsentationerne; – formodentlig sigtede han til Sponneck.

28. april, lørdag. Carlsen fortalte, at Blixen havde været i Berlin, men uden at få audiences hos Bismarck. Blixen havde også confereret med Carl Plessen og havde senere søgt Hall, som dog ikke vilde indlade sig med ham. – Carlsen havde af en samtale med Frijs fået indtrykket af, at ministeriet hidtil intet havde forværret og vilde den rette vei. – Tscherning var rasende over, at Oktoberforeningens blad havde en ministercombination med Tscherning, Carlsen og Winther.

3. maj, tirsdag. Fønnesbech sagde, at de andre ministre vilde gøre generaladjutanturen til cabinetsspørgsmål.

4. maj, fredag. Samtale med Carlsen om den politiske stilling. C. sagde, at han var fratrædt formandsskabet i den scandinaviske forening, fordi de øvrige bestyrelsesmedlemmer vilde, at foreningen nu skulde constituere sig, hvilket C. ansåe for uklogt. Nyholm vilde også udtræde af bestyrelsen, men C. havde formået Hasle til foreløbig at blive; blandt de andre bestyrelsesmedlemmer er navnlig Rosenberg. Stephens og Rosenberg agitere ivrigt – og have måske fremkaldt bevægelsen i besty-

relsen. Man vilde have C. til at møde i Sverrig, men han nægter det, så længe Manderstrøm er minister. C. måtte indrømme, at det stred mod dansk værdighed for tiden at gjøre tilnærmende skridt. – Der skulde igår være kommet forslag fra Sverrig om en fælleds bevæbnet neutralitet. At vor regjering måtte sige nei dertil, var C. enig i. – Rygtet siger, at Bille skal være domfældt ved overretten. – C. fortalte i den anledning, at kongen selv havde været [i] tvivl, om ikke prindsen af Hessen var den rette thronarving, da heelstaten opløstes.

5. maj, lørdag. Aftale med conseilpræsidenten om sessionens slutning. – Valg af fællesudvalg.

7. maj, mandag. Audients hos kongen til afreise. Kongen ordknap.

8. maj, tirsdag. Ankier omtalte Hegermann L.'s artikel mod ham. – Han fortalte igjen, at Paget og Hamilton om morgenen efter Dannevirke kom til ham i krigsministeriet for at høre, om det var sandt, at Dannevirke var forladt. Paget udrød da, at det var den sørgeligste efterretning, han nogensinde havde modtaget, og Hamilton sagde: Jeg skulle idag være afreist til Stockholm for at afslutte [overenskomst] mellem England og Sverrig.

9. maj, onsdag. Lehmann bekræftede, hvad Ankier igår havde fortalt om Hamiltons yttring. Om aftenen sluttede fællesudvalget; – blandt neierne var I. C. Jacobsen.

10. maj, torsdag. Conference med ministrene og Bregendahl om rigsdagens slutning, opløsning, tid for valgene og den nye rigsdags indkaldelse. – Hos Liebe fortalte Crone, at politiinspecteur Hertz efter at have været i Hamborg i anden anledning havde givet conseilpræsidenten beretning om Blixens reise. Conseilpræs. skulde have sagt ham, at der for nogen tid siden havde viist sig en overordenlig gunstig chance for os, men at denne nu var forbi.

12. maj, lørdag. Slutning af rigsdagen.

13. maj, søndag. Afreise til Aarhus. – Flere af neierne fra folkethinget, der vare ombord, talte om nu at sige ja. – Der har været et møde

af alle neierne med Tscherning og Carlsen. I anledning af valgene skal Tscherning og Winther bereise Jylland; Balt. Christensen og Hasle Fyen; og Krabbe og Alberti Sjælland.

17. maj, torsdag. Efter bordet i et selskab på Moesgård fortalte ritmester Freiesleben om en samtale, han d. 12. marts 1864 havde haft med general Gablentz, da han som parlamentair kom til ham i Horsens. Gablentz havde åbent sagt, at de danske og østerrigerne burde holde sammen og afbanke, han vidste nok hvem.

23. juni, lørdag. Landstingsvalg o. s. v. Modtog og afsendte telegrammer. I Randers udelukkende venstre valg. – Estrup og jeg manglede kun enkelte stemmer i valg.

25. juni, mandag. Første landmandsforsamlingsdag.

27. juni, onsdag. Om morgenen kom kongen og de to russiske storfyrster, Alexander og Wladimir. – Alexander bar et russisk physiognomie, Wladimir mere sydlandsk, begge beskedne i deres fremtræden. Kraftprøve for hingstene, meget tarveligt skuespil. – Talte nogle få ord med kongen om udfaldet af landstingsvalget i Randers. Han vidste, at det var Tschernings skyld, men var så naiv at sige, at Tsch. dog meente det godt. – Til taffel ombord i dampskibet. – Derefter kjørte kongen og hele selskabet efter indbydelse af Dahl til Moesgård, hvor der i forveien var et stort selskab af landmænd. – Kjørte sammen med Holstein Holsteinborg, Skeel og den svenske professor Nathorst.

29. juni, fredag. Sidste landmandsforsamlingsdag.

5. juli, torsdag. I Viborg, Bregendahl sagde mig, at kongen ved afskedsaudientsen efter rigsdagen havde taget unådigt mod ham og bebreidede ham, at han ikke som formand havde forhindret, at kongens forhold bragtes ind i discussionen; – han anså ellers Bregend. for en velsindet mand.

6. juli, fredag. Krieger kom fra Kjøbenhavn. Han bebreidede, at han ikke havde fået underretning om, at mit valg til landstinget i Randers var usikkert, da jeg i så fald skulde være blevet valgt i Kjø-

benhavn. Han bragte efterretningen om Venetiens overdragelse til keiser Napoleon. Kjørte efter middag med ham til Moesgård. Blandt andet fortalte Kr., at det virkelig var så, at kongen i foråret 1864 havde gjort Carl d. 15des forslag til en familiepagt; – det var usikkert, hvad det kunde have ført til, men dengang strandede det strax på prinds Oscars modstand, da han ikke vilde resignere. – I Fred. d. 7des tid havde engang grev Wachtmeister sagt til daværende prinds Christian i prinds Oscars påhør, at den bedste ordning var, at pr. Christian blev konge i Sverrig-Norge og Danmark til Eideren, og at Oscar da fik Holsteen, hvortil Oscar havde svaret, at han var villig til at bringe offe. Krieger meente, at man i Sverrig ikke havde tillid til Oscar og ansåe ham for eventyrlig. – Den nye udenrigsminister i England, lord Stanley, skal i grunden være radical og ligesåmeget for ikke-intervention som Gladstone, men han er bundet ved forholdet til faderen, lord Derby og det øvrige aristocratie.

9. juli, mandag. Modtog en smuk hilsen pr. telegram fra majoriteten i landstinget og besvarede. Brev til Brock.

27. juli, fredag. Middag hos Dahl med Carl Dahl. Dahl fortalte om en samtale med Sick om forholdene. Sick havde efter sit kjendskab til hoffet og diplomaterne stor frygt for Danmarks beståen; – Han ønskede en forbindelse med Sverrig, men troede, at det snarere vilde komme til en incorporation af Danmark i Sverrig, navnlig hvis kong [skrivefejl, formentlig p. g. a. tidspunktet for afskriften] Oscar kom på thronen. Han havde god troe til Carl d. 15de, men ikke til Oscar. – S. bebreidede Hall, at han i 1863 var skyld i, at det ikke kom til en directe underhandling med Preussen, da kongen af Preussen i et brev til Fred. d. 7de foreslog, at de mellem sig skulde afgjøre det slesvigholstenske spørgsmål.

31. juli, tirsdag. Bregendahl fortalte på gjennomreise, at det var sikkert, at Nordslesvigs tilbagegivelse var blandt fredsbetingelserne mellem Østerrig og Preussen.

21. august, tirsdag. Forespørgsel gjennom Broge fra bankdirecteur Levy, om Sponneck kunde vente valg i Aarhus.

27. august, mandag. Besøgte amtmand Rosenørn i Randers. Han havde hørt efter udsagn af Regensburg, at Haderslev, Åbenrå og en deel af Tønder amt i hvert fald skulde til Danmark, og at der skulde finde afstemning sted i Flensborg og en deel af amtet. Gjorde ham opmærksom på, at der syntes at være kommet omslag i Preussens forhold ligeoverfor dette spørgsmål, muligen som følge af en forandret stilling til Frankrig. Rosenørn fortalte, at Bretton virkelig i 1864 havde henvendt sig til Bismarck og kongen af Preussen i Carlsbad som underhandler efter at have havt en samtale med kongen på reisen gennem Kjøbenhavn, men at han intet skriftligt havde havt med. Bismarck var da kommet til ham en dag og sagt, at han ikke kunde forhandle videre med Bretton, da han ingen fuldmagt havde.

29. august, onsdag. Owsen fortalte, at de preussiske ingeniører på Als have alle fået ordre til at afgåe til Mainz. Han havde hørt af capt. Lund hos kronprindsen, at Rusland intet gjorde for os for Nordslesvig.

7. september, fredag. Sponnecks candidatur opgivet for Aarhus; – han stiller sig i Ålborg.

16. september, søndag. Middagsgilde for Ploug i hotel Royal, c. 70 deltagere, meest af de unge borgere i byen.

10. oktober, mandag. Holst kom for at høre min meening om en idee: at lade samtlige land- og bycommuner i Jylland og Fyen overtage driften af jernbanen. Han meente, at det ikke kunde vedblive at gåe, som det gik, og frygtede for, at det sjællandske selskab skulde få driften af de jydsk-fyenske baner, fordi Estrup frygtede, at han ikke kunde sætte deres overtagelse af staten igennem. – Sagde ham, at tanken om kommunernes overtagelse ikke var gennemførlig og heller ikke tilrådelig.

11. oktober, torsdag. Ankier stiller sig ikke i Hierting, fordi der ikke er majoritet for ham.

12. oktober, fredag. Folkethingsvalg. Mørk valgt.

14. oktober, søndag. Møde med Aarhus valgmænd til landstinget 5–7^{1/2}. Forsøgte forgjæves at få Kampmann sat på forslagslisten.

17. oktober, onsdag. Til Randers i anledning af landstingsvalg. Valgmøde i klubben. Temmelig uhyggelig forhandling, fordi Randers valgmand vilde sætte Kampmanns valg igjennem mod Mourier-Petersen. Enkeltes uvillie mod Kampmann foranledigede, at Chr. Jensen blev stillet som eventuel 5te kandidat. Det blev vedtaget at gruppere med circa 56 for de 4 kandidater og at organisere 4 bureauer til fordeling af stemmerne. — Discussion blev fremkaldt af Bjørnbak, der lefede for godseierne. — Meente, at det var meningsløst at discutere, hvor partierne stod således ligeoverfor hinanden.

18. oktober, torsdag. Nattefrost med tilfrosne ruder. Valghandling fra 9—1¹/₂. Da Bønderne kun havde 104 stemmer, kunde ved en ordenlig organisation Kampmann være bleven valgt som 5te, men han havde godseierne og en deel af proprietairerne mod sig.

24. oktober, onsdag. Samtale med Bregendahl om den tiltrædende rigsdag kan betragtes som en fortsættelse af tidligere samlinger, hvilket er Bregendahls og min mening, som det hensigtsmæssigste, eller om det er noget ganske nyt, hvilket Krieger mener.

10. november, lørdag. Afreise til Kjøbenhavn.

11. november, søndag. Rosenørn T. havde ærgret sig over ikke at blive valgt i Ribe-Varde til landstinget; — han ventede et heftigt angreb af grundtvigianerne; — syntes at tænke på at gå af ved given leilighed. Talte med Carlsen og Casse. — Carlsen bitter mod Bregendahl. Casse bitter mod Rosenørn T. I folkethinget har der været nogen tale om ikke at gjenvælge Bregendahl. I folkethinget er stemning for ikke at betragte den nuværende rigsdag som fortsættelse efter den samme grundlov.

12. november, mandag. Privatmøde i udvalgsværelse kl. 10. Ploug og Bierring havde ikke indbudt Skeel o. fl., hvilket satte noget ondt blod. Talte med Skeel om at jævne alt. — Erklærede i det private møde, at jeg ønskede mig fritaget for formandsvalg, men ikke vilde vægre mig ved at modtage valg, idet jeg dog tilrådede at vælge Andræ. — Rigsdagen åbnet af kongen selv, dronningen og hoffet tilstede. — Om aftenen fortalte gr. Holstein hos Bregendahl, at throntalens omtale

af Nordslesvig var begrundet i, at man havde gode udsigter. Han fortalte også, at kronprindsen formodenlig gjorde et besøg i Berlin.

13. november, tirsdag. Skeel og Bierring talte hver for sig med mig om partiestillingen. Jeg rådede til foreløbigen at forsøge at arbeide sammen uden at fremkalde nogen skarp partieadskillelse. Om aftenen lang samtale med Lehmann om hans politiske stilling, sagde ham min mening, at han burde holde sig roligere. — Lehmann fortalte, at J. Hansen i Paris endnu havde meget at betyde hos Drouyn de Lhuys og endog blev benyttet af ham i politisk mission, når det gjaldt et dansk spørgsmål f. ex. til Wien under krigen, og han skal have haft en væsentlig deel i bestemmelsen i Pragfreden ang. Nordslesvig. — Lehmann fortalte også, at Heltzen havde vedkjendt sig, at meningen i 1864 førend Lehmanns interpellation var at gennemføre absolutismen på det tidligere heelstatsområde og heelt hæve rigsrådet. David havde deri været uenig med de andre ministre. Heltzen beklagede sig nu bittert over kongen. — David var bleven forbigået ved kongevalg til landstinget, fordi han af hoffet betragtedes som forrædder. — Det havde været tilbudt David at stille sig til folkethinget i Steens sted, og Steen og Lehmann vilde da have støttet hans valg, men han meente ikke at have kræfter til at sidde i folkethinget.

14. november, onsdag. Leuning siges nu ikke længere at ville blive i ministeriet. — Rosenørn T. siges vanskelig at kunne holde sig i de kirkelige spørgsmål og at man ved hoffet begynder at opgive ham. — Casse speculerer da på at blive cultusminister.

17. november, lørdag. Lehmann fortalte, at throntalen til rigsdagens åbning var skrevet af Wedel. — Da gr. Frijs bragte dem frem i ministerconferencen vare alle de andre ministre og især Estrup mod udtalelsen ang. Slesvig og forandrede affattelsen. Frijs tog den da tilbage, men efter conferencen med Wedel sammenkaldte han igjen ministrene og forcerede sit udkast ord til andet igjennem. Da sagen kom for i statsrådet, blev modstanden på nye reist og støttet af kongen, men gr. Frijs forlangte, at der ikke måtte forandres et ord og satte sin villie igjennem. — Dagen efter åbningen kom Dotézac til Frijs og takkede ham for udtalelsen, der vilde være en tilfredsstillelse for keiseren og en glæde for Frankrig. — Lehmann var spirituel som sædvanlig men vanskelig og urimelig.

20. november, tirsdag. Samtale med Carlsen. Han sagde, at den skandinaviske forening nu blev offentlig konstitueret, at man havde forceret ham til at være formand, men at han havde betinget sig, at man i det første år skulde holde sig aldeles rolig. Han ventede ikke noget godt i det nordslesvigske spørgsmål. Han meente, at det vilde komme til et fuldstændigt brud mellem de nationale bondevenner og I. A. Hansen-Winther-Reinh. Jensen.

23. november, fredag. Lehmann vil ikke deeltage i de samlede privatmøder; — han var vred over, at han ikke var kommet i udvalget for valgloven.

24. november, lørdag. Confer. med conseilpræsidenten og Bregendahl om udsættelse af rigsdagen eller ferie. — Resultatet blev at holde ferie fra 22. decb. til 7. januar. Middag hos Krieger med militaircommissionen; — foruden den kun conseilpræsidenten, Bregendahl og jeg.

25. november, søndag. Middag hos Jacobsen på Carlsberg med medlemmer af militaircommissionen og rigsdagen m. fl. — Luxuriøs be-
værtning, taffelmusik o. s. v. Skåler ved bordet for de militaire. — En stødende yttring af Lehmann efter bordet om de militaire blev tilfældigen hørt af Bramhelft. Jeg søgte at mildne den for Bramh., men han vilde ikke tage mod nogen forklaring.

26. november, mandag. Audients hos kongen, han sagde, at der var meget gode efterretninger fra prinsesse Dagmar. Rosenørn Lehn fortalte, at kronprindsen af Preussen i Petersborg havde viist vor kronprinds en aldeles påfaldende høflighed og opmærksomhed; han havde endog undskyldt sig for Preussens politik; han var nødt til at rette sig efter sin fader, men billigede ikke hans politik overfor os; det samme havde han endogså sagt til den unge grev Danneskiold.

1. december, lørdag. Besøg af David. Han var irriteret over ikke at være bleven kongevalgt landsthingsmand og satte stor priis på at være valgt i Kjøbenhavn. Han fortalte, at han vidste, at den første bestemmelse om kongevalgene for de 4's vedkommende havde været Madvig, Krieger, ham selv og mig. Medens David var bortreist, var bestemmel-

sen forandret til heelt andre (måske for at få Fischer ind). Meget smuk fest for Clausen på skydebanen. – Af godseiere var Frijs Juellinge den eneste. – Frits Paludan Müller var imod sædvane kommet til festen.

3. december, mandag. Carlsen bad mig virke til, at loven om sognebåndets løsning ikke fandt modstand i landstinget; dens vedtagelse var en betingelse for alliancen mellem Centrum og grundtvigianerne.

4. december, tirsdag. Underretning af Poulsen om, at Brassey (af Peto, Brassey & Betts) var kommet, og at han troede, at det sjællandske jernbaneselskabs overtagelse af de jyske baner vilde blive realiseret. – Carlsen har yttret, at når man ikke vilde love at føre banen til Syd-sjælland over Kiøge, skulde man ikke få understøttelse af hans partie.

5. december, onsdag. Besøg af Brassey, Rowan og Poulsen.

6. december, torsdag. Til middag hos Mr. Brassey i Phønix med Rothe, Hage, Brock, Tietgen og fl. a. Conversation og skåler på engelsk. Brassey, der er en af de største eller den største jernbaneentreprenuer i England er en meget vakker, venlig, gammel mand, jævn og uden præntioner uagtet hans uhyre formue.

17. december, mandag. Dahl fra Aarhus havde været på Fredensborg og der fået indtryk af, at kronprindsen intet godt havde medbragt fra Berlin. Dronningen havde sagt til Dahl, at efter hendes mening fik vi slet intet tilbage før måske efter mange års forløb.

19. december, onsdag. Eftersåe stenographernes optegnelse af Lehmanns foredrag.

21. december, fredag. Afreise til Aarhus.

31. december, mandag. Stærk sneestorm natten og hele dagen. Dampskibet beskadiget i havnen og kunde ikke afgå. Telegrapherede til Madvig om at besørge nytårsgratulationen.

1867

3. januar, tirsdag. Afreise til Kjøbenhavn over Korsøer. Justitsråd Müller (toldinspecteur i Aarhus) fortalte, at prinds Oscar i efteråret 1864 i et frimurermøde havde sagt til Müller, at hans ønsker og bestræbelser var at realisere de nordiske rigers forening ved en forbindelse mellem vor kronprinds og den svenske prinsesse, og at han da vilde renoncere på thronfølgen i Sverrig – at forhandlingerne derom i sommeren 1864 vare strandede på, at Monrad vilde have en formelig tractat derom. – Dette stemmer ikke med, hvad Carlsen har fortalt om pr. Oscars forhold, og er i sig selv lidet sandsynligt.

9. januar, onsdag. Bregendahl har talt med Estrup om jernbanesagen og syntes at ville støtte Holsts plan om overtagelse af samtlige kommuner. Da han hørte mine indvendinger derimod, og at jeg holdt på statens overtagelse, gik han også ind derpå, men meente, at man skulde opnåe dette ved at stille det andet i udsigt.

10. januar, torsdag. Magius sagde mig, at W. Petersen og Jessen vilde virke for kommunernes overtagelse af jernbanen.

Hos Bierring talte Brock med mig om sit forsvar for Bille, vilde høre min mening derom i et enkelt punct. Bille havde ved sin artikel havt til hensigt at støtte forholdet til Slesvig ved en tilbagevenden til kongeloven og en nye renunciation af prindsen af Hessen til fordeel for kongen. Bille havde talt med prindsen af Hessen derom i Baden-Baden. – Brock kunde bevise denne Billes opfattelse ved et brev til Lehmann og andre omstændigheder. – Det, Brock vilde høre min mening om, var, om han i sit forsvar skulde fremdrage, at kongen selv havde havt tvivl om sine rettigheder til thronen uden heelstat. Bad Brock ikke at gjøre det, da det snarest kunde skade Billes sag.

19. januar, lørdag. Carlsen kom til mig og viste mig et brev fra prinds Oscar uden synderlig indhold, men dog på en måde i scandinavisk ånd. – Pr. Oscar meente, at Preussen ikke godvillig gav noget tilbage; – Bismarck vilde måske nok, men kongen og hans omgivelser ikke. – Fortalte Carlsen, hvad prs. Oscar havde sagt til justitsr. Müller, hvilket han troede ikke var alvorlig meent.

21. januar, mandag. Lehmann var vred over, at han ikke kom i udvalget ang. indkomstskat. Han havde også grund til at vente det, men stemningen er imod ham.

22. januar, tirsdag. Til taffel på Amalienborg. Ikke videre opmærksomhed af kongen og dronningen mod formændene ved couren. – Admiral Bille spurgte om en plads for kronprindsen i landsthingsalen.

25. januar, fredag. Julius Liebe fortalte mig om et beviis på, i hvilken grad Monrad havde tabt fatning, da han kom tilbage fra Dannevirke, at han tilbød dronningen at lade sin seng bringe hen på palaiet for at være tilstede til dronningens beskyttelse, hvilket dog dronningen ikke vilde vide noget af. – Monrad havde også talt til marschallen om at holde en båd parat ved Larsens plads, for at dronningen i påkommende tilfælde kunde redde sig i den. – Om søndagen eller mandagen lod Monrad kronprindsen bede komme til sig med sin adjutant og vilde da formåe ham til at erklære, at han strax vilde reise over til armeen og tage commando over en afdeling; dette vilde så Monrad strax meddele rigsrådet. Kronprindsen svarede, at han kun kunde reise efter kongens befaling. Dette havde kronprindsen selv fortalt Liebe.

27. januar, søndag. Lehmann sagde mig, at han havde besluttet at reise til Italien, hvis armeorganisationen først blev forelagt i landstinget. Han havde confereret med Fenger derom.

28. januar, mandag. Skeel gav ny forklaring over sit forhold ved udvalgenes sammensætning.

6. februar, onsdag. Bille frifundet for høiesteret med pålæg af omkostninger. – Krieger fortalte en anecdote fra statsrådet fra Freder. 7's tid. Da næringsloven var for, blev prinds Christian påvirket til at gjøre opposition mod den. Ved vedtagelsen i statsrådet underskrev kongen mod sædvane med det samme og kastede så loven til pr. Christian med de ord: »Strøe sand på Christopher Sandbüchs«.

8. februar, fredag. Brock var meget anstrængt efter proceduren i Billes sag for høiesteret. Han fortalte, at kongen havde været urolig for, hvad der kunde komme frem under proceduren angående arveadkomsten.

21. februar, torsdag. Theodor Suhr fortalte ved en samtale leilighedsvis, at han havde havt brevet fra gr. Frijs til Raasløff med til Schweiz, og at tilbuddet havde gjaldt både krigsministeriet og marineministeriet, men at Råsløff havde betænkelighed ved at overtage sidste. – Suhr fortalte om den store anseelse, Raasløff havde nydt i Washington, og den måde amerikanerne her havde omtalt ham.

12. marts, tirsdag. Forhandling med gr. Frijs og Bregendahl om lovfor­slag ang. prindsens regentskab i kongens fraværelse.

13. marts, onsdag. Samtale med gr. Frijs. Han syntes at håbe noget for Nordslesvig af en fælledspression på Preussen fra Frankrig og Rusland, hvis disse bleve enige i det orientalske spørgsmål. Bismarck havde til Benedetti vel omtalt militaire hensyn ved grænsen, men havde ikke udtrykkelig nævnt Dybbøl og Als.

14. marts, torsdag. 2 møder i landstinget til vedtagelse af regent­skabsloven og 3 møder i folkethinget samme dag. Efterretning om dron­ningens [*skal være*: kongens] moders død. Condolation fra thinget foreslået eller foranlediget af Magius og Madvig. Audients hos kongen med Bregendahl kl. 6¹/₂, – Kongen talte ikke om sin moders død, men takkede thingene og navnlig formændene meget for regentskabslovens hurtige fremme og den almindelige deltagelse for prindsesse Alex­andra; – han var meget bevæget og syntes stærkt at påskjønne deel­tagelsen for den syge prindsesse, som han hele tiden talte om. Før­end audientsen ¹/₂ time til middag hos Fonnesbech. Kjørte med Bre­gendahl til banegården til afsked med kongen.

19. marts, tirsdag. Samtale med Poulsen om jernbanen. Tietgen har actierne på hånden til 92 % til 1. April. – Endnu uafgjort hvilket ministerium skal have jernbanevæsenet. Hvis det bliver finantsmini­steriet, skal det være meningen, at postinspecteur Petersen og Owsen skulle styre det under Levy. – Estrup er ubestemt.

20. marts, onsdag. Holst kom for at tale om jernbaneordningen.

24. marts, søndag. Telegram fra kongen til formændene fra London ang. prindsesse Alexandras befindende.

25. marts, mandag. Besvarede med Bregendahl kongens telegram.

27. marts, onsdag. Middag hos krigsminister Raasløff med de andre ministre, departementscheferne i krigsministeriet, viceformændene og enkelte medlemmer: Krieger, Adler, I. A. Hansen, B. Christensen. Ikke tilstede Carlsen. – Raasløff fortalte, at Carlsen i søndags havde lovet ham at virke for en conference med udvalget og desuagtet selv stemt derimod, så der blev 9 mod 9.

29. marts, fredag. Taffel hos kronprinsen: hofdamerne, ministre, adjutanterne.

6. april, lørdag. Kunde ikke fungere som formand på grund af mavesygdom. (At Madvig fungerede som formand i indkomstsagen havde indflydelse på afgjørelsen, da Madvig vilde have stemt for procentstyremet).

9. april, tirsdag. Poulsen sagde, at underhandlingerne med jernbaneselskabet vare afbrudte; selskabet forlangte 90 %, og finansministeren vilde kun give obligationer til cours, som Poulsen regnede for 82 %. Actierne ville nu deelviis blive solgte til andre. P. meente, at grunden var den, at finansministeren helst såe, at det hele strandede.

11. april, torsdag. Fønnesbech troer endnu på muligheden af at komme til rette med Bismarck, men det beroer på B. allene.

13. april, lørdag. Rosenørn T. sagde mig, at han vilde forsøge at få Krieger til formand i theatercommissionen. – Gr. Frijs og hans egen forbliven i ministeriet beroede på den ydre stilling. – Han troede, at Preussen ventede på, at vi skulle ydmyge os og tage samme stilling til Preussen som de sydtyske stater. – Dette kunde vi muligen blive tvungne til, da et sådant forhold til Preussen kunde blive den eneste mulighed til at undgåe rigets deling, men der måtte da et andet ministerium til. – Preussen havde holdt sig tilbage og ikke gjort noget forslag, vistnok fordi de ikke vilde indrømme de betingelser, vi vilde stille for en alliance. Stiftamtmand Nielsen vidste, at gr. Frijs havde forhandlet med den preussiske gesandt om bruddene på Wienerfreden ved at nægte landeværnsmandenes udvandring. – Købke fortalte,

at der fra Kiel var kommet en advarsel om at være forberedt på et overfald, men blev det bekendt, at vi rustede, da kunde vi risicere, at Preussen overfaldt strax.

17. april, onsdag. Kongen kom tilbage fra London.

18. april, torsdag. Afreise til Aarhus sammen med Bregendahl, Schøller fra udenrigsministeriet havde fortalt Br., at Moltke i Paris gav en meget mørk skildring af tilstanden i Frankrig. Keiseren tænker kun på at bevare sit dynastie. – Oppositionen vinder i styrke; der er 2 partier, et for fred og et for krig, og keiseren er vaklende. – Frankrig er næppe tilstrækkelig forberedt til krig. – Bregendahl havde i fredags besøgt Blixen i Helsingør, hvor Blixen havde fortalt ham om Sverrigs forhold til os i 1863. Blixen påstod, at Sverrig med forsæt havde skuffet os og fra først af havt i sinde at svigte os. – Den 14. septemb. 1863 havde der været et statsråd på Ulriksdal, hvor det var blevet vedtaget, at Hamilton *ikke* skulde have nogen fuldmagt til at afslutte tractat med os, og at Danmark skulde holdes hen med løvter. I begyndelsen af october var pr. Oscar hos Frederik 7de på ... [lakune] ...; her fik han et brev fra Hamilton, hvori H. indstændig bad ham ikke at lade sig mærke med, at Sverrig ikke meente det alvorligt med underhandlingerne om tractaten. Blixen havde på en måde, som han ikke vilde omtale, skaffet sig kundskab om dette brev indhold og senere advaret Hall, men Hall vilde ikke troe ham eller lod således. Hamilton havde ligesåfuldt som Manderstrøm narret os; begge handlede som svenske aristocrater, der frygtede det danske democratie og ønskede, at scandinavismen ved denne handlemåde af Sverrig skulde fåe det sidste stød. Dette var Blixens mening. Blixen vilde råde til tilslutning til Preussen. Frankrig vilde kun benytte os og så lade os i stikken. Bregend. sagde, at Dotézac i denne tid kom daglig i udenrigsministeriet for at pasiare med Wedel og høre, om der var passeret noget.

23. april, tirsdag. Afreise til Kjøbenhavn (uden Magd[alene] og Ch[arlotte]).

26. april, fredag. Poulsen, der kom fra Paris, talte om krigerske udsigter.

28. april, søndag. Talte med Brock om Lehmanns hjemreise fra Italien, som Br. og Krieger tilskyndede til. Brock mener, at Lehmanns valg endnu gjælde, skjøndt han er flyttet til Frederiksberg, men Krieger og Werner Ussing ere af anden mening, troede Brock.

29. april, mandag. Zytphen Adeler sagde, at Tscherning gjorde sin indflydelse gældende på hærplansudvalget for at drage sagen i langdrag og muligen fjerne ministeriet. Tsch. har erklæret sig villig til at danne et ministerium, og Z. A. meente, at han kunde gå sammen med Blixen og Carlsen(?).

30. april, tirsdag. Lehmann hjemkommet. Med Fenger hos ham til middag på Frederiksberg. Disput med Lehmann om hans måde at udtale sig mod andre på. – Talte med ham om spørgsmålet valgqualification og om diæterne.

1. maj, onsdag. Hall udtalte sig for mig om den politiske situation, bekræftede, hvad Bregendahl havde fortalt om Moltkes ytringer om tilstanden i Frankrig, som han dog meente vilde forandre sig til det bedre for Napoleon, når Frankrig får opreisning af Preussen. Han anså det ikke for sandsynligt, at Sponeck skulde speculere på at danne et ministerium med Tscherning og Blixen, som da skulde kaste os over til Preussen.

2. maj, torsdag. W. Ussing yttrede sig tilbøielig til at stemme for gyldigheden af Lehmanns valg.

3. maj, fredag. Taffel hos kongen. Oxholm talte igjen meget om og mod Lehmann. – Kongen syntes forstemt.

4. maj, lørdag. Betænkning fra udvalget mod den fortsatte gyldighed af Lehmanns valg.

7. maj, tirsdag. Samtale med Brock og W. Ussing om gyldigheden af Lehmanns valg. – Det juridiske fakultets professorer ansee den utvivlsom.

8. maj, onsdag. Hall fortalte, at kongen som prins havde sagt til ham, at det ene rigtige var at have en rådgivende repræsentation for fælleds-anliggenderne, og at Hall med den indflydelse, han havde, var i stand til at gennemføre det og da kunde styre det hele. – Hall havde da gjort ham opmærksom på umuligheden deraf, og at det i hvert fald vilde ende med, at H. blev kastet tilside.

13. maj, mandag. B. Christensens sygdom nærmer sig efter Terman-sens mening til sindsforvirring. Termansen styrer nu partiet.

17. maj, fredag. Afreise til Aarhus.

18. [usikker læsning: evt. 19.] maj, lørdag. Tilbagerejse til Kjøbenhavn.

22. maj, onsdag. Samtale med Lehmann angående, at jeg sagde ham min mening reent ud, når jeg meente, at han havde uret i, hvad han sagde eller gjorde. – L. besluttede da efter min opfordring at komme til soireen på slottet.

23. maj, torsdag. Tilsigelse til formændene til at tage mod kongen af Grækenland næste dag.

24. maj, fredag. Efter aftale med Bregendahl mødte vi ikke ved kongen af Grækenlands modtagelse. – Gr. Frijs kom for at lade forstå, at kongen nok ønskede gratulation til sølvbrylluppet af rigsdagen in corpore. Han fortalte, at Preussens tilbud eller forslag ang. Nordslesvig var kommet lige før konferencen i London (ang. Luxemburg?) og kun var på skrømt og aldeles uantageligt. – Han fortalte også, at kong Georg fra Petersborg havde telegrapheret og anmodet om, at dampskibet Slesvig måtte hente ham i Kiel, da Preussen havde tilbudt ham afbenyttelsen af et preussisk krigsskib. – Telegrammet kom under statsrådet, og denne hån af Preussen afficerede kongen og kronprinsen stærkt. – Slesvig var i forveien bestemt til at hente ham.

25. maj, lørdag. Samtale med Fonnesbech. Det synes, som om ministeriet, når det ikke kan være andet, vil tage mod hærplansloven

med 5 års clausulen. Sagde ham, at efter min mening måtte ministeriet gjøre det til cabinetsspørgsmål; – han har selv også heldet til den meening, men Raasløff har meent, at de måtte tage loven med den. Det lød til, at Fonnesbech troede på et ministerium Sponneck, der støttedes af kongens omgivelser.

26. maj, søndag. Kongens og dronningens sølvbryllupsfest. Stor og livlig bevægelse i gaderne. Hørte, at Bregendahl og jeg skulde være commandeurer. Forestillingen fra ministeriet var motiveret med anerkjendelse af, hvad vi havde udrettet for forfatningssagen. Dengang kunde det ikke skee, fordi jeg ikke blev valgt til thinget; – ved hoffet, Trap, havde man meent, at det var nok, at Bregendahl blev dannebrogsmænd og jeg etatsråd, men dette forslag tilbageviste gr. Frijs. – Kl. 2 gratulation af rigsdagen in pleno; – Bregendahl førte efter tour ordet. (Lehmann var ikke med, da hans tøj ved et uheld var gået feil). Kl. 9 stor soiree på Christiansborg. Cour i den store appartementssal med hoffet, diplomaterne, ministrene og damer og herrer af 1ste rang-klasse. Tog hjem kl. 11³/₄. Lehmann var ved soireen, men gået tidligt, (men ikke Ploug?).

28. maj, tirsdag. Bregendahl fortalte, at keiseren af Rusland på reisen gennem Berlin personlig vilde forhandle med kongen af Preussen om Nordslesvig, det russiske diplomatie kunde ikke gjøre det, fordi det stred mod det russiske princip. Talte med major Thomsen om udsigterne for hærplanen. – Der er frygt for, at hoffet arbejder på at styrte ministeriet; dette står måske i forbindelse med keiseren af Ruslands virksomhed i Berlin. – Hærplanens forkastelse skulde da være midlet og Sponneck danne et nyt ministerium.

29. maj, onsdag. Hall fortalte, at Fenger havde i hærplanudvalget stillet et ændringsforslag som compromis, således at revisionsparagrafen optoges med årlig forelæggelse. B. Christensen greb det, og det lader til, at sagen derved kan sikres. – Om aftenen festforestilling i theatret med loge for formænd og viceformænd med damer. Meget pyntet publikum, men mat stemning uden appel, så at der ikke udbragtes hurrah ved kongehusets ankomst med sine gjæster. – Theaterbestyrelsen havde forsømt at sørge eventuelt derfor. – Der blev i theatret af kgl. lakaier ombudt iis og viin i logerne.

Gr. Frijs er så stærkt beskæftiget med underhandlinger med Preussen, at han ikke kan møde i thinget.

1. juni, lørdag. Bregend. sagde, at Blixen havde yttret for ham, at vi skulde see at komme tilrette med Preussen ved hjælp af en flådeconvention, men en sådan underhandling var gr. Frijs ikke istand til at føre. Vi skulle slutte os til Preussen; – der vilde komme en pression fra Rusland på os til at nærme os Preussen. – Gr. Frijs mener, at underhandlingerne er vrøvl fra Preussens side og ikke alvorlig meente.

8. juni, lørdag. Afreise til Aarhus.

11. juni, tirsdag. Tilbagereise til Kjøbenhavn.

12. juni, onsdag. Confer. med Krieger om sessionens varighed og landstingets stilling. – Krieger vilde have en alvorlig samtale med conseilpræsidenten derom; han fortalte, at Frijs havde været nær ved at tage mod folkethingets forslag til valgloven ang. forholdstalsvalg. Hvad han havde sagt i fredagsmødet om indkaldelse af ændringsforslag gjaldt krigsministeren, ikke formanden. Købke havde deeltaget i et møde med krigsministeren, Krieger og Fenger ang. ændringsforslagene.

14. juni, fredag. Stort middagsselskab hos Lehmann. Mange kunstnere og en deel politiske mænd (Clemens Petersen, Rosenberg). – I samtale med Hall fortalte han, at samtidig med, at ministeriet Hall i decb. 1863 indgav sin demission, havde det svenske ministerium indgivet sin demission; – formodenlig stod ministeriet Halls afgang i forbindelse med, at det svenske ministerium blev. Hall var endog sammen i selskab med Hamilton, da Hall fik kongens brev og betroede Hamilton det, der derefter meddelte ham, at det svenske ministerium havde givet sin demission.

16. juni, søndag. Rosenørn Teilm. synes at tænke på Brammer som sin eftermand i cultusministeriet.

17. juni, mandag. Audients hos kongen. Kongen talte til Bregendahl om hærlovens stilling i folkethinget, – han havde aldrig tænkt på at desavouere ministeriet, han havde hans fulde tillid, og undrede sig

over, hvorfra rygterne om ministerforandring vare komne, hvorpå Bregend. henviste til Spønnecks udtalelser. – Ifjor havde Krieger sagt kongen, at det var Hall, der havde fortjenesten af valgene i Roskilde og derved reddede forfatningsagen.

22. juni, lørdag. Talte med gr. Frijs og Krieger om interpellation på dagsordenen.

24. juni, mandag. Samtale med Fønnesbech om hans stilling til indkomstskatloven. F. stærkt afficeret og vil gjøre det til cabinetsspørgsmål, hvis han ingen lov får. Han vil tage mod contingentsystemet for denne gang, men da ikke mere forelægge nogen indkomstskattelov.

26. juni, onsdag. Samtale med Hall og Krieger om en i folkethinget påtænkt slutningsadresse.

27. juni, torsdag. N. Rasmussen sagde mig, at hans klage i thinget over, at kjøbstadscommunalloven ikke var kommet for, ikke var rettet mod formanden, men mod indenrigsministeren, der havde ladet sig påvirke af Krieger og Lehmann.

Der er tale om Schurmann til cultusminister. – Besøg på søforterne af rigsdagens medlemmer. Krigsministeren, Hegermann Lindencrone, Wørishøffer, Dreyer og Jonquieres vare tilstede med deres adjutanter. Af rigsdagens medlemmer udeblev alle godseierne og de fleste kjøbenhavnere. Det største antal var bønder. Ved bordet om aftenen i case-matterne blev det tilsidst temmeligt lystigt. Hjem kl. 10. – Hegermann fortalte, at han i krigen 1848–49 havde havt bagladecarabiner ved en escadron og fundet dem så gode, at han havde tilrådet at indføre den samme bagladeconstruction ved infanterigeværene. – Om formiddagen forelæste Hall mig concepten til adressen.

28. juni, fredag. En overenskomst i gjære mellem godseierne (Skeel) og Bønderne om at vælge Fischer og Hasle til statsrevisorer med udelukkelse af Bierring.

29. juni, lørdag. Valg af statsrevisorer. De forenede godseiere og Bønder seirede over Centrum, så at Fischer og Hasle valgtes og ikke Bierring. Dette tildeels Plougs skyld, da han ikke vilde gåe ind på gods-

eiernes første tilbud: Fischer og Bierring, men vedblev at holde på Bierring og Hasle, hvorefter Skeel henvendte sig til Bønderne og kom overens med dem. Bregend. fortalte, at Quaade havde indmeldt, at han havde fået en idee, som han ikke turde betro til post eller telegraph og derfor sendte med en reisende. – Legationssecretairen i Paris havde også meldt, at han havde sendt en depeche med en reisende, som han ikke turde betro til posten.

1. juli, mandag. Bregend. fortalte efter Blixen, at hoffet her endnu ønskede forbindelsen med den svenske prindsesse, og at vor kronprinds skulde gjøre en tour til Beckaskog med et brev til kongen af Sverrig i anledning af sølvbryllupsgratulationen for at få leilighed til at præsentere sig. – Dronningen af Sverrig er imod partiet, fordi kronprindsen ikke tiltaler hende.

2. juli, tirsdag. Folkethingets vedtagelse af hærloven som den kom fra landstinget.

5. juli, fredag. Talte med Krieger om formandspladsen. Han vilde ikke høre noget om, at jeg trak mig tilbage og meente, at der ikke var nogen til at sætte i mit sted. Han kastede vrage på C. Liebe som for svag, men troede, at Skeel tænkte, at Liebe kunde være skikket dertil. – Krieger fortalte, at Frijs havde været nær ved at give efter for I. A. Hansen m. h. t. forholdstalsvalget, men var blevet afholdt derfra ved, at Krieger truede med en voldsom opposition.

9. juli, tirsdag. Modsatte mig, at indkomstskatloven fra fællesudvalget kom samtidig for i begge thing. – Nægtede at deltage i gildet på Klampenborg.

10. juli, onsdag. Audients hos kongen med adressen, som Bregendahl oplæste. Kongen var allene tilstede og gav et temmeligt langt svar, som ikke vel egnede sig til at meddeles, yttrede blandt andet, at det kunde vare længe, inden den slesvigske sag blev afgjort. – Nedskev kongens svar og gjorde udkast til vort referat i thingene, søgte conseilpræsidenten for at vise ham det, men traf ham ikke. Siden kom Vedel fra conseilpræsidenten for at bede os ikke give nogen meddelelse af kongens svar, da det vilde komme i slutningsbudskabet. – Hele dagen i

formandsværelset og conference om fælledsudvalgene. – Kl. 3 blev udvalget for lønningsloven færdig. Kl. 9^{1/2} udvalget for indkomstskatloven.

11. juli, torsdag. Ved en navneopråbsafstemning i aftenmøde sagde Andræ, da hans navn opråbtes, på dril: »Deeltager ikke i afstemning« istedetfor »Stemmer ikke«. – Lod secretairen regne ham med ved optælling af stemmerne.

12. juli, fredag. På given anledning bragte conseilpræsidenten fra kongen hilsen til formændene, at han ønskede dem en lykkelig reise, men ikke vilde uleilige dem med afskedsaudients.

13. juli, lørdag. Afreise til Aarhus.

15. juli, mandag. Strax efter Krügers og Ahlmanns ankomst til Berlin til rigsdagen havde den franske minister Benedetti anmodet dem om at komme til sig og confereret med dem. Det var Kr.'s og Ahlm.'s hensigt at protestere og derefter at forlade forsamlingen, men Benedetti pålagde dem på det indstændigste ikke at gjøre dette, men at holde ud og gribe enhver leilighed til at protestere mod Preussens optræden i Nordslesvig. Benedetti havde nogen deel i affattelsen af de vigtigste protestforedrag af Kr. og Ahlm. – Der er stærk stemning mod provst Blædel i Nordslesvig på grund af eedsaflæggelsen, – han anfører til forsvar, at kongen til broderen i Kjøbenhavn havde yttret sin tilfredshed med hans forhold. – I et selskab for kirkevisitoriet og Zedlitz, der fandt sted i en af de afsatte præsters præstegård, udbragte Blædel kongen af Preussens skål til stor harme og forlegenhed for de tilstedeværende danske. Alle reiste sig med undtagelse af fru Blædel, der ikke vilde drikke den. Hun forsøger forgjæves at påvirke manden i modsat retning. (Meddelelse af Krüger til Glæsel).

19. juli, fredag. Dr. Weis rådede mig til at ophøre at være formand for mit helbreds skyld.

10. august, lørdag. Dahl sagde, at Rosenørn Teilm. havde gjort den kongelige resolution ang. indstilling til hospitalsforstanderpladsen i Randers til cabinetsspørgsmål for sig, da kongen nødigt vilde gjøre

biskop Brammer imod. — Dahl mener, at der er agitation igang for at få Aarhus amtmands embede besat med en adelsmand, og anseer selv sin stilling for noget usikker.

13. august, tirsdag. Siden mandag 8 dage har der været en art ministercrise. — På grund af kongens stemning mod hærlovens gennemførelse har Raasløff fordret, at Kaufmann fjernes fra generaladjutanten, og at Hegermann afskediges. — Da kongen ikke vilde gå ind derpå, forlangte Raasløff sin demission, og samtlige ministre havde sluttet sig til ham og gjort opfyldelsen af hans forlangende til betingelse for deres forbliven i ministeriet. Kongen har ikke modtaget deres demission; men i statsrådet i fredags blev sagen ikke afgjort, men udsat til torsdag.

24. august, lørdag. Carl Dahl fortalte om sin samtale med storfyrstinde Olga og kong Georg på Fredensborg. Kong Georg sagde, at hele keiserfamilien undtagen keiseren og keiserinden hadede Preussen; — hans svigerfader storfyrst Constantin havde engang i hans nærværelse tiltalt den preussiske gesandt på en yderst hård måde.

20. september, fredag. Besøg af Skeel (landstinget). Han kom fra Frijsenborg. Gr. Frijs var bleven kaldt tilbage til Kjøbenh. ved telegram, da kongen imorgen vil reise til Wiesbaden til prinsessen af Wales. Kongen har taget sig Kaufmanns fjernelse meget nær, og Frijs stilling er derved blevet vanskeligere. — Frijs venter sig ikke noget af underhandlingerne i Berlin.

4. oktober, fredag. Dahl sagde, at det var Hostrup, om hvem prinsesse Dagmar havde yttret, at han var hendes fader fjendsk.

6. oktober, søndag. Afreise til Kjøbenhavn.

7. oktober, mandag. Rigsdagens åbning. Hall fortalte, at gr. Frijs bekræftede, at kongen endnu var misfornøjet over Hegermanns og Kaufmanns afskedigelse. — De høiere officerer i Frankrig gjøre ved en krig med Preussen regning på 25.000 danske og 25.000 hollændere til at operere i Frankrig med 50.000 Franskmænd.

8. oktober, tirsdag. Carlsen har været hos Bregendahl for at sige ham, at han, C. troede, at der var misstemning mellem kongen og ministeriet. Han meente, at Sponneck havde været kaldt til kongen. Både Sponneck og Carlsen havde frarådet kongen at gjøre forandring. Også Kierkegård er stødt på vanskeligheder. — Det hele har dog formodenlig ikke meget at betyde.

9. oktober, onsdag. Afreise til Aarhus efter rigsdagens udsættelse. — Ombord fortalte Skeel, at der, efter at kongen havde underskrevet hærloven, havde været en heftig scene med ham i statsrådet i anledning af faneeden, da han ikke have lagt mærke til bestemmelsen derom. Gr. Frijs har beklaget sig over rådgivere udenfor ministeriet.

21. oktober, mandag. Scandinavisk møde med discussion mellem Ploug og Biørnbak.

22. oktober, tirsdag. Udnævnelsen af cheferne for cavalleriet er *ikke* efter krigsministerens indstilling. Han vilde have gjort det til cabinets-spørgsmål, men Frijs fik ham til deri at rette sig efter kongen.

5. december, torsdag. Afreise til Kjøbenhavn [*her overstreget: allene*].

24. december, tirsdag. Samtale med Lehmann og Giødvad om Bangs breve ang. martsdagene 1848. Lehmann fortalte, at det var Lunding, der havde foranlediget L.'s samtaler med kongen, og at det var Krieger, der havde bragt Bardenfleth i forbindelse med folkelederne. — Da Lehmann ved ministerdannelsen modsatte sig, at Oxholm blev udenrigsminister, blev det tilbudt Lehmann, og kongen underskrev hans udnævnelse, men efter nogen betænkning kom L. i tanke om Knuth og foreslog ham for W. Moltke, der med glæde og tak gik ind derpå, hvorefter L. trådte tilbage. — I kongens svar til folket tilføjede Lehm. på egen hånd de sidste ord om at føre folket til frihed og ære o. s. v.

1868

1. januar, onsdag. Nytårscour hos kronprindsen, da kongen var syg. Kronprindsen spurgte meget til professor Clausen, navnlig med hensyn til hans bog om frimenigheder.

3. januar, fredag. Både Lehmann og Carlsen fortalte, at de havde fået anonyme breve med opfordring til at gå i spidsen for en socialistisk communistisk bevægelse, ellers vilde de blive behandlet som alle andre modstandere.

4. januar, lørdag. Gr. Frijs sagde, at kronprindsens forlovelse stod på samme punct som tidligere. Fr. troede ikke, at der var noget i veien for sanctionen af den vestindiske tractat.

8. januar, onsdag. Audients hos kongen til nytårsgratulation af formændene. Kongen talte længe med os om forskellige ting og kom på given anledning tilbage til den i sin tid viste deeltagelse for prinsesse Alexandra, som han såmeget havde påskjønnet. – Ved taffelet på Amalienborg mødte den amerikanske minister, M. Yeaman, der tidligere var mødt i stiv uniform, i sort kjole og syntes meget forlegen derved. – Han havde fra sin regering fået pålæg om *ikke* at bære diplom. uniform; – Oxholm fortalte, at han først havde undskyldt sig fra taffelet, fordi han ikke måtte bære uniform, men lod sig bevæge af O. da han hørte, at David og landstingets formænd også vare i sort kjole. – Talte med Falbe fra legationen i Wien. Falbe meente, at vi burde søge at undgåe enhver deeltagelse i krig mellem Frankrig og Preussen, da vi, hvis det gik heldigt for Frankrig, alligevel vilde fåe Nordslesvig tilbage; – han var bange, at de 14 mill. fra America skulde gjøre os krigslystne. – I 1866 var det Østerrigs hensigt at komme overens med os, hvis Østerrig havde seiret(?), men Østerrig vilde ikke føre os i nye ulykke ved at forlange alliance med os(?). – Man erkjendte nu i Østerrig, hvor urigtigt man havde handlet med os. Falbe klagede over, at man ikke i tractaten med America havde sikkret St. Thomas frihandel. Mr. Seward tvivlede ikke om, at senatet vilde sanctionere tractaten, derimod var F. ikke sikker på udfaldet af afstemningen på St. Thomas.

24. januar, fredag. Samtale med Hall og fl. om den vestindiske sag. Brock fortalte, at Broberg havde sagt ham, at Tietgen personlig ingen provision fik, den provision, Privatbanken fik, skulde deeles med Baring Brothers, London, der forlangte dette, da Tietgen henvendte sig til dem som mellemænd. Mørk meente, at kjende nøiere til sagen og var fuldstændig overbeviist om, at Raasløff ikke skulde have noget.

25. januar, lørdag. Meningsforskjel om fremskyndelse af den vestindiske sag. — Gr. Frijs, der havde anmodet mig om at fremskynde den, sagde nu, at han ikke brød sig så meget derom, når han kun kunde få den færdig torsdag.

28. januar, tirsdag. Hele thinget som udvalg i den vestindiske sag, nærmest om St. Croix. Conseilpræsidenten klarede godt for sig. Efter mødet meente Carlsen, at Sponneck igjen tænkte på at fortrænge ministeriet og havde talt med kongen om den vestindiske sag for at sætte ham fluer i hovedet.

31. januar, fredag. Fortalte Hall, at man begyndte at tale om, at han kunde komme til at afløse Frijs.

7. februar, fredag. Hos confer. Holm sagde Casse mig, at han havde hørt nogle af bønderne tale om, at det var urigtigt af formanden at lade Lehmanns hentydning til den vestindiske sag gå ud af tidenden. (Til slutning af sit foredrag i en anden sag havde Lehmann med meget sagte stemme tilføiet noget om smudsigt forhold, hvoraf en luftning var kommet fra det andet thing. Jeg kunde ikke høre, hvad han sagde og kunde derfor ikke kalde til orden, men da jeg fik at vide, hvor upassende det var, lod jeg det stryge i referatet i tidenden). Lang samtale med biskop Martensen om frimenighedsloven. M. hentydede til, at selv om loven gik igjennem i landstinget, så kunde kongen, da der var skeet forandringer i den, benytte sit veto og give Kierkegaard afsked.

10. februar, mandag. Bregendahl sagde mig, at Raasløff havde antydet sandsynlighed for krig, havde meent, at vi foreløbigen måtte søge at holde os tilbage, og at regjeringen måske måtte holde rigsdagen sammen for i den at have en støtte mod det krigerske partie i Kjøbenhavn.

16. februar, søndag. Kierkegaard er blevet syg efter forhandlingerne lørdag.

19. februar, onsdag. Efter middag hos Fonnesbech samtale med Andræ om hans forhold til Fred. 6. og general Frants Bülow. Sidste roste han meget og holdt også af Frederik 6.

20. februar, torsdag. Lehmann blev vred over et pålæg af formanden. Han yttrede siden, at jeg som formand var for stræng.

21. februar, fredag. Kronprindsens adjutant, capt. Lund, sagde, at forlovelsen vilde komme istand til foråret eller sommeren. Kronprindsen havde ved sine reiser gjort en gjæld af 40.000 rd., hvoraf de 20.000 ved opsamling vare betalte. – Sagde ham, at formændene i sin tid havde frarådet gr. Frijs at søge bevilling til kronprindsens reise til Paris, fordi det vel nok vilde blive bevilget, men som stemningen dengang var, vilde gjøre et slet indtryk og kunde fremkalde uhyggelig discussion.

22. februar, lørdag. Middag i udenrigsministeriet. Gr. Frijs synes ligesom jeg at troe, at Krieger dog vilde søge at hjælpe frimenighedsloven igjennem med nogle forandringer.

25. februar, tirsdag. Klein fortalte, at den preussiske minister Heydebrandt i en samtale med kongen for nylig, da kongen talte om den vanskelige stilling, han ved sin thronbestigelse havde været i, da han var nødt til at sanctionere forfatningen af 18. novb., der var skyld i ulykken, – havde sagt: »Deres majestæt tager fejl deri, forfatningen har slet ingen deel havt i begivenhederne, det var ganske andre betragtninger, der ledede Preussens politik på den tid«. Kongen blev meget forundret derover og fortalte det til kronprindsen, der igjen havde fortalt det til gr. Frijs. – Kl. fortalte også, at man i Berlin i regjeringskredse havde sagt til en bekjendt mand, at Hall var den eneste statsmand, Danmark havde, men det var skade, at han hindredes ved sit forhold til Bille.

28. februar, fredag. Samtale med Krieger. Han var temmelig skarp mod ministeriet og talte tillige om, at kongen var meget forbittret på og kjed af gr. Frijs. Efter Kr.'s mening vilde han endog i dette øieblik

foretrække Monrad(?). – Bregendahl, som jeg talte med derom, troede, at det var meest mellem dronningen og grevinde Frijs, at der var misstemning.

2. marts, mandag. Skeel omtalte muligheden af, at kongen vilde nægte at stadfæste en frimenighedslov, selv om den blev som det udkast, han havde sanctioneret.

3. marts, tirsdag. Kierkegård indgivet sin demission.

4. marts, onsdag. Det synes idag, at ministeriet vil fastholde frimenighedsloven, hvorfor navnlig Estrup og Fønnesbech ere stemte.

5. marts, torsdag. Samtale med Fønnesbech om cultusministeriet og frimenighedsloven. – Ministeriet vil ikke give efter ligeoverfor geistligheden, men muligen foreløbigen tage loven tilbage. Vanskeligheden er at få en cultusminister. Der er i ministeriet stor vrede mod biskopperne og geistligheden. – Sagde Fønnesbech min mening, og at det ønskeligste var en overenskomst, hvorved loven kunde komme igjennem landstinget uden for stort tryk.– Blandt mulige kirkeministre er også nævnt Strøm? (Estrup).

7. marts, lørdag. Talte med Krieger og med Hall om, at thingene skulde komme til en overenskomst om frimenighedsloven, men det lod til, at de ikke vare stemte for indrømmelser fra nogen af siderne eller ventede noget deraf. Conseilspræsidenten havde anmodet Krieger om ikke at foretage sagen i udvalget i de første 10 dage. Estrup yttrede i den anledning, at thingene måtte tage initiativet til en udvei.

9. marts, mandag. Krieger havde været hos kongen som formand i den nye commission. Kongen talte til ham om frimenighedsloven, og Krieger sagde ham sin mening, at der istedetfor lovforslaget burde sættes en lov, der bemyndigede til anerkjendelse af Nazarethmenigheden og antagelse af hjælpepræster.

11. marts, onsdag. Da jeg om aftenen traf Danneskiold på gaden og fortalte ham afstemningen i folkethinget, yttrede han som sin formodning, at Hall blev cultusminister, og at dette var en heldig vending,

da Hall engang burde ind i ministeriet igjen, og dette kunde være en overgang.

13. marts, fredag. Carlsen fortalte, at kongen havde sagt ham, at han ikke vilde nægte frimenighedsloven sanction, når landstinget vedtog den.

14. marts, lørdag. Lehmann fortalte, at det var Aleth Hansen, der var tale om til cultusminister. Lehmann var meget bitter mod ministeriet, navnlig for jernbaneloven.

20. marts, fredag. Skeel meente, at godseierne ikke i frimenighedsloven vilde understøtte ministeriet, og at dette i hvert fald vilde gåe af i foråret.

24. marts, tirsdag. Krieger meente, at Frijs nu slet ikke tænkte på at gåe af, men at han vilde danne et nyt ministerium selv om de andre ministre gik. – Raasløff vil ikke kunne fåe sine love igjennem uden store forandringer. – Fenger vil ikke blive rolig, før det er afgjort, at krigs- og marineministeriet forenes.

26. marts, torsdag. Castenschiold sagde mig, at han havde talt med kongen om frimenighedsloven og sluttede sig nu til majoriteten i udvalget.

28. marts, lørdag. Ved middag hos Estrup talte Skeel til mig om frimenighedsloven og ministeriets stilling til den. – Fra flere sider yttret uvillie over, at Aleth Hansen var bleven cultusminister.

31. marts, tirsdag. Carlsen havde fortalt Bregendahl, at der havde været et møde mellem Hall, Fenger, Carlsen, I. A. Hansen og Winther om en adresse til kongen om sammenlægning af krigs- og marineministeriet. Carlsen havde gjort sin tiltrædelse afhængig af en conference med gr. Frijs. – Frijs vil fremdeles gjøre frimenighedsloven til cabinetsspørgsmål, dog er det muligt, at Frijs ved en opløsning af ministeriet selv vil påtage sig at reconstruere det. Carlsen meente, at Krieger endnu var en umulighed, og at der heller ikke kunde være tale om Casse.

3. april, fredag. Sammenstød med David under jernbanelovens forhandling til 2. behandling.

4. april, lørdag. Før mødet kom Madvig til mig for at bede mig ikke gåe videre i striden med David og ikke forlange omvalg af formand, men nøies med en erklæring af David, som han så, når jeg billigede concepten, vilde formåe David til at afgive. Efter Madvigs indstændige anmodning gik jeg ind derpå, men da han viste David den, vilde han ikke afgive den strax ved mødets begyndelse, men først når han ved sagens overgang til 3de behandling fik ordet. Dermed vilde jeg ikke nøies, og Madvig tilkaldte da den 2den viceformand Haffner, der gav mig ret, medens Krieger, der kom til, meente, at det var for meget forlangt. Til slutning gav jeg for Madvigs skyld, hvem det låe meget på sinde, efter, og det blev da aftalt, at hverken Haffner og jeg, men Madvig skulde lede forhandlingen om overgang. Samtalen havde varet så længe, at vi kom et quarter for seent ind i thinget. Da David i mødet afgav erklæringen, var det ikke ganske den samme, som Madvig og jeg havde nedskrevet. – Hørte senere, at Krieger om morgenen, da han såe, at sagen ikke vilde være endt med, hvad der var passeret, havde sendt en billet til Madvig for at bede ham gjøre skridt for at undgåe dens gjenoptagelse på en skarp måde.

8. april, onsdag. Kongens fødselsdag. Cour hos kongen kl. 12. Hall troede efter at have talt med gr. Frijs, at Raasløffs reise allene var en recreationsreise. – Lang samtale med Lehmann om mit formandskab. L. og de andre, der sidde i nærheden af ham finde, at jeg [*er*] for nøieregnende m. h. t., hvad der siges under forhandlingerne. – Sagde ham, at jeg måtte handle efter, hvad jeg ansåe for rigtigt, men at jeg var træt af at være formand og næppe vilde tage mod gjenvalg til formand.

9. april, torsdag. Afreise til Aarhus.

15. april, onsdag. Tilbagereise til Kjøbenhv. allene.

16. april, torsdag. Raasløff syntes noget forstemt og beklagede sig navnlig over Fengers indgriben i administrationen.

17. april, fredag. Møde med forretningsudvalget ang. forhandling om overgang til 3' behandling. Haffner og Liebe enige med mig om en sådan forhandling; Lehmann, W. Ussing og Hasle for den; Madvig og Zytphen-Adeler fraværende. – Lehmann og Ussing indbyrdes uenige

om en sådan forhandlings begrænsning. Resultatet blev, at jeg indtil videre skulde lade det gåe som hidtil. – Udvalget enigt med mig i, at der må afstemmes om overgang til 3die behandling, selv om lovens indhold er forkastet. – Lehmann fortalte en anecdote om kong Carl d. 15de, at han i 1863 havde sagt til Lehmann: Troer du ikke, at jeg er ligeså opsat på at fåe Manderstrøm furet som du; – jeg kan godt forståe, at I danske ikke ville gåe ind i den kroge, når han er skiltet.

21. april, tirsdag. Jernbaneloven vedtaget i thinget mod 11 stemmer, nemlig Frijs Juellinge, Sehestedt-Juel, J. Jacobsen og 8 kiøbenhavnske medlemmer: Lehmann, Krieger, David, Brock, Andræ, Madvig, J. C. Jacobsen.

22. april, onsdag. Estrup skynder sig med at fåe Dahls udnævnelse til Aarhus amt i orden, inden ministeriet muligen går af. – Af samme grund var det vistnok, at Estrup igår hastede såmeget med at fåe jernbaneloven udfærdiget til forelæggelse hos kongen.

23. april, torsdag. Uroligt aftenmøde i thinget mod slutningen; forvirring mellem medlemmerne fremkaldt ved, at en deel medlemmer vare tvivlrådige efter en noget bitter ordvexel mellem gr. Frijs og Skeel og ikke ønskede sagen afgjort med det samme. – Fenger talte adskiligt om Fønnesbechs misgreb i finansielle dispositioner og holdningsløshed i den vestindiske sag. Fønnesbech havde spurgt Gedalia, havde derefter sagt til nogle venner, at han ikke vilde give sit minde til transactionen og dog alligevel underskrevet. Det var Fønnesbechs skyld, at historien var kommet ud.

24. april, fredag. Conference med Skeel og derefter med Liebe om 3. behandling af valgmenighedsloven; der er uenighed mellem Liebe (ordfører) og Krieger. Tog efter Liebes anmodning ud til Krieger for at fremskynde en afgjørelse og bevæge ham til en overenskomst, da det også efter min mening var meget uheldigt, om ministeriet skulde gåe af på et sådant spørgsmål. Ministrene synes tilbøielige til, når afstemningen går dem imod, strax at gåe af og ikke at ville bringe de foreliggende lovforslag, ikke engang finantsloven, til ende. – Bregendahl vil lade finantsloven gåe ud af dagsordenen imorgen.

25. april, lørdag. Forhandlinger udenfor thinget om frimenighedsloven og ændringer deri. – Krieger og Madvig ville ikke gå ind på ændringsforslag: »Kan« istedetfor »vil«. Ploug og Forchhammer vilde have Lehmann med til et ændringsforslag, men efter samtale med Krieger, Brock o. s. v. vægrer han sig. Gr. Frijs kom for at få underretning om 3. behandling og søgte derefter en samtale med Hall. – Frijs blev indbudt til et møde i udvalget mandag. Krieger bragte fra udvalget anmodning om ikke at foretage sagen mandag. Brock meente, at Krieger nok attræede at blive conseilpræsident?; – det syntes ikke så, da jeg lagde Kr. på sinde, at han kunde bringe sig selv i den nødvendighed. Talte med Brock om den uroe i salen, der fremkaldes af hans nærmeste kreds; han meente, at uroen i torsdags kom fra folkethingsmedlemmer blandt tilhørerne.

27. april, mandag. Hele dagen forhandlinger om situationen. Den synes nu heelt forandret. Krieger har om søndagen formodenlig fået betænkelighed ved at fremkalde en crise og er veget tilbage for følgerne, måske påvirket af Wedel med hensyn til stillingen i udlandet. Han sendte Forchhammer en billet, som F. modtog først søndag aften, og som F. viste Ploug og mig, og som indeholdt en opfordring til at søge en udvei. I udvalgsmødet mandag formiddag førte forhandlingen med Frijs til et resultat. Principet, som alle bleve enige om med undtagelse af Hasle, der dog ikke stærkt vilde modsætte [*sig*], og Haffner, der nok vilde stemme derfor, men ikke støtte det, Castenschiold tiltrådte først senere. – Derefter holdt godseierne o. fl. et møde, hvori de bleve enige om at støtte forliget. – Det formulerede forslag blev i møde om aftenen i udvalget med Frijs antaget. – Talte med Julius Liebe, der lod til af hensyn til den hele stilling at ansee en ministercrise for en ulykke. Moltke Bregentved havde til Julius Liebe sagt, at dersom L. havde hørt hans navn nævne i en combination, da var dette nu opgivet; – det synes altså, som om der virkelig mellem godseierne har været tale om et nyt godseierministerium f. ex. Moltke Bregentved, Sehestedt-Juel. Har Krieger fået dette at vide, kan det muligen også have indvirket på hans beslutning.

28. april, tirsdag. Vedtagelse af frimenighedsloven i aftenmøde.

1. maj, fredag. Stor fest og bal hos Lehmann på Frederiksberg. Foruden de dandsende mange rigsdagsmænd, især fra landstinget; – hen-

ved 300 personer ialt. Smukt arrangement i de store, smukke værelser. Festen i det hele vellykket og uden ostentation. Lehmann selv i godt humeur. Han udbragte en skål for officeerskolen på Frederiksberg, der om aftenen blev vedtaget i folkethinget. – Spadserede hjem med Julius Liebe. Han sagde i modsætning til, hvad han nogle dage i forveien havde antydnet, at af hensyn til underhandlingerne i Berlin havde man ikke behovet at holde på Frijs som udenrigsminister; – der var slet intet udrettet og kunde intet udrettes hverken af Frijs eller nogen anden, men af hensyn til de indre forhold var det, at han meente, at Frijs fratrædelse vilde have været til stor skade. Kongen betragtede nu stedfundne afgjørelse af frimenigsloven, som en seier han havde vundet.

5. maj, tirsdag. Samtale med Fenger om sessionens varighed. Han vilde garantere finansloven færdig på 2 måneder fra folkethinget, når rigsdagen sammenkaldtes i slutningen af september.

9. maj, lørdag. Gik til gr. Frijs ang. slesvigernes påtænkte besøg i Aarhus. Talte med ham om at indskrænke næste rigsdagssession til tiden fra sidst i septb. til juul.

11. maj, mandag. Rigsdagstaffel. Kongen holdt en lille tale om de udkomne love og om prindsens reise med antydning af forestående forlovelse; temmelig tactløs om jernbaneloven og om, at prindsen nu måskee var til thee i haremmet. Enkelte landstingsmænd kom efter bordet ind i formandsværelset for at røge en cigar. En deel folkethingsmænd havde samlet sig om en bolle punsch i læseværelset. L. C. Larsen kom ind til mig for at spørge, om nogle af landstinget vilde deeltage deri.

14. maj, torsdag. Eneste behandling af værnepligtsloven. Sagde Krieger, at efter min meening kunde indstillingen af fælledsudvalgsmedlemmerne ikke tages tilbage, men måtte afstemmes. Ved den sidste afstemning fremkom forvirring og feiltagelse, som Madvig var skyld i. – Nagel fra Høyer fortalte hos Muus, at han ifjor havde været hos redacteuken af Köllner Zeitung (Kruse) og havde givet ham en deel oplysninger, som uden N's vidende vare blevne stenographisk optegnede og derefter strax kom i en artikel i Köllner Zeitung om nordslesvigske tilstande.

15. maj, fredag. Talte med stiftsamtm. Nielsen om min stilling som formand; – han vilde ikke høre noget om, at jeg tænkte på ikke oftere at ville være formand. – Sagde Krieger, at han ikke under møderne måtte tale til mig om, at jeg i et eller andet tilfælde skulde handle anderledes, nærmest i anledning af, at jeg ikke havde dadlet en yttring af N. Rasmussen, hvortil der ikke var mindste anledning.

18. maj, mandag. Afskedsaudients hos kongen. – Han talte meest om, at der var nægtet Lunding fribolig.

19. maj, tirsdag. Skrev med hjælp af Bierring fransk svar til den polske comitee i Paris (Ladislaw Miskiewitz) på en henvendelse til rigsdagen. Bregendahl vilde ikke have dermed at gjøre.

20. maj, onsdag. Slutningsmøde i thinget. David sagde venligt farvel og syntes at ville betragte os som forligte, hvilket jeg da også gjorde. – Afsendte svaret til Mickiewitz efter først at have talt med Hall derom.

21. maj, torsdag. Afreise til Aarhus.

5. juni, fredag. Søgte gr. Frijs ved dampskibet for at tale med ham, om det gik an, at slesvigerne under deres besøg i Aarhus kom til lejren ved Hald.

11. juni, torsdag. Talte med krigsministeren på dampskibet; han havde ikke noget imod, at slesvigerne kom til leiren.

4. juli, lørdag. Kl. 6 eftermiddag kom Vigilant med 655 slesvigske gjæster. Indseilingen tog sig meget smukt ud. Gjæsterne her: Drescher og søn fra Igen mølle, Vogelsang fra Als, Vogelsang fra Gråsten, Tychsen fra Broager, Pastor Sveistrup og lærer Appel fra Hiessing.

5. juli, søndag. Eftermiddag og aften fest for slesvigerne i Riis Skov.

6. juli, mandag. Slesvigernes tour til Randers eftermiddag og aften, selv hjemme conference med Bregendahl og Dessau om trykkeriet. Brev til finantsministeriet derom medgaves Dessau.

7. juli, tirsdag. Slesvigerne afreiste om morgenen.

21. september, mandag. Wilster sagde, at Myhres afsked allene var begrundet i militaire hensyn.

22. september, tirsdag. Skrev til Ploug ang. formandsvalget – tidligere skrevet til Krieger derom.

27. september, søndag. Storfyrst Alexis kom om eftermiddagen til Aarhus fra strandingen på vestkysten.

2. oktober, fredag. Afreise til Kjøbenhavn, allene.

3. oktober, lørdag. Confererede med Krieger og Ploug om formandskabet. Resultatet blev, at jeg besluttede endnu denne gang at tage mod valg på den betingelse, at det var mig forbeholdt at træde fra under sessionen, hvis jeg vilde, og at dette af Krieger og Ploug skulde gjøres bekjendt for medlemmerne inden valget.

5. oktober, mandag. Rigsdagens åbning. God præken af pastor Fog. Kongen åbnede selv, og throntalen gjorde godt indtryk.

16. oktober, fredag. Hos Lehmann middag. Disput med Hall og Klein om adressen. – Hall fortalte, at prinds Hans sidste vinter efter et taffel sagde til ham, at han nu måtte erkjende, at 18. november forfatningen ikke var skyld i krigen, og at kongen nu også indsåe dette. Sigtede formodenlig til, hvad Heydebrandt havde sagt kongen.

17. oktober, lørdag. Haffner læste for mig, hvad han vilde sige ved indbringelsen af adressen og talte siden med Lehmann, da han af mig hørte, at L. vilde tage ordet. – Af en samtale med Skeel fremgik det, at forslagsstillerne havde confereret med gr. Frijs eller Vedel. Den tvetydige passus i throntalen var ikke kommet med forsæt, men var en fejl i redactionen. Forslagsstillerne til adressen havde istedetfor den sat et »eller«, men det var efter et ønske fra udenrigsministeriet, at i redactionen af adressen det antagne og rettede udtryk »uden« blev brugt. – Magius fortalte mig om en samtale med kronprindsen: Denne var under sit ophold i Sverrig og Norge stærkt blevet påvirket af Carl d. 15de i halvt absolutistisk retning, nemlig, at man ikke skulde indrømme ministrene for megen magt, men behandle dem som tjenere

især i hærforhold. – M. hentydede til muligheden af underfundig hensigt.

20. oktober, tirsdag. Bregendahl fortalte, at Moltke fra Paris havde indberettet, at udenrigsministeren Moustier havde desavoueret til de fremmede diplomater alt, hvad de officieuse blade havde skrevet mod Preussen og til understøttelse af den danske throntale, og havde ladet Moltke forståe, at vi ikke måtte vente nogen bistand fra Frankrig. – I modsætning dertil har Falbe indberettet fra Wien, at Beust havde taget meget godt mod en oversættelse af throntalen, som Falbe havde bragt ham, og havde sagt, at Østerrig ikke vilde opgive artikel 5 i tractaten. – Efter Beusts mening vilde revolution i Spanien snarest nøde Frankrig til krig.

21. oktober, onsdag. Hos kongen med landstingsadressen.

30. oktober, fredag. Afreise til Aarhus.

3. november, tirsdag. Tilbagerejse til Kjøbenhv.

27. november, fredag. Raasløff afreiste til Washington. Der er nu spørgsmål om også at sælge St. Croix, hvortil Frankrig har givet samtykke, men prisen skulde nedsættes.

6. december, søndag. Taffel på Fredensborg. I coupee med Heydebrandt og baron Stedingk. – Talte med dem uden at kjende dem. På slottet cour af prindsen og prindsessen af Wales og siden af det øvrige kongehuus. – Under taffelet blæste prindsen af Wales sækkepibeblæser på sin sækkepibe, idet han gik rundt. Prindsessens hofdame Lady Carmarthen meget smuk, skjøndt høifrugtsommelig. – Heydebrandt lod sig føre hen til Bregendahl og mig. Han taler meget godt dansk; talte en del med ham ved hjemkjørselen.

8. december, tirsdag. Samtale hos Sehestedt-Juel med Rosenørn Lehn og Moltke Bregentved om de såkaldte doctrinaires forhold til godsierne, navnlig i anledning af Topsøes artikler i Dagbladet ang. lehn-sagen, der har vakt forbittrelse hos godseierne.

13. december, søndag. Hos Emil Rosenørn fortsatte samtale med Rosenørn Lehn om, hvad vi talte om hos Sehestedt-Juul. – Da vi spadserede sammen hjem fortalte han et eventyrligt rygte om, at kongen af Sverrig skulde være konge i Spanien og kongen af Danmark i Sverrig og Norge.

18. december, fredag. Møde på rådhuset med Bræstrup o. fl. ang. brugdegaven til kronprindsen.

1869

1. januar, fredag. Nytaarscour på Christiansborg og taffel. I anledning af de forestående festligheder for prindsen og prindsessen af Wales lod den russiske minister, Mohrenheim, sig gjøre bekjendt med formændene, men den engelske minister Sir Charles Wyke gjorde det ikke. – Kronprindsens adjutant capt. Lund talte om, at kronprindsen nødig vilde benytte inventarium, der var statseindom. – Lund antydede også et ønske om beboelse af Frederiksberg for kronprindsen for at få ham mere fjernet fra hoffet.

4. januar, mandag. Soiree og bal hos den engelske minister for kongehuset og prindsen af Wales. – Den engelske minister havde på sine invitationskort anmodet gjæsterne om at møde i uniform, men måtte bagefter tilbagekalde denne ved en nye invitation, da kongen lod ham vide, at så vilde han, kongen, *ikke* komme. – Hjem kl. 12.

5. januar, tirsdag. Meget smuk hoffest og bal på Christiansborg. Hjem kl. 2.

8. januar, fredag. Om aftenen fest og bal for kongehuset hos den russiske minister. Overordenlig smukt udstyret luxuriøs bopæl med mange kostbare malerier. – Baronesse Mohrenheim en meget smuk venlig dame. – Kneben plads til det store antal, så at endog sovekamret stod åbent for hvem, der vilde see det og benyttedes af damerne. Hjem kl. 2^{1/2}.

14. januar, torsdag. Samtale med Skeel om sessionens varighed. Muligheder for dannelsen af et nyt ministerium og formandspladsens be-

sættelse. Om aftenen i møde af comiteen for bryllupsgaven, satte igjennem, at 4 redacteurer opfordres til deeltagelse i indbydelsen.

15. januar, fredag. På banegården med Bregendahl ved prindsen og prinsessen af Wales afreise. – Begge meget venlige og gav hånden til afsked. Kongen takkede os for den viste opmærksomhed.

20. januar, onsdag. Broge fortalte, at da Råsløff reiste til America, blev den russiske regjering anmodet om dens bona officia i America. Den var villig dertil; men meente intet at kunne udrette og ansåe det næsten for et mirakel, om det lykkedes at bringe handlen i stand; skulde nogen kunne det, måtte det være Raasløff selv. – I anledning af historien med dampskibet Stærkodder og firmaet Armand fortalte han, at det hele nok havde beregnet på at fåe skibet i hænderne på sydstaterne. Der var 2 blade udrevne af logbogen, og det var nok Grimur Thomsen, der i udenrigsministeriet havde gjort det. Der blev optaget forhør ved sø- og handelsretten af Klein.

30. januar, lørdag. Hos kongen med brudegavecomiteen.

2. februar, tirsdag. I Flyveposten har Harbou påstået, at daværende krigsminister Lundbye ikke kjendte telegrammet om at holde Dybbøl før dagen efter. Skeel havde talt med gr. Frijs om artiklen i Berlingske ang. værnepligtsloven. – Frijs havde undersøgt sagen, Nutzhorn har aldeles ingen deel i den. – Den var formodenlig skrevet af Tauber på egen hånd. – Fr. vilde forlange den desauvoueret i Berlingske.

3. februar, onsdag. Der er kommet brev fra Bille i New York, hvorefter der var nogen udsigt til, at America vilde tage i betænkning at forkaste tractaten, da den engang er sluttet, og at sagen stod bedre nu end nogensinde før. – Efter Fallesens sigende skulde Mørk være forfatter til den af mig til F. påklagede artikel i Dagens Nyheder mod lederne for det nationalliberale partie.

6. februar, lørdag. Ministeriet ønsker finantsloven vedtaget uforandret for derefter at sende rigsdagen hjem.

8. februar, mandag. Sammenstød med Lehmann i thinget ved hans angreb på cultusministeren.

9. februar, tirsdag. Talte med Ussing og Krieger om cultusministerens stilling.

10. februar, onsdag. Lehmann kom for at tale om sammenstødet og gjøre det godt igjen. – Stiftamt. Nielsen tilstede.

13. februar, lørdag. Skeel kom for at sige mig, at det var besluttet at tage skattelovene tilbage. Dårlige efterretninger fra America.

20. februar, lørdag. Samtale med Skeel og Krieger om sessionens slutning. – Skeel influerer derhen hos Frijs, tildeels mod Estrup og Bregendahl.

23. februar, tirsdag. Aftale med udvalgene om rigsdagens slutning.

24. februar, onsdag. Uroligt møde navnlig foranlediget af Lehmann og Brock. Talte til dem derom og beklagede mig derover.

26. februar, fredag. Samtale med Carlsen. Han vil ikke stille sig mere; – udtalte sig med megen bitterhed om Frijs politik; satte sit håb til det nationalliberale partiet, som han nu vilde støtte; han kunde senere ønske at komme ind i landstinget. – Han fortalte, at I. A. Hansen under grundlovsforhandlingerne havde stået i nogen forbindelse med hoffet og gennem Lange havde foreslået kongen at lade Carlsen danne et ministerium, uagtet C. udtrykkelig havde erklæret I. A. H. ikke at ville. Taffel hos kongen.

27. februar, lørdag. Skeel sagde, at Frijs var aldeles bestemt på i sommer at træde ud af ministeriet. Slutningsmøde i thinget.

1. marts, mandag. Afskedsaudients. Sagde kongen, at jeg ikke vilde være formand længere. Han talte en deel om rigsdagens arbejder. – Forlod formandsværelset og leverede Dessau nøglerne; også nøglen til forsikringsacten under landstingets segl. Afreise til Odense.

3. marts, onsdag. Talte med Wilh. Petersen om næste formandsvalg. Han meente, at thinget vilde komme i forlegenhed og lod til at frygte, at en anden formand ikke vilde kunne holde modvægt mod Lehmann,

Madvig osv. – Han sagde, at flertallet af medlemmerne betragtede mig som een af deres egne og ikke kunde fåe nogen, som de i den grad vilde blive tilfredse med.

10. maj, mandag. Mourier Petersen på gennemreise meente, efter hvad han havde erfaret i Kjøbenhavn, at Estrup snart gik af (af helbredshensyn) og senere Frijs med hele ministeriet. Det var sandsynligt, mente han, at Krieger eller Hall kom til at danne ministeriet. Han vidste bestemt, at Skeel ikke vilde være minister, og troede også, at Moltke-Bregentved var uvillig, skjøndt Wedel havde nævnt Moltke.

1. juni, tirsdag. Afreise til Norge over Kjøbenhavn, Gøtheborg, Horten til Modum.

7. juni, mandag. Tilbagereise til Christiania. Besåe med bankdirecteur Faye storthingsbygningen. Storartet bygning med elegante localer, navnlig forsamlingsalen noget for elegant til brugen.

8. juni, tirsdag. Tilbagereise med dampskib. Ombord dr. Greve fra Gl. Hamar. Han havde været assistent for dr. Simpson i Edinburg, opfinderen af chloroforms anvendelse. Greve var godt inde i den grundtvigianske bevægelse i Norge, som han dog meente ikke for tiden vilde trænge igjennem.

10. august, tirsdag. Afreise til Kjøbenhavn til bryllupsfesterne for kronprindsessen. – Bregendahl udeblev.

11. august, onsdag. Kl. 1 stor dejeuner hos conseilpræsidenten i udenrigsministeriet: kongehuset, en stor deel svenske, hoffet, diplomaterne og damer. – Talte med forskjellige af thinget; mærkede, at der var foregenhed med formandsvalget, og at man håbede endnu at overtale mig; hørte forskjellige ytringer om formændenes stilling mellem sessionerne m. h. t. repræsentation af rigsdagen; – nogle meente, at vi skulde være mødte ved modtagelsen, men Krieger gav mig ret i, at vi ikke skulde møde, når der ikke gaves os opfordring dertil. – Kl. 3 begyndte couren hos brudeparret. Stor forvirring med de mange deputationer. Bryllupscomiteen måtte vente længe, og Brædstrup dens formand, der deeltog i flere andre deputationer, var heelt confus. Adressen blev

oplæst og kronprindsen svarede, men præsentation af de enkelte medlemmer fandt ikke sted. – Prindsessen så meget træt ud; hun så ellers godt ud med et forstandigt og rart udtryk. – Om aftenen fest af Kjøbenhavns commune i Rosenborg have. Mislykket på grund af stærkt regnveir og var nær blevet udsat derfor, men kongefamilien var imod en udsættelse. – Under måltidet i teltet blev veiret noget bedre, og da regnen hørte op, tog illuminationen og statuen sig godt ud fra terrassen ved slottet. – Hjem kl 12.

12. august, torsdag. Tilbagereise over Fyen.

17. september, fredag. Til Randers og med extratog til Aalborg til åbning af Randers-Ålborg banen.

18. september, lørdag. Kongefamilien med kronprindsen og kronprindsessen kom om formiddagen med dampskib efter en stormfuld nat. – Cour i stiftamtmandsboligen og frokost på Compagniehuset. Dronningen talte til mig om min fratrædelse fra formandspladsen. Dahlstrøms skål for de nygifte vellykket. Kronprindsessen meget bevæget ved en skåltale af biskop Kierkegaard. – Åbningstog til Randers. – Festmiddag i Randers givet af indenrigsministeriet. – Ved kongebordet Hall, Steinmann og formændene med 3 damer foruden de kongelige; Hall sad mellem kronprindsessen og prinsesse Thyra. – Conferentsråd Larsen anmodede fra indenrigsministeren Bregendahl og mig om at overtage 2 officielle skåler, men vi nægtede det, da man ikke i forveien havde forberedt os derpå. – Nutzhorn fungerede som indenrigsminister, da Estrup allerede var trådt fra. – Det heed sig, at Haffner skulde være indenrigsminister. – Blev ikke til soiree givet af byen på rådhuset, tog med extratog tilbage til Aarhus om natten.

20. september, mandag. Krieger gjorde forsøg på at få mig til at vedblive at være formand. Kl. 10^{1/2} kom kongehuset. – Cour i Håndværkerforeningens sal og derefter festmåltid givet af byen og amtet. – Festudvalget havde inviteret mig som landsthingsformand, men da det ikke havde sørget for plads til mig ved kongebordet med damer, gik jeg bort under påskud af et dårligt øie. Om aftenen kom Schmidten for at gjøre undskyldning. – Det var ikke hans skyld, at man for at få plads til Dahl havde udelukket formanden i landstinget, uagtet jeg

i forveien havde advaret Dahl. En af landstingets stenogramer, Borup, fungerede som konstitueret stiftamtmand.

21. september, tirsdag. Ingerslev kom også for at gjøre undskyldning. Han kunde nu selv ikke forståe, at man havde båret sig således ad.

3. oktober, søndag. Afreise over Fyen til Kjøbenhavn. Kjørte fra banegården i vogn med Skeel for at tale med ham om formandsvalget. Han var enig i at vælge C. Liebe, når denne vilde, men meente, at det var synd mod Liebe. Sagde ham min mening om hans eget valg, hvortil han sagde, at han hverken vilde eller kunde.

4. oktober, mandag. Gik om morgenen til Skeel for at tale med ham om Liebes valg; traf der Fischer. Skeel sagde, at planen var først at stemme på mig honoris causa, derefter på Andræ og, hvis han ikke vilde, på Liebe. Bad ham forhindre, at der stemtes på mig, da det vilde se underligt ud med 2 vægringer, min og Andræs. – Talte med Liebe lige før landstingsmødet, forvissede mig om, at han vilde tage mod valget, og sørgede for, at det blev bekjendt for medlemmerne. – Liebe lagde vægt på, at der først stemtes på Andræ. Ved secretairvalget faldt der mange stemmer på Andræ af uvillie over, at han nægtede at tage mod formandsvalg.

5. oktober, tirsdag. Talte med Skeel om formandsvalget og forklarede ham, hvorledes jeg vilde have stillet mig, hvis Liebe ikke havde villet tage mod valg; at jeg i yderste nødstilfælde vilde have taget mod valg for at undgåe strid i Centrum mellem godseierne og andre, men kun når dette også havde været et bestemt ønske hos hans partie; at jeg eventuelt vilde have stemt *mod* hans, Skeels, valg, når der fra den anden side i Centrum var blevet opstillet en antagelig kandidat til pladsen. – Han sagde, at Hasle og N. Rasmussen havde været hos ham og tilbudt at stemme på ham; – at han havde sagt nei, men at han dog, når det endelig skulde være, ikke vilde have vægret sig. – W. Using vilde ikke på nogen måde have taget mod valg. Olrik var også blevet nævnet.

6. oktober, onsdag. Rigsdagen udsat. Samtale med Liebe om formandsforretningerne. Kl. 5. Fest for de slesvigske kvinder. Ingeborg

Krüger standsede stærkt bevæget, da hun takkede for skålen, men blev bragt ud af forlegenheden ved at Lehmann afbrød med et leve for hende.

7. oktober, torsdag. Afreise til Aarhus over Fyn. Talte på Beltet med Ingeborg Krüger, der er en interessant personlighed og har megen indflydelse på broderen. Talte også med en vakker ung dame fra Føhr og med en ung bondepige fra Vesterlandføhr, der ikke kunde tale andet sprog end tydsk. – Thygesen fra Damgård, der havde været med ved festen, gjorde et indirecte angreb på Hall, som jeg tilbageviiste og fortalte ham, hvad prinds Hans havde sagt til Hall ang. novemberforfatningen.

22. oktober, fredag. Telegrapherede til indenrigsminister Haffner for at forhindre min udnævnelse til etatsråd efter Berlingske. (Telegrammet kom for seent dertil).

23. oktober, lørdag. Skrev til Haffner i samme anledning.

25. oktober, mandag. Svar fra Haffner, at han havde fået telegrammet for seent dertil.

29. december, onsdag. Afreise til Kjøbenhavn til rigsdagen efter at have været forhindret ved sygt been.

1870

19. januar, onsdag. Til taffel hos kongen. Efter bordet bragte kronprindsen i en samtale med Sehestedt-Juel og mig titelspørgsmålet i thinget på tale og tog deraf anledning til at fortælle den gamle historie om Lehmanns ønske om at blive kammerherre, dengang han var amtmand i Veile, hvilken kronprindsen sagde at have fra Tillisch. – Jeg påstod, at det var en feiltagelse, da jeg langt tidligere havde søgt underretning derom og var kommet til det resultat, at det hele beroede på en spøgefuld ytring af Lehmann, som Tillisch dengang heller ikke havde taget for alvor. Brasch har i landstinget fortalt den samme historie, og at Lehmanns ansøgning om kammerherretitlen låe i indenrigsministeriet, hvilket er usandt.

28. januar, fredag. Hørte efter middag hos conseilpræsidenten, at der havde fundet omslag sted i Nordamerica, og at stemningen nu hos regjeringen der var for at gennemføre tractaten om De vestindiske Øer.

21. februar, mandag. Fik formanden til at give efter m. h. t. subsidiaire ændringsforslag, som han havde opfattet urigtigt.

25. februar, fredag. Udvalgsconfer. med Madvig og David, hvor David var meget vanskelig. — Middag hos finantsministeren. — Sagde til Skeel, at ministeriet kunde have beholdt Estrup som minister uden portefeuille, hvad han havde været at formåe til. Skeel meente, at der ved Estrups afgang ikke var fuld samstemning mellem ham og de andre. Sk. meente, at Frijs ikke længe vilde vedblive og kun måske ventede efter den vestindiske sag, hvad der stemmer med min samtale med Frijs derom aftenen i forveien hos indenrigsminister Haffner.

11. marts, fredag. I folkethinget foredrag af Raasløff om den fremtidige plan for søforsvaret. Vellykket foredrag, der gjorde stærkt indtryk. Enkelte sidehug til ministeriet Hall.

21. marts, mandag. Uhyggeligt møde i folkethinget. Samtale derom med Liebe, Krieger og Hall.

23. marts, onsdag. Efterretning i thinget om, at den amerikanske tractat i Washington er indstillet til ikke ratification.

24. marts, torsdag. Samtale med Fønnesbech. Der ventes en crise i ministeriet, når Raasløff indgiver sin demission.

28. marts, mandag. Forhandling med Liebe, formanden, om Suensons anke over rigsdagsregnskabet. Fønnesbech meente, at sagen med De vestindiske Øer ikke vilde være endelig afgjort, om også senatet nægtede sin ratification.

1. april, fredag. Julius Liebe havde efter min anmodning spurgt Tillsch om historien Lehmann og kammerherretitlen. T. havde bekræftet, hvad jeg havde sagt til kronprindsen, at Lehmann *ikke* havde gjort noget skridt for at opnå den.

24. april, søndag. Thorv. Jørgensen fortalte, at der påtænkes fra en deel af hærens yngre officerer en tillidsskrivelse til Raasløff. – Både J. og capt. Scholten, der var tilstede, meente, at Raasløff havde stemningen i hæren for sig.

25. april, mandag. Samtale med formanden om dagordenen i fæstesagen. Han fortalte, at Frijs havde udtalt sig meget bestemt om ministeriets fratræden, når rigsdagen sluttedes. – Frijs blev ikke for tiden af hensyn til det slesvigske spørgsmål, da det ikke var sandt, at der nu var røre i det, men Fr. meente, at i løbet af rigsdagens samling måtte det vise sig, hvem der skulde være ministre.

27. april, onsdag. Conseilpræsidenten havde igår sagt Bregendahl, at samlingen måtte søges sluttet senest til pintse, og at han da vilde gå af. Regjeringen ønskede at få skatteloven og nogle af lønningslovene vedtagne, og han bliver derfor sålænge.

4. maj, onsdag. Misstemning hos formanden Liebe mod Bregendahl i anledning af foretagelsen af fællesudvalgets indstillinger i thingene.

8. maj, søndag. Talte med Sager, der har sluttet sig til I. A. Hansens fraction i folkethinget.

9. maj, mandag. I udvalget ang. retsbetjentenes lønning var Krieger først vaklende m. h. t. fastholden af landstingets vedtagelse, men gik tilsidst over til min mening. – Conseilpræsidenten har øvet tryk på finantsudvalget og truet med at gå af strax istedetfor ved samlingens slutning, når man ikke gav efter m. h. t. reserve og forstærkning.

11. maj, onsdag. Fællesudvalgsmøde uden enighed.

18. maj, onsdag. Bregendahl må underkaste sig en operation for kræft, der vil vare en månedstid.

19. maj, torsdag. Afstemning i folkethinget mod ministeriet.

20. maj, fredag. Ministeriet aftrådt. Intet bekjendt om dannelsen af et nyt. – Krieger stemt for, at rigsdagen blev ved at arbeide; sagde ham

min mening, at man kunde finde sig i at modtage finantsloven, men ikke i at forhandle med folkethinget om andre love. – Krieger vidste, at Raasløff havde deel i ministeriets beslutning og kaldte det en intrigue af ham.

21. maj, lørdag. Estrup er kommet, men har af helbredshensyn vægret sig ved at danne ministerium eller indtræde. – Julius Liebe fortalte leilighedsviis, at da i 1864 Carl Moltke (Nütschau) deeltog i dannelsen af ministeriet, var han så alderssvækket og næsten imbecil, at han betingede sig og fik lov til at have en slags secretair (en yngre gr. Moltke) med i statsrådet til at hjælpe sig at huske, hvad der forhandles. Talte om aftenen med formanden, der havde været kaldt til kongen. Efter Estrups vægning var der for tiden ikke tale om en eneste personlighed, alt usikkert. – Stor meningsulighed m. h. t. finantslovens contrasignatur. – Fenger hos mig for at conferere om vedtagelse af livrenteloven i landstinget med forandringer fra folkethinget.

23. maj, mandag. Audients hos kongen. Kongen begyndte strax at tale om ministercrisen og forlangte gjentagen at høre min mening både om finantslovens contrasignatur, rigsdagens slutning og dannelsen af et nyt ministerium. Talte længe og uforbeholdent med ham; – han spurgte, om han måtte sige gr. Frijs, hvad jeg havde udtalt om rigsdagens slutning o. s. v., nemlig at den måtte kunne skee, når finantsloven var vedtaget, og at Krieger nu nok også var af den mening. – Da kongen omtalte Holstein-Holsteinborg, som den der kunde komme til at danne et nyt ministerium, nævnede jeg Moltke-Bregentved i forbindelse med Krieger, som noget der måtte foretrækkes. Sagde, at der efter min mening måtte have en regjering, der kunde forhandle med folkethinget, men også optage kampen mod det.

I privatmøde af medlemmer af landstinget vedtoges det mod 2 stemmer (Madvig og Brasch) at tage finantsloven uforandret. – Havde sammenstød med Madvig, da jeg efter opfordring af Krieger tog ordet for finantslovens vedtagelse og rigsdagens slutning. Det er Kriegers mening, at rigsdagen skulde sluttes, når ikke folkethinget vilde tage de næsten færdige love uden vanskeligheder og i få dage, og at man derfor skulde forhandle i landstinget også uden ministre. – Sagde ham, at jeg var enig deri, men at man ikke burde lade det komme til fælledsudvalg. Confererede med Fenger og Madvig om livrenteloven.

Talte med Hall. Han er endnu ikke tilbøielig til at danne en regering; han vidste, at Estrup for kongen havde forkastet Holstein-Holsteinborg, og meente, at Estrup ikke havde frygt for, at Heltzen skulde blive kaldet. Mødte Emil Rosenørn, da han kom fra forhandling med de andre ministre. Kongen havde opfordret ham til at påtage sig dannelsen af ministeriet, men han havde vægret sig. – Kongen havde sagt til Rosenørn, at han havde havt megen glæde af at tale med mig om formiddagen, (formodenlig fordi jeg havde talt uforbeholdent).

24. maj, tirsdag. Fællesudvalg i lønningsloven. Da Frandsen tog sit ændringsforslag tilbage, fordi han skulde stå ene med det, erklærede Krieger og minoriteten sig ikke bundet til en eventuel indrømmelse. Sagde Krieger, at han ikke måtte vægre sig ved at træde ind i ministeriet; – det vilde han ikke heller, men han vilde kun ikke danne det eller være chef for det. – Efter mødet sagde formanden mig, at der også har været telegrapheret forgjæves til Skeel og formodenlig Moltke-Bregentved. – Om middagen confererede kongen med Holstein-Holsteinborg, hvorefter denne søgte Krieger og aftalte et møde med ham om aftenen.

25. maj, onsdag. Holstein har endnu ikke kunnet udrette noget. Krieger sagde mig, at han havde stillet som betingelse, at Hall og Fenger indtrådte med, og at der ikke underhandlede med majoriteten i folkeetinget om ministeriets dannelse; Holstein var bange for denne majoritet (I. A. Hansen)! – Holstein havde tænkt på Scavenius som krigsminister!!, men dette modsatte Krieger sig bestemt.

26. maj, torsdag. Holstein forsøger nu at danne et fusionsministerium (godseiere og Centrum) og har confereret med Hall; – dette sagde Krieger, der gik ind til Raasløff!! – Fønnesbech bebreidede mig, at jeg havde givet kongen anviisning på ham til contrasignatur af finantsloven. Hall i samtale med Frijs. Fr. virksom for at få fusionsministeriet sammensat.

28. maj, lørdag. Ministeriet dannet ved Frijses bistand, der har erklæret på det stærkeste at ville støtte det og formodenlig har virket på Fønnesbech og Haffner. – Krieger har ikke villet tage andet ministerium end justitsministeriet. – Efter yttring af Balthasar Christensen

til Bregendahl troer I. A. Hansen, at Bregendahl har forhindret, at I. A. H. kom ind i ministeriet, og er yderlig forbittret. – (Der har vistnok slet ikke været tale om I. A. H.). Balth. Chr. lod ikke til at være så misfornøiet derover. – Afreise over Korsøer til Aarhus. På jernbanen fortalte Castenschiold af landstinget om sin udtrædelse af Octoberforeningen.

26. juni, søndag. Afreise til Kjøbenhavn til rigsdagen (efter anmodning af formanden og derefter af Krieger) over Fyen.

27. juni, mandag. Talte med formanden om differenspuncterne mellem thingene og derefter med Fenger om indkomstskatloven. Fenger temmelig betaget af situationen, da han nødvendigvis vil have skatte-loven. – Lehmann har givet efter for ham og er trykket af situationen.

29. juni, onsdag. Samtale i cultusministeriet med Hall om stillingen. Hall synes ikke enig i, at Fenger lægger såmeget vægt på, at landstinget skal tage indkomstskatlovenes regler for 2 påligninger. Han gik ligeover til ministerconference i den anledning. I landstingets læseværelse var en deel af medlemmerne i stor uvished om, hvad de skulde gjøre. Nogle vilde ikke nøies med at høre, hvad jeg for mit eget vedkommende vilde gjøre, men vilde have et bestemt råd, som jeg nægtede at give. – Thinget måtte vente efter ministrene. – Formanden sendte bud efter mig for at høre min mening, om han uden videre kunde lade sagen gå ud af dagsordenen, hvilket Krieger forlangte, men uden at ville stille begjæring derom. – Krieger var i stor activitet for at bevæge medlemmerne til at stemme med Fenger og truede underhånden med ministeriets opløsning. Fenger var, da han kom ind, meget betaget; – sagde til mig, at det blev en afgjørende dag af stor betydning, men vilde ingen forklaring give, da jeg sagde ham, at jeg vilde stemme med ham, hvis han erklærede, at det var et cabinetsspørgsmål, hvilket han ikke vilde. – Senere under forhandlingen var han kommet i ligevægt og holdt et smukt, fortrinligt foredrag. Lehmanns forsvarstale for hans afstemning var meget forfeilet og skulde tillige være et afskedsforedrag. – Fenger var øiensynlig mere bestemt på at sætte sin krig igjennem og mere afficeret af sagen, end han i tidligere samtaler har været. – Formoder, at der har været strid i ministerconferencen, og at muligen Holstein har stillet sagen på spidsen

og derved fået Krieger og Fenger til også at gjøre det mod en modsat mening af Hall og et par af de andre, eller også, at det har været Krieger, der denne gang vilde tvinge landstinget. – Den hele situation yderst pijnlijk.

30. juni, torsdag. Efter mødet lang samtale i ministeriet med Krieger om indkomstskatsagen. Han motiverede Fengers holdning nærmest ved, at F. havde formået folkethinget til at gåe fra permanente regler til for 2 ligninger, og at han selv i et privat møde i thinget havde holdt på at foretrække 2 à 3 ligninger for een.

1. juli, fredag. Slutning af rigsdagen. Afreise til Aarhus.

13. juli, onsdag. Besøg af Madvig, der fortalte, at man i Kjøbenhavn havde formået Krüger til ikke at reise til Paris. Han troede, at ministeriet nu tænkte på at røre ved den slesvigske sag i udlandet. – Talte med ham om afstemningen i indkomstskatsagen; – han troede, at han vilde have stemt imod.

15. juli, fredag. Frankrigs krigserklæring.

21. juli, torsdag. Tropperne fra leiren ved Hald ankom om natten og i løbet af dagen efter pludselig opbrud og befordredes med dampskib og transportfartøier til garnisonerne. Permittering finder ikke sted. Gr. Frijs fortalte på dampskibet, at krisen for os var overstået, og neutraliteten sikkert.

24. juli, søndag. Rygte, at det er Preussen, der har forlangt, at leiren ved Hald hævedes.

26. juli, tirsdag. Talte med gr. Frijs på dampskibet. Han er kaldt til Kjøbenhavn ved telegram. Han lod til at være stemt for neutralitet og lod falde en forblommet yttring om, hvad der kunde frelse os, hvis Preussen seirede. 3 preussiske kanonbåde ligger ved Helgenæs og Hjelmen for at observere den franske flådes ankomst. Om aftenen pr. telegram dansk neutralitetserklæring.

28. juli, torsdag. 20. bataillion marscherede til grænsen med skarpe patroner.

29. juli, fredag. Om formiddagen passerede 8. bataillon fra Viborg og 11te fra Ålborg til grænsen. Mørk fortalte, at Mich. Gjørup havde gennem telegrafist Steenstrup sendt en preusservenlig neutralitetsartikel til optagelse i Aarhus Avis med antydning af, at den var overensstemmende med conseilpræsidentens mening.

7. august, søndag. Efterretning om Frankrigs nederlag d. 6te. – Ellermann har efter aftale sendt en depeche til den franske flåde ved Frederikshavn ang. de preussiske kanonbåde. Depeschen er sendt ud til flåden 2 miil tilsøes. – Ellermann meente, at hertugdømmerne vare blottede for tropper med undtagelse af Dybbøl.

9. august, tirsdag. Reserven indkaldt.

13. august, lørdag. Der et skeet forespørgsel om vogne til armeen confidentielt.

15. august, mandag. Forvirrede efterretninger fra krigsskuepladsen.

21. august, søndag. En fransk fregat kom på rheden om eftermiddagen, og en båd med officerer var i land for at telegraphere.

3. oktober, mandag. Ankomst til Kjøbenhavn allene. Rigsdagens åbning. Bregendahl ikke valgt til formand og ilde berørt deraf.

8. oktober, lørdag. Rosenørn-Lehn fortalte om forhandlingerne med hertugen af Cadore og om det upålidelige i hans meddelelser og tilskyndelser til alliance med Frankrig; – han kunde ikke bevæge gr. Frijs, der forhandlede med ham og var kold og utilgængelig og rolig; – han syntes ikke at være nogen overlegen personlighed.

12. oktober, onsdag. Da gr. Frijs i julii blev kaldt til Kjøbenhavn, var det for på ministeriets vegne at forhandle med hertugen af Cadore, ikke på grund af crisis i ministeriet. – Han afgav 2 rapporter til ministeriet: en på fransk for diplomaterne i udlandet; en anden noget afvigende på dansk.

13. oktober, torsdag. Fremlæggelse af diplomatiske actstykker, forhandlingerne med Cadore og dertil hørende. General Jonquières fortalte

mig, at han vidste med sikkerhed, at på et givet tidspunct, medens den franske flåde var i Østersøen, kunde Als med stor lethed være taget af en styrke på 1 à 2000 mand. Han kjendte nøie den mand, der havde undersøgt forholdene derovre og derom gjort melding til flåden. – (Den franske flåde skal have været i en temmelig ringe tilstand).

19. oktober, onsdag. Formanden talte med mig om formen for forelæggelsen af provisoriske love.

29. oktober, lørdag. Afreise til Aarhus.

6. november, søndag. Tilbagereise til Kjøbenhavn. – Samtale i coupee med Thygesen-Damgård. Han påstod at vide, at der i ministeriet havde været 4 for alliance med Frankrig og krigserklæring, nemlig: Hall, Fenger, Haffner og Fonnesbech, og at det meget nær var kommet dertil, ligesom efterretningen om slaget ved Wørth ankom. Gr. Frijs havde selv sagt ham, at de 4 nævnte havde været for krig, og [at han] fra anden kilde havde hørt det; – jeg modsagde, at hans opfattelse var rigtig; – storfyrsten havde stærkt tilrådet neutralitet. (Senere hørt, at Mohrenheim havde bebreidet Cadore, at han fristede os til at styrte os i ulykke). Thygesen var forøvrigt enig i, at vi måtte være gåede med, hvis der var kommet landgangstroppe.

8. december, torsdag. Privatmøde ang. valg til rigsretten. Stemning mod J. C. Jacobsen; – proprietairerne og Bønderne vilde have Dressing ind. – (At jeg holdt stærkt på Jacobsen, blev taget mig ilde op, så at 4 eller 5 ikke stemte på mig efter den vedtagne liste, hvorved jeg blev den sidst valgte. – J. R. Jacobsen Langeland sagde mig, at han ikke var deriblandt og var ærgerlig derover).

29. december, torsdag. Efter middag hos Haffner foreslog Fischer Ploug, at de skulde forsøge mægling i landstinget i fæstesagen; – Fischer skulde da påvirke godseierne og Ploug Bønderne.

1871

16. januar, mandag. Middag i udenrigsministeriet. Efter bordet lod Heydebrandt u. der Lasa sig af Liebe forestille for Krabbe og af Krabbe for Balth. Christensen og I. A. Hansen.

25. januar, onsdag. Udenrigsministeren fortalte mig om uvenskabet mellem dronning Victoria og Chr. 9. Han meente, at det hidrørte fra, at Victoria, førend hun bestemte sig for prinds Albert, havde villet have prinds Christian (Chr. 9.), men at denne ikke vilde(?). – Kronprindsen af Preussen siges virkelig at være stemt for Danmark, men hans gemalinde behersker ham og er os imod. – Det er en slem en, siger vor kronprindsesse om hende. Talte med Krieger om fæsteloven og sagde ham, at regjeringen måtte komme på det rene med, hvorledes den vilde stille sig til Fischers forslag, inden det kom for i landstinget. – Haffner er stemt for at tvinge godseierne i landstinget, dersom ministeriet bliver enigt med folkethinget, men Holstein står på den modsatte side navnlig m. h. t. enkespørgsmålet, så at der er mulighed for en crisis mellem de 2. – Krieger fortalte ham om en aldeles urimelig fortolk[ning] af fæsteloven, der i de senere år er bleven gjort gældende i indenrigsministeriet og på en måde er fastholdt af Fønnesbech i folkethinget.

27. januar, fredag. Carlsen omtalte en yttring af en svensk diplomat, at Preussen, når freden med Frankrig var sluttet, vilde forlange Danmarks indtrædelse i toldforeningen. Ligeledes, at et stort partie i Sverrig med prinds Oscar, ikke kongen, var tilbøielig til at slutte sig til Preussen som modvægt mod Rusland.

3. marts, fredag. Privatmøde ang. finantsloven og discussion, om thinget selv skulde stille ændringsforslag om forstærkningen og kanoner til søfortet. Det blev overdraget Madvig og Jonquieres at spørge krigsministeren, om han vilde stille. Tobiesen antydede, vistnok på Estrups vegne, et forslag om vest- og sydjysk jernbane, rettet mod Fenger og Fønnesbech.

4. marts, lørdag. Privatmøde i landstinget ang. ændringsforslag til finantsloven. Haffner vil ikke stille ændringsforslag for ikke fra mini-

steriets side at stille sagen på spidsen. – Discussion med Oxenbøll o. fl. Før slutningen af mødet billet fra Madvig om at tiltræde ændringsforslag.

8. marts, onsdag. Frarådede Jonquières at stille ændringsforslag til 3die behandling af finantsloven. Skeel søgte ham siden, formodentlig også for at forhindre det. Gjennemsåe tidligere finantslovforhandlinger.

10. marts, fredag. Talte med formanden om at tage reservation ved finantslovens 3die behandling. Han var enig i, at det skete, og ønskede, at jeg skulde gjøre det.

21. marts, tirsdag. J. Liebe fortalte, at han to gange om ugen var hos kronprindsen og forelæste for ham af statsrådsprotocollen. Han roste kronprindsen meget for varm interesse for det offentlige liv.

28. marts, tirsdag. Udenrigsministeren sagde mig, at der intet forslag var kommet fra Preussen, men at der både fra øst og vest gjordes hentydninger til indtrædelse i toldforeningen.

29. marts, onsdag. Afreise til Aarhus.

3. oktober, tirsdag. Til Kjøbenhavn til rigsdag.

4. oktober, onsdag. Forhandling i forretningsudvalget ang. P. Hansens forbliven i landstinget, uagtet han har gjort sig skyldig i forsøg på bestikkelse.

16. oktober, mandag. Audients hos kongen. Han fortalte om sit besøg hos keiser Wilhelm, og at keiseren havde talt til ham om den socialistiske bevægelse.

20. oktober, fredag. Afreise til Aarhus.

9. november, torsdag. Tilbagereise til Kjøbenhavn.

12. november, søndag. Besøg af Fonnesbech og samtale med ham om den Juel-Nyholmske jernbanesag. Bestemmelsen om rentegarantiens

størrelse er tvivlsom efter lovparagraphen, men ikke efter discussionen i rigsdagen, og feilen er derfor på indenrigsministeriets side. – Han omtalte beskyldning mod Nyholm i indenrigsministeriet for andeel i gevinsten. – Han fortalte som en hemmelighed, at Juel og Nyholm havde indledet underhandlinger med Tietgen, *førend* at Humphrey Davis, der lod til at være en solid og honet mand, havde trukket sig tilbage. – Davis får efter eget forlangende kun 25000 rd. deraf.

16. december, lørdag. Bregendahl underrettede mig om, at han måtte underkaste sig nye operation og forudsåe sin død.

21. december, torsdag. Rigsdagsferie til 8. januar.

1872

16. februar, fredag. Talte med Hall om situationen og Fengers stilling. Hall havde også formodning om, at godseierne vilde styrte ministeriet. Han var enig med mig i, at Fengers standpunct m. h. t. jernbaneanlægget var uholdbart og vilde føre til en ministercrise, dersom indkomstskatloven ikke vedtoges.

18. februar, søndag. Efter middag hos Liebe samtale med Fenger og Krieger om situationen. Fenger holder væsentligt på indkomstskatloven for fremtidens skyld som vedvarende skat til afløsning af andre, men lovede mig at tage hensyn til landstingets modsatte anskuelse for denne gang at få loven igjennem - om hensynet til jernbaneloven var der ikke tale. – Carlsen havde sagt Krieger, at godseiernes opposition ikke var systematisk for at fremkalde crise. Krieger var ligesom jeg af den mening, at circulæret om bygningsafgiften på landet havde ægget godseierne til modstand.

20. februar, tirsdag. Afstemning i folkethinget i indkomstskatloven 47 nei mod 45 ja – Dresing sagde mig, at den, hvis den kom til landstinget, vilde fremkalde spaltning i Centrum, og at Bonne, C. A. Hansen o. fl. vilde stemme med godseierne.

21. februar, onsdag. Talte med Fenger i ministeriet. Han indgiver sin demission og er bestemt på i hvert fald at træde ud. – Ministeriet vil fortsætte til slutning i 8-14 dage for at få enkelte love færdige.

23. februar, fredag. Sonne, Eriksen og W. Petersen ere virksomme for indbringelse på nye af indkomstskatloven.

25. februar, søndag. Talte med Fenger om planen til indbringelse af forslag af indkomstskatloven på nye.

26. februar, mandag. Planen til indbringelse af forslag til indkomstskatloven opgivet.

6. marts, onsdag. Afreise til Aarhus.

28. marts, torsdag. Mørk fortalte, at Brasch havde henvendt sig til conseilspræsidenten med forespørgsel om brænderiesagen (den nye beskatningsmåde) forværrede sagen. Holstein vilde have svaret ja, men Hall, der var tilstede, forhindrede det, da ministeriet ikke kunde erklære sagen for cabinetsspørgsmål for hele ministeriet.

6. oktober, søndag. Komme til Kjøbenhavn.

7. oktober, mandag. Rigsdagens åbning.

9. oktober, onsdag. Udsættelse af rigsdagen til 2. decb.

11. oktober, fredag. Tilbagereise til Aarhus.

16. december, mandag. Komme til Kjøbenhavn.

20. december, fredag. Rigsdagsferie begyndt.

22. december, søndag. Fønnesbech sagde mig, at Haffner gik af som krigsminister og afløstes af Thomsen. Anledningen var uenighed med Krieger. Klein var til ministerconferents hos conseilpræsidenten, hvor Fønnesbech syntes ikke at have været tilstede.

25. december, onsdag. Fr. Lorentzen vidste, at Haffners udtrædelse var foranlediget ved et personligt sammenstød med Krieger i en ministerconferents for 14 dage siden uden synderlig hensyn til den pågældende sags realitet; deres forhold til hinanden var sådant, at de ikke

kunde blive sammen i ministeriet. Haffner var meget afholdt i krigsministeriet.

27. december, fredag. Ploug fortalte, at der længe havde været rivning mellem Krieger og Haffner, men at den dog var jevnet, indtil Haffner, da Krieger kom til ham, buldrede ud imod ham således, at Krieger tog sin hat og gik. – Haffner fortryder det, men vilde ikke gjøre det første skridt til forlig. – Kongen har villet forsøge at forsone dem ved personlig at gåe til hver især, hvilket dog de andre ministre forhindrede.

1873

4. januar, lørdag. I en samtale med Fischer yttrede han leilighedsviis tilfredshed med, at Fenger var ude af ministeriet. – Liebe (formanden) sagde mig, at han kjendte sammenhængen med striden mellem Haffner og Krieger, og at Haffner meget tidligt har udtalt en nedsættende dom over Krieger som minister.

15. januar, onsdag. Privat møde af begge thing med foredrag af krigsministeren om forsvarsplanen.

4. februar, tirsdag. I en samtale efter bordet (efter middag hos Krieger) om begivenhederne i 1864 fortalte Thomsen, at armeen i Jylland ad privat vei igjennem aviser erfarede Fredericias rømning uden engang at have fået underretning fra overcommandoen eller krigsministeriet, at det påtænktes. – Bille fortalte, at efterretningen om tilbageskiftet fra Dannevirke allerede om eftermiddagen kl. 6 kom til hans kundskab ved en meddelelse fra en intendanturembedsmand (Sønnichsen) sendt pr. telegraph til hans familie. S. havde mødt Schmidten, der havde sagt til ham ang. en foranstaltning, at nu behøvedes den ikke, da hæren vilde forlade Dannevirke. – Bille omtalte også en yttring af Lundbye i de dage, da Fredericia rømmedes, der vidnede om L.'s store forbitrelse mod Monrad.

6. februar, torsdag. Ploug gav mig efter en meddelelse fra Haffner selv en beretning om sammenstødet mellem Haffner og Krieger, der i det væsentlige stemmede med, hvad Holstein havde sagt derom.

14. februar, fredag. Fik Fonnesbech til at tage et ændringsforslag i arbejderloven tilbage og sagde Jessen det i mødet. Jessen meget vred over udfaldet af afstemningen. – Ved middag hos udenrigsministeren var Heydebrandt i en livlig samtale med I. A. Hansen.

1. marts, lørdag. Møde i forretningsudvalg ang. revisionen af rigsdagens regnskab. Uenig med Madvig og advarede mod at gå videre i sagen.

20. marts, torsdag. Møde i forretningsudvalg ang. rigsdagsregnskab. – Mindretal mod Madvigs forslag: Hasle, Zytphen-Adeler og jeg.

23. marts, søndag. Talte med Fenger om rigsdagsregnskabssagen, hvori han var enig med mig. Fenger fortalte, at da han trådte ud af ministeriet, blev hans portefeuille tilbudt Estrup, og at Haffner i den anledning var hos E. på Skafføgård, men E vilde dengang ikke. – Efter middag hos formanden talte Krabbe til mig om regnskabssagen; – sagde ham min mening om sagens stilling i landstinget. – Sagde ham, at efter min mening burde han mere end hidtil conferere med landstingets formand om udgifterne.

1. april, tirsdag. Centrumsmøde ang. adresse. Nelleman havde henvendt sig til Hasle og foreslået ham et møde med sig, Ussing, Skeel og Estrup. Ved middag hos conseilpræsidenten sagde han mig, at ministeriet vilde vedblive at opløse, hvis folkethinget gjorde vanskeligheder med finantsloven, og at kongen havde erklæret, at han vilde beholde ministeriet sålænge som muligt, d. v. s. altid.

2. april, onsdag. Adressemøde i thinget.

4. april, fredag. Meddelelse i thingene ang. kongens svar på adressen. Afreise til Aarhus.

20. april, søndag. Tilbagereise til Kjøbenhavn.

25. april, fredag. Spliid i Det forenede Venstre.

14. maj, onsdag. Afreise til Aarhus.

5. oktober, søndag. Ankomst til Kjøbenhavn.

6. oktober, mandag. Rigsdagens åbning. – Flere, der havde været i kirken, vare ikke tilfredse med pastor Koks tale, fordi den var for polemisk. Afsløring af Fredr. 7des rytterstatue. – Plougs tale udmærket god og udmærket godt holdt. – En deel drenge gjorde optøier med sang og råb ikke langt fra tribunen. – Andræ vilde ikke være tilstede ved afsløringen, men blev i landstingssalen.

7. oktober, tirsdag. Fest for slesvigerne hos Vincent.

18. oktober, lørdag. Afreise til Aarhus. Udsættelse af rigsdag.

14. november, fredag. Ved folkethingsvalget havde Ingerslev 1476. Biørnbak 1416.

2. december, tirsdag. Ankomst til Kjøbenhavn. Rigsdag begyndt igjen.

18. december, torsdag. Under mødet i thinget sagde Krieger til mig o. fl., at ministeriet efter adressens vedtagelse måtte indgive demission. Holstein var af en anden mening og syntes vred på Krieger; Krieger klagede over mangel på støtte og sigtede vistnok til godseierne. Da dette blev bekjendt, og det var sagt at man i folkethinget havde nævnet Haffner som conseilpræsident, havde Haffner en sammenkomst med Fischer og Skeel og fralagde sig bestemt enhver tanke derom. – Talte derom med Ussing, der havde fået Skeel til at søge Hall uden at træffe ham. – Derefter samtale med Ussing og Skeel om situationen og tilrådeligheden af, at landstinget gjorde skridt for at støtte ministeriet. – Skeel erkjendte, at godseierne ifjor havde viist lunkenhed overfor ministeriet, men dog ved at slutte sig til landstingsadressens indhold havde støttet det. Der var nu aldeles ingen tanke om at svække ministeriet, han fralagde godseierne enhver sådan hensigt [*rettet fra*: tanke derom] og desavouerede Scavenius; han indrømmede, at Fischer ved 1ste behandling (af toldloven?) var gået for vidt ved at holde på en commission, stærkere end hans mening egenlig var, men tilføiede, at man dog frygtede, at der bag ved Kriegers forslag til toldloven låe udsigten til en indkomstskatlov. Resultatet blev, at hvis ministeriet forlangte et tillidsvotum, måtte landstinget efter hans mening give det. – Skeel var i det hele åben og moderat i sine udtalelser.

19. december, fredag. Krieger og Hall ere fremdeles bestemte på at indgive deres demission. – Julius Liebe kom for at høre noget om situationen. Han havde troet, at godseierne i landstinget stod bagved Scavenius og meente at have grund til at troe det, da han kjendte deres had til de nationalliberale, men han vilde dog holde Haffner frie for at være med til at modarbejde ministeriet for tiden. – Jeg indvendte, at efter den samtale, Ussing og jeg havde haft med Skeel, kunde man ikke antage nogen sådan bestræbelse; der var da spillet en heel comedie. Mærkeligt var det, at Skeel endog på en måde havde desavoueret Fischer, som ikke hørende til deres kreds.

20. december, lørdag. Sidste møde i thinget før ferien.

24. december, mandag. Samtale med Fenger om ministercrisen. Han fortalte, at det var besluttet, at kongen, der selv var mest tilbøielig til strax at afvise adressen, skulde sende den til ministerrådet til betænkning [*rettet fra*: ministeriets erklæring]. – Krieger var endnu af den meening, at ministeriet skulde tilråde kongen at forsøge dannelsen af et nyt ministerium med det samme regjeringssystem og følgelig indgive sin demission. – Disputerede med Fenger derom, da F. var af den mening, at dette var det rette, skjøndt han ikke troede, at det vilde skee og heller ikke ansåe det muligt at fåe et sådant ministerium dannet, da godseierne ikke for tiden vilde; han havde ingen tillid til gods- eiernes sindelag. – Han nævnte for øvrigt Monrad. – F. vil ikke afløse Krieger, da han ikke vil være i ministeriet uden Krieger.

1874

5. januar, mandag. Confererede med Herforth om terminlov og myntlov. Ministeriet bliver uforandret. Krigsminister Thomsen har også villet gåe af med Krieger, fordi han ikke kunde finde sig i, at folke- thinget ikke med alvor vilde behandle lovforslagene.

7. januar, onsdag. Kongens håndskrivelse til ministeriet er affattet af kongen selv personlig.

10. januar, lørdag. Talte med Nellemann hos Fønnesbech om den politiske situation. N. sagde, at også Bille og Brix vare af den mening,

at et ministerskifte nu burde have fundet sted. Venstres taktik er nu at sende alle lovforslag uden debat til udvalg og lade dem ligge, men efter ytringer af Balt. Christensen, Hasle m. fl. vil Venstre ikke risicere at lade det komme til en provisorisk finanslov. — Nellemann synes ikke at være enig i Matzens fortolkning i artiklerne i Dagbladet; han anser provisorisk finanslov eller consequentsen deraf for et statscoup, der kan være nødvendigt, og meener, at man kan stole på landstingets godseiere, hvad sammenhold med det øvrige landsting angår.

12. januar, mandag. Audiens hos kongen. Trap fortalte mig, at Tscherning havde været hos Scheele aftenen førend dennes død for at aftale et fællesskridt mod ministeriet.

14. januar, onsdag. J. Liebe fortalte om Krieger, at han havde forsøgt at vægre sig ved at tale allene med kongen før statsrådet.

24. januar, lørdag. Ploug fortalte, at Gedalia virkelig havde havt i commission fra Prim at tilbyde prinds Hans den spanske throne. Ploug havde gjort Gedalia opmærksom på daværende prinds Oscar, og G. havde også henvendt sig til ham. Gedalia havde i den sidste tid søgt at påvirke Venstre og havde givet B. Christensen og I. A. Hansen pengelån.

4. februar, onsdag. Krieger omtalte hos Ussing, at det påtænktes til efteråret at forlange procenttillæg til embedsmændenes lønninger.

13. februar, fredag. Talte med Krieger om toldloven; — han ønsker den fremmet; — Fischers ytring om det modsatte ubegrundet.

6. marts, fredag. Samtale med Ussing og Mourier Petersen om toldloven. Det lader til, at Fischer og M. P. ville svigte majoriteten i udvalget i spørgsmålet om brændeviinsafgiften. — M. P. beråbte sig på, at Estrup, Nellemann og Oxenbøll vare derimod.

9. marts, mandag. Udvalgsmøde med finansministeren ang. toldloven.

10. marts, tirsdag. Samtale med Julius Liebe om de forskjellige chancer for et nyt ministerium. Kongen holder stærkest på Holstein og Klein.

13. marts, fredag. Udvalgsconfer. ang. toldlov med ministeren og Ramus. Møde i Centrum ang. finantslov og lønningsforslaget. — Mindretallet i folkethingets finantsudvalg (Ankier, Scavenius, Tuxen, Dinesen) havde søgt en sammenkomst med nogle medlemmer af landstinget (Nellemann, Ploug, og S. Pedersen) for at erfare landstingets opfattelse og gjøre aftale om, hvilke skridt, der skulde gjøres. Man var i dette møde kommet til det resultat at foreslåe, at landstinget i finantsloven skulde udstemme lønningstillæggsforslaget, og, når dette var skeet, indbringe et forslag om lønningstillæg som særlig lov, der samtidig med finantsloven skulde sendes til folkethinget. I det samlede centrumsmøde (25 tilstede) blev denne fremgangsmøde forsvaret af Nellemann, Ploug, Madvig (meget heftigt), Oxenbøll og tildeels Brock; *mod* det talte Ussing og Brasch, dog begge erklærede at ville rette sig efter majoriteten. — Fra forsvarernes side blev gjort gældende, at de var tiltrådt af Høire (Frijs, Skeel, Haffner, Fischer), og at man måtte tage hensyn til, at det var Høire, der vilde komme til at danne et nyt ministerium. Forslaget blev derefter i centrumsmødet eenstemmigt vedtaget, og det overdroges Ploug, Nellemann, Sonne og S. Pedersen at forhandle med Høire om enkelthederne. Med hensyn til disse gjorde jeg opmærksom på, at det private lovforslag burde indbringes strax, når finantsloven var vedtaget i folkethinget. — Det synes, at finantsministeren helst vilde have sagen ordnet ved ændringsforslag på finantsloven. — Sagen er tvivlsom, da indsættelse på finantsloven for det enkelte år nok kan forsvares, men efter den måde, hvorpå folkethinget har taget sagen, taler der meest for at vælge den anden fremgangsmåde. — Animositet mod Krieger virker måske hen på Høires betragtning.

15. marts, søndag. Samtale med Fenger om den politiske situation. Han fortalte, at Krieger har leveret Krabbe forslag til midlertidig finantslov, men givet ham lov til at lade den ligge på betingelser, deriblandt, at terminen 1 måned ikke måtte forandres.

16. marts, mandag. Privatmøde i Centrum. Høire forlanger gennem Nellemann, at det særlige lovforslag, der påtænkes, skal stemme foreløbig med finantslovens indhold.

17. marts, tirsdag. Centrumsmøde aften 8—10. Nellemann og de 3 andre (Ploug, Sonne, S. Pedersen [*erklærede*]), at de vare bundne til

Høire m. h. t. det særlige forslag, der skulde indbringes og støttedes af Madvig. Derimod talte Kiær, Brock og jeg; – måtte berigtige M.'s gengivelse af min stilling til spørgsmålet. – Meningen synes at være, at Høire vil blive stående ved indholdet, som folkethinget har sat ind på finantsloven. – Nellesmann refererede ytringer af Krieger til Estrup og Skeel, hvorefter ministeriet endnu tænkte på at slutte sessionen til 1. april, hvilket benægtedes af andre for andre ministres vedkommende. – Dresing fortalte, at Klein i et statsrådsmøde havde forløbet sig ligeoverfor kongen ved at sige, at kongen havde handlet meget urigtigt i at give løfte om en undersøgelse af herredsfoged Wulffs forhold i Bierre herred.

20. marts, fredag. Holstein sagde mig under møde i thinget, at Krieger vilde gå af strax efter sessionen og ministeriet formodentlig senere. – Ministeriets holdning er grundet på, at det ikke finder understøttelse hos landstingets Høire (godseierne) og derfor ikke vilde tage consequentserne af en fortsat kamp på finantsloven. – Omvendt vil Høire ikke have andre ændringer på finantsloven, når ministeriet ikke vil tage consequentserne. – Onsdag 18de har der været et møde mellem ministrene på den ene side og Estrup, Skeel, Moltke, Nellesmann, Ploug, Sonne og S. Pedersen som delegerede for landstinget. Resultatet er da blevet, at landstinget sandsynligen ikke vedtager anden forandring end udstemning af lønningslovsbestemmelserne og den særlige lovs indbringelse med samme indhold. – Marineministeren havde til Jessen sagt, at landstingets delegerede havde været mere mod en kamp på finantsloven end ministrene.

Efter middag hos Moltke-Bregentved disput med Estrup om lønningsbestemmelser på finantsloven.

25. marts, onsdag. Ved afstemning om pantserskibet 15 for 36 mod. For stemte: Berg, Bierring, Bruun, Brinck-Seidelin, Dresing, C. A. Hansen, Jonquieres, Kiær, W. Petersen, Philipsen, Madvig, Qvistgård, Tuxen, Thygesen, Jessen, (Brock fraværende).

Samtale med Klein om situationen. Han havde ikke været med i mødet mellem nogle af ministrene og de 7 af landstinget (onsdag), hvori Krieger bestemt havde forlangt at være tilstede. Landstingets Høire havde udtalt sig *imod*, at ministrene stillede ændringsforslag på finantsloven, og vilde kun støtte sådanne, når ministeriet vilde tage

consequentserne af en fortsat kamp. Resultatet blev, at der ingen ændringsforslag stilledes. Klein meente, at når sessionen sluttedes nu med finantslovens vedtagelse, vilde der ikke foreligge nogen bestemt grund for ministeriet til at træde af, da det havde fået, hvad det havde forlangt. Krieger vilde måske afgang i løbet af sommeren, og det vilde være vanskeligt at få en finantsminister.

Om aftenen centrumsmøde. Kun 15 tilstede (Ploug fraværende). De 3 delegerede (Nellemann, Sonne og S. Pedersen) talte for at lade lønningsloven gå uden ændringsforslag, og til den sluttede proprietæerne sig, navnlig Bonne og Breinholt. – For ændringsforslag talte kun Madvig, Bierring, Jonquieres, Berg og jeg. – Uhyggeligt møde, der viste opløsningen i landstingets Centrum, og at det er Høire (Estrup) støttet af Nellemann, der råder for, hvad der skal skee. – Madvig erklærede at ville stille ændringsforslag.

26. marts, torsdag. Brock (syg) fortalte, at Krieger hele tiden, siden han kom hjem fra badet, havde meent, at hele ministeriet burde gå af og på opfordring sagt kongen det, hvilket havde givet anledning til rygter, at han modarbejdede sine colleger. – Rygtet om, at Fønnesbech skulde have tilbudt kongen at danne et nyt ministerium, skriver sig nok fra en misforstået ytring af Fischer, der havde sagt, at Fønnesbech kunde være conseilpræsident. – Brock meente, at Fischer vilde blive godseiernes finantsminister, og at gr. Frijs bestemt havde vægret sig ved at blive minister igjen på grund af svækket helbred. – Efter opfordring af Madvig tiltrådte jeg hans ændringsforslag og fik Brock til skriftlig at tiltræde det, skjøndt fraværende som syg.

27. marts, fredag. Ved forhandlingen i thinget trættede Madvig ved et alt for langt og vidtløftigt forsvar for ændringsforslaget stillet af Madvig, Brock og M. P. Bruun; derefter vilde jeg ikke tage ordet; hvilket formanden bag efter bebrejdede mig; Brock var fraværende som syg; derimod talte Andræ meget godt for det. – Ved afstemningen var 18 for: Andræ, Berg, Bierring, Brinck-Seidelin, Bruun, Jonquieres, Madvig, Larsen, Mourier Petersen, Olrik, Oxenbøll, Philipsen, Rosenørn Teilmann, Sehestedt-Juel, Thygesen, Tuxen, Ussing, Wichfeld. (Dresing fraværende).

29. marts, søndag. Fenger havde billiget, at Krieger forhindrede de andre ministre i at stille ændringsforslag, men dadlede, at han ikke

tidligere havde gjort det klart. – Krieger yttrede for mig misfornøielse med Nellesmanns optræden, som han tilskrev ministerlyster. Han meente om Nellesmann, at når han fandt kraftig modstand, veeg han tilbage for den.

31. marts, tirsdag. Folkethinget har ladet forslag til parlamentarisk commission falde, da ministeriet truede med at udsætte rigsdagen, hvis forslaget blev vedtaget. – Fønnesbech sagde mig, at han i hvert fald trådte ud af ministeriet, og at der i hvert fald vilde komme et nyt. – Liebe meget indigneret over finantsudvalgets minoritets udtalelser i gårsmødet navnlig: Dinesen, Ankier, Scavenius, Ingerslev.

1. april, onsdag. Da jeg tog afskeed med Hall, sagde han mig, at han vilde ud af ministeriet misfornøiet med den liden understøttelse, ministeriet havde havt i landstinget og hos minoriteten i folkethinget. – Tog i thinget endelig afskeed som udtrædende af thinget med nogle af ministrene og forskellige medlemmer. Kold afskeed fra Madvig, der i hele sessionen flere gange havde krænket mig af misfornøielse med, at jeg havde modsat mig hans forslag til revisionen af rigsdagsregnskab.

2. april, torsdag. Afreise til Aarhus.

8. april, onsdag. Ingerslev fortalte, at mellempartiet i folkethinget (Gad, Cornelius Petersen o. fl.) havde samlet underskrifter til en privat henvendelse til ministeriet med opfordring til at træde af, men at det til slutningen blev opgivet.

26. april, søndag. Talte med Klein ved hans gennemreise fra valget. – Kongen havde besvaret et telegram fra Klein med et hurra for valget, der havde vakt jubel ved festen. – Der er endnu spørgsmål om kongens reise til Island i august. – Klein fortalte om en samtale med Villads Holm, der havde sagt, at der var 30 medlemmer, der vare tilbøielige til at forlade Det forenede Venstres forening.

31. maj, søndag. Ploug sagde mig, at Krieger tirsdag indgiver sin demission.

6. juni, lørdag. Forretningsbesøg i Kjøbenhavn for creditforening. Talte med Fønnesbech, der lod ikke utilbøielig til at blive i ministeriet, men ikke vil være finantsminister. Talte med Krieger, der er aldeles bestemt på at træde ud og kun venter efter, at Frijs om 8 à 12 dage kommer hjem fra udlandet, da ministeriets opløsning udsættes derefter. – Man meener, at Frijs *ikke* vil danne et ministerium. Thomsen vil ikke være directeur under Haffner igjen.

9. juni, torsdag. Sammen med Mourier Petersen hos Dalgas. M. P. udtalte sig for at beholde ministeriet og syntes ikke at billige landstingsgodseierens optræden i sidste session. Han er efter samtale med Wedel vis på, at Frijs ikke vil påtage sig dannelsen af et ministerium.

28. juni, søndag. Gottlieb Bruun fortalte, at Estrup havde sagt Mourier Petersen, at han (E) havde nægtet at danne et ministerium, fordi kongen ikke vilde give ham tilsagn om samtykke til at opløse folkethinget og provisorisk finantslov.

19. juli, søndag. Besøg af Fønnesbech, der vilde have været til Frijsenborg, men måtte opgive det, da Frijs ikke var hjemme. Sagde, at han i modsætning til sin tidligere yttring til mig havde overtaget finantsministeriet, fordi denne portefuille eller udenrigsministeriet nærmest passede sammen med conseilpræsidiat.

Besøg af Brix, der fortalte efter udtalelse af Hall selv, at Hall havde tilbudt at beholde cultusministeriet, hvis Monrad vilde tage finantsministeriet. Brix fortalte også, at Haffners program havde været: Indrømmelser til Venstre m. h. t. præstevalg, inddragelse af tienderne og overdragelse af skolevæsenet til kommunerne mod at få 20 millioner til forsvarsvæsenet, men på dette program kunde intet ministerium dannes. – En forhandling herom havde fundet sted med Martensen, hos hvem Haffner, Holstein og Hall havde været (?). – Haffner *skal* have spurgt Jessen, om han vilde tage en portefuille, men sagt, at han ikke havde bemyndigelse til at spørge ham. Fischer skal have yttret, at han efter sin fortid ikke kunde slutte sig til Haffners program. Det skal have været Heltzen, der først henledte opmærksomheden på Worsaac.

30. september–1. oktober, onsdag/torsdag. Landstingsvalg i Randers. Misstemning mellem Randers og Aarhus. Opposition fra Aarhus

mod Kampmanns valg skyld i, at K. ikke blev valgt. – Forvirring og uenighed ved valget.

25. oktober, søndag. Modtog en deputation af kjøbstædernes valg-mænd i 9de landsthingskreds med en adresse til mig i anledning af min udtrædelse af thinget. For *Aarhus*: Nors, Schmidten, Broge, Kraiberg, Ørum. *Randers*: Fischer, Heerfordt, Rasmussen. *Viborg*: Lund, Wissing, Preisler. *Hobro*: Brasch. *Grenå*, *Mariager* og *Ebeltoft* tiltrådte adressen uden mødende.

27. oktober, tirsdag. Mit svar til deputationen urigtig gjengivet i *Aarhus Avis*, så at jeg måtte berigtige det til »Fædrelandet«, da man havde ved en misforståelse tillagt mig en fordringsfuld udtalelse.

NOTER OG OPLYSNINGER

ANVENDTE FORKORTELSER

Alle henvisninger til datoer – f. eks. jvf. 1/3 1856 – henviser til dagbogsteksten, evt. med note, for den pågældende dag.

- Aktstykker* = Actstykker angående hertugdømmerne Holsteens og Lauenborgs forfatningsforhold. Trykt som manuskript for rigsrådets medlemmer 1–7. samling. København 1856–64.
- Berlingske Tid.* = Berlingske Tidende.
- Bille.* = C. St. A. Bille: Tyve års journalistik I–II, 1876.
- Bismarck und die nord-schleswigsche Frage 1864–79* = Bismarck und die nord-schleswigsche Frage 1864–79. Herausg. von Walther Platzhoff, Kurt Rheindorf, Johannes Tiedje. Berlin 1925.
- Correspondence, 1863* = Correspondence Respecting the Affairs of the Duchies of Holstein, Lauenburg and Schleswig. London 1863.
- Danske mag.* = Danske magazin.
- De danske statsbaner* = De danske statsbaner 1847–1947. Udgivet af generaldirektoratet for statsbanerne, 1947.
- Denmark and Germany* = Denmark and Germany. No. 1. Correspondence Respecting the Maintenance of the Integrity of the Danish Monarchy. – No. 2–7. Correspondence Respecting the Affairs of the Duchies of Holstein, Lauenburg and Schleswig. Presented to both Houses of Parliament. London 1864.
- Departementstid.* = Departementstidende.
- Diplomatiska handlingar* = Diplomatiska handlingar rörande den danska frågan. Meddelade Sveriges Rikes Ständer och Norges Storting. Stockholm 1863.
- Engelstoft og Wendt* = P. Engelstoft og F. Wendt: Håndbog i Danmarks politiske historie, 1933.
- Friis* = Aage Friis: Den danske regering og Nordslesvigs genforening med Danmark I–II, 1921, 1939.
- Friis, akter* = Det nordslesvigske spørgsmål 1864–79 I ff. Udg. af Aage Friis, 1921 ff.
- Friis: Danmark ved krigsudbruddet* = Aage Friis: Danmark ved krigsudbruddet juli–august 1870, 1923.
- Generalstabsværket* = Den dansk-tydske krig 1864. I–III. Udg. af generalstaben, 1890–93.
- Høgsbro* = Sofus Høgsbro: Brevveksling og dagbøger I–II. udg. af Hans Lund, 1924–25.
- Koefoed* = L. Kofoed: Danmarks, Norges og Sverrigs jernbaner, 1884.
- Koht* = Halvdan Koht: Die Stellung Norwegens und Schwedens im deutsch-dänischen Konflikt, zumal während der Jahre 1863 und 1864 (Skrifter udgivet af Videnskabs-Selskabet i Kristiania. 1907, II. Hist. – fil. Kl. Nr. 7). Kristiania 1908.
- Krieger* = A. F. Kriegers dagbøger I–VIII. Udg. af Elise Koppel, Aage Friis, P. Munch 1920–43.

- Love og anordninger* = Love og anordninger, udg. af Tage Algreen-Ussing.
- Mackeprang* = M. Mackeprang: Nordslesvig 1864–1909, 1910.
- Ministerialtid.* = Ministerialtidende.
- Erik Møller* = Erik Møller: Helstatens fald I–II, 1958.
- Erik Møller: Skandinavisk stræben* = Erik Møller: Skandinavisk stræben og svensk politik omkring 1860, 1948.
- Neergård* = Niels Neergaard: Under junigrundloven I–II, 1892–1916.
- Nilsson-Stjernquist* = Nils Nilsson-Stjernquist: Tilkomsten av 1866 års grundlov. Skrifter utgivna av Fahlbeckska Stiftelsen XLI, 1955.
- Nordengård* = J. P. Nordengaard: Valgene til rigsdagen i 100 år, 1949.
- Nyegård* = L. Nyegaard: Vilhelm Birkedal. En levnedstegning I–III, 1895–1911.
- Albert Olsen* = Albert Olsen: Studier over den danske finanslov 1850–64, 1930.
- Rigsdagshistorien* = Den danske rigsdag 1849–1949 I–VI. 1949–53.
- Rigsdagss.* = Rigsdagssamling.
- Rigsdagstid.* = Rigsdagstidende.
- Rigsrådstid.* = Rigsrådstidende.
- Salmonsens* = Salmonsens leksikon.
- Schovelin* = Jul. Schovelin: Privatbanken i København 1857–1907, 1907.
- Schultz* = Schultz Danmarkshistorie I–VI. 1941–43.
- Sjøqvist* = Viggo Sjøqvist: Peter Vedel. Skrifter udgivet af Jysk selskab for Historie, Sprog og Litteratur 2, 1957.
- Statsrådets forh.* = Statsrådets forhandlinger om Danmarks udenrigspolitik 1863–1879. Udg. af Åge Friis, 1936.
- Steeffel* = Laurence D. Steeffel: The Schleswig–Holstein Question. London 1932. (Harvard Historical Studies. Vol. XXXII).
- Stændertid.* = Stændertidende.
- Sønderjyllands historie* = Sønderjyllands historie I–V, 1931 ff.
- C. Sørensen* = C. Th. Sørensen: Den anden slesvigske krig 1–3, 1883.
- Thorsøe* = Alex Thorsøe: Kong Frederik VII's regering 1–2, 1884–89.
- Vibæk* = Marius Vibæk: Krisen i 1857, 1943.

1856

1. marts 1856

Valgenes gyldighed – de middelbare valg: Ang. rigsrådets sammensætning se rigsdagshistorien I, 220 og 234.

3. marts 1856

Mødernes offentlighed: Vedtoges i mødet den 6. marts 1856. Rigsrådstid. 1856, nr. 10.

5. marts 1856

Komitévalg: Udvalg til udarbejdelse af udkast til lov om rigsrådets forretningsorden. Rigsrådstid. 1856, I, sp. 75.

Plessens indsigelse: Jvf. dagbogen 1/3-1856.

9. marts 1856

Deficitets dækning: I fællesforfatningen af 2. okt. 1855 fastsloges, at monarkiets fællesanliggender skulle finansieres gennem et normalbudget vedtaget ved lov. Underskud på dette budget skulle dækkes af de enkelte landsdeles særlige indtægter, således at der af kongeriget Danmark bidroges 60 %, af hertugdømmet Slesvig 17 % og af hertugdømmet Holsten 23 %. Ved forelæggelsen af foreløbig normalbudget og tillægsbevillingslove for 1856–58 i foråret 1856 ønskede rigsrådet at reducere de forlangte bevillinger ved betydelige besparelser og ved fremskyndelse af salg af domæner bl. a. i Slesvig og Holsten. Mod salget af disse domæner protesterede holstenerne, idet de anså dette for liggende uden for rigsrådets kompetence. Albert Olsen 166, 177–178, 181. Sjøqvist 58.

12. marts 1856

Comiteevalg: Rigsrådstid. 1856, nr. 23.

15. marts 1856

Behandling af par. 5: Tillæg til fællesforfatningens par. 5 angående kongens edsaflægelse ved tronskifte. Rigsrådstid. 1856, anhang A, sp. 53 og nr. 1–37.

21. marts 1856

Interpellationsret for rigsrådet: Loven om rigsrådets forretningsorden, forelagt 3. marts 1856 og vedtaget 28. april samme år, tilstår ikke medlemmerne interpellationsret. Rigsrådstid. 1856, anhang 3 ff.

28. marts 1856

Forslaget om ophævelse af diæter: Rigsrådstid. 1856, I, sp. 700–736.

Arveprindsen gjorde vanskeligheder . . .: Arveprinsen havde nægtet at aflægge ed på forfatningen og var derfor blevet afskediget som kommanderende general. Neergård II, 53 ff.

3. april 1856

Besættelse af indenrigsministerpladsen: Konsejlspræsident og indenrigsminister P. G. Bang havde den 18. febr. 1856 afgivet indenrigsministeriet, der indtil 4/6-1856 bestredes af C. F. Simony.

Rigsdagens dagsorden om fæstefløsningsloven: Det drejer sig om J. A. Hansens forslag om fæstes overgang til selveje. Monrad mæglede et kompromis i form af en dagsorden: alle gældende kontrakter skulle opretholdes, men ved fæstedeighed kunne de efterlevende kræve gården solgt ved offentlig auktion og erholde en vis del af købesummen. Til gengæld kunne godsejeren selv beholde en fæstegård for hver ni, han solgte. Rigsdagshistorien I, 251 f. Engelstoft og Wendt 142 f.

9. april 1856

De 11's forslag: Forslag om forelæggelse af fællesforfatningen for hertugdømmernes stænder. Neergård II, 96 ff., rigsrådstitid. 1856, anhang A, sp. 1055; rigsrådstitid. 1856, I, sp. 1135 ff. Sjøqvist 59.

Mourier blev kaldt til orden: M. insinuerede, at det forelagte forslag ikke kunne stilles af nogen loyal mand. Rigsrådstitid 1856, I, sp. 1194 ff.

Civillistens pensioneringer: 29. marts 1856 var forelagt udkast til pensionslov for embedsmænd under fællesministerierne. Rigsrådstitid. 1856, I, sp. 1135; anhang a, 1856, sp. 1017.

19. april 1856

Comitévalg: Ang. udredelse af erstatning for den i Slesvig og Holsten ophævede møllevang. Rigsrådstitid. 1856, nr. 102-103.

26. maj 1856

Rigsraadsvalg: Rigsrådet skulle vælge fem medlemmer til monarkiets rigsret; valget skete 27. maj.

30. maj 1856

Domainesagen: Ang. salg af domæner i Holsten og Lauenborg, Slesvig-holsternerne bestred rigsrådets kompetence i denne sag. Rigsrådstitid. 1856, sp. 3545; Neergård II, 108 ff.

1857

6. oktober 1857

Formanden: D.v.s. C. E. Rotwitt, folketingets formand fra juni 1853 til dec. 1859.

1. december 1857

Pengecrisis: Den hamburgske handelskrise, der gennem handelshuset Pontoppidan var i færd med at brede sig til den danske handelsstand. Rigsdagshistorien I, 249 ff. Se i øvrigt: Marius Vibæk: Krisen i 1857, 1943.

7. december 1857

Udvalgsmøde i næringsagen: D. v. s. angående lov om næringsfrihed forelagt af indenrigsm. Krieger i folketinget 1/10-1857 og vedtaget ved lov af 29/12-1857.
Tietgen - Pontoppidan: Dansk biografisk leksikon XXIV, 131.

8. december 1857

Interpellation af Hage: Rigsdagstid., folketinget 1857, sp. 3110 ff.

11. dec. 1857

Bruuns Interpellation: Bruun spurgte, om regeringen var indstillet på at handle i krisen, også mens rigsdagen var hjemsendt. Rigsdagstid., landstinget 1857, sp. 1383 f.

12. december 1857

Laan: Rigsdagstid., landstinget 1857, sp. 1625. Rigsdagshistorien I, 250 f. Dagbogen angiver fejlagtigt lånet til £ 30.000; jvf. i øvrigt Vibæk 149.

18. december 1857

Den midlertidige lånekasse: Krieger VIII, 1, 64; Vibæk 178 ff.

1858

12. februar 1858

Comiteens indstilling: I denne indstilling foresloges fællesforfatningen ophævet for Holsten og Lauenborg. Jvf. aktstykker nedenfor.

Hannover foreslog: At monarkiet skulle afstå fra videre lovgivning for Holsten og Lauenborg. Aktstykker 2, 11 ff. Neergård II, 168 f.; Sjøqvist 65.

20. februar 1858

Bekendtgørelsen af 28. jan. 1852: Thorsøe 2, 197 ff.

Toldsagen: Lov om told- og skibsafgifter, forelagt af fællesindenrigsminister Unsgård i rigsrådss. 1858, ikke vedtaget.

23. februar 1858

J. A. Hansens ytring mod rigsrådet: Jvf. dagbogen 19/2-1858.

27. februar 1858

Fællesforfatningens suspension: Sml. de tyske krav 12/2-1858.

8. marts 1858

Adressedebat: Der forelå forslag om en lykønskingsadresse til kongen i anledning af, at han var helbredt efter et sygeleje. Rigsrådss. 1858, nr. 77.

13. marts 1858

Repræsentationsspørgsmålet: Sml. Halls betingelser dagbogen 21/2-1858.

23. marts 1858

Regeringens svar: Regeringen hævdede, at den havde haft ret til oktrojering af fællesforfatningen, og den fastholdt landsdelenes forholdsmæssige repræsentation i rigsrådet, men stillede sig imødekommende over for forhandlinger. Aktstykker 3. sml., 3 ff. Neergård II, 171 ff.; Erik Møller I, 254 f., Sjøqvist 81.

26. april 1858

Aftaler mellem Bernh. Bülow og Preussen-Østerrig: Der synes ikke at have

været tale om aftaler, men den danske erklæring af 26/3-1858 angående Holsten og fællesforfatningen er her åbenbart opfattet som resultat af sådanne. Erik Møller I, 255 ff.

13. august 1858

Arveloven: Tronfølgeoven af 31. juli 1853. Salmonsens XXIII, 806.

1. november 1858

Ophævelse af fællesforf. for Holstens og Lauenborgs vedkommende: Dette er det såkaldte novemberpatent af 6. nov. 1858. Krieger I, 352; Neergård II, 192 f., Sjøqvist 84.

1859

11. oktober 1859

Berling og telegraf sagen: Neergård II, 342; Bille II, 576; jvf. dagbogen 20/10 1859.

4. november 1859

Note til Frankfurth: Den danske note af 2. nov. 1859, hvori den danske regering foreslår at hidføre en ordning af monarkiets forfatningsforhold ved nedsettelse af en kommission, i hvilken det dansk-slesvigske rigsråd og den holstenske stænderforsamling skulle have et lige stort antal repræsentanter, og som under en ministers ledelse skulle udarbejde en ny fællesforfatning, der da skulle forelægges rigsrådet til beslutning og de holstenske stænder til betænkning. Aktstykker 4, 3-8. Thorsøe 2, 704 f.; Sjøqvist 96.

9. november 1859

Valget af delegerede: Jvf. dagbogen 4/11-1859.

16. november 1859.

Thomsens exclusion: Thomsen-Oldensworth havde i protest holdt sig borte fra rigsrådet og foresloges derfor ekskluderet af dette. Dette forkastedes. Neergård II, 325, 328 f.

23. november 1859

Ministeriets demission: Ministeriet Hall I, 13/5-1857-2/12-1859.

30. november 1859

Prindsesse Louise havde benyttet...: Generaladjutant Kaj Hegermann-Lindencrone var indblandet i forsøgene på at få J. C. E. Berling fjernet fra hoffet. Neergård II, 337 ff.

3. december 1859

Phoenix: Dette og senere nævnte møder på Ph. er formentlig private rigsdagsmøder, sml. Krieger II, 108.

4. december 1859

Berlings rejse: Neergård II, 358.

7. december 1859

Lehmanns forslag: Formentlig forslag om politisk skridt mod ministeriet Rotwitt sigtende mod dets fjernelse. Intet af dette blev til noget. Sml. Neergård II, 356.

8. december 1859

At Prindsen skal gaa til Holsten . . .: Blixen-Finecke ønskede at indsætte prins Christian, den senere kong Christian 9., som statholder i Holsten, men denne afviste kravet. Neergård II, 352 f.

Tillidsadresse til de afgæede ministre: Bille II, 613-17; Høgsbro I, 33, 34, 283.

16. december 1859

Kvotadelen: Loven indebar en ændret beregning af landsdelenes bidrag til fællesstaten. Rigsrådstid. 1859, sp. 1077. Neergård II, 327 f.

24. december 1859

Adresse til kongen: Om rigsrådets sammenkaldelse.

25. december 1859

Adresse til kongen: Jvf. 24/12-1859.

Blixens trusselsbrev: Neergård II, 353.

26. december 1859

Den engelske gesandt: Forespørgslen gjaldt Blixens antydning af en revision af tronfølgeloven, jvf. dagbogen 25/12-1859. Neergård II, 363.

1860

2. januar 1860

Civilisten: C. W. Lange blev generalintendant for civilisten 1863.

4. januar 1860

Jernbaneudkastet: Neergård II, 369 ff., jvf. 31/1-1860.

M. P. Bruuns udtalelse i Viborg stænder: B. støttede her en jysk midterlinie i jernbanespørgsmålet. Stændertid. 1846, sp. 129-137.

5. januar 1860.

Det omtalte skridt: Jvf. dagbogen 2/1-1860.

16. januar 1860

Jernbaneloven: Jvf. 31/1-1860.

20. januar 1860

Nationalsubscription: Af bidrag til Frederiksborg slots genopgørelse. Se H. N. Clausen: Mit levned og min tids historie, 1877, s. 456 ff.

31. januar 1860

Jernbanesagen: Udkast til lov angående anlæg og drift af jernbaner i Fyn og Jylland, forelagt af indenrigsminister Jessen, ikke vedt. Neergård II, 370 f.

10. februar 1860

Jernbaneloven: Jvf. 31/1-1860.

12. februar 1860

Adresserne fra bønderne: Der hentydes formentlig til, at en bondedeputation på 300-500 medlemmer fra alle egne af landet overrakte kongen en adresse, hvori udtaltes sorg over Frederiksborgs brand og harme over optøjerne i København; deputationen deltog i Rotwitts begravelse. Høgsbro I, 285.

13. februar 1860

Forfatningsloven af 26. juli: Rigsdagshistorien I, 220, 229.

Ordfører i revisionssagen: Det drejer sig om statsrevisorernes beretning om statsregnskabet for 1856-57. Rigsdagstid. 1859/60, landstinget sp. 532.

24. februar 1860

Ministeriet dannet: Ministeriet Hall II. 24/2-1860-31/12-1863.

26. februar 1860

Adresseunderskrivere: Det tysksindede flertal i den slesvigske stænderforsamling havde vedtaget en adresse, hvori der protesteredes mod fællesforfatningens opretholdelse for Slesvig. Det erklærede, at novemberpatentet af 1858 (jvf. 1/11-58) betød en indirekte inkorporation af Slesvig. Krieger II, 139 f.; Historisk tidsskrift 9 r., III, 258 ff.; Neergård II, 397 ff.; Thorsøe II, 716; Sjøqvist 108 f.; jvf. 31/3-60.

10. marts 1860

Beretningerne fra Bülow. Svaret til Frankfurth: Det tyske forbund havde i en udvalgsbetænkning af 18. febr./8. marts krævet, at alle lovforslag, der blev forelagt rigsrådet, skulle vedtages, ikke blot godkendes af de holstenske stænder. Desuden krævede de forhandlinger om en ny fællesforfatning af en repræsentation sammensat efter 4-delings systemet. Den danske regering svarede med en protest og henholdende forslag om forhandlinger. Den danske gesandts erklæring på forbundsdagen 8/3-1860, aktstykker 4, 24-31. Thorsøe 2, 724 f.; Sjøqvist 109.

28. marts 1860

Fællesudvalget: Formentlig fællesudvalg ang. finansloven, nedsat 27/3-1860. Rigsdagstid. 1859/60 landstinget sp. 1636. Dettets betænkning, anhang B sp. 633 ff. *Ændringsforslag til lønningsloven:* D. v. s. til eneste behandling af forslag om lønninger til embedsmænd under ministerierne m. undtagelse af ministeriernes eget personale. Herved udstemtes bl. a. paragraf om de sportellønnede embedsmænd. Jvf. 31/3-60. Rigsdagstid. 1859/60 landstinget sp. 1736 ff.

29. marts 1860

Fællesudvalg: Jvf. 28/3-1860.

Enighed om ikke at give efter i fællesudvalg: Der refereres formentlig til fællesudvalg i lønningsloven (jvf. 28/3-60), som nedsattes 29/3-60. Et af stridspunkterne mellem tingene var folketingets paragraf om ophævelse af sportellønningerne (jvf. 31/3-60) Rigsdagstid. 1859/60 anhang B sp. 637-40.

29. marts 1860

Th. Rosenørns mæglingforslag: Det drejer sig formentlig om Plougs og Th. Rosenørns mæglingforslag m. h. t. stridspunktet om afskaffelse af sportellønningerne. Rigsdagstid. 1859/60 landstinget sp. 1737. Dette blev trukket tilbage under forhandlingerne i tinget 29/3-60.

30. marts 1860

Møde i tinget: Rigsdagstid. landstinget sp. 1761–1774.

Fællesudvalgsmøde: Formentlig fællesudvalg i lønningsloven. Jvf. 29/3-60.

M. P. Bruuns indbringelse af forslag til beslutning: Beslutning ang. lønning for justits- og magistratsejendomsfolk. Heri vedtoges, at justits- og magistratsejendomsfolk, der lønnes med sportler, herefter tillagdes fast løn i den forvisning, at regeringen i næste session forelagde en lønningsslov, der ordnede dette forhold. Landstinget ønskede lønningsspørgsmål ordnet ved lov og ikke på finansloven. Rigsdagstid. 1859/60 landstinget sp. 1768–71, anhang A sp. 963–68 specielt 968. Jvf. 28/3-60.

31. marts 1860

Adresse til den slesvigske minoritet: Det drejer sig om en takadresse til de dansksindede repræsentanter i den slesvigske stænderforsamling, som havde protesteret skarpt mod det tysksindede flertals protest mod opretholdelse af fællesforfatningen for Slesvig. Neergård II, 407, jvf. 26/2-60.

Diskussion om beslutningen: Rigsdagstid. 1859 landstinget sp. 1782–1798.

Paragraffen indsat i loven: Det drejer sig om den af landstinget forkastede § 26: »Justits- eller magistratsejendomsfolk, der for tiden lønnes med sportler, kunne, når de blive ledige, ikke længere tillægges løn i det hele eller deelviis gennem sportler«. M. P. Bruuns forslag til beslutning (30/3-60) var udtryk for, at man i landstinget ønskede, at sportellønningernes afløsning måtte ske ved en ny lønningsslov i stedet for at afgøres på finansloven. Dette ansås for en beskæring af landstingets myndighed. Folketinget indsatte igen paragraffen i loven.

5. oktober 1860

Ingen forandring ved expropriationsloven for denne jernbanelinie: Jvf. 6/12-60.

10. oktober 1860

Forholdet ifjor m. tilbagetagelsen af Plougs og Rosenørns ændringsforslag: Jvf. 29/3-1860.

6. december 1860

Jernbaneexpropriationsloven: Den eksisterende jernbaneexpropriationslov af 5. marts 1845 m. a. ændredes ikke. Bestemmelserne angående ekspropriation i forbindelse med jernbaneloven 1861 fastlagdes først endeligt ved lov i rigsdags-samlingen 1867/68. Koefoed 27 f.

8. december 1860

Jernbanekontraktssagen: 19/12-1860 forelagde indenrigsminister Monrad forslag om »Lov angående anlæg og drift af jernbaner i Fyn og Jylland«. Forslaget indeholdt bl. a. en bemyndigelse til regeringen om at indgå kontrakt om anlæg

og drift af banerne med det engelske finansieringsselskab Peto, Brassey og Betts.

Folketinget ville fastholde bevillingsparagrafen: Folketinget hævdede, at der til love, som medførte udgifter, skulle føjes en bevillingsparagraf, som knyttede disse til finansloven. Dette mødte modstand i landstinget. Rigsdagshistorien I, 288 f. Neergård II, 839 f.

11. december 1860

Lønningsloven: Lov om lønninger for retsbedsmændene. Denne medførte sportellønningernes afskaffelse. Neergård II, 839. Jvf. 28/3, 29/3, 30/3 1860.

20. december 1860

Bevægelse mod ministeriet: Der er formodentlig tale om Dannevirkeforeningen, der stiftedes 15/1-1861. Høgsbro I, 80 f, 290. Thorsøe 2, 757 f. Poul Møller: H. R. Carlsen I, 1960, s. 86 ff.

23. december 1860

Det nordiske kongemøde: Møde mellem Frederik VII og Karl XV på Bonarp hede i Skåne fra den 17.-24. juni 1860. Neergård II, 750.

1861

5. januar 1861

Rescripter: Ved patent af 9. jan. 1861 lempedes sprogreskripterne af 1851. Sønderjyllands historie IV, 489. Neergård II, 426 f., 433. Sjøqvist 114 f. og 116 f.

12. januar 1861

Dannevirke: Kriger II, 189-191, Neergård II, 440 ff., Sjøqvist 117. Jvf. 20/12-1860.

13. januar 1861

Forslag om forandring i expropriationsloven: Jvf. 6/12-1860.

19. januar 1861

Fernbanesagen: Neergård II, 817 ff. Jvf. 8/12-1860.

Preussens første forslag d. 7. de . . .: I dette foreslog Preussen execution i Holsten. Die auswärtige Politik Preussens 1858-71, II, nr. 322, s. 117 med note.

Forbundsudvalgets indstilling: Heri (17/1-61) gentages, bl. a. de principielle krav om, at alle rigsrådslove skulle vedtages af stænderne, og at en fællesforfatning skulle skabes af en delegeretforsamling valgt af de fire landsdeles repræsentationer hver for sig. Aktstykker 4, 136 ff. 148 ff., Sjøqvist 117 (sml. Sjøqvist 115 og 109), Neergård II, 435.

20. januar 1861

Fernbanesagen: Neergård II, 817 ff. Jvf. 8/12-1860.

Nationalsubscription: Jvf. dagbogen 21/1-1861.

17. februar 1861

Prinserne: Prins Christian og arveprins Ferdinand.

13. oktober 1861

Lehmann fortalte: Sml. de af regeringen i jan. 1861 fremlagte forslag om ændringer i fællesforfatningen af 2/10-1855, se Neergård II, 508 ff., Sjøqvist 148 f.

30. oktober 1861

Note til Preussen: Den danske note af 26/10-1861 peger mod en mere udsondret stilling for Holsten, men man gentager samtidig de forslag, der i begyndelsen af marts 1861 forelagdes de holstenske støender. Aktstykker 5, 1-7. Sjøqvist 147.

Cirkulære til stormagterne: Heri beklager den danske regering, at de tyske regeringer trækker det dansk-tyske spørgsmål i langdrag. Aktstykker 4, 211. Sjøqvist 146 (sml. 122).

13. december 1861

Afslående og uforskammet brev fra Preussen: Det tyske brev af 5. dec. 1861 var svar på den danske erklæring af 26. okt. s. år. Heri afvistes den danske argumentation. Jvf. 30/10-61. Neergård II, 502 f., aktstykker 5, 7 ff., Sjøqvist 147.

19. december 1861

J. A. Hansens dagsorden: Formentlig J. A. Hansens dagsorden af 11. dec. 1864. Heri opfordrede folketetinget regeringen til at ordne forfatningsforholdene således, at det tyske forbund ikke kunne gøre noget indgreb i Slesvigs uafhængighed eller kongerigets grundlovmæssige frihed. Thorsøe 2, 809 f., Neergård II, 512.

26. december 1861

Et bestemt svar: Heri påvistes det modstridende i, at det tyske forbund i konflikt med Hessen havde hævdet ikke at kunne blande sig i et forbundslands indre anliggender, mens det over for Holsten fulgte den modsatte vej. Slesvig vedkom ikke forbundet, hvorfor man ikke ville diskutere dets anliggender. Se depeche fra den danske udenrigsminister til de danske gesandter i Berlin og Wien af 26/12-1861 som var svar på den tyske note af 5/12-1861. Aktstykker 5, 13-19. Sjøqvist 148. Neergård II, 503. Jvf. 13/12-1861.

1862

18. januar 1862

Manderstrøms note: Heri støttedes de danske klager over de tyske magters indblanding i Slesvigs forhold, og man foreslog, at Londonprotokollens underskriverere skulle gribe ind for at værgе Danmark mod disse overgreb. Diplomatiske handlingar 51, 53. Neergård II, 540 f. Se endvidere Krieger II, 234, 237. Historisk tidsskrift 3. række, III, 726-730. Koht 78 ff.

3. februar 1862

Ugunstige depecher til og fra alle diplomaterne: Neergård II, 540. Erik Møller I, 447 og 449.

28. februar 1862

Toldtariffen: Udvalg i sagen angående lov om told- og skibsafgifterne. Om udvalgets arbejde se Kjeld Winding: Frihandelsproblemet i Danmark 1855–63, 1959, 208 ff.

9. oktober 1862

Holstens bidrag: Det drejer sig formentlig om Holstens bidrag til fællesbudgettet.

13. oktober 1862

Depechen af 29. juli: Danmark gav heri afkald på Holstens ekstraordinære kvota til fællesbudgettet for det løbende finansår 1861–62. Aktstykker 4, 196 f. Sjøqvist 133 ff.

17. oktober 1862

Russells note: Heri forlangtes bl. a., at forbundets krav for Holstens og Laueborgs vedkommende skulle opfyldes. Slesvig skulle have selvstyre og ikke repræsenteres i rigsrådet. Dette betød, at en fælleslov måtte vedtages i alle fire forsamlinger. Et normalbudget for 10 år skulle vedtages af Danmark, Holsten, Lauenborg og Slesvig. Lord John Russells Gothadepeche af 24/9-1862, trykt i Denmark and Germany V. 305–07 (nr. 274). Koht 87 f., Neergård II, 549, Steefel, 43 ff. Sjøqvist 155 ff. Om Russells depecher af 20/11-1862 og 21/1-1863 og Halls svar af 5/1-63 se Thorsøe, 2, 848 f.

22. oktober 1862

Regeringskommissionen for Holsten: Neergård II, 578 f.

25. oktober 1862

Den gejstlige lønningslov: Neergård II, 854 f.

15. november 1862

Det lille udvalg: Se næste note.

Th. Rosenørn blev udelukket af overformynderiloven: Udkast til lov om omordning af overformynderierne i kongeriget med undtagelse af København. Ang. behandling af dette forslag se rigsdagstid. landstinget 1862 oversigten A 10. Der hentydes måske til, at Th. Rosenørn Theilmann ikke fik plads i det herom nedsatte udvalg. Sml. landstinget 1862 sp. 440–46, 458–459, 484.

25. november 1862

I aftenmøde uhyggelig diskussion mellem Simony og Monrad: Ved 2. behandling af lovforslag om kirkesyn m. m., rigsdagstid. 1862 landstinget sp. 592–644.

17. december 1862

Sammenstød med B. Christensen og Carlsen: D. v. s. irettesættelser fra formanden, rigsdagstid. 1862, landstinget sp. 1309, 1335 f., 1340.

De 5s forslag til finansloven: Ang. bro over Guldborgsund. Rigsdagstid. 1862, landstinget sp. 1278 ff.

19. december 1862

Plougs og Clausens adresseforslag: Heri forlangtes en fællesforfatning for Dan-

mark og Slesvig, og det erklæredes, at enhver bestræbelse for at give Slesvig en med Holsteen ensartet politisk stilling ville være rettet mod den danske stats beståen; enhver indblanding i Slesvigs forhold afvistes. Rigsdagstid. anhang A 1862 sp. 1695-96; Anhang A 1862 sp. 1805-08 (adressen). Thorsøe 2, 856 ff.

B. Christensens ændringsforslag til finansloven: Heri erklæredes, at indskrænkningen af den danske grundlov af 5te juni 1849 »kun kan gjælde, så længe som fællesforfatningen bliver opretholdt i anerkjendt kraft og virksomhed«. Rigsdagstid. 1862/63 landstinget sp. 1305.

Heftig debat: Rigsdagstid. 1862/63. landstinget sp. 1305-1355.

1863

9. januar 1863

Jernbaneloven: Det drejer sig om tredje behandling af forslag til lov om forandring i loven af 10. marts 1861 § 2 (Jydske Jernbanelinie). Rigsdagstid. 1862/63 landstinget sp. 1438 f. Krieger VIII, 2, 290. Sml. Neergård II, 858 ff.

11. januar 1863

Adressen: Jvf. 19/12-1862.

Underhandlinger: Formentlig ang. regeringsdannelse, sml. Krieger II, 279.

12. januar 1863

Svaret til lord Russell: Halls afvisning af udenrigsminister Russells Gothadepêche, afgivet 5. januar 1863 se aktstykker, 5, 125. Thorsøe 2, 848 f. Jvf. 17/10-1862.

Stemmerne mellem Østrig og Preussen: I stridspunkt af principiel betydning mellem Østrig og Preussen ang. oprettelse af fællestysk delegeretforsamling til udarbejdelse af fællestysk civil- og obligationsret. Erik Møller I, 511 ff., Sjøqvist 161 f.

20. januar 1863

Adressedebat: Jvf. 19/12-1862.

22. januar 1863

Adressen: Sml. 19/12-1862. *Eftermæle.* Der sigtes her til adressens sidste sætning: »Han (∴ Gud) sikre Dem derved et ærefuldt eftermæle«. Kongen var vred på adresseudvalgets formand H. N. Clausen for denne formulering - »lad ham sørge for sit eftermæle, jeg skal nok sørge for mit.« Krieger II, 282.

24. januar 1863

Adressen: Jvf. 22/1-1863.

28. januar 1863

Adressen: Jvf. 22/1-1863.

22. april 1863

Ministeriet ville forlange tilslutning: Til martskundgørelsen 1863. Neergård II, 613 ff.

Den del af centrum og det nationale parti: Neergård II, 619.

November 1858: Ved kundgørelse af 6. november 1858 erklærede regeringen i henhold til § 23 i forfatningsloven for monarkiets fællesanliggender fællesforfatningen for ophævet for Holsten og Lauenborgs vedkommende. Thorsøe 2, 641.

23. april 1863

De tyske noter: De tyske magter nøjedes i første omgang med protestnoter mod martskundgørelsen. Aktstykker 6, 8–13. Neergård II, 637 f. Sjøqvist 174.

24. april 1863

Clausens og Hages udkast til adresse: Hensigten med denne var at drive regeringen videre frem på den ved martskundgørelsen betrødte vej. Rigsrådstid. overordtl. saml. 1863, tillæg A sp. 475–80. Neergård II, 624 ff., Thorsøe 2, 908 f.

Blixen m. fleres egen indgivne adresse: Heri kritiseredes martskundgørelsen for ikke at være radikal nok. Rigsrådstid. 1863 overordtl. saml. tillæg A 471–72. Neergård II, 628, 624 f.

Udvalg: Rigsrådstid. 1863 overordtl. saml., 313 ff., 386, tillæg B. 1–8.

25. april 1863

De fremmede ministre: Krieger II, 302.

Kvotadelen: Ved overskridelse på helstatens budget skulle det opståede deficit dækkes ved kvotadele for de enkelte landsdele. Jvf. 9/3-1856.

27. april 1863

Adresse: Det drejer sig om Clausens og Hages adresse. Rigsrådstid. overordentlig saml. 1863, sp. 391–396, tillæg A sp. 511–12. Erik Møller I, 531 f. Jvf. 24/4-63.

30. april 1863

Toldtariffen: Lovforslag om told og skibsafgifterne, forelagt af finansm. Fenger i rigsrådss. 1862, ikke vedtaget. Neergård II, 860 ff.

4. maj 1863

Fædrelandets artikler: Fædrelandet repræsenterede de nationalliberales venstre fløj, den radikale ejderdanske retning. Fædrelandet 4/4, 10/4, 11/4 1863. Neergård II, 724, 619. Sjøqvist 126 f.

Manderstrøm: Erik Møller I, 540.

6. maj 1863

Klagede især over Fædrelandet . . .: Jvf. 4/5-1863.

Hærplanen: Formentlig lovforslag om midlertidig ordning af den dansk-slesvigske hærafdeling, forelagt af krigsm. Lundbye i rigsrådss. 1863 (3. saml.), ikke vedtaget.

10. maj 1863

Noten til Rusland: I anledning af nedkæmpelsen af det polske oprør. Berlingske Tid. 29/5-1863. Neergård II, 658–64. Sjøqvist 176.

Martskundgørelsen: Aktstykker 6, 1–8. Sjøqvist 171 f. Neergård II, 613 ff.

Stormagternes og Sverrig-Norges stilling til martskundgørelsen: Neergård II, 636 ff. Sjøqvist 174 f., 177.

12. maj 1863

Adresseforhandling: Jvf. 27/4-1863.

13. maj 1863

De sidst gjorte skridt: Formentlig bebudelsen af novemberforfatningen.

15. maj 1863

Thestrup: Afgik 23/3-1863 som minister. Dansk biografisk leksikon XXIII, 491.

21. september 1863

Fortolkningen af § 2 i forretningsordenen: Rigsdagstid. 1863–64 landstinget sp. 12 f.

§ 31 i rigsrådsvalgloven: Love og anordninger 1855–56, 334.

22. september 1863

Færingen: Formentlig det færøske landstingsmedlem skolelærer A. C. Lützen.

23. september 1863

Forfatningsloven: Den senere novemberforfatning. Neergård II, 719 ff.

28. september 1863

Ungarsk legion: Rimeligvis et »tilbud« fra Lajos Kossuths emigrantorganisation. Vor svenske alliance: Angående de danske forhåbninger om en dansk-svensk alliance se Neergård II, 678–704. Sjøqvist 178–187.

14. oktober 1863

Madvigs skrift: »Om udkast til grundlov for kongeriget Danmarks og hertugdømmet Slesvigs fællesanliggender . . .«. Okt. 1863.

18. oktober 1863

Ændringsforslag til normalbudget: I forbindelse med forfatningsudkast for Danmarks og Slesvigs fællesanliggender. Thorsøe 2, 973.

19. oktober 1863

Blixen: Krieger II, 329. Thorsøe 2, 999.

20. oktober 1863

Det Krügerske forslag: Det drejer sig muligvis om et af Hans Krüger i 1862 og foråret 1863 fremsat udkast til en fællesforfatning for Danmark og Slesvig. Ifølge dette skulle Danmark bevare sin rigsdag og Slesvig sine stænder for den særlige lovgivning, men fællessager og især hele bevillingsmyndigheden henlægges til et fælles rigsråd. Thorsøe 2, 817 ff., 912. Jvf. dog 30/10-1863.

22. oktober 1863

Udvalgsbetænkning: Ang. forfatningsudkast for Danmarks og Slesvigs fællesanliggender. Thorsøe 2, 967.

30. oktober 1863

200 d. skattecensus: Thorsøe 2, 956 f. og 964 f.

Normalbudgettet: Jvf. 18/10-1863.

Krügers og J. Jørgensens betingelser: Krüger krævede det nye grundlovsudkast forelagt til vedtagelse eller forandring for en forsamling af kongeriget og Slesvig. Krieger II, 330 og VIII, 1, 133. Jørgensen forlangte en lavere valgretscensus. Krieger II, 334.

Sagen mellem ham [Hall] og Blixen ang. den bismarckske korrespondance: Blixen havde 16/10 henvendt sig til Hall for at vise ham en af Blixen indledt korrespondance med Bismarck. Krieger II, 329. Jvf. 19/10-63. Blixens bismarckske bevægelser. Neergård II, 753 ff., Danske mag. 6 r. I, 382 ff.

Alliancetraktaten: Erik Møller I, 616 ff. Neergård II, 687 ff. Sml. Sjøqvist 178-187.

Afstemningen ved 2. behandling skulle gøres til cabinetsspørgsmål: Afstemningen om regeringens forfatningslovudkast.

31. oktober 1863

Bismarck kunne gå ind på en overenskomst: Neergård II, 748 ff., Sjøqvist 191 f.

3. november 1863

Ændringsforslaget om diætløshed ...: Rigsrådstid. 1863, landstinget sp. 765 f.

13. nov. 1863

Vedtagelse af forfatningsloven: Neergård II, 763-777, Krieger II, 338.

17. november 1863

Hamilton havde fået ordre til ...: Sjøqvist 197 f.

Bismarcks note: Se Die auswärtige Politik Preussens IV, nr. 82^a) s. 140 (note 3 til et brev fra Bismarck til Balan 13/11-1863).

24. november 1863

Carl Moltke: Statsrådets forh. 31-34, Neergård II, 941 ff.; Hist. tidsskr. 10. rk. 4, 330 ff.

6. december 1863

Tryk af stormagterne på regeringen: Den 20/12-1863 forsøgte stormagterne en pression mod den danske regering for at få den til at ophæve novemberforfatningen. Erik Møller I, 621 ff.; Neergård II, 962 ff.; Sjøqvist 202. Statsrådets forh. 48 ff.

7. december 1863

Martskundgørelsen hæves: Efter engelsk pres gav den danske regering den ganske formelle indrømmelse, at martskundgørelsens bestemmelser angående Holstens forfatningsforhold sattes ud af kraft. Thorsøe 2, 1040.

Sverrig trak sig tilbage fra alliancen: Neergård II, 945 ff. Sjøqvist 197 f.

13. december 1863

Irminger: Neergård II, 915 ff.

31. december 1863

Den færdige ministerliste: Neergård II, 981 ff.

1864

8. januar 1864

Crise: Jvf. 10/1-64.

Halls tale: Jvf. 13/1-64.

10. januar 1864

Ministerskiftet: Sml. Neergård II, 977 ff.; Sjøqvist 204.

11. januar 1864

Adresse: Heri støttede rigsdagens to kamre politikken omkring novemberforfatningen. Rigsdagstid. 1864 folketinget sp. 709-10, landstinget sp. 145, 298 f. Neergård II, 1010 f.

13. januar 1864

Hall selv havde tilrådet dannelsen af et nyt ministerium: Neergård II, 978 f. Statsrådets forh. 63.

Forslaget til en konference: Engelsk forslag af 31/12-1863. I denne skulle underskriverne af Londontraktaten og det tyske forbund deltage. Neergård II, 976 f., 994 ff. Statsrådets forh. 63 ff.

14. januar 1864

§ 3 i loven om militær understøttelse: Rigsdagst. 1863/64, landstinget sp. 42 f., departementstid. 1864, 125 § 3.

B. Christensens interpellation i tinget: Angående svar på rigsdagsadresse til Frederik VII. Rigsdagstid. 1863/64 landstinget sp. 65 f.

Adressen: Jvf. 11/1-64.

23. januar 1864

Hertug Carl har forlangt sin hyldingsed tilbage: Krieger VIII, 1, 146. Note til 37, linje 2 f., 32-35.

25. januar 1864

Sprogordningen: Thorsøe 2, 129 f.

27. januar 1864

Adressediskussion i tinget: Rigsdagstid. 1863/64 landstinget sp. 263 ff. Jvf. 11/1-64.

2. februar 1864

Adressen: Jvf. 27/1 og 11/1-1864.

5. februar 1864

Aftenmøde i tinget – pinlig diskussion: Rigsdagstid. 1863–64 landstinget sp. 361–391.

6. februar 1864

Kongens proklamation: Rigsdagstid. 1863–64 folketinget sp. 1021 ff. Love og anordninger 1864, 38 f. Neergård II, 1065 ff. Statsrådets forh. 75 f., 81.

7. februar 1864

Monrads foredrag: Ang. tilbagetrækningen fra Dannevirke. Rigsdagstid. 1863/64 folketinget sp. 951 ff. og landstinget sp. 394 ff. Neergård II, 1070 f.

8. februar 1864

Udvalg om forbud mod rygter i pressen: Rigsdagstid. 1863/64 landstinget sp. 333. Tillæg A sp. 1091–92. Landstinget sp. 407, 431, 595–607.

11. februar 1864

Adressens overlevering: Jvf. 11/1-64 og 27/1-1864.

12. februar 1864

Ny adresse: Neergård II, 1072 f. Jvf. 25/2-64.

16. februar 1864

Adressen: Jvf. 25/2-64.

17. februar 1864

Adressen: Jvf. 25/2-64.

23. februar 1864

Adressen: Rigsdagstid. 1863/64 landstinget sp. 654, 657 f. Jvf. 25/2-64.

Interpellation angående Dannevirke: Rigsdagstid. 1863/64 landstinget sp. 653.

25. februar 1864

Krisen om overkommandoen: Neergård II, 1073 ff. Statsrådets forh. 81 ff.

Udkast til kongens svar på adressen: Adressen til kongen af 25/2-64; heri opfordredes kongen bl. a. til ikke at tilstede, at forbindelsen mellem kongeriget og Slesvig svækkedes. Rigsdagstid. 1863/64 folketinget sp. 1858 ff. og landstinget sp. 657. Tillæg A sp. 1281–1282. Kongens svar af 27/2-64; rigsdagstid. 1863/64 folketinget sp. 1933, landstinget sp. 726. Neergård II 1072 f.

26. februar 1864

Adressens overlevering: Jvf. 25/2-64.

Quaades noter: Neergård II, 1129 ff.; Denmark and Germany V, 698 og 717.

Paget's utilfredshed med den engelske regerings holdning: Formentlig de engelske konferencforslag. Neergård II, 1127 ff.

29. februar 1864

Sverrigs alliance: Neergård II, 945 ff. Jvf. 7/12-63.

Englands forslag til konference: Neergård II, 1127 ff. Jvf. 13/3-64.

6. marts 1864

En højtstående officer . . .: Krieger III, 88, 91.

Hvad Monrad havde sagt i landstinget: Jvf. 7/2-64.

11. marts 1864

Afreise til Aarhus: For de flg. begivenheder i Århus se Marcus Wilnau: Århus under occupationen 1864, 1864. Århus gennem tiderne 3, 1939.

13. marts 1864

Konferenceforslaget: Neergård II, 1129–1141. Statsrådets forh. 94 ff.

14. marts 1864

Englands konferenceforslag: Neergård II, 1127 ff, 1131, 1136. Jvf. 13/3-1864.

17. marts 1864

Quanten . . .: Neergård II, 1173; Koht 232. Krieger IV, 292, 293, 295.

18. marts 1864

Fjendernes huseren i Jylland: Sml. Krieger VIII, 1, 157, note til s. 99, linje 2–4. *Regeringen var gået ind på konferencen*: D. v. s. Londonkonferencen. Neergård II, 1137.

Logis hos Rasch . . .: Jvf. dagbogen 28/2-1864.

De 7 proviantskibe: C. Sørensen 1, 395.

Jernbanemateriellet i Orsted: C. Sørensen 1, 356 f.

28. marts 1864

Efterretning om kampen foran Dybbøl: C. Sørensen 2, 200 ff.

31. marts 1864

Tale om landgang og overfald på fjenden i Horsens: C. Sørensen, 2, 194 f.

6. april 1864

Adresse til Schweiz: Dansk svaradresse på en sympatiadresse vedtaget ved et folkemøde i Lausanne 17/2-64. Dagbladet 15/3-64 og 14/4-64.

10. april 1864

Hegermann: Jvf. 12/4-1864.

12. april 1864

Hegermanns forhold . . . retraiten indtil Skive . . .: Neergård II, 1098 ff.

Proklamationen: Stiftamtmand L. P. Bretton havde også i politiske spørgsmål en personlig kontakt med Christian IX; det er uvist, om der sigtes til kongens ændring i Monrads proklamation af 6.–8. febr. eller til »allerhøjeste tilkendegivelse for hæren« af 8. april. Jvf. Neergård II, 1065 og generalstabsværket I, 305 f og II, 328 f.

Den lille affære ved Midsund: Neergård II, 1044 f.

Plan til cooperation mellem Fredericia og det jyske flankekorps . . .: Generalstabsværket II, 258 f.

21. april 1864

Bladet Kronen: Ultrakonservativt ugeblad udgivet af I. P. M. Grüne 1862–67. Dansk biografisk håndleksikon I, 616. Ang. dette blads betydning se Nilsson-Stjernquist 28. J. Michaelsen: *Fra min Samtid I* (1890), 83.

22. april 1864

Brev no 3 fra Dagbladets nye korrespondent på Als: *Dagbladet* 14/4-1864.

1. maj 1864

Komiteen: Der oprettedes i de tyskbesatte områder centralkomiteer og komiteer, som dannede mellemlid mellem byen og den krigsbesatte egn på den ene side og fjenden på den anden. C. Sørensen 2, 323 ff.

2. maj 1864

Centralkomiteen: Jvf. 1/5-64. Ang. forholdene i Århus jvf. 11/3-64.

4. maj 1864

Centralkomiteen: Jvf. 1/5-64.

5. maj 1864

Justitsr. Müller: Jvf. Elfride Fibiger: *Tidsbilleder*, 1904.

10. maj 1864

Centralkomiteen: Jvf. 1/5-64.

11. maj 1864

Våbenstilstand fra torsdag: Neergård II, 1223 f.; C. Sørensen 2, 367 f.; Sjøqvist 219.

Træfning i Nordsøen: Fægtning ved Helgoland 9/5-64. C. Sørensen 2, 362 ff.

14. maj 1864

Artiklerne i Times: Muligvis referatet af underhusmødet 6/5-1864 i »Times« 7/5-1864. Heri gengaves en tale af lord Robert Cecil, som under stort bifald tilkendegav sin sympati for Danmark. *Danske mag.* 7. rk. 3, 200.

18. maj 1864

Vore underhandlere og våbenhvilen: Neergård II, 1219 ff.; Statsrådets forh. 133 ff.

Manglende underretninger: Neergård II, 1202.

19. maj 1864

Forholdene i Jylland – commissarius: Jvf. 1/5-1864. C. Sørensen 3, 5 f.

England havde truet . . .: Statsrådets forh. 134 f.

20. maj 1864

Dahlstrøm var blevet commissair . . .: C. Sørensen 3, 5.

21. maj 1864

Centralcomiteen og de andre comiteer: Jvf. dagbogen 5/5-1864.

23. maj 1864

Justitsråd Møllers arrestation: Jvf. dagbogen 5/5-1864.

26. maj 1864

Adresse til kongen: Heri udtryktes tillid til regeringen Monrad. Dagbladet 4/6 og 5/6-1864.

29. maj 1864

De omstridte penge fra toldkassen: Jvf. dagbogen 5/5-1864.

Commissarius: Jvf. 20/5-64.

30. maj 1864

Konferencen i London den 28de: Neergård II, 1263 ff.

England ville forcere os til at forlade Alssund . . .: Carl Sørensen 2, 355 ff.

31. maj 1864

Adressen: Jvf. 26/5-64.

Lazarethsagen: Jvf. dagbogen 28/5-64.

7. juni 1864

Commissarius – centralkomiteen: Jvf. 20/5-64.

8. juni 1864

Lodserne: Angår formentlig amtmændenes forpligtelse til inden våbenhvilens ophør at få de dygtigste lodser ført til Fyn. C. Sørensen 3, 23.

9. juni 1864

Våbenhvile: Neergård II, 1297 f., 1304. Sjøqvist 226.

15. juni 1864

Russel havde givet bindende tilsagn . . .: Neergård II, 1259 ff., 1263 f., 1294 ff. Historisk tidsskrift 6. rk. 5, 156 f., 160 ff.

Rigsrådet – Ruslands planer – Monrads demission: Rusland søgte i samarbejde med Otto Plessen at løse den dansk-tyske konflikt på personalunionens grund. Denne aktion fandt støtte hos kong Christian, men mødtes med uvilje af ministeriet, der som modvægt ønskede rigsrådet indkaldt. Neergård II, 1298 f., 1303 f., Sjøqvist 277 f.

21. juni 1864

Aviserne om Otto Plessens forslag: Dagbladet 18/6, sml. 22/6-64 – Fædrelandet 14/6 og 18/6-64. Krieger III, 163, 210, 220, 221; Neergård II, 1298 ff. Jvf. 15/6-64.

22. juni 1864

Voldgift: Der hentydes til det engelske voldgiftsforslag om, at en neutral voldgiftsmand skulle afgøre, hvor delingen i Slesvig skulle drages i et område, der lå mellem en linje nord for Flensborg-Tønder og en linje fra Ekernefærde langs Dannevirke til Frederiksstad. Dette forkastedes fra dansk side. Neergård II, 1319 ff, 1335, 1362. Sjøqvist 228–31, 234. Statsrådets forh. 177 ff. Historisk tidsskrift 6 rk., 5, 168, 170 f.

Våbenhvile ikke forlænget: Fjendtlighederne udbrod atter d. 26. juni 1864. Neergård II, 1374.

24. juni 1864

Grænse efter sproget, når Holsten o. s. v. blev i personalunionen: Sjøqvist 221 ff.

Da Slilinen nu ikke kunne forlades: Danmark havde akcepteret Slilinen som den yderste delingslinje. Neergård II, 1357. Sjøqvist 224, 226.

Han (kongen) havde tænkt på Slesvig-Holsten i personalunion: Neergård II, 1337, 1351 f. Sjøqvist 227 f., 229 f., 231. Statsrådets forh. 179, 181, 182, 193.

25. juni 1864

Sidste statsrådsmøde: Sml. Neergård II, 1354 ff. Sjøqvist 233 f.

Nordligere linje: ∅: end Slilinen. Neergård II, 1352 f.

Interpellation af Brix: Rigsrådstitid. 1864 overordtl. saml. folketinget sp. 20, 21–39. Neergård II, 1358 ff.

26. juni 1864

Konferencen var gået fra hinanden: ∅: 25. juni. Neergård II, 1373.

27. juni 1864

Andræs indsigelse mod de slesvigske valg: Det er uklart, hvad der hentydes til. Andræ var to gange under Londonkonferencen d. 4/6 og 17/6 1864 kaldt til politisk samtale hos kongen, men referater herfra berører ikke ovenstående. Historisk tidsskrift 6 rk., 5, 180 f.

28. juni 1864

Ingen hjælp fra Frankrig: Neergård II, 1284.

29. juni 1864

Fjendens overgang til Als: Neergård II, 1382 ff. C. Sørensen 3, 128 ff.

30. juni 1864

Falckensteins proclamation . . .: Heri forlangtes, at de jyske embedsmænd udelukkende skulle modtage deres ordrer fra et nedsat tysk-østrigsk forvaltningskommisariat. Neergård II, 1387. Statsrådets forh. 195 ff.

2. juli 1864

Rygtter om tilslutning til det tyske forbund: Neergård II, 1311–15, 1398.

Adressen: Jvf. 5/7-64 og 6/7-64.

5. juli 1864

Adresseforslaget: Adresse til kongen fra landstinget i anledning af krigens genoptagelse. Heri tilsiger landstinget kongen sin støtte i bestræbelserne for at skabe Danmark en af Tyskland uafhængig fri statstilværelse; der udtales bl. a.: »Deres majestæt [har] hellere villet opgivet noget af kronens ret end indvilget i et Slesvig-Holsten.« Rigsrådstitid. 1864 overordtl. saml. landstinget sp. 89, 92. Jvf. tillæg A. sp. 129–130.

6. juli 1864

Dagsorden for adressen og statslånet: Rigsrådstid. 1864 overordtl. saml. landstinget sp. 119, tillæg A sp. 129-130. Erik Møller II, 165. Sml. 5/7-64.

Frankrigs forslag: Om folkeafstemning. Neergård II, 1365 ff., 1370.

7. juli 1864

Adressen: Jvf. 5/7-64.

8. juli 1864

Ministeriet skulle indgive sin demission: D. v. s. ministeriet Monrad. Neergård II, 1402 ff. Statsrådets forh. 205 f.

Prins Hans' rejse: Neergård II, 1410.

Henvendelse til Frankrig: Neergård II, 1395 ff.

Det store udvalg: Udvalg nedsat til at afgive betænkning over oplysningerne om fredspræliminærene og våbenstilstanden. Krieger III, 196 med note.

Adressen kom for: Rigsrådstid. 1864 overordtl. saml. landstinget sp. 171; jvf. tillæg A sp. 129-30. Jvf. 5/7-64.

Kongens vaklen mellem voldgift og fastholden af Slilinjen: Neergård II, 1351 ff. Sjøqvist 228 ff. Statsrådets forh. 177-193.

9. juli 1864

Crisen: Jvf. 8/7-64.

Statsrådets beslutning: Neergård II, 1397 ff.

Aktstykker: Aktstykker om fredsunderhandlingerne i London. Rigsrådstid. 1864 overordtl. saml. landstinget sp. 168, 170.

Helstatsmændenes aftaler med kongen: Sml. Neergård II, 1399 f.

10. juli 1864

Den dame: Anna Maria Angelica Magnani, se Dansk biografisk leksikon XXIV, 16.

Den franske arbitrage: Frankrigs forslag om folkeafstemning. Neergård II, 1365 ff., 1370. Protokoller over Londonkonferencens møder, 1864, 136 f.

Afstemningen i det engelske parlament: Efter opgør mellem de engelske partier om den engelske holdning på Londonkonferencen. Neergård II, 1393 f.

11. juli 1864

Ministeriets dannelse: Ministeriet Bluhme II, 11/7-64-6/11-65. Neergård II, 1403 ff.

Statskup: Neergård II, 1405 f.

Statslånet: Rigsrådstid. overordtl. samling 1864, landst. sp. 413 f., 490; anhang B, sp. 142. Krieger VIII, I, s. 177 note til s. 193 linje 34 f.

Monrad fortalte . . .: Sml. Neergård II, 1401 ff.

12. juli 1864

Adressen: Jvf. 5/7-1864.

Krieger: Neergård II, 1370. Ang. Londonkonferencen se Neergård II, 1199-1374.

Antydning fra Frankrig: Neergård II, 1365 ff.; Erik Møller 150. Protokoller over Londonkonferencens møder, 1864, 136 f.

13. juli 1864

Det Appelske parti: D. v. s. klosterpolitikerne. Sønderjyllands historie IV, 471, 489, 505.

Adressen: Rigsrådstid. overordtl. saml. 1864 landstinget sp. 184–235. Neergård II, 1376, 1406 ff. Jvf. 5/7-64.

14. juli 1864

Adressen: Jvf. 5/7. Adressedebatten, se rigsrådstid. overordentlig samling 1864 landstinget sp. 236–293.

15. juli 1864

Rigsretsaktion: Der hentydes formentlig til den rigsretsaktion, som de national-liberale satte i værk mod ministeriet Ørsted, hvori C. F. Hansen var krigsminister. Rigsdagshist. I, 224 f., 230 ff., 231.

19. juli 1864

Femmandsudvalget: Udvalg til at gøre forslag til en forretningsorden for tinget. Heri sad Madvig, Bjerring, I. F. C. Knudsen, Lehmann og Clausen. Rigsrådstid. landstinget 1864 overordtl. saml., oversigten s. VII.

Det store udvalg: Jvf. 8/7-64.

Holten kommet fra Wien: H. var sendt som kabinetskurér til Wien med anmodning om våbenhvile. Dansk biografisk leksikon X, 562.

Ødelæggelsen af jernbanerne ved Langå: Jernbanebroen over Gudenåen ved Langå blev 1/7-1864 bortsprængt af tyskerne. Trap Danmark VI, 262.

21. juli 1864

Adressen: Jvf. 5/7-64.

Efterretningerne fra Wien: Neergård II, 1411 ff.

22. juli 1864

Udvalget: Det drejer sig om landstingets udvalg om en adresse til kongen. Rigsrådstid. 1864 overordtl. saml. Tillæg B. sp. 66.

Adressen: Jvf. 5/7-64.

Det store udvalg: Jvf. 8/7-64.

Overdragelsen til storhertugen af Oldenburg: Der hentydes til et brev fra czar Alexander til storhertugen af Oldenburg, der handlede om overdragelse af adkomster ikke blot til Holsten, men også til Slesvig. Danske mag. 7 r., III, 258. (Krieger til Vedel 27/6-1864, nr. 150).

Tanken om personalunionen: Sjøqvist 227 ff., jvf. 21/6-1864.

Adressen: Jvf. 5/7-64.

Adressen: Jvf. 5/7-64. Tscherning var medlem af udvalg ang. adresse til kongen.

23. juli 1864

Adressen: Jvf. 5/7 1864.

25. juli 1864

Stillingen på Fyen: Neergård II, 1416 ff.

I tinget drilleri af Tscherning: Rigsdagstid. overordtl. samling 1864 landstinget 343-45.

Lehmann ville berøre abdication under adressedebatten: Lehmann taler ikke under 2. beh., hvorefter adressen henlægges. Rigsrådstid. landstinget sp. 415-19. Ang. Lehmanns ord d. 15/8-64 om modsætning mellem dynasti og folk se Neergård II, 1454.

Bretton i Viborg: B. var formand for Hypoteklåneforening af landejendomsbesiddere i Nørrejylland. Da denne gik fallit nedsattes der en undersøgelseskommission ang. B.'s dispositioner. Dansk biografisk leksikon IV, 85.

30. juli 1864

Adressedebatten: Jvf. 3/8-64.

1. august 1864

Moltkes samtale i Paris: Neergård II, 1440 ff.

2. august 1864

Ploug - motiveret dagsorden til adresseforhandlingen: Adressen til kongen (jvf. 5/7-64) bortfaldt ved en dagsorden i landstinget 3/8, da den ikke længere svarede til de foreliggende forhold. Rigsrådstid. overordentlig samling 1864 landstinget sp. 416-19.

Pensionerne efter lensgrevinde Charlotte: Rigsrådstid. 1864 overordentlig samling folketinget sp. 725-729.

3. august 1864

Adressebehandling: Rigsrådstid. 1864 overordentl. saml. landstinget sp. 415. Jvf. 5/7 og 2/8-64.

Sammenstød med Tscherning: Rigsrådstid. 1864 overordtl. saml. landstinget sp. 417-419.

5. august 1864

Fredspræliminærene: Neergård II, 1443.

6. august 1864

Lehmann og voldgiften: Krieger III, 112; Krieger III, 211; Neergård II, 1319 ff.

Lehmanns interpellation om rigsrådets kompetence: Rigsrådstid. 1864 overordtl. saml. landstinget sp. 458, jvf. sp. 556-602. Jvf. 15/8-64.

8. august 1864

Tschernings modstand mod formanden: Jvf. 25/7-64, 3/8-64.

15. august 1864

Lehmanns interpellation: Heri spurgte Lehmann, om regeringen erkendte, at rigsrådets konstitutionelle myndighed vedblev at bestå, indtil der med rigsrådets samtykke skete en forandring deri, og at kongen ikke uden rigsrådets samtykke kunne overtage regeringen i noget fra monarkiet afstået land. Rigsrådstid. 1864

overordtl. saml. landstinget sp. 556–602. Neergård II, 1538 f. Nilsson-Stjernquist 25 f.

Ministeriets erklæring: Konsejlspræsident Bluhme erklærede, at regeringen ikke kunne erkende, at der kunne tilkomme det bestående rigsråd for Danmark-Slesvig den ved interpellationen for samme postulerede myndighed. Neergård II, 1543. Nilsson-Stjernquist 32 ff.

Mouriers fortolkning: Denne indebar, at rigsrådet efter selv at have foretaget ændringer i novemberforfatningen skulle medvirke ved forfatningsspørgsmålets løsning. Regeringen godkendte dette og undsagde derved i realiteten sin egen ovenstående erklæring. Neergård II, 1545 ff. Nilsson-Stjernquist 34 f.

16. august 1864

Lehmans interpellation/Mouriers forklaring: Jvf. 15/8-1864.

Instruxionerne: Neergård II, 1469.

Det slesvigske andragende: Det drejer sig formentlig om 119 slesvigeres andragende om, at der skulle gives beboerne såvel i Slesvig som i de jyske enklaver lejlighed til ved afstemning distriktsvis at afgøre deres fremtids skæbne. Neergård II, 1467.

17. august 1864

Prinsessen af Wales: Alexandra, Chr. 9's datter.

26. august 1864

Beslutningen: Må formentlig dreje sig om beslutningen af 31/8-1864. Herved opfordredes regeringen bl. a. til at virke for de danske slesvigeres, for deres hidtidige rettigheder, deres nationale ejendommeligheder og deres sprog. Rigsrådstitid. 1864 overordentl. saml. folketinget sp. 1890. Neergård II, 1467 f.

27. august 1864

De diplomatiske aktstykker i Berlingske: Jvf. 29/8-1864.

29. august 1864

Svaret på interpellationen: Jvf. 15/8-64.

Offentliggørelsen i Berlingske: Berlingske Tid. bragte i august 1864 en fuldstændig gengivelse af en stor mængde af de diplomatiske noter, som var vekslet i de sidste 5 uger. Jvf. T. Vogel Jørgensen: Berlingske Tidende gennem to hundrede år 2, 1949, s. 100.

4. september 1864

Krabbes udtalelse om systemet af 15. november: Krabbe kaldte »systemet af 15. november 1863« en hindring for den nationale sag, som man burde gøre sit bedste for at rydde bort. Dette var vendt mod kongen. Rigsrådstitid. overordentl. saml. 1864, folketinget sp. 1686 ff. Neergård II, 1454.

13. sept. 1864

At Monrad virkelig havde virket på kongen til at forkaste voldgiften: Neergård II, 1335 ff. Statsrådets forh. 177 ff.

1. oktober 1864

Scheel Plessen – Fenger: Neergård II, 1485 f.

7. oktober 1864

Moltkes konference med kejseren: Neergård II, 1282 ff.

9. oktober 1864

Estrups svigersøn: N. P. Hansen, se register.

13. oktober 1864

Adresse: I en adresse til kongen forelagt af J. A. Hansen m. fl. udtryktes ønske om »frihedens bevarelse under grundloven af 5. juni 1849 i dens oprindelige skikkelse og omfang«. Rigsdagstid. 1864/65 tillæg A sp. 957 f. Neergård II, 1556. Krieger III, 232 med note, 233. Nilsson-Stjernquist 46 f.

19. oktober 1864

Artiklen i Dagbladet om tronfølgen: Heri hævdedes, at efter afståelse af alle tre hertugdømmer ville den legitime konge i Danmark være prins Frederik af Hessen og ikke Chr. 9. Neergård II, 1557. Krieger VIII, 1, 185, note til s. 239 linje 7.

22. oktober 1864

Sagsanlæg mod Bille: Jvf. 19/10-64.

23. oktober 1864

Aversionsalsum: Neergård II, 1509 ff, 1513, 1524.

24. oktober 1864

Den slesvigske deputation: En deputation på 6 nordslesvigere havde i okt. 1864 foretræde for Napoleon III. Krieger III, 222 og VIII, 1, 265. Mackeprang 18. Friis I, 43.

25. oktober 1864

Den russiske forlovelse: Prinsesse Dagmar blev d. 28. sept. 1864 forlovet med den russiske tronfølger Nikolaj Alexandrowitsch. Dansk biografisk leksikon V, 487.

Torben Billes fætter: Carl St. A. Bille, Dagbladets redaktør. Denne var egentlig fætterson til Torben Bille. Marthe Bille: St. A. Bille og hans søn Torben Bille, 1885, s. 2. Fr. Meidell: Billeættens historie I, 2, 1893, ættetavle IV.

Falckensteins herredømme i Jylland: Neergård II, 1493 f.

27. oktober 1864

Adressen: Heri krævedes junigrundloven af 1849 i dens oprindelige skikkelse og omfang. Nilsson-Stjernquist 48; rigsdagstid. 1864/65 tillæg A sp. 959.

Falckensteins forholdsregler: Jvf. 25/10-64.

31. oktober 1864

Falckensteins forholdsregler i Jylland: Jvf. 25/10-64.

1. november 1864

Den samtidige forelæggelse: Jvf. dagbogen 31/10-64.

5. november 1864

Hall – personalunionen: Den nationalliberale frygt for personalunionen. Neergård II, 1455 f., 1500 f.

6. november 1864

Carlsens brev og Krügers indkaldelse: Jvf. 7/11-64. Sml. 10/11-64.

Aktstykker: En samling skrevne aktstykker, betræffende de forud for fredens afslutning gaaende underhandlinger. Rigsrådstit. folketinget 1864/65 sp. 5, 6 og 77; landstinget sp. 5.

7. og 10. november 1864

Carlsens mandatnedlæggelse: H. R. Carlsen nedlagde sit mandat som kongevalgt medlem af rigsrådets landsting efter rigsrådets godkendelse af hertugdømmernes afståelse. Dansk biografisk leksikon. IV, 526.

11. november 1864

Afstemning: Vedrørende rigsrådsbeslutning om rigsrådets samtykke til fredstraktaten med Østrig og Preussen. Monrad stemte imod. Neergård II, 1528 ff. Rigsrådstit. 1864/65 folketinget sp. 4-74, landstinget sp. 15, 16-29.

Artikel om indfødsret: Neergård II, 1526, § XVIII.

15. november 1864

Augustforeningen: Krieger VIII, II, 270. Jvf. 13/4-1865.

Slesvigernes audients hos kongen: Der hentydes formentlig til den slesvigske deputation, der under ledelse af Cornelius Appel i efteråret 1864 overrakte en adresse til kongen mod afståelsen af Nordslesvig. Georgia la Cour Pedersen og Avgusta Busck Pedersen: Mindeblade om Cornelius Appel, 1905, s. 18 ff. H. Kau: Cornelius Appel 1921, s. 43 f. Mackeprang 7 f.

18. november 1864

Krigsskadelov: Regeringen ville forelægge et lovudkast om erstatning for krigsskade. Jvf. rigsdagstit. 1864/65 landstinget sp. 926. Lov derom forelagdes af finansminister David i rigsrådssaml. 1865 og stadfæstedes 17/11-65. Ang. dennes forbindelse med forfatningsdiskussionen se Neergård II, 1611 ff.

19. november 1864

Man tænkte på at styrte ministeriet: Formentlig som følge af det af regeringen den 18. november 1864 fremsatte lovforslag om indskrænkning af grundloven af 18/11-1863 til at gælde for kongeriget alene. Krieger III, 242 f.; Neergård II, 1559. Nilsson-Stjernquist 51 ff.

26. november 1864

Landgreven: Wilhelm, se register.

2. december 1864

Monrads forslag til forandring af forfatningslovene: Jvf. 27/2-65

Kampmann ville indskrænke loven til en udsondring af slesvigerne: Lov om indskrænkning af novemberforfatningsloven.

7. december 1864

J. A. Hansens ændringsforslag: Heri foresloges, at novemberforfatningen først skulle bortfalde, når rigsrådet, efter at være blevet bekendt med en af rigsdagen vedtagen forfatningslov for rigets samtlige anliggender, besluttede, at den nævnte grundlov ophævedes samtidig med, at den ny forfatningslov trådte i kraft. Rigsrådstid. folketinget 1864/65 sp. 410. Neergård II, 1572 f.; Krieger III, 248. Nilsson-Stjernquist 57.

8. december 1864

Mødet i folketinget: Her var J. A. Hansens ændringsforslag blevet vedtaget. Neergård II, 1572 f. Jvf. 7/12-64.

9. december 1864

Det besluttedes at restituere forfatningsloven: Det vil formentlig sige at føre lovforslaget tilbage til sin tidligere skikkelse. Jvf. 7/12 og 8/12-64.

Krieger var ikke af den mening, at der behøvedes 66 stemmer. Krieger III, 243 sml. II, 249. Nilsson-Stjernquist 51.

Kongens svar til en deputation i Horsens: Kongen skulle her bl. a. have sagt, at der havde gjort sig et partidespoti gældende, som delvis havde været skyld i de ulykker, der var overgået Danmark, og at han ville stå på bondestandens side. Neergård II, 1574 f., Krieger III, 249.

11. december 1864

Opløsning af folketinget: Jvf. dagbogen 8/12-64.

Liebenbergs bog: C. Liebenberg: Om troskab mod kongen og Danmark, dec. 1864, eller: Om at rydde kongen af vejen . . . nov. 1864.

12. december 1864

Dette foranledigede stor bevægelse: Sml. Neergård II, 1576.

18. december 1864

Fællesudvalget: Fællesudvalg i spørgsmålet om indskrænkning af novemberforfatningsloven. Neergård II, 1577 ff. Nilsson-Stjernquist 58 ff.

19. december 1864

Forfatningsudkastet: Forslag til grundlovsbestemmelser, hvorved grundloven af 18. november 1863 indskrænkes og forandres. Neergård II, 1581 ff.

20. december 1864

Kæjser Napoleons svar: Denne havde svaret, at situationen i Europa ikke for tiden tillod ham at intervenere til fordel for de danske i Slesvig. Neergård II, 1506 f. *Grundlovsforslaget:* Vedtagelsen af forslag til grundlovsbestemmelser, hvorved grundloven af 18. november 1863 for kongeriget Danmarks og hertugdømmet Slesvigs fællesanliggender indskrænkes og forandres. Rigsdagstid. overordentlig saml. 1864/65 landstinget sp. 319.

22. december 1864

Lehmans bog: Orla Lehmann: Om årsagerne til Danmarks ulykke, 1.–7. oplag, dec. 1864.

1865

7. januar 1865

En alvorlig demonstration i landstinget: Der må her være tale om rigsdagens folketing. Den 9. januar 1865 søgte venstre i folketinget at krydse regeringens forfatningsforslag ved at fremlægge et forslag om, at indskrænkningen af juni-grundloven skulle ophæves, og at denne forfatning atter skulle træde i kraft i fuld udstrækning. Rigsdagst. 1864/65 folketing sp. 1082. Nilsson-Stjernquist 75.

13. januar 1865

Direktionen: Af de dansk-engelske jernbanedriftsselskaber.

19. januar 1865

Spørgsmålet om 2000 eller 1200 rd. i indtægtsencus: David havde forlangt en indtægtsencus på 2000 rd. for valgret til landstinget i det af ham forelagte grundlovsforslag. Rigsrådstit. 2. overordt. samling 1864/65 landstinget sp. 824, tillæg A sp. 107 ff. Neergård II, 1584. Nilsson-Stjernquist 65 ff.

29. januar 1865

Presseaktion: Muligvis den foreslåede bestemmelse i straffelovens § 79. Jvf. 2/2-65.

2. februar 1865

Den omstridte paragraf i straffelovens § 79: Justitsminister Heltzen forelagde i rigsdagssamlingen 1864 lovforslag om straffelov, ikke vedtaget. I paragraf 79 foresloges straf for den, som offentligt i skrift eller tale udtalte sig for fjendtlige forholdsregler eller anden uberettiget indblanding i den danske stats anliggender fra fremmede staters side, såvel som for den, som på anden måde var virksom for at fremkalde en stemning, der skulle lette eller give anledning til en sådan indblanding. Rigsdagstid. 1864/65 landstinget sp. 510, sml. tillæg A sp. 426 og tillæg B sp. 276 og 384.

6. februar 1865

§ 79 i straffeloven: Jvf. 2/2-65.

Den skandinaviske familiepagt: Erik Møller: Skandinavisk stræben 381 ff.

Embedet i Ribe: G. A. Honnens udnævnes 21/4 til herredsfoged i Ribe herred.

Winthers ytringer under grundlovsagen i dag: Rigsrådstit. 1864/65 folketinget sp. 1159.

12. februar 1865

Kauffmanns forsvar: Jvf. 21/2-1865.

13. februar 1865

Heltzen: Neergård II, 1636 ff. Friis I, 58-77.

16. februar 1865

Ministercrise: Neergård II, 1639 ff. Krieger III, 262. Nilsson-Stjernquist 94 ff.

Ændringsforslaget til grundloven: Forslag til grundlovsbestemmelse ang. ophævelse af grundloven af 18. november 1863. Ændringsforslag om genindsættelse af junigrundloven fremsattes af folketingsudvalgets flertal. Rigsrådstit. 1864/65, 2. overordt. saml., folketinget sp. 1212 f. Neergård II, 1626. Nilsson-Stjernquist 78 f.

Historien med J. Hansen i Paris: Jvf. 13/2-1865.

17. februar 1865

Ministercrise: Jvf. 16/2-65. Neergård II, 1633 f.; 1639 ff.

18. februar 1865

Tilståelse fra Hansen: Jvf. 13/2-65.

21. februar 1865

Sveriges underhandlinger i forsommeren under krigen: Jvf. 6/2-65.

Kauffmanns skrift: I »Fædrelandet« 4/2-1865 (nr. 30) averteredes som udkommet W. Kauffmann: Tilbagetoget fra Dannevirke og dets hemmelige historie, Kbh. 1864. Krieger III, 260 linje 32 med note.

24. februar 1865

Davids ændringsforslag: At genindsætte det af landstinget vedtagne forslag. Neergård II, 1629; rigsrådstit. 1864/65, 2. overordtl. saml., folketinget sp. 1497 ff.

27. februar 1865

Monrads forslag: Monrad forsøgte at skabe forlig i forfatningsspørgsmålet ved et kompromis på valgloven. Han foreslog her, at valgetten til landstinget skulle deles lige mellem vælgerne i henhold til den gældende valglov til rigsrådets landsting og folketingsvælgerne. Dette betød landstingsvalgetten ligedeling mellem de højstbeskattede vælgere og folketingsvælgerne. Rigsrådstit. 1864/65 folketinget sp. 1213. Neergård II, 1623 f., 1626 f. Nilsson-Stjernquist 80.

Historien med J. Hansen og Heltzen: Jvf. 13/2-65.

3. marts 1865

En combination tilvejebragt af Heltzen: Sml. Neergård II, 1633 ff.

7. marts 1865

7. regiments forhold: Jvf. generalstabsværket 2, 172 f. og 182 f.

13. marts 1865

Ved afstemningen i thinget gjorde Brockdorff og Frandsen udslaget: Der må her hentydes til landstingets forhandling d. 10. marts om, hvorvidt tinget ville tillade, at »Forslag til grundlovsbestemmelse, hvorved den i kgl. kundgørelse af 2. okt. 1855 bekendtgjorte indskrænkning af grundloven af 5te juni 1849 ophæves«, skulle sættes på dagsordenen for det følgende møde. Dette vedtoges, og Brockdorff og Frandsen stemte derfor. Rigsdagstit. landstinget 1864/65 sp. 816.

14. marts 1865

Lehmann viste mig sin interpellation til consejlspræsidenten mod Heltzen: Der var rejst en politisk storm mod justitsminister Heltzen p.g. af den Heltzen-Molzen-Hansenske affære. Jvf. 18/3-64. Rigsrådstit., 2. overordtl. saml., landstinget 1864/65 sp. 1172–1182. Neergård II, 1642, sml. 1636–42.

15. marts 1865

J. C. Jacobsens interpellation: »Finder regjeringen ikke, at de i Fædrelandet nr. 56 mod et af dens medlemmer rejste beskyldninger ere af en sådan beskaffenhed, at regjeringen må frigjøre sig for den skygge, som derved er kastet på dens ære og anseelse«. Der sigtedes til justitsminister Heltzen. Rigsrådstit. 2. overordtl. saml. landstinget 1864/65 sp. 1151, 1155–1208. Neergård II, 1642 ff.

17. marts 1865

Jacobsens interpellation ang. Heltzen: Jvf. 15/3-1865.

J. Hansen: Neergård II, 1636 ff.; jvf. 13/2-65.

18. marts 1865

Interpellation ang. Heltzen: Jvf. 14/3-65.

J. Hansen: Jvf. 17/3-65.

20. marts 1865

Kongevogn: Jvf. De danske statsbaner 404.

Jeg skulle lade sagen gå ud: Rigsdagstid. 1864/65 landstinget sp. 923, sml. sp. 924 f.

De to sager blev afgjort: Rigsdagstid 1864/65 landstinget sp. 927 f.

Interpellationen: Jvf. 15/3-65.

21. marts 1865

Interpellationen: Jvf. 15/3-65.

J. Hansen: Jvf. 17/3-65.

22. marts 1865

Fællesudvalget: Fællesudvalg i forfatningsspørgsmålet. Udvalget lod forfatningsspørgsmålet hvile under den Heltzenske krise. Neergård II, 1657. Nilsson-Stjernquist 84 ff.

24. marts 1865

Billes brev: Flyveposten 23/3-1865 (nr. 70) aftrykte en skrivelse fra C. Molzen, der indeholdt bl. a. et brev af 15/12-1864 fra C. St. A. Bille til Jules Hansen. Den Heltzen-Molzen-Hansenske episode: Neergård II, 1636 ff. Friis I, 67 ff. Krieger VIII, 1, 190 note til 267.

Blixens korrespondance: Neergård II, 751 ff.

Tillisch havde anmodet mig om: Jvf. dagbogen 18/3-1865.

30. marts 1865

Ministercrise: Neergård II, 1643 ff.

Udvalget: D. v. s. rigsdagslandstingets udvalg ang. forslag til lov om ophævelse af indskrænkning af junigrundloven. Carlsen var udvalgets formand.

31. marts 1865

Ministeriets rekonstitution: Justitsminister Heltzen erstattedes som minister af gehejmekonferensråd Bræstrup. Neergård II, 1645. Nilsson-Stjernquist 94 ff.

4. april 1865

Betænkningen: D. v. s. rigsdagslandstingets betænkning over folketingets forfatningsforslag. Dette indebar junigrundlovens genindførelse for samtlige anliggender. Et flertal i udvalget indstillede det til vedtagelse. Neergård II, 1654 f. Nilsson-Stjernquist 89.

5. april 1865

B. Christensen og udvalgsbetænkningen: Neergård II, 1655, jvf. 4/4-65.

7. april 1865

Heltzen-Hansenske sag: Jvf. 13/2-65.

Faderen: Proprietær C. H. Hansen.

12. april 1865

Heltzen og finansministerportefeullen: Jvf. dagbogen 22/3-65.

13. april 1865

Augustforeningen: Stiftet 23. aug. 1864 af mænd som tilhørte det konservative helstatsparti. Krieger VIII, II, 270.

14. april 1865

Majoriteten i fællesudvalget: Fællesudvalg nedsat i forfatningsspørgsmålet, 7/4 afgav dette betænkning. Majoritetsindstillingen forkastedes af rigsrådets folketing. Neergård II, 1657 ff. Nilsson-Stjernquist 88.

21. april 1865

Elmqvist's avis: Aarhus Stiftstidende.

22. april 1865

Folkeforeningen: Dansk Folkeforening, stiftet 1865 som nationalliberalt modstykke til Augustforeningen. Ophørte ved formandens Orla Lehmanns død. Salmonsen V, 781.

Augustforeningen: Jvf. 13/4-65.

23. april 1865

Ministercrise: Neergård II, 1669-73. Krieger III, 280, 274. Nilsson-Stjernquist 102 ff.

26. maj 1865

Ridderskabets tilbud om forlig: Jvf. dagbogen 13/7-64.

27. maj 1865

Augustforeningen: Jvf. 13/4-65.

Winther: Jvf. alliancen mellem Bondevenner og Augustforeningen: Neergård II, 1676 f., 1645 ff.

Valget: Nyvalg til rigsrådet udskrevet 30/5-1865. Neergård II, 1673 ff.

15. juni 1865

J. Hansen: Jvf. 13/2-65.

28. august 1865

Storfyrsten: Konstantin. Krieger III, 292.

4. september 1865

Erstatningssagen: Hentyder muligvis til krigsskadeloven. Jvf. 18/11-1864.

Tiltale mod Birkedal: Vilh. Birkedal afskediges ved kgl. resolution af 22/9-1865 som sognepræst. Nyegård II, 340, 355 ff. Krieger VIII, 1, 196. Neergård 1692.

5. september 1865

Fest for slesvigerne: Det drejer sig om 2000 slesvigeres tog til København. Se Garrigue: Beretningen om slesvigerens besøg i Kbhvn, 1865. Krieger VIII, 1, 196.

12. september 1865

H. M. Petersens ændringsforslag: Denne foreslog, at regeringsforslagets valgrets-census halveredes for købstædernes vedkommende, og at alle, der svarede direkte afgift eller skat til stat og kommune, fik adgang til at deltage i den lavest beskattede landvælgerklasses valg. Neergård II, 1697.

13. september 1865

Adressen: Forfatningssagens behandling krævedes heri henlagt til rigsdagen. Neergård II, 1688 ff., 1691–93. Nilsson-Stjernquist 111.

8. oktober 1865

Jernbaneforholdene: De danske statsbaner 177.

Dansk aktieselskab: Der hentydes formentlig til Tietgens projekt om et dansk driftselskab, der skulle drive de jysk-fynske baner og forpagte driften af det sjællandske jernbaneselskab. Schovelin 60 ff.

9. oktober 1865

Jernbaneforholdene: De danske statsbaner 177 f.

Ville skyde ansvaret på Holst: Denne deltog i projekteringen af de første jyske baner og var, mens disse var under engelsk drift 1862–67, knyttet til statens tilsyn ved de jyske baner. De danske Statsbaner 180 (billede). Jvf. 177 f.

Artiklen i Dagbladet: Ang. dansk aktieselskab til drift af banerne. Dagbladet 6/10-65, sml. Dagbladet 23/9-65.

Standsningen: D. v. s. af 2. behandling af krigsskadeloven. Denne henvistes påny til udvalget efter forslag af Andræ. Rigsrådstid. landst. 1865/66 sp. 351 ff.

10. oktober 1865

Phoenixdiner: Neergård II, 1720 ff.

11. oktober 1865

Diner'en i Phønix: Jvf. 10/10-65.

16. oktober 1865

Fællesudvalg: Fællesudvalg i forfatningssagen nedsat 14/10-65. Neergård II, 1723 ff. Nilsson-Stjernquist 118 ff.

17. oktober 1865

Det nye forslag: Nyt valglovsforslag som basis for forfatningsforhandlingerne. Neergård II, 1726 ff. Nilsson-Stjernquist 122 f.

18. oktober 1865

Overenskomst mellem Frijs og I. A. Hansen: Neergård II, 1648 ff. Nilsson-Stjernquist 121 f., sml. samme 90 ff.

20. oktober 1865

Afstemningen i fællesudvalget: Neergård II, 1730 f. (sml. 1728–30). Nilsson-Stjernquist 126.

21. oktober 1865

Domicilspørgsmålet: Spørgsmålet var, om valg skulle være bundet til bopæl i landstingskredsen. Neergård II, 1729.

23. oktober 1865

Fællesudvalgets 2. beh.: Må være fællesudvalgets 3. beh. Neergård II, 1730–1735. Nilsson-Stjernquist 127.

24. oktober 1865

Hall gik til David: Neergård II, 1735–1741.

Forslaget som det var vedtaget i fællesudvalget: Neergård II, 1731 ff.

Bønderne – Københavns 8 landstingsmænd: Neergård II, 1740.

28. oktober 1865

Ministeriet Frijs i foråret: Neergård II, 1646 f., 1662 f. Nilsson-Stjernquist 94 ff.

29. oktober 1865

Bønderne holdt på ikke at indrømme København 2 valg mere: Neergård II, 1745.

Bluhme holdt på forandring i valgmanen for København og købstæderne: Neergård II, 1742, sml. 1740.

30. oktober 1865

Hele ministeriet imod umiddelbare valg: Sml. Neergård II, 1737, 1742, sml. 1740.

1. november 1865

Fællesudvalget kom næsten til enstemmighed: Neergård II, 1746 ff. Nilsson-Stjernquist 128.

2. november 1865

Jernbanedriften: Driften af de jydsk-fynske jernbaner. Schovelin 62 f.

Ministeriets stilling til forfatningssagen: Dette kunne ikke tiltræde fællesudvalgsforslaget. Neergård II, 1748 f. Nilsson-Stjernquist 130 f.

3. november 1865

Ministeriets demission: Neergård II, 1748, 1752 ff.

4. november 1865

Ministeriet Frijs: Neergård II, 1754 ff.

6. november 1865

Udvalget: D. v. s. fællesudvalget. Neergård II, 1756.

Carl Scheel Plessen: Sml. Neergård II, 1734.

7. november 1865

Vedtagelse af forfatningssagen: Neergård II, 1756–1776. Nilsson-Stjernquist 142, 144–153.

Underhandling med Privatbanken: Schovelin 62 ff., Krieger III, 341. Jvf. 2/11-65.

8. november 1865

Gildet for bønderne: Krieger VIII, 1, 201.

21. november 1865

Personalunion: Der verserede i den danske og udenlandske presse rygter om, at Rusland søgte at genoplive personalunionstanken. Jvf. eksempelvis Dagbladet 21/11-1865 og 6/12-1865. Ang. Ruslands holdning se Friis I, 85.

22. november 1865

Personalunionsspørgsmålet: Jvf. 21/11-65.

Forslaget om voldgift: Neergård 1319–1339 spec. 1319 og 1337, 1352 ff.

28. november 1865

Telegrafering – dronningens korrespondance: Krieger III, 68, 270.

Landgreven: Wilhelm af Hessen-Kassel. Se register.

29. november 1865

Afskedsfest for Monrad: Krieger VIII, 1, 201.

1. december 1865

Konferencen: Londonkonferencen – 20. april–25. juni 1864.

11. december 1865.

Birkedal: Denne afskedigedes ved kgl. resolution af 22/9-65 som sognepræst. Jvf. Nyegård II, 338 f, 355 ff.

12. december 1865.

Den svenske regerings tak: Jvf. dagbogen 9/12-65.

13. december 1865

Grev Biørnstjernes brev: Jvf. 12/12-65.

20. december 1865.

Moltke-Hvitfeldts rejse: Friis I, 102–105.

Artiklen i Berlingske: Der hentydes formentlig til, at der i Berlingske Tid. 7. dec. 1865 tages afstand fra rygter i inden- og udenlandske blade om dansk deltagelse i eller agitation for forhandlinger med fremmede magter om forandring i Slesvigs eller begge hertugdømmers stilling. Sml. Berlingske Tid. 15/12-1865 s. 1, sp. 2 og samme 16/12-1865 s. 1, sp. 3.

1866

1. januar 1866

Staldmester Danneskiold: Fejlagtigt for overskænk C. C. S. Danneskiold-Samsøe.

Stykket i Fædrelandet: 30/12-1865. Stærk kritisk artikel over for kongen.

7. januar 1866.

Madvigs artikel: J. N. Madvig: Personalunionen mellem Danmark og Slesvig-Holsteen, betragtet fra et dansk standpunkt. Særskilt aftryk af Dagbladet, Kbh. (dec.) 1865. Krieger VIII, 1, 202.

17. januar 1866

Rosenørns korrespondance med Birkedal: Nyegård II, 355 ff.

23. januar 1866

Den Krøhnckeske jernbanesag: Ved lov af 9/2-1866 gaves der civilingeniør Krøhncke koncession på anlæg og drift af en bane København–Vordingborg m. m. Koefoed 100 f., Schovelin 60 ff. Krieger III, 341.

25. januar 1866

Overenskomsten mellem grev Frijs og J. A. Hansen: Der hentydes til forsøg på forlig mellem bondevenner og godsejere i forfatningsspørgsmålet. Neergård II, 1648 ff.; Krieger III, 341 med note.

Afstemningen i april i grundlovssagen: 10/4-1866 forkastedes forfatningsfællesudvalgets kompromisforslag i rigsrådets folketing og landsting. Neergård II, 1657 ff., 1663 ff.

Deputationen til kongen: D. 16. april 1865 fremsatte en kreds af venstremænd en udtalelse for kongen i overensstemmelse med en af Venstre indgivet adresse. Heri udtryktes indirekte ønsket om ministerskifte. Neergård II, 1668 f. Krieger III, 275.

27. januar 1866

Underhandling med Hansen-Grumbye: Krieger III, 336, 343. Om A. Hansen-Grumbyes »Dänenfahrt«: Mackeprang 15 f.

3. februar 1866

Militærkommissionen: Krieger III, 341, 343, 344 m. note.

10. februar 1866

Militaircommissionen: Jvf. 3/2-66.

19. februar 1866

Militærkommissionen: Jvf. 3/2-66.

21. februar 1866

Cultusministeren: Th. Rosenørn-Teilmann.

24. februar 1866

Prinsens rejse: Om kronprins Frederiks rejse til Paris i foråret 1866 se Friis I, 110, Krieger III, 349 og 351.

25. februar 1866

Prinsens rejse: Jvf. 24/2-66.

26. februar 1866

Kronprinsen: Jvf. 24/2-66.

8. marts 1866

Summerne til Danmark: Det drejer sig formentlig om fredstraktatens bestemmelser. Neergård II, 1521 f.

17. marts 1866

Hestgarden: Folketingsudvalgets betænkning af 14/3-1866 ang. lovforslag om bevilling til krigsministeriet for 1866–68 indeholdt forslag om ophævelse af hestgarden. Rigsrådstid. 1866 tillæg B. sp. 177–180.

Sct. Thomas og amerikanerne: Angående salg af denne o. Krieger III, 356; Schultz V, 31 ff.

Generaladjudanturen: Folketingsudvalgets betænkning af 14/3-1866 lod bevilling til en generaladjutant hos kongen udgå af lovforslag om bevilling til krigsministeriet for 1866–68. Rigsrådstid. 1866 tillæg B. sp. 187.

20. marts 1866

Generaladjudanturen: Jvf. 17/3-1866.

28. marts 1866

Charlotte: Ellen Charlotte Bruun. M. P. Bruuns brorsøns datter. Elvius og Hjort-Lorenzen: Danske patriciske slægter, første samling 1891, s. 55.

4. april 1866

Marineministeren uheldig: Et ændringsforslag fremsat i tinget af J. P. C. Sick blev efter at være blevet tiltrådt af marineminister Grove trukket tilbage af Sick. Krieger III, 357. Se rigsrådets landsting 1866 sp. 550–54, 557.

Den måde ministeren trådte op ligeoverfor udvalget: Der hentydes formentlig til marineminister Groves desavouering af en aftale med folketingsudvalg nedsat i forbindelse med bevilling til marineministeriet for 1866–68. Dette skete ved ministerens tiltrædelse af det ovenfor omtalte ændringsforslag. Rigsrådstid. 1866 landstinget sp. 550–554.

Hestgarden: Jvf. 17/3-1866.

5. april 1866

Hestgarden: Jvf. 17/3-1866.

9. april 1866

Hestgarden: Jvf. 17/3-1866.

11. april 1866

Krigsministeren vil gå af: Sml. Krieger III, 361. Jvf. dagbogen 3/4-66.

12. april 1866

Blixen: Om Blixen-Finecke's diplomatiske virksomhed i foråret 1866 se Friis I, 182 ff.

13. april 1866

Overenskomst: Om krigsministeriets budget m. m.; ang. forhandlinger med folkettinget om udgifterne til krigsministeriet for 1866–68 se Krieger III, 368 f.

16. april 1866

Sammenstød mellem Madvig og krigsministeren: Rigsrådstid. landstinget 1866 sp. 659–672.

Hestgarden: Jvf. 17/3-1866

18. april 1866

Ankiærs svar til Andræ: Jvf. 16/4-66; rigsrådstid. 1866 landstinget sp. 811 ff.

Krigsministerens heftige optræden: Jvf. 16/4-66.

28. april 1866

Blixen: Jvf. 12/4-66.

Oktoberforeningen: Krieger VIII, 1, 307. *Oktoberforeningens blad:* Enhver Sit 28/4-1866.

3. maj 1866

Generaladjudanturen: Jvf. 17/3-1866.

4. maj 1866

Den skandinaviske forening: Foreningen Nordisk samfund i Danmark stiftet 29/4-65 trådte mellem 4/6 og 19/6-1866 åbenlyst frem med hofjægermester H. R. Carlsen som formand for den foreløbige bestyrelse. Krieger III, 374 med note.

Bille domfældt ved overretten: Redaktør C. St. A. Bille kendtes skyldig i angreb på den bestående tronfølgeordning i en række artikler i Dagbladet for 13–15 okt. 1864 (nr. 241–243). Krieger VIII, 1, 185; Neergård II, 1557.

5. maj 1866

Fællesudvalg: Angående forslag til love om bevilling til krigsministeriet og marineministeriet for 1866–68. Rigsrådstid. 1866, landstinget sp. 977.

8. maj 1866

Hegermann L.'s artikel: Berlingske Tid. 7/5-1866.

Hamilton sagde: Jvf. dagbogen 21/2-65.

9. maj 1866

Fællesudvalget: Dets resultater se rigsrådstid. 1866 landstinget sp. 982–985.

10. maj 1866

Rigsdagsslutning – valg – ny rigsdag: Rigsdagshistorien II, 32.

Blixens rejse: Jvf. 12/4-66.

13. maj 1866

Neierne: Formentlig de, der stemte nej til grev Frijs' forfatningsforslag. Rigsdagshistorien II, 32, sml. 29–31.

Valgene: Til rigsdagen, folketingsvalg 4/6-66, landstingsvalg 23/6-66.

25. juni 1866

Landmandsforsamlingsdag: 10. landmandsforsamling i Århus.

6. juli 1866

M. P. Bruuns valg i Randers: Bruun stillede sig ved landstingsvalget i juni 1866 i 1. og 9. kreds og faldt begge steder. Nordengård, 249 og 273.

27. august 1866

Bretton: Krieger III, 236 med note; Dansk biografisk leksikon IV, 1934, 85.

10. oktober 1866

Det sjællandske selskab skulle få driften af de jysk-fynske baner: Schovelin 65.

17. oktober 1866

Landstingsvalg: Nordengård 273 f.

12. november 1866

Trontalens omtale af Nordslesvig: Kongen udtalte, at Pragfredens ord om § 5 og den nationale retning, hvori de europæiske forhold havde udviklet sig, var kongen en borgen for, at vi skulle nå »de for vor stat betryggende og for vort folk naturlige grænser.« Friis, akter II, 796.

13. november 1866

J. Hansen havde endnu meget at betyde: Krieger IV, 11; jvf. 13/2-65.

Regeringens mening i 1864 førend Lehmanns interpellation: Jvf. 15/8-64. Krieger IV, 106-108.

20. november 1866

Den skandinaviske forening: Krieger VIII, II, 304. Jvf. 4/5-1866.

23. november 1866

Udvalget for valglovene: Udvalg ang. udkast til lov om valgene til rigsdagen nedsat 22/11-66; rigsdagstid. 1866/67 landstinget sp. 229.

25. november 1866

Militairkommissionen: Jvf. 3/2-66.

26. november 1866

Kronprinsen af Preussen: Friedrich, den senere kejser Friedrich III.

1. december 1866

Fest for Clausen: I anledning af at professor H. N. Clausen trak sig tilbage fra parlamentarisk virksomhed, fejredes han ved en fest i Skydebanen 1/12-1866. Referat i »Dagbladet« 3/12-1866 (nr. 282). Krieger VIII, I, 215.

3. december 1866

Loven om sognebåndets løsning: Forslag til lov om tillæg til lov om sognebåndets løsning af 4. april 1855 (valgmenighedslovsforslaget), indbragt af Dam m. fl. i saml. 1866-67. Sml. noten til Krieger III, 342 linje 30-34.

4. december 1866

Sjællandske jernbaneselskabs overtagelse af de jyske baner: Schovelin 65, sml. 60-65.

Man skulle føre banen til Sydsjælland over Køge: I 3. rigsdagssamling 1866 forelagde indenrigsminister Estrup lovforslag om jernbane gennem Sydsjælland m. m.; lovforslaget stadfæstedes 21/6-67. Koefoed 101 f.

1867

9. januar 1867

Holsts plan: Jvf. dagbogen 10/10-66.

10. januar 1867

Kommunernes overtagelse af jernbanerne: Jvf. 9/1-66.

Bille: Jvf. 4/5-1866. B. frifandtes ved højesteret. »Højesteret 1661-1911«, I, 447, 1961. Udg. af Povl Bagge m. fl.

19. januar 1867

Hvad prs. Oscar havde sagt til justitsråd Müller: Jvf. dagbogen 3/1-67.

21. januar 1867

Udvalget ang. indkomstskat: Udvalg ang. lovforslag om overordentlig skat for 1867-69, forelagt af finansm. Fønnesbech i rigsdagss. 1866, 3. saml., stadfæstet 25/7-1867. Rigsdagshistorien II, 42.

25. januar 1867

Dronningens beskyttelse: Jvf. 28/11-65.

27. januar 1867

Arméorganisationen: Lovforslag om hærens ordning forelagt af krigsm. Raasløff i rigsdagss. 1866, 2. saml., stadf. 6/7-67. Love og anordninger 1867, 279-316; rigsdagshistorien II, 40 f.

6. februar 1867

Bille: Jvf. 4/5-66.

8. februar 1867

Billes sag: Jvf. 6/2-67.

14. marts 1867

Kongens moder: Prinsesse Louise Caroline, hertuginde af Slesvig-Holsten-Sønderborg-Glücksborg. Død 13/3-1867.

19. marts 1867

Jernbanen: De danske statsbaner 178. De jysk-fynske jernbaner overgik ved lov af 14/3-67 til statsdrift.

Tietgen: Schovelin 65.

27. marts 1867

Konference med udvalget: Formentlig det af folketinget d. 25/1-1867 nedsatte 15 mands udvalg ang. udkast til lov ang. den danske hærs organisation. Heraf var hofjægermester Carlsen medlem.

6. april 1867

Madvig fungerede som formand: Rigsdagstid. landstinget 1866/67 sp. 2681–2897.
Indkomstsagen: Indkomstskatteloven forelagt af finansm. Fønnesbech i rigsdags-samlingen 1866, 3. saml., stadf. 25/7-67. Love og anordninger 1867, 387–405; rigsdagshistorien II, 42.

Procentsystemet: Madvigs m. fleres forslag forkastedes med 29 stemmer mod 28. Rigsdagstid. 1866/67 tillæg B. sp. 957 ff., 991 ff.; rigsdagstid. 1866/67 landstinget sp. 2877 f. Kontingentsystemet opretholdtes i indkomstskatteloven af 1867. Love og anordninger 1867, 399 § 17, Krieger IV, 58.

9. april 1867

Underhandlingerne med jernbaneselskabet: Koefoed 34.

13. april 1867

Teaterkommissionen: Nedsat 7/6-1867 med Krieger som formand. Krieger VIII, 1, 325.

Den ydre stilling: Sml. Kriegers betragtninger IV, 58 og 59 med note. Schultz V, 15–21.

Vore betingelser for alliance: Om Danmarks forhold til Preussen i marts-april 1867, Friis, akter I, 367–430.

Landeværnsmænd: Sml. Sønderjyllands historie V, 49 f; angående disses stilling se Mackeprang 60 f.

18. april 1867

Sverrigs forhold til os i 1863: Sml. Neergård II, 678–704.

28. april 1867

Lehmanns valg endnu gjælde: Landstinget erklærede i modsætning til betænkningen valget for stadig gyldigt. Rigsdagstid. 1866/67 landstinget sp. 3223–24, tillæg B. sp. 1127–28, rigsdagstid. 1866/67 landstinget sp. 3453–3515.

29. april 1867

Tscherning – hærplansudvalget: Udvalg nedsat til behandling af udkast til lov angående den danske hærs organisation. Rigsdagstid. 1866/67 folketinget 3808–09. Krieger IV, 59; ang. hærloven se Schultz V, 31. Angående Tschernings stilling til hærlovsforslaget se Thormod Jørgensen: Anton Frederik Tscherning, 1938, s. 434 f.

2. maj 1867

Lehmanns valg: Jvf. 28/4-67.

4. maj 1867

Lehmanns valg: Jvf. 28/4-67.

24. maj 1867

Kongeparrets sølvbryllup: Jvf. 26/5-1867.

Preussens tilbud ang. Nordslesvig: 7/5-1867 forespurgtes den danske regering fra tysk side, om man i anledning af § 5's udførelse var villig til at indlade

sig på forhandlinger med Preussen om garantier for de tyske indbyggere i de tilbagegivne distrikter og til overtagelse af visse pengeforpligtelser. Schultz V, 15; Sønderjyllands historie V, 88; Friis I, 286 ff. Bismarck und die nordschleswigsche Frage 1864–79, 159–161; Friis, akter I, 431–37. Angående forhandlinger med Preussen om § 5 1867–68 se Statsrådets forh. 323–332, 338–344.

25. maj 1867

Hærplansloven: Lov om hærens ordning stadfæstedes 6/7-1867 med en klausul om fornyelse efter en femårs periode. Love og anordninger 1867, 316.

28. maj 1867

Kejseren af Rusland ville forhandle med kongen af Preussen om Nordslesvig: Friis I, 300 f.

29. maj 1867

Hærplansudvalget: Jvf. 25/5-67.

Underhandlinger med Preussen: Jvf. 24/5-67.

1. juni 1867

Underhandlinger m. Preussen: Jvf. 24/5-67.

12. juni 1867

Folketingets forslag til valgloven ang. forholdstalsvalg: Rigsdagstid. 1866/67 til-læg A. sp. 2991 ff.

Indkaldelse af ændringsforslag: Rigsdagstid. 1866/67 landstinget sp. 4264 f.

17. juni 1867

Hærloven: Jvf. 27/1-67.

Rygterne om ministerforandring – Sponnecks udtalelser: Krieger IV, 54, 69, 70, 75.

At det var Hall, der havde fortjenesten af valgene i Roskilde og derved reddede forfatningssagen: Ved det afgørende landstingsvalg i juni 1866 var H. formand for den valgkomité i den nordsjællandske kreds, der ønskede revisionsforslaget gennemført, og bidrog ved sin dygtige ledelse væsentligt til Venstres nederlag. Dansk biografisk leksikon VIII, 628.

24. juni 1867

Indkomstskatteloven: Jvf. 6/4-67.

Kontingentsystemet: Jvf. 6/4-67.

26. juni 1867

Slutningsadresse: Jvf. 10/7-67.

27. juni 1867

N. Rasmussens klage i tinget: Rigsdagstid. 1866/67 landstinget sp. 4627.

Adressen: Jvf. 10/7-67.

1. juli 1867

Forbindelse mellem svensk prinsesse og vor kronprins: Krieger IV, 74, 80, 82, 84 f.

2. juli 1867

Hærloven: Jvf. 27/1-67.

5. juli 1867

Forholdstalsvalget: Jvf. 12/6-67.

9. juli 1867

Indkomstskatten: Jvf. 6/4-67.

10. juli 1867

Adressen: Forespørgsel om meddelelse af oplysninger om regeringens udenrigspolitik m. m.; rigsdagstid. 1866/67, folketinget sp. 2590. Sml. Det danske folks historie VII, 196, Krieger IV, 84, 86. Krieger VIII, 1, 223.

13. august 1867

Hærloven: Jvf. 27/1-67.

Kauffmann fjernes... Hegermann afskediges: Dansk biografisk leksikon XII, 360 og IX, 536.

20. september 1867

Kauffmanns fjernelse: Jvf. 13/8-67.

Underhandlingerne i Berlin: Friis I, 281 ff. Jvf. 24/5-67.

7. oktober 1867

Hegermanns og Kauffmanns afskedigelse: Jvf. 13/8-67.

9. oktober 1867

Bestemmelsen om faneeiden: Denne afskaffedes. Love og anordninger 1867, 282.

24. december 1867

Bangs breve: Edv. Holm havde i Historisk tidsskrift 3 r., VI offentliggjort »Breve fra geheimeråd P. G. Bang til provst H. K. With.« Krieger VIII, 1, 228 note til s. 128 linje 25–28.

1868

4. januar 1868

Kronprinsens forlovelse: Jvf. 1/7-67. Krieger VIII, 1, 228, note til s. 128 linje 22–24.

Den vestindiske traktat: Schultz V, 31 f. Krieger IV, 115, 119, 131 linje 29 f. med note, 131 ff.

8. januar 1868

Traktaten med Amerika: Jvf. 4/1-68.

24. januar 1868

Privatbankens provision: Det skulle overdrages Tietgen gennem Privatbanken at trække salgsbeløbet ved den vestindiske traktat hjem fra U. S. A. Provision og omkostninger forekom meget store. Krieger IV, 119 med note.

28. januar 1868

Den vestindiske sag: Ang. ø-salget se rigsrådstitid. 1867/68, landstinget sp. 659 ff., 718, tillæg B. sp. 69 f.

7. februar 1868

Frimenighedsloven: Lov om valgmenigheder, forelagt af kultusminister Kierkegaard i rigsdagss. 1867, stadf. 15/5-68. Schultz V, 229 ff.

21. februar 1868

Kronprinsens forlovelse: Jvf. 1/7-67 og 11/5-68.

Kronprinsens rejse: Jvf. 24/2, 25/2, 26/2-66.

22. februar 1868

Frimenighedsloven: Jvf. 7/2-68 og 2/3-68.

25. februar 1868

Halls forhold til Bille: Der hentydes muligvis her til det forhold, at kong Chr. IX så med uvilje på dannelsen af et nationalliberalt ministerium, specielt efter C. St. A. Billes anfægtelse af hans arverettigheder. Jvf. 4/5-1866.

2. marts 1868

Frimenighedsloven: Rigsdagshistorien II, 44–46; Schultz V, 229 ff.

4. marts 1868

Frimenighedslov: Jvf. 2/3-68.

6. marts 1868

Frimenighedsloven: Jvf. 2/3-68.

7. marts 1868

Frimenighedsloven: Jvf. 2/3-68.

9. marts 1868

Frimenighedsloven: Jvf. 2/3-68.

Nazarethmenigheden: Pastor Birkedals menighed. Krieger IV, 140. Schultz V, 229.

11. marts 1868

Afstemningen i folketinget: Ved denne afstemning vedtog folketinget forslag til bevilling på finansloven af 5000 kr. til nedsættelse af en kirkekommission. Rigsdagstitid. 1867/68 folketinget sp. 3101–3172 spec. 3170 ff. og tillæg B. sp. 351–52, 333–34. Krieger IV, 147. Rigsdagshistorien II, 44–46.

14. marts 1868

Jernbaneloven: Lov om udvidelse af det jyske jernbanenet, stadfæstet 24/4-68.

Lehmans stilling til jernbaneloven: Rigsdagstitid. 1867/68 landstinget sp. 2105–2134.

24. marts 1868

Raasløffs love: Lov om krigsministeriets ordning forelagt af krigsminister Raasløff i rigsdagss. 1867, ikke vedtaget. Lov om hærens forplejningskorps, forelagt

af krigsm. Raasløff i rigsdagss. 1867, stadf. 26/5-1868. Krieger IV, 153, Krieger VIII, II, 280, 295.

Forening af krigs- og marineministeriet: Dette gennemførtes ikke.

3. april 1868

Sammenstød med David: Formanden irettesatte David under debatten. Rigsdagstid. landstinget 1867/68 sp. 2528.

4. april 1868

Davids erklæring: Heri udtrykte David sin beklagelse af, at han i sit indlæg d. 3/4 havde brugt et udtryk, der kunne fortolkes, som om han nærrede mistillid til formandens upartiske ledelse af forhandlingerne. Rigsdagstid. 1867/68 landstinget sp. 2566 f., 2571.

17. april 1868

Overgang til 3die behandling: Formentlig drejer det sig om 3. beh. af lovforslagene om værnepligt, der foregik d. 18/4-68.

Forretningsudvalget: Stående udvalg for landstingets forretningsorden. Rigsdagstid. landstinget 1867/68 oversigt s. X.

21. april 1868

Jernbaneloven: Om udvidelse af det jyske jernbanenet, forelagt af indenrigsm. Estrup, stadf. 24/4-1868.

22. april 1868

... *inden ministeriet muligen går af:* Frijs gjorde i sit indlæg i landstinget opmærksom på, at hvis valgmenighedsloven forkastedes, således som landstingsudvalgets flertal havde foreslået, ville ministeriet demissionere. Rigsdagstid. 1867/68 landstinget sp. 2733.

23. april 1868

Ordveksel mellem grev Frijs og Skeel: Rigsdagstid. 1867/68 landstinget sp. 2844 f., 2855 [under 2. beh. af lovforsl. om valgmenigheder].

Den vestindiske sag: Schultz V, 31 ff.

25. april 1868

Frimenighedsloven: »Kan« i stedet for »vil«. Blandt stridspunkterne i valgmenighedsloven var bl. a. indledningen. I folketingets affattelse af valgmenighedsloven efter 3. beh. hedder det »Forsåvidt som en kreds af medlemmer ønsker at danne en valgmenighed indenfor samme, vil en sådan vorde erkjendt som led af folkekirken ...«. I den endelige udformning hed det: »Hvor dertil viser sig trang, kan oprettelsen af valgmenigheder indenfor folkekirken af regjeringen tilstedes, og de således dannede menigheder altså anerkjendes som led af folkekirken ...«. Det endelige forlig, hvori denne udformning indgik sammen med yderligere ændringer, tiltrådtes af Krieger og Madvig. Rigsdagstid. 1867/68 landstinget sp. 2917 ff., jvf. tillæg A. 1745 ff. § 1.

Plougs og Forchammers ændringsforslag: Heri skulle loven gøres til en bemyndigelseslov, indtil en kirkeforfatning forelå. Krieger IV, 169, 170.

Udvalget: D. v. s. landstingsudvalg i frimenighedssagen. Krieger IV, 169 f.

27. april 1868

Krieger ... påvirket af stillingen m. h. t. udlandet: Krieger IV, 164 ff., 169. Forhandlingen med Frijs førte til et resultat: Krieger IV, 169 f.; rigsdagstid. 1867/68 landstinget sp. 2917 ff. Dette forlig godkendtes i folketinget. Rigsdagstid. folketinget 1867/68 sp. 5849.

1. maj 1868

Underhandlingerne i Berlin: Schultz V, 16 ff. Jvf. 24/5-1867.

9. maj 1868

Slesvigernes påtænkte besøg i Århus: Jvf. dagbogen 4/7-68.

11. maj 1868

Antydning af forestående forlovelse: Kronprins Frederik blev 15/7-68 forlovet med prinsesse Louise af Sverige. Dansk biografisk leksikon XIV, 494.

14. maj 1868

Værnepligtsloven: Forelagt af Rosenørn-Teilmann i rigsdagss. 1867. ikke vedtaget. Eneste behandling se rigsdagstid. 1867/68 landstinget sp. 3034 ff.

20. maj 1868

David: Jvf. 3/4-68 og 4/4-68.

5. juni 1868

Slesvigernes besøg i Århus: Jvf. dagbogen 4/7-68. Mackeprang 56.

4. juli 1868

Slesvigernes besøg: Se: Beretning om sønderjydernes besøg i Nørrejylland 1868, 1868.

21. september 1868

Myhres afsked: Krieger IV, 236 med note.

27. september 1868

Strandingen på vestkysten: Det drejer sig om den russiske fregat Alexander Newsky. Den russiske czars yngste søn storfyrst Alexis havde været ombord. Berlingske Tid. 28/9-1868.

5. oktober 1868

Trontalen: Friis, akter II, 797 (nr. 959). Rigsdagstid. 1868/69 folketinget, ordtl. saml. I sp. 9 ff. Jvf. 17/10-1868.

16. oktober 1868

Adressen: Forslag til en adresse til kongen i anledning af trontalen. Heri udtryktes bl. a. tingenes beklagelse af, at det endnu ikke var lykkedes at skabe en ordning i Slesvig på grundlag af § 5. Rigsdagstid. 1868/69 folketinget sp. 265 og sp. 453 f., landstinget sp. 168, 171 ff; tillæg A. sp. 1647 f., 1719 ff. Sigtede til hvad Heydebrandt havde sagt til kongen: Jvf. dagbogen 25/2-68.

17. oktober 1868

Adressen: Jvf. 16/10-68.

Den tvetydige passus i trontalen: Der stod her: ... »og vi må ansee det for

vor første pligt, ikke at medvirke til nogen afgjørelse, som, uden at tilfredsstille befolkningens trang, kunne berede riget fremtidige vanskeligheder ligeoverfor en stat, med hvilken det er vort ønske at bevare et oprigtigt venskabeligt forhold.« Friis, akter II, 797. Rigsdagstid. 1868/69 folketinget, ordtl. saml. I, sp. 9 ff.

20. oktober 1868

Den danske trontale: Jvf. 17/10-1868.

21. oktober 1868

Landstingsadressen: Jvf. 16/10-68.

27. november 1868

Raasløff afrejste til Washington: Raasløffs rejse skyldtes en genoptagelse af forhandlingerne om De vestindiske Øers salg til De Forenede Stater. Schultz V, 35.

8. december 1868

Topsøes artikler i Dagbladet: Dagbladet 28/11 og 3/12-1868.

1869

1. januar 1869

Kronprinsen ville nødigt benytte inventarium, der var statsejendom: Krieger IV, 228.

14. januar 1869

Comiteen for bryllupsgaven: Hentyder formentlig til den planlagte subscription omtalt hos Krieger IV, 228.

20. januar 1869

Raasløffs rejse til Amerika: Jvf. 27/11-68. Schultz V, 35.

Historien med dampskibet Stærkodder: I 1864 købtes af Puggaard & Co. et fransk panserskib, som under navnet Stærkodder forgæves søgtes solgt til regeringen. Det handlede videre mellem forskellige magter. Tidsskrift for søvæsen, 1939. Jvf. Krieger III, 260 f.

2. februar 1869

Krigsminister Lundbye kendte ikke telegrammet: Flyveposten 30/1-1869. Problemet om forsvaret af Dybbøl se Neergård II, 1108 ff.

Artiklen i Berlingske Tid. ang. værnepligtsloven: Denne indeholdt kritik af landstinget. Berlingske Tid. 28/1-1869; sml. samme 3/2-69.

3. februar 1869

Tractaten: Schultz V, 33 ff.

Artikel i Dagens Nyheder: Dagens Nyheder 23/1-1869.

8. februar 1869

Sammenstød med Lehmann: Rigsdagstid. 1868/69 landstinget sp. 1613, 1634 f.

260

13. februar 1869

Skattelovene: Lov om indkomstskat forelagt af finansminister Fønnesbech i rigsdags. 1868, ikke vedtaget.

6. oktober 1869

Fest for de slesvigske kvinder: Berlingske Tid. 7/10-1869.

22. oktober 1869

Udnævnelse til etatsråd: Berlingske Tid. 21/10 1869.

1870

19. januar 1870

Titelspørgsmålet i tinget: I rigsdagssamlingen 1869/70 var forelagt forslag til lov indeholdende almindelige bestemmelser om embeds- og bestillingsmænds lønningsforhold m. m., hvori også spørgsmålet om rang berørtes.

28. januar 1870

Traktaten om De vestindiske Øer: Schultz V, 35.

21. februar 1870

Estrups afgang: Indenrigsminister Estrup var fratrådt som minister d. 22/9-1869.

23. marts 1870

Den amerikanske traktat indstillet til ikke ratifikation: Schultz V, 34 f.

28. marts 1870

Suensons anke over rigsdagsregnskabet: Rigsdagstid. 1869/70 landstinget sp. 1686 ff., 1693 f., 1725 ff., 1742 ff., 1747, 1753.

25. april 1870

Fæstesagen: Schultz V, 232-37.

Dagsordenen i fæstesagen: Landstingets udvalg ang. lovforslaget om fæstegodsets overgang til selveje havde 23/4-1870 afgivet betænkning; heri foreslog udvalgets flertal en dagsorden, der udtalte, at landstinget afviste det foreliggende forslag, men anså det for et vigtigt formål for lovgivningen at fremme fæstegodsets overgang til selveje, dog således at privat ejendomsret ikke krænkedes. Rigsdagstid. 1869/70 tillæg B. sp. 1167. Krieger VIII, 1, 265. Jvf. rigsdagshistorien II, 51 f.

27. april 1870

Skatteloven: Der forelagdes i samlingen 1869/70 lovforslag om overordentlig skat for 1870-72. Stadfæstet 2/7-1870. Sml. rigsdagshistorien II, 53.

Forelagte lønningslove: Forslag om løntillæg. Rigsdagstid. landstinget 1869/70. Oversigten s. XVII, XVIII, XXIII, XXIV, XXV, XXVI.

9. maj 1870

Udvalg angående retsbetjentenes lønning: Nedsættelse af fællesudvalg. Rigsdagstid. 1869/70 landstinget sp. 2478. Bruun og Krieger var medlemmer heraf.

Fastholden af landstingets vedtagelse i fællesudvalg: Rigsdagstid. 1869/70 tillæg B. sp. 1609-12.

Konsejlpræsidentens tryk på finansudvalget: Da folketinget ikke ville give efter på disse punkter, indgav ministeriet Frijs sin demission. Rigsdagshistorien II, 53 f.

21. maj 1870

Livrentelov: Livsforsikrings- og forsørgelsesanstalten af 1871, senere statsanstalten for livsforsikring. Lov om dens oprettelse, forelagt af finansm. Fonnesbech, rigsdagss. 1869, stadf. 18/6-1870.

24. maj 1870

Fællesudvalg i lønningsloven: Jvf. 9/5-70.

28. maj 1870

Ministeriet dannet: Ministeriet Holstein-Holsteinborg.

27. juni 1870

Differenspunkterne mellem tingene: Der hentydes her formentlig foruden til skatteloven spec. til tingenes uoverensstemmelse m. h. t. lov om lønninger for retsbetjent- og magistratembeder, i hvilken sag der var nedsat fællesudvalg. Rigsdagstid. 1869/70 tillæg B. sp. 1609–1612. Eneste beh. i dette spørgsmål foregik i juli 1870. Rigsdagstid. 1869/70 landstinget sp. 3356–3366.

Skatteloven: Jvf. 27/4-70, 29/6-70.

29. juni 1870

Fenger lagde vægt på, at landstinget skulle tage indkomstskattelovens regler for 2. påligninger: Der var i landstinget modvilje mod at lade indkomstskatteloven gælde for to ligningsår. Angående landstingsudvalgets endelige standpunkt hertil se rigsdagstid. 1869/70 landstinget tillæg B. sp. 1677–82; angående indkomstskattelovens behandling i landstinget d. 29. juni se rigsdagstid. landstinget sp. 3252–3333. Folketingets forslag tillæg A 1869/70 sp. 2971 vedtoges af landstinget. Sml. rigsdagshistorien II, 53.

30. juni 1870

Fenger havde formået folketinget til at gå fra permanente regler til 2 ligninger: I indkomstskatteloven. Jvf. 29/6-70.

13. juli 1870

Krügers rejse til Paris: Friis: Danmark ved krigsudbruddet 19 ff.
Afstemningen i indkomstskattesagen: Jvf. 29/6-70.

24. juli 1870

Lejren ved Hald forlangt hævet: Jvf. Friis: Danmark ved krigsudbruddet 51 f. og 54.

26. juli 1870

Den franske flåde: Schultz V, 38, Friis: Danmark ved krigsudbruddet 63 ff.
Dansk neutralitetserklæring: Schultz V, 39, Friis: Danmark ved krigsudbruddet 80–98 spec. 90, 102. Statsrådets forh. 356–367.

7. august 1870

Den franske flåde: Jvf. dagbogen 26/7-70.

8. oktober 1870

*Forhandling med hertugen af Cadore: Schultz V, 40. Friis: Danmark ved krigs-
udbruddet 78, 146-157. Statsrådets forh. 373 ff.*

8. december 1870

Valg til rigsretten: Rigsdagstid. 1870/71 landstinget, oversigten s. XI.

1871

25. januar 1871

Fæsteloven: Lovforslag om forandringer i fæstelovgivningen, indbragt af J. A. Hansen i rigsdagss. 1870, ikke vedtaget. Rigsdagstid. 1870/71 tillæg A. sp. 1559-1562.

Fischers forslag: Lovforslag om fæstegodsets overgang til selveje eller arvefæste. Lovforslag indbragt af Fischer i rigsdagss. 1870, ikke vedtaget. Rigsdagstid. 1870/71 tillæg A sp. 1699-1704.

Enkespørgsmålet: I J. A. Hansens fæstelovsforslag gaves der en fæsteenkes nye mand lejlighed til under visse betingelser at overtage fæstegården på livstid uden nyt fæste. Rigsdagstid. 1870/71 tillæg A. sp. 1561-62.

4. marts 1871

Ændringsforslag til finansloven: Det drejer sig om foreslåede forhøjelser på de militære budgetter, fremsat af Madvig, Bruun, Jonquieres m. fl. ved 2. behandling af finanslovsforslaget. Herved genoptog man to forslag af regeringen, der var blevet forkastet af folketinget. De forkastedes. Rigsdagstid. 1870/71 landstinget sp. 2664 ff. og 2698 ff.

8. marts 1871

Frarådede Jonquieres: Jvf. 4/3-71.

10. marts 1871

M. P. Bruuns reservation ved finanslovens 3. beh.: Heri beskæftigede M. P. Bruun sig med landstingets forhold til finansloven. Han vendte sig mod det princip, at landstinget ikke af eget initiativ burde stille forslag til finansloven af frygt for konflikt med folketinget. Jvf. 4/3-71. Rigsdagstid. 1870/71 landstinget sp. 2817 ff.

4. oktober 1871

P. Hansen havde gjort sig skyldig i bestikkelse: Landstingsmand, gårdejer P. Hansen, Udesundby, nedlagte 6/10-1871 sit mandat p. g. af alder og svagelighed. En sessionslæge havde beskyldt ham for forsøg på at bestikke ham til at give en karl attest for utjenstdygtighed. Fædrelandet 3/4, 19/4 og 6/10-1871. Krieger VIII, 1, 296.

12. november 1871

Den Juel-Nyholmske jernbanesag: Efter lov af 25/6-1870 forelagt af rigsdagsmændene Juel og Nyholm skulle der gives koncession på en jernbane fra København via Frederikssund til Kalundborg. Det først dannede konsortium med den skotske ingeniør Davy m. fl. trådte tilbage for Tietgen og modtog vederlag herfor; Nyholm modtog 60.000 rdl. De danske statsbaner 73 f.

Rentegarantiens størrelse: Indenrigsministeriet havde i skrivelse af 17/3-1871 til Juel-Nyholms konsortium lovet en rentegaranti af 350.000 rd. pr. mil af den påtænkte Kalundborgbane, senere var garantien dog blevet begrænset til højst 4.100.000 rd., men ifølge lov af 26/2-1869 § 5 om Kalundborgbanens anlæg var der kun indrømmet en garanti for højst 3.700.000 rd. Rigsdagstid. 1871/72, folketinget sp. 2361 ff. og tillæg B. sp. 38 og 51. Krieger VIII, 1, 298.

1872

16. februar 1872

Situationen og Fengers stilling: Finansminister Fenger truede med at gå af, hvis han ikke fik indkomstskatteloven igennem. Krieger V, 218. Indkomstskatteloven d. v. s. lov om overordtl. skat for 1872—74. Denne vedtoges ikke.

Fengers standpunkt m. h. t. jernbaneanlægget: Fenger ønskede at knytte spørgsmålet om indkomstskattens vedtagelse til jernbaneloven. Krieger V, 218. Det drejer sig om lov om anlæg og drift af en lolland-falstersk jernbane, forelagt af indenrigsminister Fønnesbech, stadf. 25/3-1872.

20. februar 1872

Indkomstskatteloven: Lov om overordtl. skat for 1872—74, forelagt af finansm. Fenger i rigsdagss. 1871, ikke vedtaget. Krieger V, 216 ff.

28. marts 1872

Brasch's spørgsmål om brænderisagen forværrede sagen: Lovforslaget om forandret brændevinsbeskatning og de dertil knyttede lovforslag om ophævelsen af bygningsafgiften for en vis klasse små lejligheder og om ophævelsen af skibsafgiften var 22/3-1872 til behandling i landstinget. Brasch udtalte, at hvis vedtagelse af ændringer til det forelagte lovforslag ville have videregående følger m. h. t. ministeriets forbliven, ville han være betænkelig ved at stemme for disse. Carlsen opfordrede Holstein til at udtale sig herom; men denne tav. Ændringerne til brænderiforslaget vedtoges derefter med 29 mod 26. Fenger tog som følge heraf dette og bygningsafgiftsforslaget tilbage. Rigsdagstid. 1871/72 landstinget sp. 3385 ff. Sml. Dagbladet 23/3-1872 (nr. 74). Krieger VIII, 1, 303.

22. december 1872

Haffner: Denne fratrådte som krigsminister d. 23/12-1872.

25. december 1872

Haffners sammenstød med Krieger: Krieger stod kritisk over for krigsminister Haffners forslag om værneskat. Dette førte til uoverensstemmelse mellem de to ministre. Krieger V, 267—272.

27. december 1872

Rivninger mellem Krieger og Haffner: Jvf. 25/12-72.

1873

4. januar 1873

Fenger: Afgik som finansminister 25/3-1872. Jvf. dagbogen 20/2 og 21/2-1872.

Striden mellem Haffner og Krieger: Jvf. 25/12-72.

6. februar 1873

Sammenstødet mellem Haffner og Krieger: Jvf. 25/12-1872.

14. februar 1873

Arbejderloven: D. v. s. lovforslag ang. børns og unge menneskers arbejde i fabrikker m. m. Lov forelagt af indenrigsminister Fønnesbech i rigsdagssaml. 1872, stadfæstet 23/5-1873. Rigsdagstid. landstinget 1872/73 sp. 631 ff.

Udfaldet af afstemningen: Underændringsforslag af Jessen og Eriksen i arbejderloven forkastedes. Rigsdagstid. landstinget 1872/73 sp. 660 ff.

20. marts 1873

Forretningsudvalg ang. rigsdagsregnskab. Madvigs forslag: Rigsdagstid. 1872/73 tillæg C. sp. 633-636.

23. marts 1873

Rigsdagsregnskabsagen: Jvf. 20/3-1873.

1. april 1873

Adresse: Landstingsadresse af 2/4-1873. Denne adresse blev vedtaget som et modtræk mod folketingets adresse af 31/3-73, hvori dette krævede en regering i overensstemmelse med flertallet i folketinget. Landstingets adresse hævdede, at det ene ting ikke kunne fordre, at regeringen alene søgte støtte hos det. Rigsdagstid. 1872-73 landstinget sp. 1094, 1129 ff., tillæg A sp. 3109; tillæg C. sp. 223.

2. april 1873

Adresse møde: Jvf. 1/4-73.

4. april 1873

Kongens svar på adressen: Heri udtrykte kongen, at det var hans faste vilje at lade de rettigheder, der grundlovmæssigt tilkom enhver af rigsdagens afdelinger, ske fyldest. Rigsdagstid. 1872/73 landstinget sp. 1181.

18. oktober 1873

Udsættelse af rigsdag: Jvf. 14/11-73.

14. november 1873

Folketingsvalg: Folketinget var blevet opløst 18/10-73, fordi det nægtede finanslovens overgang til 2den beh.; der var valg d. 14/11-1873.

18. december 1873

Ministeriet måtte indgive sin demission: Sml. Krieger V, 336 f.

Adressen: Denne var en henvendelse fra folketinget til kongen, som indeholdt beklagelse af mangelen på samvirke mellem tingene. Den kunne tillige fortolkes som et krav om ministerskifte. Rigsdagstid. 1873/74, folketinget II, sp. 175, 231 ff. tillæg A., sp. 1765; tillæg C., sp. 5. Krieger V, 335, 336. Rigsdagshistorien II, 66 f.

Landstingsadresse i fjor: Jvf. 1/4-73.

Fischer var gået for vidt ved at holde på en kommission stærkere end hans mening: I. C. H. Fischer havde ved 1ste beh. i landstinget af lovforslaget om told-

og skibsafgifter 8/12-73 foreslået at udskyde gennemførelsen af toldreformen en 3–4 år. Rigsdagstid. 1873/74 landstinget sp. 87 ff., spec. sp. 93.

Kriegers forslag til toldloven: Forslag til lov om told og skibsafgifterne, forelagt i rigsdagss. 1873, ikke vedtaget. Dette indebar en reduktion af tolsatserne. Rigsdagstid. 1873/74 tillæg B, sp. 775 ff.

19. december 1873

Krieger og Hall bestemte på at indgive deres demissioner: Krieger V, 336 f. *Han havde troet at godsejerne i landstinget stod bag Scavenius:* Scavenius støttede folketingets adresse, hvori man beklagede manglen på samvirke mellem de to ting, jvf. 18/12-73. Krieger V, 336.

24. december 1873

Ministerkrisen: Jvf. dagbogen 18/12 og 19/12-73. Krieger V, 336–338; ministerialtid. 1874, afd. B., 1–3.

Adressen: Jvf. 18/12-73.

1874

5. januar 1874

Terminlov: Forslag til lov om bemyndigelse til at udstede statsobligationer med renteterminer til 11te marts og 11te september forelagdes og vedtoges i rigsdagss. 1872/73.

Møntlov: Møntlov forelagt af finansm. Krieger i rigsdagss. 1872, stadf. 23/5-1873.

7. januar 1874

Kongens håndskrivelse til ministeriet: Kongen svarede i skrivelse af 2/1-1874 på ministeriets henvendelse af 23/12-1873, i hvilken ministrene havde stillet deres porteføljer til rådighed. Ministerialtid. 1874, afd. B., 1–3. Jvf. 24/12-73. Heri opfordredes ministeriet til at forsætte.

10. januar 1874

Matzens fortolkning i artiklerne i Dagbladet: Henning Matzens 3 artikler »Til gjensvar« fandtes i Dagbladet 29/12, 30/12 og 31/12-1873 (nr. 302–04). Krieger V, 338.

13. februar 1874

Toldloven: Lov om told- og skibsafgifter forelagt af finansminister Krieger i rigsdagss. 1874, 1. saml., ikke vedt.

6. marts 1874

Toldloven: Jvf. 13/2-74.

Fischer og M. P. ville svigte majoriteten i udvalget: Der sigtes til forhandlingerne i det af landstinget nedsatte udvalg ang. lov om told- og skibsafgifter. Det afgav betænkning d. 28/3-1874; heri sluttede Fischer sig til flertallet, men fastholdt ønsket om en kommission til undersøgelse af spørgsmålet. Mourier-Petersen afgav en mindretalsindstilling. Rigsdagstid. 1873–74, tillæg B., sp. 775 ff. Krieger V, 354.

13. marts 1874

Toldlov: Jvf. 13/2-74.

Finanslov og lønningsforslaget: På folketingets finanslovsforslag var foreslået bevilling til lønningstillæg for embedsmænd og bestillingsmænd m. fl. Rigsdagstid. 1873/74 tillæg C. sp. 259. Landstinget fjernede af principielle grunde disse bevillinger fra finansloven. Der lå heri spørgsmålet, om man kunne lovgive på finansloven. Rigsdagstid. 1873/74 landstinget sp. 893 og 959. Der forelagdes og vedtoges et lønningsforslag i særlig lov. Rigsdagstid. 1873/74 landstinget sp. 851 og 1055 ff. Jvf. tillæg A. sp. 2173–2176.

16. marts 1874

Det særlige lovforslag: D. v. s. det forslag om lønningstillæg, som landstinget foretrak at fremsætte frem for at acceptere et lønningstillæg givet på finansloven. Jvf. 13/3-74.

17. marts 1874

Det særlige forslag: Jvf. 16/3-74.

Herredsfoged Wolffs forhold i Bjerre herred: Over herredsfogden i Bjerre herred C. J. Wolff var der indgivet en række klager ang. hans behandling af forskellige civile og kriminelle sager. 21/3-74 nedsattes en kommission til at undersøge hans embedsførelse. 18/2-1875 afskedigedes Wolff i nåde og med pension. Ministerialtid. 1874, afd. B, 143 og 1875 afd. B., 64. Rigsdagstid. 1873/74, tillæg B, sp. 903. Krieger VIII, 1, 328.

20. marts 1874

Landstinget vedtager ikke anden forandring end udstemning af lønningslovbestemmelserne og den særlige lovs indbringelse med samme indhold: Krieger V, 355 og 357; jvf. 13/3-74.

25. marts 1874

Panserskibet: Forslag af Jessen og Tuxen om påbegyndelse af et panserskib til 2.3 mill. rdl. Rigsdagstid. 1873/74 landstinget sp. 940 og tillæg C. sp. 237 i I 4; jvf. finanslovsforslaget i tillæg A. sp. 125. Krieger V, 357.

De 7 af landstinget: Dagbogen 20/3-74. Krieger V, 357.

26. marts 1874

Madvigs ændringsforslag: Jvf. 27/3-1874. Rigsdagstid. 1873/74 landstinget sp. 1001 ff. og tillæg A. sp. 2173–2176. Ændringsforslaget forkastedes, rigsdagstid. 1873/74 landstinget sp. 1031.

27. marts 1874

Ændringsforslaget: Dette angår problemet om, hvorvidt det forslag om lønningstillæg, som landstinget havde udtaget af finansloven og forelagt i særlig lov, skulle ændres. Der var i dette spørgsmål uenighed mellem godsejere og national-liberale. Forslaget forkastedes. Jvf. dagbogen 16/3-74, 17/3-74, 20/3-74.

29. marts 1874

Ændringsforslag: Til finanslovsforslaget. Krieger V, 359.

Nellemanns optræden: Nellemann hørte til de 7 af landstinget, Krieger V, 357, jvf. dagbogen 17/3-1874.

31. marts 1874

Forslag om parlamentarisk kommission: Rigsdagstid. 1873/74 folketinget sp. 3244.

Finansudvalgets minoritets udtalelser i gårsmødet: Disse udtalelser var en undsigelse af regeringen. Rigsdagstid. 1873/74 folketinget sp. 3137–39, 3158–3162, 3168–3174, 3184 f., 3190.

1. april 1874

Den liden understøttelse ministeriet havde haft: Jvf. 9/6-74.

Madvigs forslag til revision af rigsdagsregnskab: Jvf. 20/3-1873.

26. april 1874

Kleins valg: Klein var 14/11-1873 i Ålborg blevet valgt til folketingsmand med 850 stemmer, mens modkandidaten havde 841. En klage over forskellige urigtigheder indsendtes, og folketinget nedsatte et udvalg til at undersøge klagen; betænkning afgaves 23/3-1874. Heri indstillede flertallet (venstre), at tinget skulle nægte godkendelse af valget. Dette skete; der udskreves nyt valg i Ålborg til 24/4 s. å. Klein genvalgtes. Rigsdagstid. 1873/74 tillæg B, sp. 705 ff., folketinget sp. 2942; Fædrelandet 25/4-1874 (nr. 95). Krieger VIII, 1, 327.

6. juni 1874

Ministeriets opløsning: Krieger V, 383.

9. juni 1874

Landstingsgodsejernes optræden: Jvf. dagbogen 6/3, 16/3, 17/3, 20/3, 25/3, 29/3, 31/3, 1/4-74 og Krieger V, 354, 355, 357, 359.

19. juli 1874

Haffner: Krieger VI, 5 f.

Worsaae: J. J. A. Worsaae blev minister for kirke- og undervisningsvæsenet i regeringen Fonnesbech, der d. 14/7-1874 afløste ministeriet Holstein-Holsteinborg.

30. september 1874

Kampmanns valg: Der var landstingsvalg 1/10-1874. Kampmann er ikke nævnt blandt de opstillede i 9. kreds. (Århus, Randers samt en del af Viborg amt.) Nordengård 274.

25. oktober 1874

Adresse til M. P. Bruun: Aarhus Stiftstidende 25/10-1874.

27. oktober 1874

M. P. Bruuns svar til deputationen: I dette svar forekom bl. a. »Hans politiske stræben havde altid gået ud på at finde den rette plads og søge styrke i den rette begrænsning; og at denne stræben ikke havde været uheldig, derom vidnede denne henvendelse.« Denne passus var blevet forvansket på en uheldig måde. Aarhus Stiftstidende 25/10-1874. – Fædrelandet 28/10-1874.

PERSONREGISTER

I registeret er der henvisninger til den indledende biografi (romertal),
dagbogen (datoer) og noterne (arabertal).

Spørgsmålstegn angiver tvivl om identifikationen.

Foruden almindelige data er også anført sådanne data og oplysninger,
som knytter sig til dagbogsteksten.

A

- Adeler, se Zytphen-Adeler.
- Adler, David Baruch (1826–78), grosserer, bankier, folketingsmand 1864–69, landstingsmand 1874–78, medlem af rigsrådets folketing 1864–66. 1861, jan. 21., 1864, maj 25., 26., juli 8., aug. 15., 1867, marts 27.
- Adolph, Johan David Stadfeldt (1813–91), købmand. 1857, dec. 19.
- Ahlmann, Nicolai (1809–90), proprietær, nordslesvigsk politiker. 1867, juli 15.
- Albert af Sachsen-Koburg (1819–61), prinsgemal i England, g. m. dronning Victoria. 1871, jan. 25.
- Albert Edward (som konge Edward d. 7.) (1841–1910), prins af Wales. 1864, marts 16., 1868, dec. 6., 1869, jan. 1., 4., 15.
- Alberti, Christian Carl (1814–90), overretsprokurator, folketingsmand 1849–90. 1866, maj 13.
- Alexander 2. (1818–81), kejser af Rusland 1855–81. 1867, maj. 28. – 236, 255.
- Alexander 3. (1845–94), kejser af Rusland 1881–94. 1866, juni 27., 1870, nov. 6.
- Alexandra (1844–1925), prinsesse af Danmark, g. m. prins Albert Edward (7.) af Wales. 1862, dec. 1., 1864, marts 16., 1867, marts 14., 24., sept. 20., 1868, jan. 8., dec. 6., 1869, jan. 1., 15. – 238.
- Alexis, Alexandrovič (1850–1908), storfyrste, søn af Alexander II. 1868, sept. 27. – 259.
- Algreen-Ussing, Frederik (1838–69), historisk forfatter, medstifter af Augustforeningen. 1865, maj 27., 29.
- Algreen-Ussing, Otto (1834–85), kancellist, senere kontorchef i justitsministeriet. 1865, maj 30.
- Algreen-Ussing, Tage (1797–1872), professor, generalprokurator, stænderdeputeret, 1840 borgerrepræsentant, 1844 borgmester i Kbh., medlem af rigsrådet 1856–66, 1861 medlem af kgl. kommissorium for Kreditforeningen af kjøbstadgrundejere i Nørrejylland. 1856, marts 3., 9., maj 26., 30., 1861, okt. 17., 1864, maj 18., 19., juli 6., 1865, jan. 29., 1866, febr. 9. (?).
- Andersen, postekspedient i Århus. 1864, apr. 29.
- Andersen, H. C. (1805–75), digter. XXXIX. – 1864, maj 25.
- Andræ, Carl Christopher Georg (1812–93), oberst, finansminister 1854–58, konsejlspræsident 1856–57, folketingsmand 1849–52, landstingsmand 1853–63, 1866–93, medlem af rigsrådet 1855–56. XXXIII, XXXIV. – 1856, marts 9., 21., 1857, dec. 10., 1858, febr. 19., 21., 23., 25., 1859, dec. 9., 26., 1860, jan. 5., febr. 9., 13., marts 10., 1862, febr. 28., okt. 4., nov. 3., 1863, apr. 22., dec. 3., 1864, jan. 10., 13., juni 27., juli 9., 22., 23., aug. 15., 20., 23., 29., nov. 1., dec. 21., 1865, febr. 24., marts 29., maj 26., okt. 9., 1866, apr. 16., 18., nov. 12., 1867, juli 11., 1868, febr.

- 19., apr. 21., 1869, okt. 4., 1873, okt. 6., 1874, marts 27. — 234, 246, 251.
- Ankier, se Ankiær.
- Ankiær, Stefan (1820–92), officer, direktør for kommandoen (departementschef) i krigsministeriet 1862–64, stabschef ved 2. generalkommando (Århus) fra apr. 1865, medlem af rigsrådet 1856–66, folketingsmand 1861–64 og 1872–76. 1858, marts 13., 1860, dec. 23., 1862, okt. 15., (Andkiær), 1863, jan. 17., 1864, febr. 28., 1865, febr. 1., 12., 21., 1866, febr. 10., apr. 16., 18., maj 8., 9., okt. 11., 1874, marts 13., 31. — 249, 251.
- Appel, Cornelius (1821–1901), lærer, genåbner Rødding højskole 1865, præst. 1864, juli 13., 1868, juli 4. — 236, 240.
- Arese, Francesco (d') (1805–81), greve, italiensk statsmand. 1864, juli 21.
- Augusta (1811–90), dronning af Preussen, kejserinde af Tyskland. 1864, sept. 30.
- Auvergne, se la Tour d'A.

B

- Baess, Hans Frederik (c. 1812–77), skrådermester, borgerrepræsentant i Århus. 1864, maj 2.
- Balan, Hermann Ludvig von (1812–74), preussisk gesandt i Kbh. 1859–63. 1862, marts 1., 1863, dec. 15. — 228.
- Bang, Chr. (1794–1870), cancelliråd, købmand, oliemøller, rådmænd i Århus. 1864, maj 2.
- Bang, Peter Georg (1797–1861), politiker og jurist, indenrigsminister 1848–49, finansminister 1851, kirke- og undervisningsminister ad interim 1851–52, definitivt 1852–53, premierminister 1854–55, konsejlspræsident 1855–56, indenrigsminister 1855–56, fællesindenrigsminister 1855–56, justitiarius i højesteret 1857–61, medlem af den grundlovgivende rigsforsamling 1848, folketingsmand 1852–53, 1855–56. 1856, marts 11. (?), juni 5., 1858, aug. 13., 1860, febr. 11., 12., 13., 1866, marts 20., 1867, dec. 24. — 216, 256.
- Barby, v., preussisk major. 1864, maj 5.
- Bardenfleth, Carl Emil (1807–57), stiftamtmand i Odense 1843–48, gehejmestatsminister 1848, justitsminister 1848–51, minister for Slesvig 1851–52, folketingsmand 1849–52, landstingsmand 1853–54, medlem af rigsrådet af 1854 og rigsrådet af 1855. 1856, marts 9., maj 30., 1867, dec. 24.
- Barfod, Poul Frederik (1811–96), historiker, bibliotekar, medlem af den grundlovgivende rigsforsamling 1848–49, folketingsmand 1849–66, valgt til rigsrådets folketing 1864 og 1865. 1859, dec. 3., 1865, jan. 27.
- Bargum, Ludolph Conrad Hannibal (1802–66), holstensk advokat, borgmester i Kiel 1862–64, medlem af rigsrådet. 1856, marts 1., 4., april 9., maj 26.
- Baring Brothers & Co., engelsk bankierfirma. 1868, jan. 24.
- Beck, Johan Vilhelm August (1808–85), gårdejer (Visby ved Tønder), landstingsmand 1859–66. 1864, jan. 25., 1865, jan. 14., 16.
- Bech, Hans Charles Johannes (1817–

- 90), officer, folketingsmand 1858–64. B. var 1864 oberstløjtnant. 1859, dec. 8., 1864, marts 11., (oberst Beck).
- Bendix, fru. 1864, juni 10. Muligvis Julie Bendix, f. Meyer, g. m. M. P. V. Bendix (1809–87), provst ved Frue Kirke i Århus 1861–69.
- Benedetti, Vincent (1817–1900), greve, fransk diplomat, gesandt i Torino 1861–64, i Berlin 1864–70. 1867, marts 13., juli 15.
- Berckemeyer, Ernst Philipp (1808–79), ejer af godset Thurow, landråd i Lauenborg 1854, medlem af rigsrådet. 1856, maj 30.
- Berg, Carl Anton Christian (1827–97), proprietær (Store Vejlegård), landvæsenskommissær, medlem af landstinget 1871–82. 1874, marts 25., 27.
- Berling, Johan Carl Ernst (1812–71), bogtrykker, kammerherre, Frederik 7.s privatsekretær. 1859, okt. 11., 20., nov. 28., 30., dec. 4., 24., 1860, jan. 1., 2., febr. 13. – 218.
- Berner, se Berner-Schilden, Gustaw.
- Berner-Schilden, Gustaw Alexander (1823–89), ritmester, kammerherre. 1865, marts 24., nov. 11.
- Beust, Friederich Ferdinand (1809–86), greve, tysk og østrigsk statsmand, østrigsk udenrigsminister 1867–71. 1868, okt. 20.
- Bierring, se Bjerring.
- Bille, Carl Steen Andersen (1828–98), redaktør af Dagbladet 1851–72, folketingsmand 1861–80, chargé d'affaires og generalkonsul i Washington 1880, ministerresident s. st. 1881–84, amtmand over Holbæk amt 1886–98, kammerherre 1884. 1860, aug. 13., 1862, okt. 15., 25. (evt. St. Bille), nov. 7., 1863, nov. 25., 1864, jan. 14., febr. 6., apr. 7., 22., juli 8., 9., okt. 19., 22., 1865, febr. 13., 18., marts 18., 21., 24., april 7., okt. 18., 1866, marts 1., 20., maj 4., 1867, jan. 10., febr. 6., 8., 1868, febr. 25., 1873, febr. 4., 1874, jan. 10. – 239, 244, 251, 253, 257.
- Bille, Frantz Ernst (1832–1918), legationssekretær i Frankfurt 1861–67, chargé d'affaires i Washington 1867–69, ministerresident i Washington 1869–72, gesandt i Stockholm 1872–90, i London 1890–1908. 1863, dec. 13., 1867, juni 29., 1869, febr. 3.
- Bille, Steen Andersen (1797–1883), admiral, marineminister 1852–54, 1860–63. 1860, febr. 21., 1862, okt. 25. (se endv. C. St. A. Bille), okt. 29., 1865, marts 3., 1867, jan. 22.
- Bille, Torben (1819–83), dr. jur., legationssekretær i Berlin 1851–52, i London 1852, i Washington 1852–54, chargé d'affaires og generalkonsul s. st. 1854–57, ministerresident i Belgien og Nederlandene 1857–60, gesandt i London 1860–64. 1863, jan. 17., 1864, okt. 25. – 239.
- Bille-Brahe, formentlig Johan Christian (1819–99), stiftamtmand i Skanderborg. 1864, juni 21., 1865, okt. 13.
- Birch, Carl Christian (1820–1903), auktionsdirektør. 1865, febr. 13., april 12.
- Birkedal, Schöller Parelius Vilhelm (1809–92), præst, medlem af rigsrådets folketing 1864–66. 1865, marts 13., sept. 4., okt. 9., dec. 11., 1866, jan. 17. – 245, 248, 249, 257.
- Bismarck, Otto v. (1815–98), fyrste, preussisk statsmand. 1862, okt. 15., 1863, jan. 13., okt. 19., 30., 31., nov. 17., 1864, juli 23., okt. 25., dec. 2., 1865, febr. 27., marts 14., 17., 18., 20., 24., 1866, apr. 28., aug. 27., 1867, jan. 19., marts 13., apr. 11. – 228, 255.

- Bissen, Herman Vilhelm (1798–1868), billedhugger. 1864, juli 10.
- Bjerring, Vilhelm Jacob (1805–79), professor, landstingsmand 1850–74. 1857, okt. 6., 1860, marts 21., 28., 30., 1862, okt. 4., dec. 20., 1863, sept. 21., 1864, marts 12., juni 30., juli 10., 13., 1865, jan. 7., febr. 27., nov. 30., dec. 13., 1866, febr. 9., apr. 18., nov. 12., 13., 1867, jan. 10., juni 28., 29., 1868, maj 19., 1874, marts 25. – 236.
- Bjørnbak, Lars Nielsen (1824–78), højskolemand, redaktør af Aarhus Amtstidende, politiker. 1862, aug. 7., 1866, okt. 17., 1867, okt. 21., 1873, nov. 14.
- Björnsterne, Oscar Magnus Frederik (1819–1905), greve, svensk gesandt i Kbh. 1864–65. 1865, dec. 12., 13., 15. – 248.
- Blechingberg, Andreas Louis (1805–80), bogholder i Nationalbanken. 1857, dec. 7.
- Blechingberg, Otto Carl (1800–63), generalfiskal, medlem af landstinget 1850–53. 1860, jan. 5. (?).
- Blixen, se Blixen-Finecke.
- Blixen-Finecke, Carl Frederik Axel Brov (1822–73), baron, udenrigsminister og minister for Slesvig ad interim 1859–60, folketingsmand 1851–52, 1858–61, 1862–64, medlem af rigsrådet 1862–64. 1859, nov. 30., dec. 16., 23., 24., 25., 26., 1860, jan. 4., 12., febr. 13., 17., 22., 29., juli 14., okt. 31., nov. 21., 1861, jan. 12., okt. 14., dec. 26., 1862, febr. 1., okt. 9., 15., 22., 1863, jan. 10., 11., 13., 17., apr. 24., okt. 19., 30., nov. 20., 30., 1864, maj 19., juni 30., juli 7., 8., 1865, marts 24., apr. 3., sept. 13., okt. 9., 11., 13., 30., 1866, apr. 12., 28., maj 10., 1867, apr. 18., 29., maj 1., juni 1., juli 1. – 219, 226, 227, 228, 244, 250.
- Blome, Adolf Frederik (1798–1875), baron til Heiligenstedten, diplomat, stænderdeputeret, medlem af rigsrådet. 1856, marts 24.
- Bluhme, Christian Albrecht (1794–1866), præsident i generaltoldkammeret, handelsminister 1848, udenrigsminister 1851–54, premierminister 1852–53, konsejlspræsident og udenrigsminister 1864–65, medlem af rigsrådet. 1856, marts 15., 1858, febr. 20., 22., 1860, jan. 5., febr. 10., 11., 13., 1863, nov. 16., dec. 3., 1864, juli 6., 9., 11., 21., 22., 30., aug. 1., 5., 10., 15., dec. 7., 9., 11., 19., 1865, febr. 24., 27., marts 3., 14., 17., 18., 22., 28., apr. 23., juni 25.–27., okt. 29., 30., nov. 3., 8., 21. – 235, 238, 247.
- Blædel, Bolette Charlotte (1808–80), g. m. provst L. Blædel. 1867, juli 15.
- Blædel, Ludvig (1809–79), provst i Nustrup, broder til Nikolaj Gottlieb Blædel, se denne. 1867, juli 15.
- Blædel, Nicolai Gottlieb (1816–79), præst ved Garnisons Kirke i København, broder til provst L. Blædel, se denne. 1867, juli 15.
- Bonne, Jens Christian (1815–1906), proprietær (Gammellund), medlem af rigsrådet, folketingsmand 1858–64, landstingsmand 1866–78 og 1880–86. 1865, okt. 16., 18., 21., 1872, febr. 20., 1874, marts 25.
- Borgen, Vilhelm August (1801–84), skoledirektør, landstingsmand 1849–66, kultusminister 1859–60. XXXIV. – 1860, okt. 1., 1862, okt. 4., 1863, jan. 8., sept. 21.
- Borup, Vilhelm Ferdinand (1837–1924), stenograf i landstinget, senere borgmester i Holstebro og herredsfo-

- ged i Andst-Slaugs herred. 1869, sept. 20.
- Bramhelt, Christian Frederik (1815–69), major. 1866, nov. 25.
- Brammer, Gerhard Peter (1801–84), biskop i Århus 1845–81. 1867, juni 16., aug. 10.
- Brasch, Nikolaj Edinger Balle (1817–1884), købmand og konsul i Hobro, landstingsmand 1858–63, 1866–84. 1860, marts 23., 1870, jan. 19., maj 23., 1872, marts 28., 1874, marts 13., okt. 25. – 264.
- Brassey, Thomas (1805–70), engelsk ingeniør. 1866, dec. 4., 5., 6. – 222.
- Bredstrup, se Bræstrup.
- Bregendahl, Laurids Nørgård (1811–72), overretsassessor, formand for Kreditforeningen af jyske landejendomsbesiddere 1850–72, folketingsmand 1849–72, formand i tinget 1859–70, 1856 valgte B. til rigsrådet, 1864 og 1865 til rigsrådets folketing. XX, XXXIX. 1856, marts 1., 6., 15., 28., apr. 9., 1858, febr. 1., 23., 25., 26., marts 8., 13., apr. 26., nov. 1., 1859, dec. 5., 8., 16., 25., 1860, jan. 15., 31., febr. 9., 11., 13., okt. 4., 5., 31., dec. 9., 11., 1861, jan. 12., 21., 26., febr. 6., okt. 17., 1862, okt. 13., 15., 16., 25., nov. 2., 6., dec. 5., 19., 1863, jan. 1., 13., 17., sept. 21., okt. 14., 17., 18., nov. 20., 30., dec. 2., 1864, jan. 10., 11., 13., 14., 15., febr. 6., 7., 11., 12., 17., 23., 26., marts 13., 14., 16., 17., 19., maj 21., 29., juni 15., 24., juli 7., 8., 9., 11., 21., 22., 30., aug. 3., 5., 17., 27., sept. 4., okt. 13., 22., 24., 29., nov. 1., 3., 5., 18., 26., dec. 2., 7., 10., 14., 18., 19., 1865, jan. 1., 3., 7., febr. 16., marts 7., 9., 18., 24., 30., april 23., juni 25.–27., aug. 28., sept. 6., 7., 12., 14., okt. 2., 9., 11., 24., 26., 30., nov. 5., 30., dec. 9., 12., 1866, febr. 21., marts 1., apr. 4., maj 10., juli 5., 31., okt. 24., nov. 11., 12., 24., 1867, jan. 9., marts 12., 14., 25., apr. 18., maj 1., 24., 26., 28., juni 1., 17., 29., juli 1., 10., okt. 8., 1868, febr. 10., 28., marts 31., apr. 24., maj 19., okt. 20., dec. 6., 1869, jan. 15., febr. 20., aug. 10., sept. 18., 1870, apr. 27., maj 4., 18., 28., okt. 3., 1871, dec. 16.
- Breinholt, Niels Buch (1832–1917), proprietær (Vestervig Nedergård), landstingsmand 1870–1910. 1861, jan. 21. (?), 1874, marts 25.
- Brenner von Felsack, Adolph Maria (1814–83), baron, østrigsk gesandt i København 1860–63. 1863, dec. 15.
- Bretton, Lucas Peter v. (1797–1880), baron (Stårupgård), stiftamtmand i Viborg 1842–66, formand for Hypotek-låneforeningen af landejendomsbesiddere i Nørrejylland 1858. 1864, apr. 12., maj 13., juni 15., juli 25., sept. 11., 1866, aug. 27. – 231, 237, 252.
- Brinck-Seidelin, Johan Christian (1825–1908), proprietær (Østergård), medlem af rigsrådet, medlem af landstinget 1866–75. 1874, marts 25., 27.
- Brix, Christian Carl (1820–1908), skolebestyrer, folketingsmand 1866–87, landstingsmand 1863–66, valgt til rigsrådets folketing 1864 og 1865. 1861, jan. 21., 1864, jan. 14., juni 25., 1874, juli 19. – 234.
- Broberg, Christian August (1811–86), grosserer, folketingsmand 1849–51 og 1854–56, landstingsmand 1882–86, medlem af rigsrådets landsting. XXIX. – 1859, dec. 8., 10., 25., 1860, jan. 2., 5., 1863, apr. 30., 1868, jan. 24.
- Brock, Gustav Edvard (1816–78), højesteretsadvokat, landstingsmand

- 1860–78. 1861, dec. 19., 1862, dec. 17., 1863, sept. 21., 1864, jan. 14., febr. 16., 17., marts 14., 21., aug. 17., okt. 3., 1865, jan. 7., 19., marts 29., okt. 2. (?), nov. 29., 1866, dec. 6., 1867, jan. 10., febr. 8., apr. 28., maj 7., 1868, jan. 24., apr. 21., 25., 1869, febr. 24., 1874, marts 13., 17., 25., 26., 27.
- Brockdorff, Christian Christoffer Nikolaus Magnus v. (1798–1877), mølller i Amølle, landstingsmand 1859–66. 1865, marts 13., nov. 30. – 243.
- Brockenhuus-Schack, Ludvig Frederik Henrik (1825–1906), greve, amtmand i Tønder og Løgumkloster amter 1860–64, i Svendborg amt 1867–1905. 1865, juni 15. (?).
- Broge, Hans (1822–1908), købmand i Århus, kongevalgt medlem af rigsrådets landsting. XXXVIII. – 1861, maj 16., aug. 12., 1863, dec. 25., 1864, marts 12., apr. 27., maj 2., 10., 12., 16., 21., 25., 26., 28., juni 18., 22., 26., juli 12., 14., aug. 11., 1865, maj 27., okt. 17., 1866, aug. 21., 1869, jan. 20., 1874, okt. 25.
- Broge, Henrik Wilhelm (1819–1907), grosserer i Hamborg. 1864, juli 14.
- Bruun, Bertel (1767–1827), købmand, klædesfabrikant, rådmand i Fredericia, justitsråd. Ejer af Asmild kloster, Bruunshåb m. m. XII.
- Bruun, Ellen Charlotte (f. 1861). 1866, marts 28. – 250.
- Bruun, Gottlieb Franciscus Schønheyder (1825–1901), landmand, landmåler. 1874, juni 28. (?).
- Bruun, Hans Brøchner (1793–1863), købmand i Assens, medlem af stænderforsamlingen i Roskilde 1835–48, af den grundlovgivende rigsforsamling 1848–49. XIII.
- Bruun, Johs. Ivar (1795–1836), fabri-
- kant, ejer af fabrikken Bruunshåb. XII.
- Bruun, Magdalene Barbara (1768–1831), f. Brøchner, g. m. Bertel Bruun. XII.
- Bruun, Magdalene Barbara (1821–1901), gift med M. P. Bruun. XXVI, XXVIII, XXXXI. – 1860, okt. 1., 1865, aug. 25., nov. 18., 1866, marts 28., 1867, apr. 23.
- Bruun, Oline Cecile (1797–1875), f. Plum, Mads Pagh Bruuns svigermøder. 1864, marts 10., 16.
- Bruun, Peter Daniel (1796–1864), højesteretsassessor, medlem af den grundlovgivende rigsforsamling 1848–49, landstingsmand 1849–62, formand for tinget 1849–62, medlem af rigsrådet 1855–63. XIII, XIV, XVI, XXV, XXXIV. – 1856, marts 9., 24., maj 26., 1858, febr. 1., 21., 23., 25., 26., marts 13., 1859, nov. 10., 29., dec. 25., 1860, jan. 16., febr. 9., 12., 13., 26., 29., marts 10., 30., okt. 1., 31., dec. 8., 1861, nov. 14., dec. 26., 1862, aug. 7., dec. 25., 1863, sept. 21., 1864, jan. 8., juni 8.
- Bræstrup, Christian Jacob Cosmus (1789–1870), politidirektør i Kbh. 1834–63, overpræsident s. st. 1864–70, justits-, kirke- og undervisningsminister 1865. 1860, jan. 15., 1863, maj 10., 1864, okt. 27., 1865, apr. 5., sept. 7., 1868, dec. 18., 1869, aug. 11. – 244.
- Brøchner, C. C. (f. 1814), købmand i Hull. XVII.
- Buch, Peter Christian Nouvel (1816–1904), overretsassessor i Viborg 1847, højesteretsassessor 1861, justitiarius s. st. 1880–97. 1860, aug. 5., sept. 24., 1861, aug. 12., okt. 17., 1863, dec. 10., 1864, maj 5., juli 8.
- Buchheister, Heinrich Carl Ludvig

- (1825–1906), redaktør af Berl. Tid. 1861–64. 1864, aug. 27.
- Burchardi, Georg Christian (1795–1882), dr. jur., professor i Kiel, overappellationsråd, stænderdeputeret, medlem af rigsrådet 1854–61. 1856, maj 30.
- Bülow, Bernhard Ernst v. (1815–79), dansk gesandt i Frankfurt a. M. 1849–62, 1873–79 tysk udenrigsminister. 1858, apr. 26., 1860, marts 10. – 217, 220.
- Bülow, Frants Christopher von (1769–1844), generalløjtnant, generaladjutant hos Frederik 6. 1858, febr. 23., 1868, febr. 19.
- Bülow, Johan von (1751–1828), godsejer (Sanderumgård), hofmarskal. 1865, apr. 15.
- Bülow, Valdemar Emil Adalbert v. (1823–81), ritmester, g. m. Marie Elisa Ingerslev, søster til H. P. Ingerslev. 1859, okt. 20.

C

- Cadore, Louis-Marie-Camille-Nompère de (1827–82), greve af Champagne, hertug af Cadore. 1870, okt. 8., 12., 13., nov. 6. – 263.
- Carl, se også Karl.
- Carl (1813–78), hertug af Glücksborg, Christian 9.s broder. 1863, dec. 19., 1864, jan. 23. – 229.
- Carlsen, Hans Rasmussen (1810–87), godsejer (Gl. Køgegård), indenrigsminister 1864, folketingsmand 1866–69, landstingsmand 1859–66 og 1870–87, medlem af rigsrådet 1855–64. 1856, marts 3., 15., maj 30., 1858, febr. 1., marts 13., 1859, sept. 29., nov. 8., 16., dec. 5., 23., 1860, febr. 9., 13., 22., marts 10., 28., okt. 2., 10., dec. 8., 1861, jan. 12., okt. 13., 14., nov. 14., dec. 1., 1862, nov. 15., dec. 17., 1863, jan. 8., sept. 30., okt. 20., 30., 1864, jan. 12., 25., febr. 7., 8., 9., 11., 12., marts 1., 7., 9., 13., 17., maj 19., juni 8., 15., 25., 28., 30., juli 6., 7., 8., 9., aug. 1., okt. 13., 19., nov. 6., 7., 10., 1865, jan. 7., 9., 25., febr. 6., 16., 24., marts 3., 13., 22., 24., 27., 29., 30., apr. 1., 3., 4., 5., sept. 13., okt. 9., 30., nov. 21., 1866, jan. 23., febr. 3., 19., apr. 12., 28., maj 4., 13., nov. 11., 20., dec. 3., 4., 1867, jan. 3., 19., marts 27., apr. 29., okt. 8., 1868, jan. 3., 28., marts 13., 31., 1869, febr. 26., 1871, jan. 27., 1872, febr. 18. – 224, 240, 242, 244, 251, 253, 264.
- Carmathen lady, hofdame hos Alexandra, prinsesse af Wales. 1868, dec. 6.
- Caroline Amalie (1796–1881), Christian 8.'s gemalinde. 1865, dec. 11.
- Casse, formentlig Peter Frederik Engelbrecht (1837–1920), prokurator fra 1868. 1861, jan. 21.
- Casse, Andreas Lorenz (1803–86), dr. jur. justitiarius i overretten, etatsråd, justitsminister 1860–64, folketingsmand 1852–54, 1861–81, valgt til rigsrådets folketing 1864 og 1865. 1860, febr. 21., marts 30., 1861, febr. 17., 1864, jan. 10., febr. 6., 7., juli 8., 1865, jan. 29., 1866, nov. 11., 14., 1868, febr. 7., marts 31.
- Castenschiold, Gustav (1815–1886), officer. 1864, marts 31.
- Castenschiold, Jørgen Frederik Johannes Grevenkop (1804–74), kammerherre, godsejer (Store og Lille Frederikslund), kongevalgt landstingsmand 1866–74, medlem af rigsrådet. 1865, marts 24., sept. 14., okt. 11.,

- 12., 1868, marts 26., apr. 27., 1870, maj 28.
- Cecil, Robert (1830–1903), 3. marquis af Salisbury, engelsk statsmand. – 232.
- Cederfeld de Simonsen, Hans Christian Joachim (1817–1906), amtmand over Svendborg amt 1856–67, medlem af den grundlovgivende rigsforsamling, landstingsmand 1878–86. 1865, sept. 7.
- Charlotte (1789–1864), prinsesse af Danmark, gift med landgreve Wilhelm af Hessen. 1864, aug. 2. – 237.
- Christensen, Balthazar Matthias (1802–82), overretsprokurator, folketingsmand 1849–53, 1866–73, 1875–82, landstingsmand 1853–66, landstingsvalgt medlem af rigsrådet af 1855, medlem af rigsrådets folketing 1864–65. 1857, okt. 7., 1859, nov. 28., 29., 1860, jan. 1., 1861, jan. 12., dec. 26., 1862, febr. 1., okt. 9., 13., dec. 17., 19., 1863, jan. 22., apr. 24., sept. 22., okt. 20., 1864, jan. 14., febr. 7., 12., 1865, apr. 5. – 224, 225, 229, 244.
- Christian 8. (1786–1848), konge af Danmark 1839–48. XIII, XIV, XV. – 1863, nov. 22.
- Christian 9. (1818–1906), konge af Danmark 1863–1906. XXXV, XXXVII, XXXVIII. – 1858, febr. 26., 1859, dec. 8., 25., 26., 1860, jan. 9., 15., 1861, febr. 17., 1863, marts 2., nov. 13., 14., 16., 17., 18., 20., 25., dec. 23., 3., 7., 13., 31., 1864, jan. 8., 10., 11., 12., 14., 15., 31., febr. 2., 6., 8., 16., 25., 27., marts 1., 7., 10., 11., 14., 16., 21., juni 15., 24., 27., 30., juli 6., 7., 8., 9., 10., 11., 21., 24., 30., aug., 1., 2., 3., 6., 10., 13., 17., 24., sept. 1., 4., 13., okt. 1., 25., 31., nov. 10., 11., 15., 18., 26., dec. 11. (kongefamilien), 22., 24., 1865, jan. 1., 3., 6., 7., febr. 1., 6., 7., 16., marts 9., 22., 24., 29., 30., apr. 8., 11., 13., 21., 23., maj 5., juli 15., aug. 28., sept. 4., 7., 10., 13., 14., okt. 28., 29., nov. 2., 3., 6., 11., 22., 28., 1866, jan. 1., 7., 25., febr. 4., 9., 10., 19., 24., marts 1., 17., 20., apr. 5., 8., 12., 14., 16., maj 4., 7., juni 27., juli 5., 6., aug. 27., nov. 12., 13., 17., 26., 1867, jan. 10., 22., 25., febr. 6., 8., marts 12., 14., 24., 25., apr. 17., maj 3., 8., 24., 25., 26., 29. (kongehuset), juni 14., 17., juli 10., 12., 15., aug. 10., 13., sept. 20., okt. 4., 7., 8., 9., 22., 1868, jan. 1., 8., 28., febr. 7., 25., 28., marts 2., 9., 13., 26., 31., apr. 8., 22., maj 1., 11., 18., okt. 5., 16., 21., dec. 6. (kongehuset), 13., 1869, jan. 4., 8. (kongehuset), 15., 30., febr. 26., marts 1., aug. 11. (kongehuset), sept. 18. (kongefamilien), 20. (kongehuset), 1870, jan. 19., maj 23., 24., 26., 1871, jan. 25., okt. 16., 1872, dec. 27., 1873, apr. 1., 4., dec. 24., 1874, jan. 7., 12., 14., marts 10., 17., 26., apr. 26., juni 28. – 219, 222, 233, 234, 235, 239, 241, 252, 257, 265, 266.
- Clausen, Henrik Nicolai (1793–1877), professor, minister u. p. 1848–51, medlem af den grundlovgivende rigsforsamling 1848, folketingsmand 1849–53, landstingsmand 1853–54 og 1855–63 medlem af rigsrådet af 1855 og valgt til rigsrådets landsting 1864. 1856, marts 6., 1858, febr. 1., 19., 23., 25., marts 3., 1859, dec. 9., 1860, jan. 1., 2., febr. 9., 13., marts 10., 1861, jan. 12., apr. 11., dec. 19., 1862, okt. 15., dec. 15., 1863, jan. 28., apr. 24., 1864, juli 5., aug. 3., 1865, juni 15., nov. 26., 1866, dec. 1., 1868, jan. 1. – 224, 225, 226, 236, 252.

- Cobden, Richard (1804–65), engelsk politiker. 1865, apr. 5.
Constantin, se Konstantin.
- Crone, Vilhelm Christopher (1813–87), politidirektør i Kbh. 1863–87. 1863, nov. 13.
Crüger, se Krüger.

D

- Dagmar (1847–1929), prinsesse af Danmark, kejserinde af Rusland under navn af Maria Feodorovna, g. m. Alexander III. 28. sept. 1864 blev hun forlovet med storfyrst Nikolaj, d. 1865. 1864, nov. 26., 1866, nov. 26., 1867, okt. 4. – 239.
- Dahl, Carl Bodilius August (1810–70), departementsdirektør i indenrigsministeriet 1850–62, amtmand i Vejle 1862–68, stiftamtmand i Århus 1868–70. 1856, juni 5., 1859, nov. 8., (Carl D.), 1860, dec. 23., 1861, jan. 2., 1864, marts 11., 13. (evt. T. C. Dahl).
- Dahl, Jens Christian (1815–84), oberst, adjutant hos Chr. 9. 1866, marts 1.
- Dahl, Johs. (1775–1815), kaptajn, landinspektør. XVI.
- Dahl, Torkild Christian (1807–72), godsejer (Moesgård), overretsprokurator, departementsdirektør 1855–57, stiftamtmand i Århus Stift 1857–68, medlem af den grundlovgivende rigsforsamling 1848–49, landstingsmand 1849–53 og 1855–58, medlem af rigsrådet 1856–61. XVI, XVII, XVIII, XIX, XX, XXIII, XXIV, XXV, XXVI, XXVII, XXXII, XXXV, XXXVII, XXXVIII, XL. – 1856, marts 1., 12., juni 5., 1857, okt. 6., 1858, febr. 1., 21., 23., 25., 26., 27., marts 13., aug. 13., 1859, dec. 4., 24., 1860, jan. 6., febr. 10., 21., okt. 5., 1861, sept. 10., 1863, marts 2., dec. 3., 18., 1864, marts 11., maj 20., 23., 27., juni 15., 19., sept. 4., 13., (muligvis Carl Dahl, der er omtalt d. 11.), 29., dec. 24., 1865, apr. 21., nov., 11., 1866, juni 27., juli 27., dec. 17., 1867, aug. 10., okt. 4., 1869, sept. 20.
- Dahlerup, Carl Emil (1813–90), amtmand på Færøerne 1849–61, medlem af den grundlovgivende rigsforsamling 1848–49, landstingsmand 1855–63. 1857, okt. 6., (muligvis Lars Dahlerup).
- Dahlerup, Lars Christian (1799–1876), apoteker, landstingsmand 1855–58. 1857, okt. 6. (muligvis Carl Emil Dahlerup).
- Dahlstrøm, Frederik Christian Emil (1815–94), stiftamtmand i Ålborg 1856–86, medlem af rigsrådet. 1864, maj 20., 29., juni 7., dec. 9., 1869, sept. 18. – 232.
- Dalgas, Enrico Mylius (1828–94), kaptajn, folketingsmand 1876. 1863, dec. 10., 1864, apr. 12., 16., 1874, juni 9.
- Dalgas, Mette Marie (1857–1952). XXVII, XXVIII.
- Dam, Philip Rasch (1823–1900), kaptajn, borgmester, folketingsmand for Bornholms amts 2. kreds 1857–92, medlem af rigsrådets folketing 1863–66. 1861, nov. 1. – 252.
- Daniel og Daniel Br., se Bruun, Peter Daniel.
- Danmark, konge af, se Christian 9., Frederik 7., dronning af, se Louise af Hessen, prins, se Georg (Vilhelm), enkedronning, se Caroline Amalie,

- (arve)prins, se Ferdinand og Christian (9).
- Danner, Louise (1815–74), lensgrevinde af D. (tidligere Louise Rasmussen). XXXVI, XXXVII. – 1858, aug. 13., 1859, okt. 20., dec. 24., 31., 1860, jan. 2., febr. 13., 1861, febr. 6., 1862, sept. 3., okt. 9., nov. 2., 1863, jan. 1., 28.
- Danneskiold-Samsøe, Christian Conrad Sophus (1836–1908), greve, overskænk, chef for Det kongelige Teater, hofchef hos kronprins Frederik 1869–76. 1866, jan. 1., marts 1., nov. 26. (?), 1868, marts 11. – 248.
- Danneskiold-Samsøe, Sophus (1804–94), greve, generalpostdirektør. 1864, apr. 8.
- David, Christian Georg Nathan (1793–1874), professor, direktør i Nationalbanken, chef for det statistiske bureau, finansminister 1864–65, folketingsmand 1849–52, landstingsmand 1866–70, medlem af rigsrådet 1854–66. XXXV. – 1856, marts 3., 9., 1858, febr. 20., 1859, dec. 17., 1860, jan. 2., 1863, maj 8., 10., 1864, juli 6., 9., 11., 30., aug. 2., 4., 11., 24., okt. 22., 31., nov. 7., 18., dec. 2., 8., 11., 12., 16., 19., 22., 1865, jan. 19., febr. 2., 17., 18., 24., marts 3., 9., 18., 21., 22., 24., 28., apr. 5., 7., 1865, apr. 11., 14., sept. 4., 7., okt. 21., 24., nov. 2., 4., 8., 1866, marts 17., nov. 13., dec. 1., 1868, jan. 8., apr. 3., 21., maj 20., 1870, febr. 25. – 240, 242, 243, 247, 258, 259.
- Davis, se Davy.
- Davy, Humphrey, skotsk ingeniør. 1871, nov. 12. – 263.
- Derby, jarl af, se Stanley.
- Dessau, David (1819–93), rigsdagens bureauchef. 1862, okt. 15., 17., 1864, dec. 10., 1865, juni 25.–27., 1868, juli 6., 1869, marts 1.
- Dinesen, Adolph Wilhelm (1807–76), godsejer, officer, folketingsmand 1854–55, kammerherre 1858. 1864, marts 6., 7., 11.
- Dinesen, Lars (1838–1915), gårdbestyrer, folketingsmand 1864–1913. 1874, marts 13., 31.
- Dirckinck-Holmfeld, Johan Carl Daniel Ulysses (1801–77), baron, amtsforvalter i Pinneberg, chargé d' affaires i Hansestæderne m. m. 1849–56, gesandt i Paris 1856–60, i Frankfurt 1862–64. 1863, nov. 3.
- Dockum, Charles Edouard van (1804–1893), admiral, marineminister 1850–52, 1866–67, gesandt i London 1857–1860. 1860, febr. 10., 1865, nov. 30.
- Doria di Prella, Rodrigues, greve, italiensk gesandt i København 1863–66. 1864, febr. 11.
- Dotézac, André-Vincent-Adolphe (1808–89), fransk gesandt i Kbh. 1848–59 og 1860–69. 1861, jan. 21., 1864, febr. 11., juli 21., 1865, marts 14., aug. 28., 1866, nov. 17., 1867, apr. 18.
- Dreier, se Drejer.
- Drejer, Carl Peter Frederik (1808–71), proprietær, landstingsmand 1850–66, medlem af rigsrådet 1855–63, af rigsrådets folketing 1864–66. 1858, marts 13., 1859, dec. 5., 7., 1860, marts 28., okt. 3., 1861, okt. 7., 1862, nov. 15.
- Drescher, Martin Christian (1834–1916), skibsfører. 1868, juli 4.
- Dresing, Frederik Nicolai (1823–94), cand. jur., proprietær (Voerbjærggård), folketingsmand 1861–66, landstingsmand 1866–94. 1870, dec. 8., 1872, febr. 20., 1874, marts 17., 25., 27.
- Drewsen, Michael (1804–74), fabrik-ejer, medlem af den grundlovgivende rigsforsamling 1848–49, folketings-

mand 1849-51, 1854-55. 1856, apr. 9.
 Dreyer, Johan Christopher Frederik (1814-98), general, vej- og jernbaneingeniør, krigs- og marineminister 1877-79. 1861, juni 26., 1864, febr. 10., 1867, juni 27.

Drouyn de Lhuys, Edouard (1805-81), fransk statsmand, udenrigsminister 1848-49, 1851, 1852-55, 1862-66. 1864, juli 9., okt. 24., 1865, febr. 27., marts 14., 17., 18., 1866, nov. 13.
 du Plat, se Plat.

E

Edward, se Albert Edward.
 Ellenborough, Edward Law, 1. jarl af (1790-1871), engelsk statsmand. 1863, maj 11.
 Ellermann, formentlig H. M. (1823-93), købmd. i Århus. 1870, aug. 7.
 Elmquist, Adolph Frederik (1788-1868), bogtrykker, redaktør af Aarh. Stiftst., overkrigskommisær. 1865, apr. 21. - 245.
 Eriksen, Lars (1825-98), væver, folketingsmand 1864-69, landstingsmand 1870-94. 1872, febr. 23. - 265.
 Erlander, Raphael von (1806-78), friherre, tysk finansmand. 1865, jan. 16., marts 20.
 Estrup, Christen (1790-1868), konferensråd, borgmester i Odense 1848-60. 1864, okt. 9. - 239.
 Estrup, Jacob Brønnum Scavenius

(1825-1913), godsejer, folketingsmand 1854-55, medlem af rigsrådet 1864-66, landstingsmand 1866-98 og (kongevalgt) 1900-13, indenrigsminister 1865-69, konsejlspræsident og finansminister 1875-94. 1863, dec. 31. (?), 1864, jan. 7., marts 12., juni 30., juli 2., 7., 14., nov. 15., 1865, marts 29., okt. 11., 17., 18., 21., nov. 2., 4., 1866, febr. 25., juni 23., okt. 10., nov. 17., 1867, jan. 9., marts 19., juni 27., 1868, marts 4., 5., 7., 28., apr. 22., 1869, febr. 20., maj 10., sept. 18., 1870, febr. 25., maj 21., 23., 1871, marts 3., 1873, marts 23., apr. 1., 1874, marts 6., 17., 20., juni 28. - 253, 258, 261.
 Ewers, baron, russisk statsråd. 1864, jan. 10.

F

Faber, Peter Christian Frederik (1810-77), telegrafdirektør, forfatter. 1864, juni 29.
 Fabricius, Lars S. (1805-80), kammerråd, kasserer i Nationalbanken i Århus. 1864, maj 26.
 Fabvier, Charles-Nicolas (1785-1855), fransk general. 1864, juli 31.
 Falbe, Christian Frederik (1828-96), kaptajn, legationssekretær i Wien

1854-58, i London 1858-63, gesandt i Madrid 1863-66, i Wien 1865-80, i London 1880-90. 1868, jan. 8., okt. 20.
 Falckenstein, se Vogel v. Falckenstein.
 Fallesen, Morten Edvard (1817-94), oberst, teaterchef, medlem af folketinget 1859-69, af landstinget 1874-82. 1859, dec. 8., 1864, maj 19., 1869, febr. 3.

- Faurouchou, Anders (1815–82), proprietær, landstingsmand 1855–63 og 1865–66, valgt til rigsrådets lands-
ting 1865. 1860, marts 23., sept. 24.
- Faye, Jørgen Breder (1823–1908), norsk bankdirektør, medlem af stor-
tinget 1854, 1857–58, 1865–66 og
1868–69. 1869, juni 7.
- Felsack, se Brenner v. Felsack.
- Fenger, Carl Emil (1814–84), profes-
sor i medicin, direktør for landbo-
højskolen, borgmester i Kbh. 1875–
84, finansminister 1859, 1860–63,
1870–72, folketingsmand 1849–52,
1861–76, medlem af rigsrådet 1855–
66, borgerrepræsentant 1868–75.
1858, febr. 21., 22., 23., 1859, dec.
8., 1860, febr. 20., 21., 1862, marts
31., april 1., 2., dec. 19., 1863, april
25., maj 5., aug. 5., okt. 16., 18.,
dec. 7., 10., 1864, jan. 8., 10., maj
5., juli 10., okt. 1., 3., 23., 1865,
nov. 5., 22., 29., 30., 1867, jan. 27.,
apr. 30., maj 29., juni 12., 1868,
marts 24., 31., apr. 16., 23., maj 5.,
1870, maj 21., 23., 25., juni 27., 29.,
30., nov. 6., 1871, marts 3., 1872,
febr. 16., 18., 21., 25., 1873, jan. 3.,
marts 23., dec. 24., 1874, marts 15.,
29. – 226, 239, 262, 264.
- Ferdinand (Frederik Ferdinand) (1792
–1863), arveprins. 1856, marts 28.,
1858, aug. 13., 1861, febr. 17. – 215,
222.
- Fevrier, Victor-Louis-Francois (1823–
1908), fransk general. 1864, juli 25.
- Finsen, Søren Hilmar Steindor (1824–
86), borgmester i Sønderborg 1851–
64, medlem af rigsrådet 1864, stift-
amtmand i Island 1865, landshøv-
ding 1873–83, indenrigsminister 1884
–85, overpræsident i Kbh. 1883–86.
1864, juli 8.
- Fischer, Christian (1816–85), borg-
mester og auktionsdirektør i Ran-
ders. 1874, okt. 25.
- Fischer, Johan Christian Henrik (1814
–85), adjunkt, folketingsmand 1852–
54, 1855–66, medlem af rigsrådet
1864–66, kongevalgt landstingsmand
1866–85, kultusminister 1875–80,
hospitalsdirektør 1882–85. 1858, nov.
1., 1859, dec. 3., 8., 1860, marts 2.,
3., 1861, nov. 1., 1864, aug. 27.,
1866, dec. 1., 1867, juni 28., 29.,
1870, dec. 29., 1871, jan. 25., 1873,
jan. 4., dec. 18., 19., 1874, febr. 13.,
marts 6., 13., 26., juli 19. – 263, 265,
266.
- Flensborg, Christian Alexis (1802–72),
birkedommer i Kbh.s nordre birk,
medlem af landstinget 1850–53 og
1855–59. 1865, sept. 1. (politimester
Flensborg).
- Fleury, Emile-Felix (1815–84), fransk
general, Napoleon III's adjutant.
1863, dec. 18., 1864, jan. 10., febr. 25.
- Flor, Christian (1792–1875), professor
i Kiel, medlem af den grundlovgi-
vende rigsforsamling 1848–49, med-
lem af rigsrådet 1856. 1858, febr.
1., 23., marts 13., 1859, nov. 9.,
1860, febr. 12.
- Fog, Bruun Juul (1819–96), Holmens
provst fra 1867, biskop i Århus
1881–84, i Kbh. fra 1884. 1868,
okt. 5.
- Fog, Ludolph Erasmi (1825–97), offi-
cer, kaptajn, fra marts 1864 stabs-
chef ved 3. division. 1864, juli 27.
- Fannesbech, Christian Andreas (1817–
80), godsejer, folketingsmand 1858–
72, medlem af rigsrådet 1861–66,
landstingsmand 1874–80, finansmini-
ster 1865–70 og 1874–75, indenrigs-
minister 1870–74, konsejlspræsident
1874–75. 1860, febr. 21., juli 14.,
1861, nov. 1., 1863, jan. 17., apr.
24., 1864, juli 22., aug. 6., 20., nov.

- 19., 1865, apr. 23., maj 5., okt. 10., 18., nov. 4., 5., 6., 30., 1866, febr. 14., 17., 24., apr. 3., maj 3., 1867, marts 14., apr. 9., 11., maj 25., juni 24., 1868, febr. 19., marts 4., 5., apr. 23., 1870, febr. 25., marts 24., maj 26., 28., nov. 6., 1871, jan. 25., marts 3., nov. 12., 1872, dec. 22., 1873, febr. 14., 1874, jan. 10., marts 26., 31., juni 6., juli 19. – 253, 254, 261, 262, 264, 265.
- Forchhammer, Johannes Nicolai Georg** (1827–1909), filolog, rektor i Ålborg 1868–72, på Herlufsholm 1872–92, landstingsmand 1866–68. 1868, apr. 25., 27. – 258.
- Frandsen, Niels Hans** (1804–95), proprietær (Brejninggård), landvæsenkommissær, landstingsmand 1859–66 og 1868–78. 1860, okt. 10., 1863, marts 13., 1870, maj 24. – 243.
- Frederik 3.** (1609–70), konge af Danmark 1648–70. 1864, febr. 25.
- Frederik 6.** (1768–1839), konge af Danmark 1808–39. XIII. – 1858, febr. 23., 1868, febr. 19.
- Frederik 7.** (1808–63), konge af Danmark 1848–63. XXXV, XXXVII, XXXVIII. – 1856, apr. 9., 1857, dec. 8., 1858, febr. 19., marts 13., 1859, okt. 14., 20., nov. 10., 29., dec. 24., 25., 31., 1860, jan. 2., 5., 6., 15., 16., febr. 9., 10., 11., 12., 13., 29., 1861, jan. 2., febr. 1., juni 29., okt. 14., nov. 14., dec. 1., 1862, sept. 3., okt. 29., 30., nov. 2., 6., 7., dec. 1., 1863, jan. 1., 22., 24., 28., okt. 1., 17., nov. 13., 14., 15., 17., dec. 2., 11., 13., 18., 19., 1864, jan. 11, 13., 14. marts 9. – 222.
- Frederik 8.** (1843–1912), konge 1906–12. 1862, nov. 7., 1863, jan. 1., 1864, apr. 5., 14., 16., juli 7., 1865, jan. 1., aug. 28., sept. 13., 14., okt. 9., 1866, febr. 14., 24., 25., 26., marts 1., 6., nov. 12., 26., dec. 17., 1867, jan. 3., 22., 23., marts 12., 29., maj 24., juli 1., 1868, jan. 1., 4., febr. 21., 25., maj 11., okt. 17., dec. 13., 1869, jan. 1., aug. 10., 11., sept. 18., 1870, jan. 19., apr. 1., 1871, marts 21. – 249, 250, 256, 259, 260.
- Frederik** (1820–84), prins, senere landgreve af Hessen. 1863, jan. 10., 1864, okt. 19., 1866, maj 4., 1867, jan. 10. – 239.
- Frederik** (1829–80), prins af Augustenborg, prætentent (hertug Frederik 8. af Slesvig-Holsten). 1863, nov. 17., 18., 1864, marts 9.
- Frederik Wilhelm** (1831–88), kronprins af Preussen, kejser 1888. 1866, nov. 26., 1871, jan. 25. – 252.
- Freiesleben, Theodor** (1825–1906), oficer. 1866, maj 17.
- Friderichsen, Rasmus Severin** (1822–95), kancelliråd, herredsfoged og kirkeskriver i Hvidding og Nørre-rangstrup herreder. 1865, febr. 6.
- Friis, Johannes** (1795–1877), hofjægmester (Lyngbygård), landstingsmand 1853–55 og 1866–68. 1857, juli 7.
- Frijs, grev**; når ikke andet er anført, er den pågældende registreret under C. E. Frijs.
- Frijs, Christian Emil Krag-Juel-Vind** (1817–96), lensgreve til Frijsenborg, medlem af rigsrådet 1858–66, landstingsmand 1866–80, konsejlspræsident og udenrigsminister 1865–70. 1863, nov. 14., 22., 1864, juni 21., dec. 19., 1865, febr. 17., 24., marts 3., 9., 22., 29., apr. 3., 16., 23., maj 5., 8., 29., juli 15., sept. 13., okt. 11., 13., 16., 18., 28., nov. 2., 4., 8., 21., 1866, jan. 25., febr. 9., 10., 24., 26., marts 20., apr. 4., 12., 13., 25., 28., maj 5., 10., nov. 17., 24., 1867, febr.

- 21., marts 12., 13., apr. 13., maj 24., 26., 29., juni 1., 12., 22., juli 3., 10., 12., sept. 20., okt. 7., 9., 22., 1868, jan. 4., 25., 28., 31., febr. 21., 22., 25., 28., marts 7., 24., 31., apr. 8., 23., 25., 27., maj 1., 9., juni 5., okt. 17., 1869, febr. 2., 20., 26., 27., maj 10., aug. 11., 1870, jan. 28., febr. 25., apr. 25., 27., maj 9., 20. (ministeriet aftrådt), 23., 26., 28., juli 13., 26., okt. 8., 12., nov. 6., 1874, marts 13., 26., juni 6., 9., juli 19. – 246, 247, 249, 251, 258, 259, 262.
- Frijs, Frederik Julius Krag-Juel-Vind (1821–85), greve til Juellinge, landstingsmand 1864–69, medlem af rigsrådet 1859–66. 1865, nov. 8., 1866, febr. 25., dec. 1., 1868, apr. 21.
- Frijs, Thyra Valborg (1821–81), grevinde, g. m. grev Christian Emil Krag-Juel-Vind-Frijs. 1868, febr. 28.
- Frimodt, Jens Christian Rudolph (1828–79), præst ved Johanneskirken i Kbh. fra 1861. 1865, juni 11.
- Frølund, Caspar Frederik Sophus (1806–82), skoleinspektør, folketingsmand 1849–58 og 1866–72, landstingsmand 1858–66. 1864, febr. 12., 1865, marts 3., 24.
- Funch, C. G. C. (c. 1807–1893), overlærer i Århus, professor. 1860, aug. 5., 1861, apr. 11. (?), 1863, marts 28.–30., 1864, marts 12., maj 2., 5., 16., 21., 25.

G

- Gablenz, Ludwig (1814–74), friherre østrigsk general. 1864, okt. 9. 1866, maj 17.
- Gad, Jakob Marius Elieser Kristian (1827–1902), nationaløkonom, folketingsmand 1858–76 og 1879–1895. 1874, apr. 8.
- Gedalia, Gottlieb Abrahamson (1816–92), baron, bankier. 1868, apr. 23., 1874, jan. 24.
- Geer, Louis Gerhard de, (1818–96), svensk statsmand. 1864, febr. 29.
- Georg 1. (1845–1913), konge af Grækenland fra 1863, tidligere prins Vilhelm af Danmark. 1863, maj 10., 1865, nov. 1., 1867, maj 23., 24., aug. 24.
- Gerlach, Georg Daniel (1798–1865), general. 1864, febr. 10., juli 25., aug. 24.
- Gersdorff, Joachim (1611–61), rigshofmester, rigsdrost. 1864, juli 30.
- Gjødwad, Jens Finsten (1811–91), redaktør. 1867, dec. 24.
- Gjørup, se Gjørup.
- Gjørup, Michael Rodevald (1830–1915), kaptajn, redaktør, forfatter. 1870, juli 29.
- Gladstone, William Ewart (1809–98), engelsk statsmand, krigsminister 1845–46, finansminister 1852–1855, 1859–66, premierminister 1868–74, 1880–85, 1886, 1892–94. 1866, juli 6.
- Gleerup, Asmund Christian (1809–65), skolelærer, folketingsmand 1849–52, bureauchef i rigsdagen. 1863, jan. 30., 1865, apr. 18.
- Glücksborg, hertuginde af, se Louise Caroline.
- Glæsel, Julius August (1813–74), fabrikbestyrer, senere sekretær ved de jydsk-jernbaner. 1867, juli 15.
- Gortschakoff (= Gortschakov, Gorčakov), Alexander Michalovič (1798–1883), fyrste, russisk minister. 1864, juli 10.
- Graefe, Anna Pauline Adelaide (1842–72), født Knuth, gift 1862 med læge

- Frederik Vilhelm Ernst Albert von Graefe, kgl. preussisk geheimemedicinalråd og professor i Berlin. 1865, marts 7.
- Gram, Frederik Terkel Julius (1816–71), jurist, professor ved universitetet. 1864, aug. 17.
- Greve, Mathias Sigwardt (1832–1912), norsk læge, fra 1865 læge i Hamar, 1883 direktør for rigshospitalet i Christiania. 1869, juni 8.
- Grevenkop, se Castenschiold.
- Grove, Hans Herman Stephen (1814–66), søofficer, marineminister 1865–66. 1860, febr. 10., 1865, nov. 30., 1866, apr. 4. – 250.
- Grüne, Johan Peter Martin (1805–78), redaktør. – 232.
- Grüner, Johan Røebye (1817–90), godsejer (Ravnstrup), hofjægermeister. 1865, marts 3., okt. 11.
- Grækenland, konge af, se Georg, dronning af, se Olga, storfyrstinde af Rusland.
- Guéronnière, Alfred (1810–84), vicomte de la, fransk politisk forfatter. 1865, marts 18.

H

- Haagen, Christian Wilhelm (1792–1871), etatsråd, bankdirektør, medlem af rigsrådet 1854–56. 1856, maj 30., 1863, okt. 22.
- Haffner, Wolfgang (1810–87), general, kammerherre, landstingsmand 1866–87, indenrigsminister 1869–70, krigsminister og ad interim marineminister 1870–72. 1868, apr. 4., 17., 27., okt. 17., 1869, sept. 18., okt. 22., 23., 25., 1870, febr. 25., maj 28., nov. 6., dec. 29., 1871, jan. 25., marts 3., 4., 1872, dec. 22., 25., 27., 1873, jan. 4., febr. 6., marts 23., dec. 18., 19., 1874, marts 13., juni 6., juli 19. – 264, 265, 268.
- Hage, A., se Peter Anton Alfred Hage.
- Hage, Edvard Philip Hother (1816–73), redaktør, byfoged i Stege, folketingsmand 1852–73, medlem af rigsrådet. 1856, marts 4., 1858, febr. 19., 23., 27., marts 13., 1859, nov. 8., 1860, febr. 8., 9., 1862, okt. 15., 1863, apr. 23., 24., maj 6., 11., okt. 20. (evt. se A. H.), 30., 1864, aug. 12., 17., 1865, febr. 13., okt. 18., 1866, febr. 9. (evt. A. H.). – 226.
- Hage, Peter Anton Alfred (1803–72), grosserer, konsul, folketingsmand 1852–56 og 1868–72. XXIX. – 1857, dec. 8., 1859, nov. 30., 1860, jan. 4., marts 30., 1861, jan. 12., nov. 1., 1863, maj 11., okt. 20. (evt. H. H.), 1865, nov. 30., 1866, marts 5., 20., dec. 6. (evt. H. H.). – 217.
- Hagemann, Moritz (1810–84), godsejer (Udmark (Ohrfeld) ved Kappel), medlem af den slesvigske stænderforsamling, 1859 kongevalgt medlem af rigsrådet, 1852–64 landkommissær i Slesvig. 1863, apr. 22., 1864, nov. 11.
- Halkier, Nicolaus Georg (1797–1880) eller Hans Peter Andreas (1808–60), chefer for firmaet G. Halkier og Co. 1859, dec. 7., 8.
- Halkier, Nicolaus Georg (1797–1880) eller Jacob Gotfred (1837–1917), chefer for firmaet G. Hallkier og Co. 1863, jan. 24.
- Hall, Carl Christian (1812–88), kirke- og udenrigsminister 1854–59, 1870–74, minister for Slesvig ad interim 1856, konsejlspræsident 1857–59,

- 1860-63, udenrigsminister 1858-59, 1860-63, minister ad interim for Holsten 1861-63, folketingsmand 1849-81, medlem af rigsrådet 1856-66. XI, XXXV, XXXVI, XXXVII, XXXVIII. - 1858, febr. 19., 23., 25., 26., marts 23., 1859, nov. 9., 10., dec. 9., 16., 1860, jan. 15., 16., febr. 9., 10., 11., 13., 18., 20., 21., 29., marts 10., okt. 4., dec. 9., 20., 1861, jan. 19., 21., febr. 6., 17., juni 29., sept. 11., okt. 14., 17., 1862, marts 1., okt. 22., dec. 1., 11., 12., 17., 19., 1863, jan. 1., 10., 13., 17., 22., apr. 25., maj 6., 15., sept. 23., okt. 16., 30., nov. 3., 14., 16., 18., 24., 30., dec. 5., 10., 13., 15., 1864, jan. 8., 10., 11., 13., 23., febr. 2., 6., 10., 12., 23., marts 9., 14., 16., 17., 18., maj 20., juli 6., 8., 9., 21., 24., aug. 1., 4., 6., 16., 17., 29., sept. 4., okt. 7., nov. 5., dec. 12., 14., 19., 21., 1865, jan. 19., febr. 13., 15., 22., 27., marts 18., 22., apr. 14., aug. 28., sept. 12., 13., 22., okt. 2., 24., 26., 30., nov. 6., dec. 1., 1866, jan. 7., febr. 19., apr. 12., 28., juli 27., 1867, apr. 18., maj 1., 8., 29., juni 14., 17., 26., 27., okt. 7., 1868, jan. 24., 31., febr. 25., marts 7., 31., apr. 8., 25., maj 20., okt. 16., 1869, maj 10., sept. 18., okt. 7., 1870, marts 11., 21., maj 23., 25., 26., juni 29., nov. 6., 1872, febr. 16., marts 28., 1873, dec. 18., 19., 1874, apr. 1., juli 19. - 217, 218, 220, 228, 229, 240, 247, 255, 257, 266.
- Hamilton, Henning Ludvig Hugo (1814-86), greve, svensk statsmand, gesandt i Kbh. 1861-64. 1862, okt. 17., dec. 11., 21., 1863, okt. 30., nov. 17., dec. 13., 1864, febr. 6., 11., 29., marts 9., 14., 1865, febr. 21., 1866, maj 8., 9., 1867, apr. 18., juni 14. - 228, 251.
- Hammerich, Peter Frederik Adolph (1809-77), teolog, historiker, professor, folketingsmand 1854-61. 1864, maj 20.
- Hans (1825-1911), prins af Glücksborg, Christian 9.s broder. 1864, juli 8., 1868, okt. 16., 1869, okt. 7., 1874, jan. 24. - 235.
- Hansen, Aleth Sophus (1817-89), præst, kirke- og udenrigsminister 1868-69. 1868, marts 14., 28., 1869, febr. 8.
- Hansen, Andreas (1818-84), gårdejer i Grumby, deputeret i den slesvigske stænderforsamling. 1860, nov. 21., 1866, jan. 27., febr. 11. - 249.
- Hansen, Carl August Holm (1812-94), justitsråd, branddirektør i Thisted, folketingsmand 1854-59 og 1864-66, landstingsmand 1870-94. 1872, febr. 20., 1874, marts 25.
- Hansen, Christian Frederik (1788-1873), general, krigsminister 1848-51, 1852-54, 1864-65. 1864, juli 8., 15., 31., aug. 1., 1865, marts 22., 25. - 236.
- Hansen, Christen (1811-1901), gårdmand, landstingsmand 1859-66. 1860, okt. 10.
- Hansen, Christian Henrik (1798-1868), proprietær. - 245.
- Hansen, Constantin (1804-80), maler. XVIII, XXVIII.
- Hansen, Hans Peter (1797-1861), grosserer, bankdirektør, medlem af den grundlovgivende rigsforsamling 1848-49, landstingsmand 1849-53. 1859, dec. 8.
- Hansen, Jens Andersen (1806-77), redaktør, assurancebestyrer, folketingsmand 1849-77. 1857, okt. 6., 1858, febr. 19., 23., 1859, dec. 17., 1860, jan. 4., marts 30., 1861, jan. 21., dec. 19., 1862, febr. 1., okt. 15., 1863, apr. 24., 27., 1864, dec. 7.,

- 1865, febr. 13., 16., marts 13., 24., apr. 11., sept. 13., okt. 11., 13., 17., 18., 23., nov. 29., 1866, jan. 25., febr. 3., marts 17., 20., nov. 20., 1867, marts 27., juli 3., 1868, marts 31., 1869, febr. 26., 1870, maj 8., 25., 28., 1871, jan. 16., 1873, febr. 14., 1874, jan. 24. – 216, 217, 223, 239, 241, 246, 249, 263.
- Hansen, (Jules) Jens Julius (1828–1908), diplomatisk agent, marts 1864 sendt til Paris af en række politisk og nationalt interesserede mænd, øgenavn spidsmusen, pseudonym Jules Richter. 1865, febr. 13., 16., 17., 18., 27., marts 14., 17., 18., 21., apr. 7., juni 15., 1866, nov. 13. – 242, 243, 244, 245, 252.
- Hansen, Niels Peder (1814–98), købmand i Kolding, senere grosserer i Kbh. Gift 1848 m. Cathrine Estrup. – 239.
- Hansen, Peder (1795–1880), gårdejer, stænderdeputeret, landstingsmand 1849–71. XXV. – 1871, okt. 4.
- Hansen, Peder (1800–73), skolelærer, gårdejer, folketingsmand 1853–54. 1865, apr. 12. – 263.
- Hansen, Peder (1831–83), gårdejer, folketingsmand for Lyngby kredsene 1866–69 og 1872–76. 1864, marts 5.
- Hansen-Grumbye se Andreas Hansen.
- Harbou, Johannes Wilhelm Antonius (1810–91), officer. 1869, febr. 2.
- Hartvigsen, intendant. 1864, marts 24.
- Hasle, Jørgen Henrik Theodor (1816–89), gårdejer, assurancebestyrer, folketingsmand 1854–58 og 1860–61, landstingsmand 1863–89. 1864, febr. 24., 1866, maj 4., 13., 1867, juni 28., 29., 1868, apr. 17., 27., 1869, okt. 5., 1873, marts 20., apr. 1., 1874, jan. 10.
- Hee, Jens Christian (1806–61), prokurator i Århus. 1861, febr. 25.
- Heerfordt, Johannes Henrik (1836–98), købmand i Randers. 1874, okt. 25.
- Hegermann-Lindencrone, Cai Ditlev (1807–93), officer, folketingsmand 1861–64. 1859, okt. 20., nov. 30., dec. 24., 1861, sept. 2. (?), 1864, jan. 12., febr. 10., marts 7., apr. 5., 10., 12., 14., 16., 1865, juni 15., sept. 14., 1866, febr. 5., maj 8., 1867, juni 27., aug. 13., okt. 7. – 218, 231, 251, 256.
- Heide, Hans Peter (1811–95), landmand, forpagter. 1864, apr. 15.
- Heintze, Josias Friedrich Ernst (1800–67), baron. 1859, dec. 4., 16.
- Heje, Niels Iver, sognefoged, medlem af rigsrådets landsting, se Hoier.
- Heltzen, Eugenius Sophus Ernst (1818–98), amtmand over Åbenrå amt samt Als og Ærø 1850–64, stiftamtmand over Fyn 1869–98, justitsminister og midlertidig kirke- og undervisningsminister 1864–65, medlem af rigsrådet. 1856, maj 30., 1864, juli 8., 11., 12., sept. 4., okt. 13., 22., nov. 3., 4., 23., dec. 11., 19., 21., 22., 1865, jan. 26., 28., 29., febr. 2., 6., 7., 13., 16., 17., 18., 24., 27., marts 3., 9., 14., 15., 17., 18., 20., 21., 22., 24., 25., 26., 27., 28., 29., 30., apr. 3., 7., 12., maj 5., 8., juni 15., sept. 13., okt. 9., 11., 28., nov. 2., 5., 21., 1866, apr. 12., nov. 13., 1870, maj 23., 1874, juli 19. – 242, 243, 244, 245.
- Herforth, se endv. Heerfordt.
- Herforth, Christian Ludvig August (1818–92), kreditforeningsdirektør, medlem af borgerrepræsentationen i Kbh. 1874, jan. 5. (?).
- Herskind, Peter (1804–91), købmand, svensk-norsk konsul i Århus. 1864, maj 9., 10.
- Hertz, C. P. (1796–1875), auktionshol-

- der i Arhus. T. C. Dahls hustru Emilie Dahl var C. P. Hertz' plejedatter. *1864*, dec. 24.
- Hertz, Christian Ehlers (1795–1866), borgmester og auktionsdirektør i Arhus 1848–66, medlem af folketinget 1858–61. *1861*, apr. 9. (?), *1864*, maj 5., 13. (fungerende amtmand Hertz), 18., 27.
- Hertz, Martin (1818–79), politiinspektør i Kbh. *1866*, maj 10.
- Heydebrand und der Lasa, Thassilo von (1818–99), gesandt i Kbh. 1865–78. *1867*, apr. 13., *1868*, febr. 25., okt. 16., dec. 6., *1871*, jan. 16., *1873*, febr. 14. – 259.
- Heymann, formentlig Isaac Wulf (1818–84), handelsmand. *1863*, marts 2.
- Hiorth, se Hjort.
- Hjort, Peder (1793–1871), forfatter, professor. *1864*, sept. 4.
- Hoier. *1865*, nov. 8. Der er intet medlem Hoier i rigsråd eller rigsdag i 1865. Der er muligvis tale om en fejlskrivning for Heje, se denne.
- Holm, Christian Frederik (1796–1879), departementschef i finansministeriet 1848–64, konferensråd. *1858*, febr. 21., *1868*, febr. 7.
- Holm, Edvard (1833–1915), historiker. *1861*, jan. 20., 21.
- Holm, Villads Nielsen (1829–1901), gårdejer, branddirektør, folketingsmand 1866–90. *1874*, apr. 26.
- Holst, Hans Peter (1811–93), forfatter, redaktør af Berlingske Tidende 1859–60. *1860*, febr. 21. – 253.
- Holst, Niels Henrik (1828–89), ingeniør, statens tilsynsførende ved de danske jernbaner, direktør for de jysk-fynske jernbaner fra 1867, fra 1885 de danske statsbaner. *1865*, jan. 12., 16., okt. 9., *1866*, okt. 10., *1867*, jan. 9., marts 20. – 246, 253.
- Holstein, Carl Christian Frederik Adolph (1816–81), proprietær, folketingsmand 1864–66 for Lyngby kreds, i samme periode kredsens medlem af rigsrådets folketing. *1864*, marts 5.
- Holstein, Ludvig Henrik Carl Hermann (1815–92), lensgreve til Holsteinborg, konsejlspræsident 1870–74, medlem af rigsrådet 1856–66, folketingsmand 1866–76, 1879–81, 1887–90, overkammerherre 1876–81. *1856*, maj 30., *1863*, nov. 17., *1865*, juli 15., okt. 9., 11., 29., 30., *1866*, apr. 4., juni 27., nov. 12., *1870*, maj 23., 24., 25., 26., juni 29., juli 29., *1871*, jan. 25., *1872*, marts 28., dec. 22., *1873*, febr. 6., apr. 1., dec. 18., *1874*, marts 10., 20., juli 19. – 262, 264, 268.
- Holstein, Ulrik Adolph von (1803–64), kammerherre, amtmand over Gottorp og Hütten amter 1857–64, medlem af rigsrådet. *1856*, maj 26., *1863*, apr. 22., 23., okt. 3.
- Holten, Christian Frederik (1817–98), officer, memoireforfatter, adjutant hos Frederik 7. og Christian 9. 1858–82, kammerjunker. *1865*, marts 29.
- Holten, Just Johan (1831–1916), birkedommer, ansat i udenrigsministeriet 1858–76, juli 1864 i Wien med anmodning om våbenhvile. *1864*, juli 19., 22. – 236.
- Holten, Peter (1816–97), amtmand på Færøerne, 1871 på Bornholm, medlem af rigsrådets landsting. *1865*, jan. 22., marts 9.
- Honnens, Gustav Adolph (1832–1906), herredsfoged og skriver i Ribe herred. – 242.
- Hoskiær, Frederik (1790–1867), varemægler. *1858*, febr. 23.
- Hostrup, Jens Christian (1812–92), digter, præst i Hillerød. *1867*, okt. 4.

I

- Ingerslev, Caspar Peter Rothe (1800–64), godsejer (Marselisborg), folketingsmand 1853–54, landstingsmand 1862–64, medlem af rigsrådet 1863–64. 1860, aug. 24., sept. 24., 1861, febr. 25., aug. 12., sept. 7., 1863, marts 28.–30., okt. 22., 1864, apr. 7., maj 2., 10., 27., juli 19., aug. 3.
- Ingerslev, Christian Frederik (1803–68), titulær professor, rektor ved Århus katedralskole 1861–68. 1865, apr. 22.
- Ingerslev, Hans Peter (1831–96), gods-ejer (Marselisborg), folketingsmand 1873–76, 1879–84, landstingsmand 1884–96, indenrigsminister 1885–94, minister for offentlige arbejder 1894–96. XXVII. – 1859, okt. 20., 1865, maj 27., 29., 1869, sept. 21., 1873, nov. 14., 1874, marts 31., apr. 8.
- Irminger, Carl Ludvig Christian (1802–88), søofficer, marineminister ad interim 1850. 1863, dec. 13., 1864, aug. 10. – 229.

J

- Jacobsen, C. 1865, nov. 8., der må her formentlig være tale om en fejlskrivning for J. R. Jacobsen, se denne. J. R. J. er det eneste landstingsmedlem blandt bønderne af navnet Jacobsen.
- Jacobsen, Jacob (1816–93), godsejer (Falkenstein), landvæsenskommisær, landstingsmand 1866–93. 1868, apr. 21.
- Jacobsen, Jacob Christian (1811–87), brygger, kaptajn, folketingsmand 1854–58 og 1861–64, landstingsmand (kongevalgt) 1866–71, medlem af rigsrådet 1863–66. 1863, apr. 24., 1864, jan. 14., febr. 6., juni 25. (evt. J. R. Jacobsen), juli 8., 10., 14., 30., aug. 1., 1865, marts 15., 17., 18., 20., 22., nov. 2., 1866, marts 20., maj 9., nov. 25., 1868, apr. 21., 1870, nov. 6. – 243, 244.
- Jacobsen, Jens Rasmussen (1818–73), gårdmand, folketingsmand 1849–52 og 1853–54, landstingsmand 1866–73, medlem af rigsrådet 1864–66. 1864, juni 25. (evt. J. C. Jacobsen), 1865, nov. 8. (i teksten står der -- formentlig fejlagtigt – C. Jacobsen), 1870, dec. 8.
- Jacobæus, Henrik Wellejus (1807–85), proprietær, medlem af den grundlovgivende rigsforsamling 1848–49, medlem af landstinget 1858–66. 1861, dec. 19.
- Jaeger-Jaxtthal, Carl Alexander Joseph von, østrigsk legationsråd i Kbh. 1862, marts 1.
- Jagd, Jens Christian Henrik Claudius (1821–95), lærer, kaptajn, amtsforvalter, folketingsmand 1849–52, 1859–61, 1869–72 og 1873–95, valgt til rigsrådets folketing 1864 og 1865. 1859, dec. 3., 1864, juli 13.
- Jensen, Andreas Matthias, møller (Barritskov mølle), medlem af rigsrådet. 1865, okt. 18., 23.
- Jensen, Carl Reinhold (1827–88), landmåler, redaktør, stationsforstander, folketingsmand 1858–64 og 1866–68. 1861, juni 26., 1866, nov. 20.
- Jensen, Christen (1809–88), gårdejer, folketingsmand 1849–58, medlem af rigsrådets landsting 1864–66. XXI. – 1864, juli 5., 1866, okt. 17.
- Jensen, Hans Gundorph (1807–71), prokurator, borgerrepræsentant i Århus. 1864, maj 2.

- Jespersen, Christian Magdalus (1809–73), prokurator, herredsfoged i Hatting herred 1856, direktør for straffeanstalten i Horsens 1857–71, folketingsmand 1861–66, medlem af rigsrådet 1861–63, 1864–65. 1856, juli 5., 1857, dec. 21., 1861, aug. 12., 1863, maj 11., okt. 30., 1864, maj 22., 1865, febr. 24., 27.
- Jessen, Johan Christian v. (1817–84), borgmester i Horsens, indenrigsminister 1859–60, folketingsmand 1858–64 og 1866, landstingsmand 1866–84. 1859, dec. 16., 1860, jan. 4., febr. 21., juli 14., 1862, okt. 15., 1863, jan. 13., 1864, juni 15., 1865, nov. 30., 1867, jan. 10., 1873, febr. 14., 1874, marts 20., 25., juli 19. – 219, 265, 267.
- Johannsen, Christian Gotfried Wilhelm (1813–88), amtmænd i Husum 1850, minister for Slesvig 1864. 1864, marts 16., juli 8., aug. 2.
- Johansen, se Johannsen.
- Jonquières, Henri Alexandre Antoine de (1816–79), general, landstingsmand 1870–79. 1867, juni 27., 1870, okt. 13., 1871, marts 3., 8., 1874, marts 25., 27. – 263.
- Juel, se Sehestedt-Juul.
- Juel, Christian Julius Halfdan Berg (1828–94), bureauchef i slesv. ministerium, overappellationsråd, overretsprokurator, kreditforeningsdirektør, folketingsmand 1864–66 og 1876–87. 1863, okt. 18., 20., 1864, jan. 25., okt. 19., 23., 1865, febr. 18., 1871, nov. 12. – 263, 264.
- Jæger, se Jaeger-Jaxtthal.
- Jørgensen, Thorvald August Brown (1825–1910), politimester og rådmænd i Slesvig by 1856–64, fra 1860 tillige borgmester. 1865, nov. 26.
- Jørgensen, Carl Thorvald (1819–1902), officer, ingeniør, deltog i de to slesvigske krige, herunder i fægtningerne ved Mysunde og Vejle. 1864, apr. 12., 14., 1870, apr. 24.
- Jørgensen, Frederik (1808–88), gård-ejer, landstingsmand 1853–66. 1859, dec. 7.
- Jørgensen, Jens (1806–76), gårdejer (Bjerregård), folketingsmand 1853–58 og 1866–73, landstingsmand 1852–53, 1864–66, medlem af rigsrådet fra 1858. 1863, okt. 30., nov. 11., 1865, okt. 18., 23. – 228.
- Jørgensen, Jørgen Christian (1815–76), redaktør, folketingsmand 1852–53, landstingsmand 1859–66. 1860, okt. 10., 1863, sept. 22.
- Jørgensen, Sylvester (1821–88), gårdejer, folketingsmand 1855, 1856–64, 1866–72, valgt til rigsrådets folketing 1864 og 1865. 1864, dec. 2.
- Jørgensen, Thorvald, se Carl Thorvald Jørgensen.

K

- Kampmann, Hack (1813–78), herredsfoged i Rougsø o. fl. herreder, folketingsmand 1849–53, 1855–56 og 1864–66. 1863, dec. 31., 1864, maj 21., 26., 29., dec. 2., 1865, febr. 13., 24., okt. 2., 1866, okt. 14., 17., 18., 1874, sept. 30., okt. 1. – 240, 268.
- Karger, (preussisk?) major. 1864, sept. 29.
- Karl 15. (1826–72), konge af Sverige-Norge 1859–72. 1859, dec. 23., 25., 1860, dec. 23., 1861, nov. 14., 1862, sept. 3., dec. 21., 1863, jan. 17., 1864, febr. 25., marts 17., 1867, juli

- 1., 1868, apr. 17., okt. 17., dec. 13., 1871, jan. 27. – 222.
- Kaufman, se Kauffmann.
- Kauffmann, Heinrich August Theodor (1819–1905), generalløjtnant, generaladjutant, amtmand i Kiel 1855–60, medlem af rigsrådet. 1856, marts 3., 1864, febr. 7., 10., marts 6., 14., okt. 3., nov. 11., 1867, aug. 13., sept. 20., okt. 7. – 256.
- Kauffmann, Wilhelm Frederik Ludvig (1821–92), generalløjtnant i artilleriet, chef for Københavns søbefæstning, krigsminister 1879–81, K. var major i 1864. 1864, sept. 30., 1865, febr. 12., 21. – 242, 243.
- Kayser, Carl Johan Henrik (1811–70), professor, læge og nationaløkonom, folketingsmand 1852–54 og 1861–64, statsrevisor, valgt af landstinget 1858–62. 1860, marts 21., 23.
- Kierkegård, Peter Christian (1805–88), biskop i Ålborg 1856–75, kirke- og undervisningsminister 1867–68, landstingsmand 1849–53. 1867, okt. 8., 1868, febr. 7., 16., marts 3., 1869, sept. 18. – 257.
- Kirchhoff, Johan Nicolaus Anton (1791–1873), justitiarius i Hanerau 1850, borgmester i Kiel 1853–62, medlem af rigsrådet. 1856, maj 30.
- Kiær, se Kjær.
- Kjørboe, Peter August (1810–95), møller (Skjægs mølle) i Odder. 1865, maj 27., 29.
- Kjær, Christian Albert (1825–77), herredsfoged, senere borgmester og byfoged i Ribe, til sidst i Næstved, medlem af rigsrådet, folketingsmand 1866, landstingsmand 1870–77. 1874, marts 17., 25.
- Klee, Frederik Alexander Gottlieb (1808–64), kontorchef, medlem af folketinget 1858–64. 1860, jan. 4.
- Klein, Christian Sophus (1824–1900), formand i sø- og handelsretten, folketingsmand 1858–98, medlem af rigsrådet 1864–66, landstingsmand 1866, justitsminister 1872–75, minister for Island 1874–75. 1860, febr. 29., 1861, jan. 13., 1862, okt. 25., 1863, jan. 10., 17., nov. 13., 1864, jan. 8., 11., 14., 23., febr. 16., 28., apr. 6., 7., maj 18., juli 8., 11., 21., dec. 12., 1865, febr. 13., 18., 22., 24., apr. 7., aug. 28., sept. 22., okt. 18., 1868, febr. 25., okt. 16., 1869, jan. 20., 1872, dec. 22., 1874, marts 10., 17., 25., apr. 26. – 268.
- Kleving, se Klewing.
- Klewing, Hans Andreas (1807–79), stenhugger og borgerrepræsentant i Flensborg. 1864, okt. 24.
- Knudsen, Johan Frederik Christian (1823–73), appellationsretråd, redaktør af Berlingske Tidende 1866–73, medlem af rigsrådet. 1864, juli 5. – 236.
- Knudsen, Poul (1819–1905), proprietær, folketingsmand 1856–58, landstingsmand 1863–66. 1863, sept. 22.
- Knudtzon, Peter Christian (1789–1864), grosserer. 1860, jan. 2.
- Knuth, se endv. Graefe.
- Knuth, Frederik Marcus (1813–56), greve, udenrigsminister 1848. 1867, dec. 24.
- Koch, Johan Georg Christopher Frederiksen (1827–1914), etatsråd, politimester i Slesvig, byfoged, politimester og borgmester i Odense, medlem af folketinget 1876–81, af landstinget 1894–1902. 1864, sept. 13., 29.
- Kofod, Lucianus Hansen (1829–1904), skolelærer, løjtnant, redaktør, folketingsmand 1858–64 og 1869–81. 1861, nov. 1.

- Kok, Johannes Georg Elias (1821-77), præst i Citadellet Frederikshavn. 1873, okt. 6.
- Konstantin (1827-92), russisk storfyrste, søn af Nikolaj I. 1865, aug. 28., 1867, aug. 24. - 245.
- Kossuth, Lajos (1802-94), ungarsk frihedshelt. - 227.
- Krabbe, Christopher (1833-1913), birkedommer, folketingsmand 1864-84, 1895-1910, formand for tinget 1870-83. 1864, sept. 4., 1871, jan. 19., 1873, marts 23., 1874, marts 15. - 238.
- Kraiberg, Niels Nicolai Hansen (1814-88), overlærer i Århus, folketingsmand 1858-61. 1859, dec. 5., 1874, okt. 25.
- Kranold, Rudolph Heinrich Carl Conrad (1819-89), departementschef i ministeriet for Slesvig 1851-62, medlem af rigsrådet 1856-63. 1856, marts 11.
- Krarup, N. E. (1814-67), justitsråd, udskrivningschef, medlem af rigsrådets landsting. 1865, jan. 26., marts 30.
- Krieger, Andreas Frederik (1817-93), politiker, professor, højesteretsassessor, departementschef i min. for Slesvig, indenrigsminister 1856-58, 1859, finansminister 1858-59, 1872-74, justitsminister 1870-72, folketingsmand 1849-52, landstingsmand 1863-90, medlem af rigsrådet 1857-66. XI, XIX, XXXIV. - 1856, marts 9., 11., 1857, juli 7., dec. 7., 11., 12., 18., 1858, febr. 23., 27., apr. 26., nov. 1., 1859, okt. 20., nov. 8., dec. 26., 1860, febr. 10., 21., okt. 4., 1862, okt. 29., 1863, apr. 24., sept. 21., okt. 19., nov. 3., 1864, jan. 8., 10., 27., marts 13., 14., 19., juni 24., juli 2., 4., 9., 12., 22., aug. 1., 4., 5., 13., 16., sept. 4., okt. 3., 27., 31., nov. 2., 16., dec. 9., 12., 21., 1865, jan. 14., 16., 19., 26., febr. 2., 6., 11., marts 18., 20., 21., 22., 27., 29., apr. 4., 5., 11., 15., sept. 12., 22., okt. 8., 9., 17., 23., 26., 30., nov. 1., 2., 6., 28. (evt. Krüger), dec. 9., 1866, febr. 3., 19., marts 20., apr. 12., 14., juli 6., okt. 24., nov. 24., dec. 1., 1867, febr. 6., marts 27., apr. 13., 28., juni 12., 17., 22., 26., 27., juli 3., dec. 24., 1868, febr. 22., 28., marts 7., 9., 24., 31., apr. 4., 21., 24., 25., 27., maj 14., 15., sept. 22., okt. 3., 1869, febr. 9., 20., maj 10., aug. 11., sept. 20., 1870, marts 21., maj 9., 20., 23., 24., 25., 26., 28., juni 26., 29., 30., 1871, jan. 25., 1872, febr. 18., dec. 22., 25., 27., 1873, jan. 4., febr. 4., 6., dec. 18., 19., 24., 1874, jan. 5., 14., febr. 4., 13., marts 9., 13., 15., 17., 25., 26., 29., maj 31., juni 6. - 216, 235, 241, 254, 258, 259, 261, 264, 265, 266.
- Krog, se Krogh.
- Krogh, Andreas Laurids (1816-81), sognepræst, folketingsmand 1857-64, medlem af rigsrådets folketing 1864 og 1865. 1860, febr. 29., 1862, okt. 15., 1864, juli 8., aug. 17., 1865, febr. 13.
- Kruse, Heinrich (1815-1902), dr., redaktør af Neue Berliner Zeitung og Köllnische Zeitung. 1868, maj 14.
- Krüger, Daniel Christian Friederich (1819-96), dr. juris. Hansæstædernes gesandt i Kbh. 1856-64, 1865, senere i Frankfurt og Berlin. 1860, nov. 21., 1865, juni 15. (?).
- Krüger, Hans Andersen (1816-81), gårdejer (Bevtoft), stænderdeputeret, medlem af rigsrådet fra 1855, medlem af den tyske rigsdag. 1856, maj 26., 30., 1863, apr. 24., sept. 30., okt. 20., 30., nov. 16., 1864, nov. 6., 1866, jan. 27., febr. 11.,

- 1867, juli 15., 1870, juli 13. – 227, 228, 240, 262.
- Krüger, Ingeborg (1819–89), søster til Hans Krüger. 1869, okt. 6.
- Kröhncke, G. V. A., tysk civilingeniør. 1866, jan. 23. – 249.
- Købke, August Carl Christian (1821–1898), herredsfoged og skriver i Thyrsting og Vrads herreder. 1864, maj 13.
- Købke, Johan Peter (1824–98), ingeniørofficer, generalintendant, afgået som generalmajor. 1863, dec. 6., 1864, jan. 16., febr. 6., okt. 6., 1867, apr. 13., juni 12.
- Køster, Schack Lüneborg (1801–76), apoteker og bankdirektør i Randers, medlem af landstinget 1849–53 og 1855. 1864, juli 9. (?).

L

- Laing, Robert William Crawford Meason de la (1815–86), premierløjtnant, ordonnansofficer hos Frederik 7. 1860, febr. 10.
- Lange, Carl Wilhelm (1801–69), auditor, generalkrigskommissær, generalintendant for civilisten 1863, medlem af folketinget 1858–61. 1860, jan. 2., juli 14., 1864, jan. 12., 14., 1869, febr. 26. – 219.
- Larsen, Andreas Christian (1833–1915), sekretær hos statsbanernes overdriftsbestyrer, senere driftsbestyrer ved de lolland-falsterske jernbaner. 1864, apr. 10., 22. (?), 1865, okt. 9.
- Larsen, Hans Peter Lauritz (1823–91), proprietær (Søborggård), landstingsmand 1866–91, landvæsenskommissær. 1874, marts 27.
- Larsen, Johannes Ephraim (1799–1856), professor i jura, medlem af den grundlovgivende rigsforsamling, folketingsmand 1849–53, landstingsmand 1853–54 og 1855–56, medlem af rigsrådet. 1856, marts 4., maj 26.
- Larsen, Lars Christian (1813–73), borgerrepræsentationens formand 1860–63, borgmester i Kbh. fra 1863, folketingsmand 1854–61, 1863–72, medlem af rigsrådets folketing 1864–66. 1868, maj 11.
- Larsen, Lars Laurentius Peter (1802–75), departementsdirektør i indenrigsministeriet 1848–72, konferentsråd. 1864, apr. 10., maj 18., juni 1., 1869, sept. 18.
- Larsen, Ole (1805–68), proprietær, landstingsmand 1849–50. 1860, sept. 24.
- La Tour d'Auvergne, Henri de (1823–71), fyrste, fransk diplomat, gesandt i Berlin 1860–62, i Rom 1862–63, i London 1863–69, udenrigsminister 1869–70. 1864, juli 12.
- Lehmann, Peter Martin Orla (1810–70), minister u. p. 1848, indenrigsminister 1861–63, amtmand, folketingsmand 1851–53, landstingsmand 1854–70, medlem af rigsrådet. XI, XV, XXXI, XXXVI, XXXVIII. – 1856, marts 3., 4., 21., 1857, okt. 6., dec. 21., 1858, febr. 1., 21., 23., 25., 26., marts 13., okt. 3., nov. 1., 1859, nov. 10., dec. 7., 9., 23., 1860, febr. 9., 24., okt. 2., 1861, jan. 12., 26., sept. 10., 11., okt. 6., 13., 17., 30., dec. 13., 26., 1862, febr. 3., okt. 9., 17., 22., dec. 1., 19., 21., 1863, jan. 12., 16., 24., 30., apr. 22., maj 1., 4., 8., 10., 13., 20., sept. 26., 28., okt. 4., 12., 14., 30., 31., nov. 17., 18., 24., 25., dec. 6., 7., 10., 18., 1864, jan. 8., 10., 15., 16., febr. 7., 21.,

- 25., 29., marts 6., apr. 15., 16., maj 19., juni 30., juli 2., 5., 6., 8., 10., 12., 14., 19., 24., 25., 30., aug. 1., 6., 8., 12., 15., 16., 29., okt. 3., 25., 31., nov. 16., 18., 28., dec. 22., 1865, jan. 21., 22., marts 14., 18., 21., 22., apr. 7., 11., sept. 4., 12., 22., 25., okt. 9., 17., 18., 23., 29., nov. 4., 6., 21., 22., dec. 11., 1866, jan. 7., febr. 5., marts 5., 8., 20., maj 9., nov. 13., 14., 23., 25., dec. 19., 1867, jan. 10., 21., 27., apr. 28., 30., maj 2., 3., 4., 7., 22., 26., juni 14., 27., dec. 24., 1868, jan. 3., febr. 7., 20., marts 14., apr. 8., 17., 21., 25., maj 1., okt. 16., 17., 1869, febr. 8., 10., 24., marts 3., okt. 6., 1870, jan. 19., apr. 1., juni 27., 29. – 219, 223, 236, 237, 238, 241, 243, 245, 252, 254, 257, 260.
- Lehmann, Wilhelm Otto Waldemar (1817–94), officer, medlem af rigsrådet 1857–63. 1858, febr. 1., 23., marts 13., 1864, apr. 12.
- Lehn, se Rosenørn-Lehn.
- Ley, Christian Sigfred (1806–74), lærer. 1864, jan. 25.
- le Maire, muligvis E. le Maire (1814–1912), bankier. 1864, maj 18.
- Leopold 1. (1790–1865), konge af Belgien 1831–65. 1865, dec. 1.
- Leuning, Carl Peter Gram (1820–67), departementschef i justitsministeriet 1856–65, justitsminister 1865–67. 1866, jan. 6., febr. 4., apr. 13., nov. 14.
- Levetzau, Wilhelm Frederik Ludvig Theodor (1820–88), amtmand over Neumünster amt fra 1851, over Steinberg amt fra 1857, kommissarius ved den holstenske stænderforsamling. 1863, nov. 26.
- Levy, Martin (1827–99), sekretær i finansministeriet, statsgældsdirektør, statsrevisor 1875–79, direktør i Handelsbanken 1873–97. 1865, okt. 11., 1867, marts 19.
- Levy, Moritz (1824–92), direktør i Nationalbanken. 1865, okt. 9., nov. 7., 1866, aug. 21.
- Lhuys, se Drouyn de L.
- Liebe, Carl Christian Vilhelm (1820–1900), højesteretsadvokat, folketingsmand 1861–66, kongevalgt landsrådsmand 1866–95, valgt til rigsrådets folketing 1864 og 1865. XXXIV. – 1863, dec. 13. (evt. J. Liebe), 1864, aug. 3. (evt. J. Liebe), 29., 1866, maj 10. (evt. J. Liebe), 1867, juli 3., 1868, apr. 17., 24., 1869, okt. 3., 4., 5., 6., 1870, febr. 21., marts 21., 28., apr. 25., maj 4., 21. (formanden), 24. (formanden), juni 26. (formanden), 27. (formanden), 29., okt. 19., 1871, marts 10., 1872, febr. 18., 1873, jan. 4., marts 23., 1874, marts 27., 31.
- Liebe, Christian Frederik Julius (1815–83), auditor, ekspeditionssekr., statssekretær 1853–83. 1860, febr. 13., nov. 21., 1863, dec. 13. (evt. C. C. V. Liebe), 1864, juli 31., aug. 3. (evt. C. C. V. Liebe), okt. 8., nov. 15., dec. 11., 1865, febr. 7., 23., sept. 13., okt. 21., 1866, maj 10. (evt. C. C. V. Liebe), 1867, jan. 23., apr. 27., maj 1., 1870, apr. 1., maj 21., 1871, marts 21., 1873, dec. 19., 1874, jan. 14., marts 10.
- Liebenberg, Carl Christian Birch (1804–65), sagfører, kabinetssekretær 1854–56, direktør for Nationalbanken fra 1861. 1857, dec. 18., 1864, dec. 11., 1865, febr. 13., 17., marts 22., apr. 12. – 241.
- Liisberg, Hans Henrik Bering (1815–83), købmand, brændevinsbrænder, rådmænd i Århus 1861–68. 1860, aug. 5. (teksten: begge Liisberg), 1861, aug. 12. (evt. H. C. Liisberg), sept.

7. (evt. H. C. L.), 1863, marts 28.-30.
- Liisberg, Henrik Carl (1810-63), købmand i Århus. 1860, aug. 5. (teksten: begge Liisberg), 24., sept. 24., 1861, febr. 25., maj 16., aug. 12. (evt. H. H. Liisberg), sept. 7. (evt. H. H. L.), 1863, marts 28.-30.
- Lindencrone, se Hegermann-Lindencrone.
- Lindholm, Wilhelm (1818-92), kammerjunker, ritmester, adjutant hos arveprins Ferdinand. 1859, dec. 24.
- Linnemann, Stephan (1824-96), borgmester i Kbh. 1857, direktør i indenrigsministeriet 1863. 1865, sept. 7.
- Listov, Andreas Laurits Carl (1817-89), præst, kirkehistorisk forfatter, medlem af rigsrådets landsting 1864. 1864, juli 10.
- Lorentzen, se Lorenzen.
- Lorenzen, Johan Frederik (1831-1907), officer, tjeneste i krigsministeriet under direktøren for kommandoen 1863-67. 1864, febr. 27., juli 25., 1866, apr. 4., 1872, dec. 25.
- Louise (1817-98), prinsesse, dronning af Danmark, g. m. prins Christian 9., født prinsesse af Hessen. 1859, nov. 30., dec. 26., 1863, nov. 20., 1864, jan. 13., 14., febr. 21., marts 1., 13., 14., 16., juli 7., dec. 7., 1865, jan. 1., febr. 1., marts 24., sept. 7., 14., 28., 1866, febr. 9., nov. 12., dec. 17., 1867, jan. 22., 25., marts 14., maj 26., 1868, febr. 28., 1869, sept. 18. - 218.
- Louise Caroline (1789-1867), prinsesse af Hessen, g. m. hertug Frederik Wilhelm Paul Leopold af Glücksborg, Christian 9.s moder. 1867, marts 14. - 253.
- Louise (Lovisa), Josephine Eugenie (1851-1926), dronning af Danmark, svensk prinsesse, g. m. kronprins Frederik 8. af Danmark 1869. 1867, jan. 3., 1869, aug. 10., 11., sept. 18., 1871, jan. 25. - 259.
- Louth, John Spikings, overdriftsbestyrer ved jernbanerne. 1864, apr. 10., maj 14., 1865, jan. 12., okt. 9.
- Lovisa (1828-71), dronning af Sverige-Norge, født prinsesse af Nederlandene. 1867, juli 1.
- Lund, Harald (1827-1915), assessor ved landsoverretten for Nørrejylland 1859-75, ved højesteret 1875-1900, medlem af Viborg byråd 1873-75. 1874, okt. 25.
- Lund, Johan Jacob Georg (1801-84), Frederik 7.s livlæge. 1859, dec. 24., 1863, jan. 1.
- Lund, L. (1826-1901), kaptajn, adjutant hos kronprins Frederik. 1865, aug. 28., 1866, aug. 29., 1868, febr. 21., 1869, jan. 1.
- Lundbye, Christian Carl (1812-73), oberst, krigsmin. 1856-59, 1863-64. 1863, nov. 19., 1864, febr. 21., 25., marts 6., 1865, jan. 7., febr. 1., 1869, febr. 2., 1872, febr. 4. - 226, 260.
- Lunde, Peter Frederik (1803-93), jernstøber, folketingsmand 1849-52, 1866, marts 20.
- Lunding, Hans Matthias Vilhelm (1807-53), kabinetssekretær. 1867, dec. 24.
- Lunding, formentlig Niels Christian (1795-1871), general. 1868, maj 18.
- Lütken, Otto Hans (1813-83), kaptajn i marinen, marineminister 1863-65. 1864, febr. 21., 1865, marts 3., 18.
- Lüttichau, Hans Helmuth (1794-1869), overpræsident i Kbh. 1857-64. 1860, jan. 1. (evt. Matth. Lüttichau), 2.
- Lüttichau, Matthias (1795-1870), general, krigsminister 1854-56, medlem af den grundlovgivende rigssamling 1848-49, landstingsmand

- 1851–54 og 1855–64, medlem af rigsrådet 1854 og 1857–1864. 1856, apr. 1., 1860, jan. 1. (evt. H. H. Lüttichau), marts 23., 1863, sept. 21., 1864, febr. 10., 24., marts 7.
- Lützen, Andreas Christian (1813–74), skolelærer på Færøerne, landstingsmand 1863–64. 1863, sept. 22. – 227.
- Læssøe, Werner Hans Frederik (1811–50), oberst. 1864, juli 31.
- Løvenskiold, Carl Ludvig (1822–98), officer, hofmarskal 1859–68, igen ved hoffet fra 1875. 1863, jan. 1., 28., dec. 11.

M

- Madvig, Johan Nicolai (1804–1886), filolog, professor, kirke- og undervisningsminister 1848–51, folketingsmand 1849–53, landstingsmand 1853–1874, medlem af rigsrådet fra 1856. 1856, marts 1., 4., 1857, okt. 6., 1858, febr. 19., 1859, dec. 9., 17., 24., 25., 26., 1860, jan. 2., 5., 16., febr. 9., 10., 11., 12., 13., marts 10., 28., 30., 31., 1863, jan. 3., sept. 21., okt. 1., 12., 14., 17., nov. 3., 16., 17., 18., dec. 2., 13., 1864, febr. 8., 11., marts 13., juni 25., juli 12., 31., aug. 15., 26., okt. 24., 31., nov. 2., 6., 16., dec. 9., 11., 21., 1865, febr. 17., marts 18., 21., 22., apr. 11., juli 17., sept. 12., okt. 9., 18., nov. 4., 5., dec. 9., 20., 1866, jan. 7., 30., apr. 16., dec. 1., 31., 1867, marts 14., apr. 6., 1868, apr. 4., 17., 21., 25., maj 14., 1869, marts 3., 1870, febr. 25., maj 23., juli 13., 1871, marts 3., 4., 1873, marts 1., 20., 1874, marts 13. – 227, 236, 249, 251, 254, 258, 263, 265, 267, 268.
- Madvig, Johannes Nicolai Agathon (1833–1919), assessor i Københavns kriminal og politiret 1872. 1863, nov. 13., 1865, dec. 13.
- Magdalene, se Bruun.
- Magius, Jens Erich Albrecht (1816–84), oberst, landstingsmand 1866–1884. 1867, jan. 10., marts 14., 1868, okt. 17.
- Magnani, Anna Maria Angelica (f. 1772), Bertel Thorvaldsens elskerinde. – 235.
- Malling, Peter Josva (1833–62), kaptajn, adjutant hos kongen 1859. 1860, jan. 14.
- Manderstrøm, Christopher Rutger Ludvig (1806–73), greve, svensk minister. 1861, nov. 14., 1862, jan. 18., 1863, jan. 1., maj 4., 1864, marts 9., 1866, maj 4., 1867, apr. 18., 1868, apr. 17. – 223.
- Mannteufel, se Manteufel.
- Manteufel, Edwin von (1809–85), friherre, preussisk generalfeltmarskal, guvernør i Slesvig 1865. 1866, jan. 27.
- Martensen, Hans Lassen (1808–84), biskop. 1863, nov. 16., dec. 2., 1868, febr. 7., 1874, juli 19.
- Matzen, Henning (1840–1910), jurist, politiker, landstingsmand 1879–1910. 1874, jan. 10. – 266.
- Melchiorson, formentlig købmand G. F. Melchiorson i Randers. 1860, sept. 24.
- Meza, Christian Julius de (1792–1865), general. 1864, jan. 16., febr. 10., 21., 25., 26., 27., 28., marts 6., 14., 24., 1865, jan. 7., febr. 1., 12.
- Meyer, Ernst (1797–1861), genremaler. XXVIII.
- Michaelsen, Joseph (1826–1908), postembedsmand, journalist, redaktør. 1865, marts 3. (lieutenant M.).
- Mickiewitz, se Mickiewicz.

- Mickiewicz, Ladislaus, medlem af den polske frihedskomiteé i Paris. 1868, maj 19.
- Mohrenheim, baronesse, g. m. Arthur Pavlovič Mohrenheim. 1869, jan. 8.
- Mohrenheim, Arthur Pavlovič v. (1824–1906), baron, russisk diplomat, gesandt i København 1867–82, senere i Paris. 1869, jan. 1., 1870, nov. 6.
- Moltke, se endv. Moltke-Hvitfeldt, G. L.
- Moltke, Adam Frederik Adamson (1816–85), greve, amtmand i Lauenborg, regeringspræsident 1862. 1863, dec. 5.
- Moltke, Adam Wilhelm (1785–1864), greve til Bregentved, gehejmestatsminister 1831–48, premierminister 1848–52, landstingsmand 1849–60. 1859, dec. 4., 1867, dec. 24.
- Moltke, Carl (1798–1866), greve til Nütschau, gehejmestatsminister 1848, minister u. p. 1851, minister for Slesvig 1852–54, minister u. p. 1864–65. 1862, okt. 9., 1863, nov. 22., 24., 25., 26., 30., dec. 5., 1864, juli 6., 8., 11., 1870, maj 21. – 228, 239.
- Moltke, Frederik Georg Julius (1825–75), lensgreve til Bregentved, udenrigsminister 1875, folketingsmand 1855–61, medlem af rigsrådet 1864–66, landstingsmand 1866–75. 1864, juli 19., 1868, apr. 27., dec. 8., 1869, maj 10., 1870, maj 23., 24., 1874, marts 20.
- Moltke, Vilhelm, se A. W. Moltke.
- Moltke-Bregentved, se Moltke, F. G. J.
- Moltke-Hvitfeldt, Adam Gottlob (1798–1876), greve til Moltkenborg, ministerresident i Begge Sicilier, Sardinien og Toscana 1845(47)–48, medlem af rigsrådet, landstingsmand 1859–1868. 1860, jan. 4., febr. 21., 1865, nov. 8.
- Moltke-Hvitfeldt, Gebhard Leon (1829–96), greve, legationssekretær i Wien 1853–56, dansk gesandt i Spanien og Portugal 1856–60, i Paris 1860–96. 1864, febr. 25., juni 28., juli 9., aug. 1., okt. 7., 1865, marts 18., juni 15., dec. 1., 20., 1867, apr. 18., maj 1., 1868, okt. 20. – 248.
- Moltzen, se Molzen.
- Molzen, Claus Didrik (1817–79), grosserer, politisk agent. 1865, febr. 18., marts 21., 1866, marts 17. – 243, 244.
- Monrad, Ditlev Gothard (1811–87), biskop i Lolland-Falsters stift 1849–54 og 1871–87, departementchef i kultusmin. 1855–59, kirke- og undervisningsminister 1848, 1859, 1860–63, indenrigsminister ad interim 1860–61, konsejlspræsident, finansminister og minister for Holsten 1863–64, folketingsmand 1849–65 og 1882–86. XXXIV, XXXVIII, XXXIX. – 1857, okt. 6., 1858, febr. 21., 22., 23., marts 13., 1859, nov. 9., 1860, jan. 6., febr. 9., 13., 16., 17., 18., 20., 21., 29., marts 30., okt. 4., 5., nov. 21., dec. 6., 9., 20., 1861, jan. 5., 26., febr. 17., apr. 11., juni 26., 1862, okt. 25., 29., nov. 3., 25., 1863, maj 6., dec. 31., 1864, jan. 8., 10., 11., 14., 17., 25., 27., febr. 2., 6., 8., 12., 16., 21., 25., 26., 27., 29., marts 5., 6., 13., 16., 17., 19., 21., apr. 7., 16., maj 18., 19., 31., juni 15., 24., 25., 26., juli 1., 6., 7., 8., 9., 11., 15., 21., 24., 31., aug. 6., sept. 4., 13., okt. 3., nov. 1., 11., 18., dec. 2., 10., 12., 14., 1865, jan. 7., febr. 1., 13., 21., 27., marts 3., nov. 22., 28., 29., 1867, jan. 3., 23., 1868, febr. 28., 1872, febr. 4., 1873, dec. 24., 1874, juli 19. – 216, 221, 224, 230, 231, 233, 235, 238, 240, 243, 248.
- Morny, Sofie (1838–96), grevinde, tid-

- ligere fyrstinde Trubetzkoj. 1864, juli 10.
- Mourier, Charles Ferdinand Léonhard (1800–1880), højesteretsass., justitiarius 1871, folketingsmand 1849–52, medlem af rigsrådet 1854–66. 1856, apr. 9., maj 26., 30., 1864, juli 5., 6., 21., 22., aug. 15., 16., 1865, okt. 23. – 216, 238.
- Mourier-Petersen, Peter Paul Christian Ferdinand, (1825–98), godsejer (Rugård), folketingsmand 1861–66, landstingsmand 1866–98. 1866, okt. 17., 1869, maj 10., 1874, marts 6., 27., juni 9., 28. – 266.
- Moustier, Léonel-Desle-Marie-Francois-Réné, markis de (1817–69), fransk gesandt i Berlin 1853–1859, udenrigsminister 1868. 1868, okt. 20.
- Muus, Elias Bendz (1805–93), grosserer, svensk-norsk og britisk vicekonsul i Odense, 1857 flyttet til Kbh. 1864, juli 25., 1865, apr. 12., 1868, maj 14.
- Muus, Laurids Hach Ludvig (1814–72), oberst. 1865, marts 7.
- Myhre, Albrecht Christian Johansen (1817–94), oberst. 1868, sept. 21. – 259.
- Mülbe, v. d., preussisk generalløjtnant. 1864, maj 11.
- Müllen, Lauritz Michael (1800–78), major, folketingsmand 1853–72, valgt til rigsrådets folketing 1864 og 1865. 1857, okt. 6.
- Müller, Georg Carl, underretsadvokat, dr. jur., medlem af den slesvigske stænderforsamling, medlem af rigsrådet. 1856, marts 3., 4., 11.
- Müller, Johan Michael Andreas (1805–81), toldinspektør i Århus, justitsråd. 1864, marts 31., apr. 8., 19., maj 5., 6., 7., 23., 28., 29., 1867, jan. 3., 19. – 232, 233, 253.
- Münther, Balthasar (1794–1867), provst, sognepræst ved Holmens kirke. 1863, dec. 2.
- Møller, Christian Edvard (1806–59), sognepræst, folketingsmand 1852–53, 1854–58. 1857, okt. 6.
- Møller, Søren Jakobsen (1819–94), gårdejer, landstingsmand 1863–66. 1865, dec. 15.
- Mørk, Johannes Magnus (1827–89), købmand, konsul, medlem af borgerrepræsentationen i Århus fra 1856, formand for borgerrepræsentationen 1858–68, folketingsmand 1861–73, redaktør af Aarhus Stiftstidende 1873–89. XXXVIII. – 1860, aug. 5., 1863, marts 28.–30., dec. 25., 1864, maj 2., 16., 21., 24., 25., juni 7., juli 9., 30., aug. 27., sept. 27., 1865, apr. 22., 1866, jan. 25., okt. 12., 1868, jan. 24., 1869, febr. 3.(?), 1870, juli 29., 1872, marts 28.

N

- Nagel, Herman P. E. (1816–1890), apoteker og postekspeditør i Høyer, svensk-norsk vicekonsul. 1868, maj 14.
- Napoleon 3. (1808–73), kejser af Frankrig. 1858, febr. 26., 1860, febr. 21., 1863, apr. 22., dec. 6., 1864, febr. 25., juni 28., juli 9., 10., 21., aug. 1., okt. 7., 24., dec. 20., 1866, juli 6., nov. 17., 1867, apr. 18., maj 1. – 239, 241.
- Nathorst, Hjalmar (1821–99), svensk agronom, professor ved Alnarps lantbruksinstitut. 1866, juni 27.
- Neergaard, 1865, okt. 11.
- Neergaard, Edvard (1821–74), pro-

- prietær, folketingsmand 1858-66. 1861, jan. 21.
- Neergaard, Johan Valdemar (1810-79), oberst, krigsminister 1865-66. 1866, febr. 4., 10., aug. 3. 11., 13., 16., 18.
- Nellemann, Johannes Magnus Valdemar (1831-1906), professor juris, justitsminister og minister for Island 1875-96, landstingsmand 1870-1906. 1873, apr. 1., 1874, jan. 10., marts 6., 13., 16., 17., 20., 25., 29. - 268.
- Nicolai, se Nicolay.
- Nicolaj Alexandrowitsch (1843-65), russisk tronfølger, søn af Alexander II. - 239.
- Nicolay, Nikolaj Pavlovič (1818-69), baron, russisk gesandt i Kbh. 1860-67. 1862, marts 1., 1863, nov. 25.
- Nielsen, Frederik (1809-67), professor, stiftsprovst, landstingsmand 1859-64. 1863, sept. 21.
- Nielsen, Hans Christian (1805-85), stiftamtmand i Ribe 1855-84, landstingsmand 1866-70, kongevalgt 1876-82. 1864, maj 20., 1865, nov. 5., 1867, apr. 13., 1868, maj 15., 1869, febr. 10.
- Nielsen, Knud (1819-97), murermeister, borgerrepræsentant i Århus. 1864, maj 2.
- Nissen, formentlig Ludvig Theodor (1832-67), fra 1864 politimester på St. Thomas. 1861, jan. 21.
- Nors, Otto Henrik (1821-75), kancelliråd, prokurator, borgerrepræsentant og byrådsmedlem i Århus. 1864, maj 16., 21., 25., 1874, okt. 25.
- Nutzhorn, Carl Ludvig Vilhelm Rømer (1828-99), departementschef, amtmand, indenrigsminister 1863-64, justitsminister 1868-70. 1864, jan. 14., marts 16., 18., 19., 1869, febr. 2., sept. 18.
- Nyholm, Carthon Christoffer Valdemar (1829-1912), assessor i hof- og stadsretten 1876, højesteretsassessor 1881, folketingsmand 1864-72 og 1884-87, medlem af rigsrådets folketing 1864-66. 1866, febr. 19., maj 4.
- Nyholm, Lauritz Christian (1823-82), kaptajn, folketingsmand 1869-72 og 1881-82, 1871 fik N. sammen med C. Juell tilsagn om koncession på bane over Frederikssund-Holbæk til Kalundborg. 1871, nov. 12. - 263, 264.

O

- Olga (1851-1925), storfyrstinde, g. m. kong Georg 1. af Grækenland 1867. 1867, aug. 24.
- Olrik, Jakob Baden (1802-75), herredsfoged, borgmester i Helsingør 1849-75, medlem af den grundlovgivende rigsforsamling, landstingsmand 1849-53, 1866 og 1867-74. 1869, okt. 5., 1874, marts 27.
- Oriolla, Alphons H. v., preussisk gesandt i Kbh. 1854-59. 1858, febr. 20.
- Oscar 2. (1829-1907), prins af Sverige-Norge, konge 1872-1907. 1866, juli 6., 27., 1867, jan. 3., 19., apr. 18., 1871, jan. 27., 1874, jan. 24. - 253.
- Otterstrøm, formentlig Henrik Johan (1830-85), assistent i Nationalbanken i Århus. 1865, maj 30.
- Ovesen, se Ovesen.
- Ovesen, Claus (1816-81), ingeniørficer, teknisk direktør ved de dansk-

- engelske jernbanedriftsselskaber. 1865, jan. 13., 17., okt. 8., nov. 2., 1866, aug. 29., 1867, marts 19.
- Oxenbøll, Vilhelm Christian Michael (1823-98), byfoged og fra 1869-88 tillige borgmester i Stubbekøbing, landstingsmand 1870-94. 1871, marts 4., 1874, marts 6., 13., 27.
- Oxholm, Waldemar Tully (1805-76), hofchef hos kronprins Frederik 7. 1842-47, gesandt i London 1854-56, overhofmarskal 1863-76, general. 1863, nov. 17., dec. 3., 1864, jan. 10., 12., 13., marts 1., 13., 14., juni 27., juli 7., 8., nov. 26., 1865, jan. 6., marts 22., sept. 13., nov. 11., 1866, jan. 1., febr. 27., 28., marts 1., 1867, maj 3., dec. 24., 1868, jan. 8.

P

- Paget, Sir Augustus Berkeley (1823-96), engelsk gesandt i Kbh. 1859-66. 1859, dec. 26., 1861, okt. 6., 1862, dec. 1., 1863, jan. 16., okt. 19., nov. 25., 1864, febr. 6., 26., 29. - 230.
- Palmerston, Henry John Temple (1784-1865), 3. viscount, engelsk statsmand, udenrigsminister 1835-1841, 1846-51, 1852-55, premierminister 1855-58, 1859-65. 1862, dec. 5., 1864, maj 14., 1865, apr. 5.
- Paludan-Müller, Frederik (kaldet Frits) (1809-76), digter. 1866, dec. 1.
- Pauli, se Pauly.
- Pauly, Carl Friedrich Julius, boghandler i Heide, medlem af rigsrådet. 1856, marts 4.
- Pedersen, Søren (1826-98), smed, folketingsmand 1858-66, landstingsmand 1868-85. 1874, marts 13., 17., 20., 25.
- Petersen, se endvidere Mourier-Petersen.
- Petersen, Clemens Christoffer Mathias (1834-1918), litterær kritiker. 1867, juni 14.
- Petersen, Cornelius (1806-76), gård-ejer, folketingsmand 1854-76. 1874, apr. 8.
- Petersen, Hans Mathias (1819-80), boelsmand, folketingsmand 1853-64, 1866-73, medlem af rigsrådets folketing 1864-66. 1865, sept. 12. - 246.
- Petersen, Harald Georg (1819-98), postinspektør. 1867, marts 19.
- Petersen, Nicolai Wilhelm (1817-95), grosserer, etatsråd, landstingsmand 1866-94, medlem af rigsrådet 1856-63. 1867, jan. 10. (W. Petersen), 1869, marts 3. (Wilhelm Petersen), 1872, febr. 23., 1874, marts 25.
- Peto, Brassey og Betts, engelsk entreprenørfirma. 1866, dec. 4. - 222.
- Peto, Sir Samuel Morton (1809-89), engelsk jernbaneentreprenør. 1860, jan. 4., dec. 6., 1865, jan. 12., 16., okt. 8. - 222.
- Philipsen, Moritz Carl Theodor (1814-77), proprietær (Højagergård), landvæsenskommissær, folketingsmand 1854-55, landstingsmand 1866-74. 1874, marts 25., 27.
- Plat, Ernst Georg Emil du (1816-92), general. 1865, jan. 7.
- Plat, Peter Henrik Claude du (1809-64), general. 1864, febr. 10.
- Platen-Hallermund, Adolph (1814-89), greve, hannoveransk minister. 1864, juli 23. (evt. Platen-Hallermund, G. W. F.).
- Platen-Hallermund, Georg Wilhelm Friederich til Futterkamp, hannove-

- ransk gehejmeråd (evt. Platen-Hallermund, Adolph). 1864, juli. 23.
- Plessen, se endv. Scheel-Plessen.
- Plessen, Otto von (1816-97), baron, dansk chargé d'affaires i St. Petersborg 1846-49, gesandt s. st. 1849-67. 1863, maj 13., 1864, juni 15., 21., juli 22., dec. 19., 1865, nov. 11., 22. - 233.
- Ploug, Carl Parmo (1813-94), redaktør af Fædrelandet 1841-81, medlem af den grundlovgivende rigsdag 1848-49, af folketinget 1854-58, landstinget 1859-90, af rigsrådets landsting 1864-66. XXXVI, XXXIX. - 1857, okt. 6., 1860, jan. 4., febr. 15., marts 21., 28., okt. 10., 1861, jan. 12., 21., okt. 7., dec. 19., 1862, sept. 3., okt. 15., 17., nov. 7., 15., dec. 11., 19., 20., 1863, jan. 11., 28., 1864, jan. 24., febr. 7., juni 25., juli 22., aug. 1., 2., 16., sept. 27., nov. 16., dec. 11., 1865, febr. 18., marts 29., apr. 1., aug. 28., okt. 18., 1866, febr. 9., marts 5., sept. 16., nov. 12., 1867, maj 26., juni 29., okt. 21., 1868, apr. 25., 27., sept. 22., okt. 3., dec. 29., 1872, dec. 27., 1873, febr. 6., okt. 6., 1874, jan. 24., marts 13., 17., 20., 25., maj 31. - 221, 224, 237, 258.
- Ploeyen, se Pløeyen.
- Pløeyen, Christian (1803-67), amtmand på Færøerne 1837-48, i Vejle 1848, i Holbæk 1849-67, kongevalgt medlem af den grundlovgivende rigsforsamling. 1865, apr. 11.
- Pontoppidan, Hendrik (1814-1901), købmand i Hamborg, godsejer. XVII.
- 1857, juli 7. (?), dec. 7., 1864, juli 9. - 216.
- Poulsen, Christian Marinus (1818-85), dr. phil., højskolelærer, generalbefuldmægtiget ved de slesvigske jernbaner, folketingsmand 1849-53, medlem af rigsrådet 1858-63. 1857, juli 7., 1860, febr. 21., 1864, marts 24., okt. 1., nov. 23., 1865, marts 20., apr. 11., juni 12., okt. 9., 1866, dec. 4., 5., 1867, marts 19., apr. 9., 26.
- Prehn, Thomas (1801-74), konferensråd, konstitueret departementschef i ministeriet for Holsten og Lauenborg 1852-54, landkommissær for Holsten, medlem af rigsrådet 1857-58. 1856, maj 26.
- Preisler, formentlig Georg Daniel (1830-1911), købmand og værtshusholder i Viborg. 1874, okt. 25.
- Prela, se Doria di Prela.
- Preussen, konge af, se Wilhelm, kronprins, se Frederik Wilhelm, kronprinsesse, se Victoria, gesandt, se v. Heydebrand und der Lasa.
- Preusser, Alexander Frederik Wilhelm (1799-1885), appellationsretsråd, medlem af den holstenske stænderforsamling, medlem af rigsrådet 1856. 1856, maj 26., 30.
- Prim, Don Juan (1814-70), spansk general og ministerpræsident. 1874, jan. 24.
- Puggaard, Hans (1788-1866), grosserer, medlem af folketinget 1854-58 og 1861-64, af rigsrådet 1864-66. 1864, juli 10., 31., 1865, jan. 29. - 260.

Q

- Quaade, George Joachim (1813-89), diplomat, udenrigsminister 1864, minister u. p. 1864-65, ekspeditionssekretær i udenrigsministeriet 1848-56, departementschef s. st. 1856-60, gesandt i Berlin 1860-64, 1865-84.

- 1864, jan. 13., 23., febr. 2., 26., marts 16., juni 25., juli 2., 4., 8., 9., 11., 25., aug. 13., dec. 2., 8., 1865, marts 3., 17., 1867, juni 29. – 230.
- Quanten, Emil von (1827–1903), svensk-finsk forfatter, bibliotekar hos Karl XV. 1864, marts 17. – 231.
- Quehl, Adelhaupt, preussisk vicekonsul i Kbh. 1860, nov. 21. (evt. F. L. R. Quehl).
- Quehl, F. L. R., dr. phil., preussisk generalkonsul. 1860, nov. 21. (evt. A. Quehl).
- Qvistgaard, Hans Nicolai (1817–92), kammerråd, medlem af rigsrådet, landstingsmand 1868–74. 1874, marts 25.

R

- Raasløf, Waldemar Rudolf (1815–83), officer, diplomat, ministerresident i Washington 1857–66, udsending i Kina 1861–63 og 1874–75, generalmajor 1866, krigsminister 1866–70, marineminister ad interim 1869–70, folketingsmand 1869–71. 1860, febr. 10., 1861, jan. 4., 1867, febr. 21., marts 27., maj 25., juni 12., 27., aug. 13., okt. 22., 1868, jan. 24., febr. 10., marts 24., apr. 8., 16., juni 11., nov. 27., 1869, jan. 20., 1870, marts 11., 24., apr. 24., maj 20., 26. – 253, 257, 258, 260.
- Raffenberg, Michael (1802–81), kommitteret for told- og konsumtionsvæsenet, etatsråd. 1858, febr. 21.
- Ramus, Frederik Emanuel (1823–74), generaldirektør for skattevæsenet 1865–74. 1874, marts 13.
- Rasch, Marie (1823–1905), f. Holatum, g. m. hotelejer i Flensborg J. J. Rasch. 1864, febr. 28., marts 24. – 231.
- Rasmussen, formentlig Joh. (d. 1888), skomagermester og byrådsmedlem i Randers. 1874, okt. 25.
- Rasmussen, Niels (1820–85), gård-ejer, landvæsenkommissær, landstingsmand 1863–82. 1865, marts 22., 1867, juni 27., 1868, maj 15., 1869, okt. 5. – 255.
- Ravn, Niels Frederik (1826–1910), sø-officer, marineminister 1873–75, 1879–1900, krigsminister 1881–84, direktør i marineministeriet 1875–79, folketingsmand 1873–1901. 1874, marts 20.
- Rechberg und Rothenlöwen, Johann Bernhard v. (1806–99), østrigsk statsmand, præsident for forbunds-dagen i Frankfurt 1855–59, østrigsk udenrigsminister og konsejlspræsident 1859–64. 1863, nov. 17., dec. 13., 15., 1864, juli 22.
- Regenburg, Theodor August Jes (1815–95), departementschef i min. for Slesvig 1852–64, stiftamtmand i Skanderborg 1870–95. 1860, febr. 12., 26., nov. 21., 1861, jan. 4., okt. 14., 1862, okt. 9., 1864, juli 4., 1865, apr. 15., 1866, aug. 27.
- Reich, Christian Emilius (1822–65), oberstløjtnant, krigsminister 1864, kongevalgt medlem af rigsrådet 1856. 1858, marts 13., 1862, febr. 28., 1864, juni 25., 29., juli 7., 1865, jan. 7., nov. 24.
- Reineke, Theodor (1805–82), købmand i Altona, dep. i den holstenske stænderforsamling, medlem af rigsrådet, senere medlem af den preussiske landdag. 1856, marts 1., maj 26., 30.
- Renck, Detlev Anton (1809–67), fa-

- brikant i Neumünster, agent, deputeret i den holstenske stænderforsamling, kongevalgt medlem af rigsrådet. *1858*, febr. 20., 27.
- Reventlow, Ernst Christian (1799–1873), greve til Farve, medlem af rigsrådet. *1856*, maj 30.
- Reventlow, Theodor (1801–73), greve til Jersbeck, medlem af stænderforsamlingen for Holsten fra 1855, medlem af rigsrådet. *1856*, marts 1.
- Reventlow-Criminil, Heinrich Anna (1798–1868), greve, gehejmestatsminister 1842–48, minister for Holsten 1852–54. *1863*, nov. 25., 26.
- Richardt, formentlig Ernst Christian (1831–92), forfatter. *1861*, jan. 21.
- Rimestad, Christian Vilhelm (1816–79), skolebestyrer, redaktør, folketingsmand 1854–66, 1869–72. *1865*, febr. 16., *1866*, marts 17.
- Rosen, Sigismund Carl Ludvig (1827–64), kaptajn, souschef ved hovedkvarteret i 1863–64. *1864*, febr. 10.
- Rosen, Wilhelm Sophus Andreas v. (1820–66), dr. med., distriktslæge i Kbh., folketingsmand 1861–64. *1864*, marts 5., juni 7.
- Rosenberg, Carl Frederik Vilhelm Mathildus (1829–85), dr. phil., litteraturhistoriker. *1866*, maj 4., *1867*, juni 14.
- Rosenkrantz, Gottlob Emil Georg (1803–84), amtmand i Thisted 1843–66, stiftamtmand i Viborg 1866–79, medlem af rigsrådets landsting 1864. *1864*, dec. 9.
- Rosenkrantz, Holger Christian Georg (1836–71), baron, legationssekretær i Frankfurt 1863–64, i London 1864–66, i Paris 1867–71. *1865*, nov. 11.
- Rosenkrantz, Niels (1757–1824), gehejmestatsminister. *1858*, febr. 23.
- Rosenørn. Det er usikkert, hvem de følgende tilfælde hentyder til blandt de efterstående personer. Sandsynligheden taler for C. P. T. Rosenørn-Teilmann. *1863*, dec. 7., *1864*, aug. 6., sept. 13., nov. 16., *1865*, febr. 16., marts 9., 26., 30., okt. 29.
- Rosenørn, Ernst Emil (1810–94), direktør for landbohøjskolen, overpræsident i København 1870–83, kirke- og undervisningsminister 1869–70, folketingsmand 1855–64 og 1866–69, landstingsmand 1879–94 (kongevalgt), medlem af rigsrådet 1861–63. *1858*, marts 8. (evt. Matth. H. Rosenørn), 13. (evt. M. H. R.), nov. 1. (evt. M. H. R.), *1860*, jan. 4. (evt. M. H. R. eller T. Rosenørn-Teilmann), febr. 21. (evt. M. H. R. eller R.-Teiln.), marts 28., dec. 8., *1861*, aug. 12. (evt. M. H. R. eller R.-Teiln.), *1863*, maj 11. (evt. R.-Teiln.), 12. (evt. R.-Teiln.), 15. (evt. R.-Teiln.), dec. 7. (evt. R.-Teiln.), *1865*, jan. 25., *1866*, febr. 19., *1868*, dec. 13., *1870*, maj 23.
- Rosenørn-Lehn, Otto Ditlev (1821–92), baron, udenrigsminister 1870–74, 1875–92, medlem af landstinget 1866–92, af rigsrådet 1864–66. *1864*, juli 5., 22., *1865*, jan. 25., *1866*, nov. 26., *1868*, dec. 8., 13., *1870*, okt. 8., *1871*, jan. 25., marts 28., *1873*, febr. 14.
- Rosenørn, Matthias Hans (1814–1902), stiftamtmand på Island 1847–49, amtmand over Randers amt 1854–85, indenrigsminister 1849–51, medlem af folketinget 1849–53, af rigsrådet 1856–61. *1858*, marts 8. (evt. E. E. Rosenørn), 13. (evt. E. E. R.), nov. 1. (evt. E. E. R.), *1860*, jan. 4. (evt. E. E. R. eller R.-Teiln.), febr. 18., 20., 21. (evt. E. E. R. eller R.-Teiln.), *1861*, aug. 12. (evt. E. E.

- R. eller R.-Teilm.), 1864, maj 13., 1866, aug. 27.
- Rosenørn-Teilmann, Christian Peter Theodor (1817-79), kammerherre, landstingsmand 1859-66 og (kongevalgt) 1868-79, medlem af rigsrådet 1861-66, kultusminister 1865-67, justitsminister 1867-69. 1860, jan. 4. (evt. E. Rosenørn eller M. H. Rosenørn), febr. 21. (evt. M. H. R. eller E. E. R.), marts 28., 29., okt. 2., 10., 1861, aug. 12. (evt. M. H. R. eller E. E. R.), 1862, okt. 4., nov. 15., dec. 17., 1863, jan. 8., apr. 30., maj 11. (evt. E. E. R.), 12. (evt. E. E. R.), 15. (evt. E. E. R.), sept. 21., 23., 24., dec. 7. (evt. E. E. Rosenørn), 1865, marts 13., 21., 29., apr. 23., maj 5., 8., sept. 13., okt. 10., 20., 28., 30., nov. 2., 4., 5. (Rosenørn), dec. 11., 1866, jan. 17., 30., febr. 3., 21., 26., apr. 5., 9., nov. 11., 14., 1867, apr. 13., juni 16., aug. 10., 1874, marts 27. - 221, 224, 249, 259.
- Rothe, Viggo (1841-91), kontorchef, direktør for de sjællandske jernbaner 1848-85. 1866, dec. 6.
- Rottbøll, Christian Michael (1791-1884), assessor i højesteret, højesteretsjustitiarius 1861-71. 1863, jan. 1.
- Rotwitt, Carl Edvard (1812-60), amtmand i Frederiksborg amt 1855-59, konsejlspræsident og justitsminister 1859-60. XXXVI. - 1856, okt. 6., 1859, nov. 28., dec. 3. (det Rotwitt'ske min.), 24., 25., 1860, jan. 1., 14., febr. 9., 10., 13., 14., nov. 21. - 216, 219, 220.
- Rowan, Frederic James, engelsk jernbaneingeniør. 1862, nov. 27., 1864, febr. 27., 28., maj 14., juni 1., 1865, jan. 12., 13., nov. 2., 7., 1866, dec. 5.
- Rumohr, Wulf Henning Ernst Wilhelm v. (1814-62), godsejer (Runtoft), deputeret i den slesvigske stænderforsamling, medlem af rigsrådet. 1856, maj 30., 1860, febr. 26.
- Rusland, kejserinde af, se Dagmar, storfyrst, se Konstantin, Alexander Wladimir, kejser af, se Alexander, storfyrstinde af, se Olga.
- Russel, se Russell.
- Russell, John (1792-1878), engelsk statsmand, premierminister 1846-52, 1865-66, udenrigsminister 1852-53, 1859-65. 1862, okt. 17., dec. 1., 5., 1863, jan. 12., 13., 16., maj 11., 1864, jan. 13., 23., juni 15., 25., juli 9., 11. - 224, 225, 233.

S

- Sager, Hans Carl (1808-85), borgmester i Rudkøbing, folketingsmand 1869-72. 1870, maj 8.
- Scavenius, Jacob Frederik (1838-1915), godsejer (Gjorslev), medlem af rigsrådets folketing 1865-66, folketingsmand 1866-95 og 1898-1901, kirke- og undervisningsminister 1880-91. 1865, okt. 11., 1870, maj 25., 1873, dec. 18., 19., 1874, marts 13., 31. - 266.
- Scavenius, Peder Brønnum (1795-1868), kammerherre, godsejer (Gjorslev), kongevalgt medlem af den grundlovgivende rigsforsamling 1848-49, kongevalgt medlem af rigsrådet 1854-59. 1856, maj 26., 30.
- Schack Brockenhuus, se Brockenhuus-Schack.
- Scharffenberg, Paul Ulrich (1810-82), general. 1866, apr. 18.
- Schele, se Scheele.

- Scheel, Anton Wilhelm (1799–1879), generalauditor, justitsminister 1851–55. 1864, juli. 8.
- Scheel-Plessen, Carl Theodor August (1811–92), greve, provisorisk minister for hertugdømmerne marts 1848, overpræsident i Altona, medlem af rigsrådet, finansiel sagkyndig for Preussen ved fredsslutningen i Wien. 1856, marts 1., 4., 5., 24., maj 30., 1860, febr. 26., 1863, nov. 25., 26., 30., 1864, okt. 1., nov. 11., 1865, nov. 5., 21., 26., 1866, marts 20., apr. 18. – 215, 239, 247.
- Scheel-Plessen, Wulff Heinrich Bernhard (1809–76), greve, dansk gesandt i Berlin 1847–48, i Wien 1850–51, i Stockholm 1849–50, 1851–72. 1859, nov. 16. (Wulff Plessen), 1865, nov. 11. (Wulff Plessen).
- Scheele, Ludvig Nicolaus (1796–1874), præsident for regeringen på Gottorp 1846, landdrost i Pinneberg 1852, minister for Holsten og Lauenborg ad interim 1854–57, udenrigsminister ad interim 1855–57, medlem af rigsrådet, hed oprindeligt Scheel. 1856, marts 3., 9., apr. 3., 1859, nov. 28., dec. 5., 1864, dec. 11., 1865, jan. 1., 1874, jan. 12.
- Schepelern, Christian August (1794–1870), generalmajor, kommandant i Kbh. 1864, febr. 7.
- Schiern, Einar Theodor Immanuel (1814–76), overfinansbogholder. 1860, febr. 11.
- Schlegel, Carl Otto Emil (1794–1864), generaløjtnant. 1863, dec. 6.
- Schleinitz, Alexander Gustav Adolph (1807–85), friherre, fra 1879 greve af S., preussisk diplomat, udenrigsminister 1848, 1849–50, 1858–61, derefter minister for det kgl. hus. 1861, juni 29.
- Schmidt, Peter, købmand i Flensborg, medlem af rigsrådet. 1863, apr. 22.
- Schmidten, Ulrik Christian v. (1815–86), generalkrigskommissær, chef for armeens intendantur, borgmester i Århus 1866–86. 1864, febr. 6., 1869, sept. 20., 1873, febr. 4., 1874, okt. 25.
- Scholten, Hans Rudolf v. (1816–95), kammerjunker, byfoged i Århus 1854–66. 1864, maj 2., juni 9.
- Scholten, Jens Benzon von (1832–1910), kaptajn. 1870, apr. 24.
- Schouw, Joachim Frederik (1789–1852), professor, stænderrepræsentant, formand for den grundlovgivende rigsforsamling, landstingsmand 1849–50. 1866, marts 20.
- Schovelin, Julius Thorvaldsen (1821–70), kaptajn, etatsråd, statsgældsdirektør 1855–70, medlem af folketinget 1852–61, 1860–61 bl. a. formand for udvalg om jyske jernbaner. 1861, jan. 13.
- Schröder, Christian Frederik Napoleon (1814–99), oberst i ingeniørerne. 1864, febr. 10.
- Schulin, Johan Sigismund (1808–80), greve, amtmand over Frederiksborg amt 1860–80, landstingsmand 1853–55, folketingsmand 1859–61. 1860, marts 23.
- Schurmann, Jens Christopher (1812–91), præst i Skaarup, seminarieforsøger, medlem af den grundlovgivende rigsforsamling 1848–49. 1867, juni 27.
- Schytté, Carl Frederik Vilhelm (1832–99), amtsfuldmægtig, sagfører, brygger, folketingsmand 1864–66, medlem af rigsrådets folketing 1865–66, søn af Frederik Vilhelm Schytte. 1864, apr. 15.
- Schytté, Frederik Vilhelm (1800–73), oliemøller i Horsens, godsejer, med-

- lem af den grundlovgivende rigsforsamling, landstingsmand 1849-53, folketingsmand 1858-64. 1860, jan. 4., febr. 10., 1864, apr. 15., 1866, jan. 6.
- Schøller, Niels Staal v. (1824-90), kammerjunker, fuldmægtig i udenrigsministeriet. 1864, okt. 31, 1867, apr. 18.
- Schøller, Thomas Georg (1793-1863), general, kammerherre. 1859, nov. 30.
- Seedorph, se Seedorff.
- Seedorff, C. A. (d. 1869), inspektør i rigsdagens bureau. 1864, juli 30.
- Sehested, se endv. Sehestedt.
- Sehested, Niels Frederik Bernhard (1813-82), stamhusbesidder til Broholm, kammerherre, medlem af rigsrådets landsting. 1865, okt. 11.
- Sehestedt, se også Sehested.
- Sehestedt? 1866, febr. 9.
- Sehestedt-Juul, Christian (1806-61), godsejer (Ravnholt), medlem af rigsrådet. 1858, febr. 20., 23.
- Sehestedt-Juul, Ove (1830-82), kammerherre, landstingsmand 1866-75. 1868, apr. 21., 27., dec. 8., 13., 1870, jan. 19., 1874, marts 27.
- Seidelin, se Brinck-Seidelin.
- Seiersen, Joh. Poul (d. 1900), købmand, konsul, forsikringsagent i Århus. 1864, maj 12.
- Seward, William Henry (1801-72), amerikansk politiker, statssekretær 1861-69. 1868, jan. 8.
- Sick, Johannes Peter Christian (1812-84), overlærer, medlem af rigsrådet. - 250.
- Sick, Julius Frederik (1815-84), diplomat, kammerherre, ministerresident i Belgien og Nederlandene 1853-57, i overordentlig sendelse til Wien 1864, til Stockholm 1865. 1865, nov. 8., 11., 1866, juli 27.
- Simony, Anna Sophie (1812-96), g.
- m. Carl Frederik Simony. 1856, juli 5.
- Simony, Carl Frederik (1806-72), departementschef i justitsmin. 1848-52, kultusminister 1852-53, midlertidig indenrigsminister 1853, justitsminister 1854-59, stiftamtmand over Sjælland 1859-72, landstingsmand 1849-66, medlem af rigsrådet 1858-66. 1856, marts 12., 1857, dec. 21., 1862, nov. 25., 1863, sept. 22., 1864, juni 2. - 216, 224.
- Simpson, James Young (1811-70), skotsk obstetriker og gynækolog. 1869, juni 8.
- Skau, Laurids Pedersen (1817-64), gårdejer, amtsforvalter, folketingsmand 1849-52, medlem af rigsrådet af 1854 og 1855. 1856, marts 6., 1858, febr. 23., marts 13., 1863, okt. 18., 20., nov. 16., 22.
- Skeel, Erik Wilhelm Robert (1818-84), godsejer (Dronninglund), kammerherre, landstingsmand 1859-84, indenrigsminister 1875-84. 1860, marts 21., dec. 8., 1862, okt. 4., 1863, sept. 22., 1864, febr. 19., marts 14., 1865, marts 3., apr. 4., nov. 21., 30., 1866, febr. 9., marts 5., 17., juni 27., nov. 12., 13., 1867, jan. 28., juni 28., 29., juli 3., sept. 20., okt. 9., 1868, marts 2., 20., 28., apr. 23., 24., okt. 17., 1869, jan. 14., febr. 2., 13., 20., 27., maj 10., okt. 3., 4., 5., 1870, febr. 25., maj 24., marts 8., 1873, apr. 1., dec. 18., 19., 1874, marts 13., 17., 20. - 258.
- Skovgaard, P. C. (1817-75), maler. XXVIII.
- Skrike, Adolph (1811-91), gehejmlegationsråd, departementschef i udenrigsmin. 1856-60, kolonialdirektør 1858-70. 1865, febr. 17., nov. 8.
- Sonne, Ole Edvard (1821-1910), farver i Nexø, medlem af rigsrådet, fol-

- ketingsmand 1853-55, landstingsmand 1862-74. 1865, okt. 18., 30., 1872, febr. 23., 1874, marts 13., 17., 20., 25.
- Soto Maior, Antonio da Cunha de, portugisisk ministerresident i København fra 1856, gesandt fra 1870. 1863, dec. 13.
- Sponneck, Wilhelm Carl Eppingen (1817-88), greve, finansminister 1848-54, generaltolddirektør 1854-63, nationalbankdirektør 1868-88, folketingsmand 1866-69, politisk rådgiver for kong Georg i Grækenland 1863-65. 1856, apr. 4. (?), 1858, febr. 21., 23., 26., 1860, febr. 13., 1862, marts 31., apr. 1., 2., okt. 22., dec. 12., 1863, jan. 11., 1865, jan. 26., febr. 11., nov. 1., 2., 21., 1866, marts 20., apr. 12., 25., aug. 21., sept. 7., 1867, maj 1., 25., 28., juni 17., okt. 8., 1868, jan. 28. - 255.
- Stanley, Edward George Geoffrey Smith (1799-1869), 14. jarl af Derby, engelsk politiker, premierminister 1852, 1858-59 og 1866-68. 1866, juli 6.
- Stanley, Edward Henry (1826-93), 15. jarl af Derby, engelsk statsmand, udenrigsminister 1866-68, 1874-78, koloniminister 1882-85. 1866, juli 6.
- Stedingk, Eugen Frederik Oscar Ludvig von (1825-71), friherre, svensk gesandt i Kbh. 1868, dec. 6.
- Steen, Adolf (1816-86), professor, folketingsmand 1849-52, 1854-58, 1864-69. 1866, nov. 13.
- Steenstrup, Johan Jakob Vogelius (1836-71), telegrafist. 1870, juli 29.
- Steinmann, Peter Frederik (1812-94), general, krigsminister 1874-75. 1864, febr. 10., marts 24., juli 25., 1865, maj 26., 1866, febr. 4., 5., 1869, sept. 18.
- Stephens, George (1813-95), filolog, professor. 1866, maj 4.
- Stockfleth, William Walker (1802-85), amtmand i Haderslev 1850-64. 1864, nov. 15., 1865, febr. 6., 1866, jan. 27.
- Strøm, Gollich Frederik Peter (1819-98), sognepræst, landstingsmand 1859-66, medlem af rigsrådets landsting 1864-66. 1860, marts 28., okt. 10., dec. 8., 1862, nov. 15., 1863, sept. 21., 23., 24., 1864, aug. 8., 1865, okt. 10., 16., 18., 1868, marts 5.
- Stöcken, Carl Christian von (1799-1874), proprietær, landstingsmand 1855-63, statsrevisor 1856-58 og 1862-64. 1860, marts 21., dec. 8.
- Suenson, Otto Frederik (1810-88), direktør for marinens skibsbyggeri, medlem af rigsrådet, marineminister 1867-69. 1870, marts 28. - 261.
- Suhr, Johannes Theodor (1792-1858), handelsmand. 1857, juli 7. (evt. O. B. Suhr).
- Suhr, Johannes Theodor (1835-88), direktør, godsejer. 1867, febr. 21.
- Suhr, Ole Berendt (1813-75), grosserer. 1857, juli 7. (evt. Th. Suhr (1792-1858)). 1866, febr. 26.
- Sveistrup, Hans Kristian Krarup (1815-93), præst i Rødding 1861-67, derefter knyttet til Rødding højskole, fra 1870 præst i Vejen-Læborg. 1868, juli 4.
- Sverige, konge af, se Karl 15., prins af, se Oscar, prinsesse af, se Lovisa, dronning af, se Lovisa.
- Sylow, Niels Peter Martin (1828-70), borgmester og byfoged i Korsør. 1864, juni 6.
- Sønnichsen, kan ikke identificeres. 1873, febr. 4.

T

- Taaffe, Theodor Christian (1824–85), provst 1868, sognepræst til Langaa, Vinge og Taarup, g. m. Sophie Caroline Bruun-Muus, datter af Elias Bendz M. 1865, april 12.
- Tang, Andreas Evald Meinert (1803–68), godsejer (Nørre Vosborg), etatsråd, medlem af den grundlovgivende rigsforsamling 1848–49, landstingsmand 1849–66, medlem af rigsrådets landsting 1864–66. 1857, juli 7., 1858, nov. 1., 1861, febr. 17., dec. 19.
- Tauber, Johannes Henrik Georg (1827–92), redaktør, folketingsmand 1869–92. 1869, febr. 2.
- Termansen, Niels Jokum (1824–92), gårdejer, folketingsmand 1858–78, landstingsmand 1878–86. 1864, marts 5., 1867, maj 13.
- Thestrup, Hans Nicolai (1794–1879), general, krigsminister 1859–63, marineminister ad interim 1859–60. 1860, jan. 14., febr. 10., 21., 1863, maj 15., 1864, aug. 1. – 227.
- Thile, Karl Herman v. (1812–89), understatssekretær i det preussiske udenrigsministerium. 1865, marts 7.
- Thomsen, Adolph Theodor (1814–91), rådmænd i Oldensworth, medlem af rigsrådet. 1856, marts 3., 4., 1859, nov. 16., 1860, nov. 21. – 218.
- Thomsen, Christian Albert Frederik (1827–96), officer, direktør for kommandoen 1864, direktør i krigsministeriet, krigsminister 1872–74, marineminister ad interim 1872–73, folketingsmand 1873–96. 1864, apr. 14., 1866, apr. 6., 1867, maj 28., 1872, dec. 22., 1873, jan. 15., febr. 4., 1874, jan. 5., juni 6.
- Thomsen, Grimur Thorgrimsson (1820–96), legationssekretær i Frankfurt 1848–49, i Haag og Paris 1849, departementssekretær. 1864, jan. 13., 1869, jan. 20.
- Thomsen, Thomas Flensburg (1807–1900), gårdejer, landstingsmand 1855–59, en af landstingets sekretærer. 1858, okt. 3.
- Thorvaldsen, Bertel (1768–1844), billedhugger. 1864, juli 10.
- Thygesen, se Thygeson.
- Thygeson, Thyge Georg Carl de (1806–1905), godsejer (Damgård), klitinspektør, kongevalgt landstingsmand 1868–1905. 1869, okt. 7., 1870, nov. 6., 1874, marts 25., 27.
- Thyra (1853–1933), prinsesse, g. 1878 med hertug Ernst August af Cumberland. 1864, sept. 4., 1869, sept. 19.
- Tietgen, Carl Frederik (1829–1901), bankdirektør. 1857, dec. 7., 1866, dec. 6., 1867, marts 19., 1868, jan. 24., 1871, nov. 12. – 246, 253, 256, 263.
- Tillisch, Frederik Ferdinand (1801–89), kabinetssekretær, regeringskommissær for Slesvig, minister for Slesvig 1851, indenrigsminister 1851–52, 1854, 1864–65, folketingsmand 1851–53 og 1858–61, medlem af rigsrådet 1856–63. 1856, marts 3., 15., maj 26., 30., 1858, febr. 20., 22., 23., 1859, dec. 3., 8., 1860, jan. 5., febr. 10., 1863, sept. 30., okt. 3., 1864, juli 24., aug. 3., 12., sept. 4., okt. 22., 24., 29., 31., nov. 1., 3., dec. 19., 1865, febr. 2., marts 9., 15., 17., 18., 20., 21., 22., 24., 28., sept. 10., 25., okt. 8., 1870, jan. 19., apr. 1. – 244.
- Tobiesen, Frederik Christian Heinrich Emil (1829–1908), borgmester i Præstø, senere i Vordingborg, de-

- partementsdirektør i indenrigsministeriet 1872-74, generaldirektør for post-, telegraf- og jernbanevæsenet 1874, landstingsmand 1866-78, indenrigsminister 1874-75, jernbanekommissarius. 1871, marts 3.
- Topsøe, Vilhelm Carl Sigurd (1840-81), redaktør af Dagbladet, forfatter. 1868, dec. 8. - 260.
- Tornérhjelms, Rudolf Victor (1814-85), svensk ritmester og godsejer, første hofstaldmester. 1859, dec. 23. (?).
- Trap, Jens Peter (1810-85), kabinetssekretær. 1863, jan. 1., 22., marts 2., 1864, febr. 2., 3., 12., juli 30., 1865, sept. 7., 1867, maj 26., 1874, jan. 12.
- Treschow, Willum Frederik (1786-1869), højesteretsadvokat, konferensråd, medlem af den grundlovgivende rigsforsamling, landstingsmand 1849-53, medlem af rigsrådet 1854-63. 1856, marts 3., maj 26., 1859, dec. 24., 25., 1865, apr. 14.
- Trier, Seligmann Meyer (1800-63), professor, dr. med., medlem af sundhedskollegiet 1836, overmedicus ved Frederiks hospital 1842-60. 1857, okt. 10.
- Tscherning, Anton Frederik (1795-1874), oberst, krigsminister 1848, folketingsmand 1849-66, kongevalgt medlem af rigsrådet 1854-64. XXV. - 1856, marts 6., maj 26., 30., 1857, okt. 6., dec. 18., 1858, febr. 22., marts 23., 1859, dec. 25., 1860, jan. 4., 13., marts 30., nov. 21., 1861, jan. 13., 21., 26., 1863, jan. 1., 11., nov. 13., 18., 1864, febr. 12., juli 14., 22., 25., aug. 3., 6., 15., 16., 19., 1865, febr. 6., 7., 16., marts 24., okt. 2., 1866, apr. 28., maj 13., juni 27., 1867, apr. 29., maj 1., 1874, jan. 12. - 236, 237, 254.
- Tutein, Peter Adolf (1797-1885), gods-ejer (Marienborg), hofjægermester, folketingsmand 1854-56, medlem af rigsrådet 1856-57. 1856, marts 3., 9.
- Tuxen, Johan Cornelius (1820-83), sø-officer i søetaten, fra 1875 kommandør, medlem af rigsrådet 1864-65, folketingsmand 1864-79. 1874, marts 13.
- Tuxen, Nicolai Elias (1810-91), søofficer, medlem af den grundlovgivende rigsforsamling 1848-49, folketingsmand 1852-54 og 1855-58, kongevalgt landstingsmand 1873-91, medlem af rigsrådet fra 1855 til 1863. 1858, marts 13., 1874, marts 25., 27. - 267.

U

- Uhden, Karl Albert Alexander v. (1798-1878), tidligere preussisk justitsminister. 1864, juli 10.
- Ulstrup, Waldemar Nicolai (1796-1883), officer. 1859, dec. 26.
- Umberto (1844-1900), italiensk prins, konge 1878. 1864, aug. 24., sept. 4.
- Unsgaard, Iver Johan (1798-1872), deputeret i rentekammeret og chef for dettes 1. sektion 1840-48, stiftamtmand over Fyns stift 1848-56 og 1860-69, indenrigsminister 1856, 1858-59, fællesindenrigsminister 1856-58, minister for Holsten ad interim 1857-59, landstingsmand 1849-59, 1866, medlem af rigsrådet 1856-63, af rigsrådets landsting 1864-66. 1856, juni 2., 1858, febr. 19., 28., nov. 1., 1859, dec. 24., 1860, febr. 21., 22., 1863, apr. 30., 1864, juli 11., aug. 16., 1865, apr. 11., sept. 7., 1866, apr. 5. - 217.

Ussing, se Algreen-Ussing.

Ussing, Werner Jasper Andreas (1818–87), appellationsråd i Flensborg, assessor i højesteret, folketingsmand 1849–53, landstingsmand 1866–87.

1867, apr. 28., maj 2., 7., 1868, apr. 7., 1869, febr. 9., okt. 5., 1873, apr. 1., dec. 18., 19., 1874, febr. 4., marts 6., 13., 27.

V – W

Wachtmeister, Carl (1823–71), greve, svensk diplomat, gesandt i Kbh. 1859–61, 1865–68, i London 1862–65, udenrigsminister 1868–71. 1863, apr. 22., 1866, febr. 19., juli 6.

Valdemar (1858–1939), prins af Danmark. 1863, nov. 20.

Waldersleben, greve. Kan ikke identificeres. 1864, sept. 11.

Wales, prins af, se Albert Edvard, prinsesse af, se Alexandra.

Valois, Alfred Meroux de (1819–88), fransk konsul i Kiel fra 1858. 1861, jan. 21.

Wedel, se Vedel.

Vedel, Peter August Frederik Stoud (1823–1911), prof. juris, departementschef 1858, senere direktør i udenrigsministeriet til 1899. 1863, maj 13., 1864, maj 18., juli 30., 1865, nov. 8., 30., 1866, nov. 17., 1867, apr. 18., juli 10., 1868, apr. 27., okt. 17., 1869, maj 10., 1874, juni 9.

Wegener, Johan Theodor (1810–99), major. 1864, febr. 10.

Weis, A. S. (1815–89), mølle ejer i Århus. 1864, juni 2.

Weis, Carl Mettus (1809–72), etatsråd, departementschef i kultusministeriet 1848–72. 1864, juni 2.

Weis, Hans Christian (1811–80), stiftsfysikus i Århus. 1867, juli 19.

Wessely, Abraham (1800–75), dispatchør, landstingsmand 1849–66, medlem af rigsrådets landsting 1864–66. 1864, aug. 11.

Westenholz, Regnar (1815–66), godsejer, grosserer, finansminister 1859–60, folketingsmand 1853, 1854–55, medlem af rigsrådet 1856–57, 1865. XXXVI. – 1856, marts 6., apr. 9., 1857, juli 7., 1859, nov. 28., 29., 30., dec. 3., 8., 16., 1860, jan. 4., febr. 10., 11., 21., juli 14., 1861, dec. 26., 1862, nov. 27., 1863, jan. 17., 1864, apr. 15., juli 30., 1865, sept. 13., 1866, apr. 12.

Wichfeld, Jørgen (1800–88), kammerherre, stamhusbesidder, kongevalgt landstingsmand 1866–76, kongevalgt medlem af rigsrådets landsting 1864–66. 1865, okt. 11., 18., 1874, marts 27.

Wichfeldt, Frederik Christian (1802–78), kaptajn I (major) 1848, kammerjunker, ejer af Jægergården. XXVII.

Victoria (1819–1901), dronning af England. 1871, jan. 25.

Victoria (1840–1901), engelsk prinsesse, gift med kronprins Frederik Wilhelm af Preussen (1888 kejser Frederik III). 1871, jan. 25.

Vilhelm, se Georg 1.

Wilhelm (1787–1867), landgreve af Hessen-Kassel, fader til Chr. IX's gemalinde Louise. 1864, nov. 26., 1865, nov. 28. – 240, 248.

Wilhelm I. (1797–1888), konge af Preussen 1861–88, tysk kejser 1871–88. 1861, juni 29., 1866, juli 27., aug. 27., nov. 26., 1867, jan. 19.,

- maj 28., juli 15., 1871, okt. 16. – 255.
- Willemoes, Frederik Christian (1811–90), herredsfoged i Ning herred, etatsråd. 1864, apr. 21., 30., maj 2., 1865, apr. 16.
- Wilster, Ernst Henrik Clade (1808–81), general. 1868, sept. 21.
- Vincent, gæstgiver på Kongens Nytorv 34. 1873, okt. 7.
- Winther, Frd., kan ikke identificeres. 1864, aug. 17.
- Winther, Geert Henrik (1813–1905), dr. phil., brandassuranceforeningsbestyrer, folketingsmand 1849–84, medlem af rigsrådet 1856–66. 1856, maj 26., 30., 1859, dec. 5., 1860, jan. 4., 31., nov. 21., 1861, jan. 13., 19., 21., sept. 7., 1862, okt. 9., 1863, apr. 21., 1864, jan. 25., dec. 18. (Wintherske Bondevenner), 1865, febr. 6., maj 27., 29., okt. 2., 18., 23., 1866, jan. 25., apr. 28., maj 13., nov. 20., 1868, marts 31. – 242, 245.
- Wissing, Hans Hannibal (1814/15–1896), redaktør i Viborg. 1874, okt. 25.
- With, se Witt.
- Witt, Johan Gottfred Samuel (f. 1820), overretsråd, borgmester i Tønder 1855, konst. landdrost i Pinneberg, senere kredsretsdirektør i Itzehoe, medlem af rigsrådet. 1856, marts 4.
- Wittrock, Heinrich August, landsyndicus i Lauenburg, godsjustitiarius, medlem af rigsrådet. 1856, maj 30.
- Wladimir, Alexandrovič (1847–1909), russisk storfyrste. 1866, juni 27.
- Wodehouse, John (1826–1902), lord, 1. jarl af Kimberley, engelsk statsmand. 1863, dec. 15., 1864, jan. 8., 10., 13.
- Vogel v. Falckenstein, Eduard Ernst (1797–1885), preussisk general. Under krigen 1864 stabschef hos general Wrangel, senere guvernør i Nørrejylland. 1864, maj 11., 12., 13., 14., 23., 28., juni 7., 30., sept. 11., 26., okt. 25., 27., 31. – 234, 239.
- Vogelsang, Gråsten, formentlig Thomas (1819–1908), gårdejer (Holbæk) i Sundved, senere Gråsten. 1868, juli 4.
- Vogelsang, Als, formentlig Martin (1830–1911), gårdejer (Solbjerggård). Evt. Vogelsang, Mathias Jensen (1836–1900), gårdejer. 1868, juli 4.
- Wolff, Carl Johannes (1831–1908), herredsfoged, overauditor. 1874, marts 17. – 267.
- Wolfhagen, Frederik Herman (1818–94), amtmand i Flensborg 1851–56, minister for Slesvig 1856–59 og 1860–63, medlem af rigsrådet fra 1855. 1856, marts 3., 9., maj 26., 1861, jan. 5., 27., 1864, jan. 10., 23., marts 6., juli 10.
- Worsaae, Jens Jakob Asmussen (1821–85), arkæolog, kirke- og undervisningsminister 1874–75. 1874, juli 19. – 268.
- Vos, Louis de, sukkerraffinadør i Itzehoe. 1864, aug. 27.
- Wrangel, Friederich Heinrich Ernst (1784–1877), greve, tysk feltmarskal. 1864, maj 12., 1865, juni 12.
- Wulff, se Wolff.
- Wyke, Sir Charles Lennox (1815–97), engelsk gesandt i Kbh. 1867–81. 1869, jan. 1., 4.
- Wørrishøffer, Johan Andreas Philip Ferdinand (1804–92), general. 1866, febr. 4., 1867, juni 27.
- Wørrishøfer, se Wørrishøffer.

Y

Yeaman, George Helm, De Forenede
Staters gesandt i Danmark 1865-70.
1868, jan. 8.

Z

Zedlitz, Ottavio Athanis von (1840-
1919), friherre, civilkommissær i
Slesvig 1864. 1865, marts 20., 1867,
juli 15.

Zetlitz, se Zedlitz.

Zytphen-Adeler, Georg Frederik Otto
(1810-78), baron, medlem af lands-
tinget 1866-78, medlem af rigsrådets
folketing 1865-66. 1865, okt. 11.,
1866, marts 17., 1867, apr. 29., 1868,
apr. 17., 1873, marts 20.

Ø

Ørsted, Anders Sandøe (1778-1860),
generalprokurør, gehejmestatsmini-
ster 1842-48, statsminister m. m. 1853
-54, medlem af den grundlovgivende
rigsforsamling 1848-49, landstings-

mand 1850-53. XXIII, XXVI. -
236.

Ørum, S. (1815-88), snedkermester,
borgerrepræsentant i Århus. 1864,
maj 2., 1874, okt. 25.

Skrifter udgivet af

JYSK SELSKAB FOR HISTORIE, SPROG OG LITTERATUR

1. *Hans H. Fussing*: Bybefolkningen 1600–1660. 1957. 125 sider. Udsolgt.
2. *Viggo Sjøqvist*: Peter Vedel. Udenrigsministeriets direktør. I. 1957. 287 sider. Udsolgt.
3. *Erik Rasmussen*: Statslånskrisen 1919. 1957. 125 sider. Udsolgt.
4. *P. G. Lindhardt og Jørgen Swane*: To højkirke-mænd. Brevveksling mellem bisperne H. Stein og J. Swane. 1958. 504 sider. Udsolgt.
5. *Aksel Lassen*: Skæbneåret 1659. Hungersnød og pest over Sydvest-danmark. 1958. 169 sider og 18 plancher. Udsolgt.
6. *Troels Fink*: Spillet om dansk neutralitet 1905–09. L. C. F. Lütken og dansk udenrigs- og forsvarspolitik. 1959. 343 sider og 4 plancher. Udsolgt.
7. *Kristian Hvidt*: Venstre og forsvarssagen 1870–1901. 1960. 220 sider, illustreret. Kr. 14,75 (9,75).
8. *Vagn Dybdahl og Birgit Nüchel Thomsen* (udg.): M. P. Bruuns dagbog 1856–74. 1961. XXXXI + 312 sider, illustreret. Kr. 17,25 (12,75).

Priserne i parentes er særpriserne for selskabets medlemmer.

Endvidere har selskabet bl. a. udgivet:

- Den jyske lov. Text med oversættelse, kommentar og ordbog. Ved *Peter Skautrup*. 1941. 389 sider. Udsolgt.
- Sophie Brahes regnskabsbog 1627–40. Ved *Henning Paulsen*. 1955. 256 sider. Kr. 10,75 (8).
- Troels Fink*: Fem foredrag om dansk udenrigspolitik efter 1864. 1958. 81 sider. Udsolgt.

Selskabet udgiver tillige tidsskriftet »*Jyske Samlinger. Tidsskrift for Danmarks Historie*«. »*Jyske Samlinger*« udsendes to gange om året og leveres til selskabets medlemmer. Kontingentet kr. 15. Henvendelse om medlemskab til

JYSK SELSKAB FOR HISTORIE, SPROG OG LITTERATUR

Carl Blochs Gade 28, Århus.

